

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА
ПОСТУПЦИ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА
У ПОРОДИЦИ

Ментор

Проф. др Милан Почуча

Кандидат

Горан Радић

Нови Сад, 2015.

Садржај

ТЕОРИЈСКИ ДЕО

Увод.....	10
1 Насиље у породици – друштвено историјски контекст.....	14
2. Појам и облици насиља у породици.....	26
3. Етиолошке перспективе насиља у породици.....	35
3.1 Биолошка, психолошка и психијатријска објашњења узрочности насиља у породици.....	38
3.2 Социолошка објашњења узрочности насиља у породици.....	42
3.3 Феминистичка објашњења узрочности насиља у породици.....	44
4. Учесталост насиља у породици – преглед иностраних и домаћих истраживања.....	46
5. Међународноправни документи и насиље у породици.....	58
5.1 Међународни документи Генералне Скупштине УН.....	62
5.1.1 Универзална декларација Уједињених нација о људским правима.....	62
5.1.2 Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминација жена.....	64
5.1.3 Декларација Уједињених нација о елиминисању насиља над женама.....	69
5.1.4 Конвенција Уједињених нација о правима детета.....	73
5.1.5 Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом.....	77
5.1.6 Пекиншка декларација и Платформа за акцију.....	80
5.1.7 Резолуција Комисије УН за људска права о елиминацији насиља према женама.....	85
5.1.8 Извештаји Специјалне извештачице УН за насиље над женама.....	87
5.1.9 Миленијумска декларација.....	94
5.2 Међународни документи Савета Европе.....	97
5.2.1 Европска Конвенција за заштиту људских права и основних слобода.....	97
5.2.2 Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.....	99
5.2.3 Препорука Р (90) 2Е Комитета министара Савета Европе о социјалним мерама у вези са насиљем у породици.....	113
5.2.4 Препорука 1450 (2000) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи.....	117

Поступци заштите од насиља у породици

5.2.5 Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у породици.....	118
5.2.7 Препорука 1681 (2004) Парламентарне скупштине Савета Европе.....	123
5.2.8 Препорука 1905 (2010) Параламентарне скупштине Савета Европе.....	123
6. Поступци заштите од насиља у упоредним законодавствима	124
6.1 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству САД.....	125
6.2 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Енглеске.....	130
6.3 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Аустрије.....	135
6.4 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Немачке.....	138
6.5 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Холандије.....	140
6.6 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Чешке.....	143
6.7 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Хрватске.....	147
6.8 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству БиХ.....	152
6.9 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Црне Горе.....	158
7. Кривичноправна заштита од насиља у породици у Републици Србији.....	167
7.1 Насиље у породици – инкриминација из члана 118а Кривичног закона Републике Србије.....	171
7.2 Насиље у породици – инкриминација из члана 194 Кривичног закона Републике Србије.....	184
7.3 Кривичноправна заштита од насиља у породици у контексту општих кривичних дела.....	198
7.31 Одузимање малолетног лица.....	198
7.32 Запуштање и злостављање малолетног лица.....	201
7.33 Недавање издржавања.....	204
7.34 Кршење породичних обавеза.....	206
7.35 Родоскрвњење.....	207
7.4. Кривична дела против полне слободе.....	208
7.41 Силовање.....	209
7.42 Обљуба над немоћним лицем.....	213
7.43 Обљуба са дететом.....	215

Поступци заштите од насиља у породици

7.44 Обљуба злоупотребом положаја.....	217
7.45 Недозвољене полне радње	218
7.5 Кривична дела против живота и тела.....	219
7.51 Убиство	220
7.52 Тешко убиство.....	221
7.53 Лака телесна повреда.....	223
7.54 Тешка телесна повреда	225
7.55 Навођење на самоубиство и помагање у самоубиству	227
7.56 Угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи.....	229
7.6 Кривична дела против слобода и права човека и грађанина	229
7.61 Принуда.....	230
7.62 Угрожавање сигурности.....	231
7.63 Противправно лишење слободе.....	233
7.64 Злостављање и мучење	235
8. Породичноправна заштита од насиља у породици.....	237
8.1. Насиље у породици инкриминација из члана 197- 200 Породичног Закона.....	245
8.2. Процесни аспекти породичноправне заштите.....	253
9. Улога центра за социјални рад у превенцији и заштити од насиља у породици.....	261
9.1 Центар за социјални рад у парничном поступку	263
9.2 Центар за социјални рад у ванпарничном поступку.....	271
9.3 Центар за социјални рад у извршном поступку	273
10. Прекршајноправна заштита од насиља у породици	275
11. Улога полиције у спречавању и сузбијању насиља у породици	280
ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО.....	286
11. Предмет, циљ истраживања	286
12. Хипотезе истраживања.....	287
13. Методологија истраживања.....	288

Поступци заштите од насиља у породици

14. Резултати истраживања	291
15. Дискусија	319
Закључак и препоруке	333
Литература	
Прилог	

Апстракт

Насиље у породици представља сложени криминолошки, социолошки, виктимолошки, а пре свега кривичноправни изазов савременог друштва. Висока учесталост, озбиљне последице, како на непосредне, тако и на посредне жртве, тешкоће откривања и процесуирања учинилаца, чине да дата појава захтева неодложну друштвену реакцију. Према се најчешће ова појава везује за партнерско насиље, феноменолошки посматрано значајан сегмент жртава представљају посебно вулнерабилне категорије, односно деца и стари. Физичко, сексуално, а посебно психолошко злостављање тако данас чини феноменолошки хетерогено поље најтежих облика угрожавања, који се у Србији годишње у десетинама случајева летално заврше. Управо из тог разлога законодавац је 2002. године изменама кривичног законодавства представио ново решење, сходно коме је насиље у породици представљено као засебно кривично дело. Неколико година касније, ове одредбе су новелиране, а сам феномен је регулисан и одредбама Породичног закона који је коначно понудио целовито решење породичноправне заштите. Поступци заштите од насиља у породици, предвиђени овим законом формулисани су са циљем обезбеђивања потпуније заштите жртава породичног насиља. Ипак, деценију од како је промулгиран Породични закон, овај феномен јасно перзистира у Србији са врло високом учесталошћу, а протективни карактер наведених мера у пракси је значајно релативизиран.

Сумирајући наведено, циљ овог рада представља анализа националних позитивно правних решења који се тичу насиља у породици, и то у сегменту кривичноправне и прекршајноправне заштите, односно посебно породичноправне заштите. Поред прегледа домаће легислативе, у раду ће се дати приказ међународноправних инструмената као и релевантних упоредноправних одредби, а са циљем сагледавања могућих концептуалних преузимања и унапређења националног оквира.

Коначно, у другом делу рада, представиће се резултати истраживања које је спроведено на узорку правника и полицијских службеника, а које се односи на анализу ставова према постојећим моделима заштите од насиља у породици. Компарирајући дате

Поступци заштите од насиља у породици

групе испитаника, указаће се на најзначајније проблеме датог сегмента, као и могуће путеве побољшања заштите жртава насиља у породици.

Узорком је обухваћено 222 испитаника, а добијени подаци упућују на значајне проблеме усклађености трипартитног модела заштите од насиља у породици, као и логичке, правномотехничке и суштинске проблеме на нивоу кривичноматеријалног и породичног законодавства. Додатно, добијени резултати упућују на ставове стручњака према којима је потребно строжије државно правно реаговање, рестриктивнија казнена политика, као и развој ефективних механизма контроле извршења мера заштите од насиља у породици.

Кључне речи: *Насиље у породици, поступци заштите, превенција, кривични закон*

Abstract

Domestic violence is a complex criminological, sociological, victimological, primarily criminal justice challenge savremnog society. High frequency, serious consequences, both in the immediate, and the indirect victims, the difficulty of identifying and prosecuting perpetrators, make that a given phenomenon requires pressing social throttle response. Although this phenomenon is most often associated with partner violence, phenomenological observed a significant segment of the victims are especially vulnerable categories, namely children and the elderly. Physical, sexual, and psychological abuse especially so today makes phenomenological heterogeneous field the most difficult form of threat, which is set annually in dozens of cases of lethal end. For this reason, the legislator in 2002 amendments to the criminal legislation introduced a new solution, according to which domestic violence is presented as a separate criminal offense. A few years later, these provisions have been amended, and the phenomenon is regulated by the provisions of the Family Law which was finally offered a comprehensive solution Family Law. Methods of protection against domestic violence, provided by this Code have been formulated with the aim of providing better protection for victims of domestic violence. However, a decade since the promulgiran Family Law, this phenomenon clearly persists in Serbia with very high frequency, and protective character of the said measures in practice is significantly relativized.

Summarizing the above, the aim of this paper is to analyze the national positive legal solutions concerning domestic violence, and in the segment of criminal and misdemeanor protection, and particularly the Family Law. In addition to the review of national legislation, the paper will provide insight into the međunaodnopravnih instruments as well as of relevant comparative provisions, with a view to considering possible conceptual acquisitions and improvement of the national framework.

Finally, in the second part of the paper will present the results of a study conducted on a sample of lawyers and police officers, which refers to the analysis of attitudes towards existing models of protection against domestic violence. Comparing the given group of subjects, authors

Поступци заштите од насиља у породици

will point out the most important problems in a given segment, as well as possible ways to improve the protection of victims of domestic violence.

The sample included 222 respondents, and the obtained data point to significant problems of compliance tripartite model of protection against domestic violence, as well as logical, pravnomotehničke and essential problems at the level of krivičnomaterijalnog and family legislation. In addition, the results indicate the views of experts that require stricter national legal response, restrictive penal policy, and the development of effective mechanisms for controlling the execution of measures of protection from domestic violence.

Key words: *Domestic violence, protective measures, prevention, criminal law*

ТЕОРИЈСКИ ДЕО

Увод

Насиље у породици представља сложени криминолошки, социолошки и кривичноправни изазов савременог друштва. Историјске, друштвене, односно културолошке претпоставке утицале су на то да насиље током векова постане редован део репертоара унутарпородичних интеракција. Виолентни атрибути васпитања деце, родна неравноправност и примена силе у партнерским односима, као и недовољно обухватна правна заштита утицали су на то да дати феномен перзистира као друштвена константа (Абидовић и сар., 2013; Гудац-Додић, 2012; Константиновић-Вилић, 2013; Ковачевић, 2005).

Развојем друштва и унапређењем стандарда међународноправне заштите насиље у породици препознато је као проблем са бројним негативним одразима. Уједињене Нације и Савет Европе отуда се постављају као кључне инстанце које су нотирале сложеност последица породичног насиља како у смислу здравствених, психолошких секвела по жртве, тако и социјалних и криминално етиолошких импликација трансгенерацијске трансмисије насиља. Препознајући наглашену родну дискриминацију, као и посебну вулнерабилност деце и старих, поменуте инстанце покренуле су различите иницијативе у погледу формирања и усвајања различитих конвенција, декларација и препорука, а као међународноправних докумената којима би се обезбедио неопходни, виши ниво заштите жртава. Управо у том смислу преглед и критичка анализа остварених доприноса у области међународног права поставља се као базична претпоставка потпунијег сагледавања савремених правних концепција заштите од насиља у породици. Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминације жена, Декларација УН о елиминисању насиља над женама, Конвенција УН о правима детета, Резолуција Комисије УН за људска права о елиминацији насиља према женама, Извештаји Специјалне извештачице УН за насиље над женама, Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, као и низ препорука Парламентарне скупштине Савета Европе, неки су од

Поступци заштите од насиља у породици

најважнијих доприноса у овом смеру, а којима ће бити детаљније посвећена пажња у даљем тексту.

Прихватајући захтеве обухватније правне заштите жртава породичног насиља, национална законодавства представила су ипак донекле различита решења у датом контексту. Тако је већина држава западне Европе и САД акцентовала проблеме хитности поступања, непосредне заштите жртве и пребацивања терета одговорности на учиниоца. Дати оквир посебно је наглашен у контексту могућности исељења насилника из стана без обзира на стварно власничко права над датом непокретношћу, као и у погледу озбиљности контроле изречених мера забране даљег узнемиравња или приближавања оштећеном лицу (Dearing, 2002; Nordborg, 2000; Милојевић, 2002; 2003).

Управо у том смислу детаљнији упоредноправни преглед упућује на неуједначеност правне регулативе, као и на значајну спорост у усвајању адекватних процесноправних мера заштите жртава породичног насиља у поједним државама. Додатно, занимљивим се поставља то да док је у Србији засебно инкриминисање насиља у породици представљено као витални помак националног правосуђа, различите државе Европе не предвиђају насиље у породици као посебно кривично дело, а при том се у оквиру истих нотирају прилично високи стандарди заштите оштећених лица.

Са циљем сагледавања различитости упоредноправних решења, предности, недостатака, те евентуалних могућности примене усвојених концепција у одредбе националног законодавства у даљем тексту пажња ће се посветити анализи поступака заштите од насиља у породици у законодавству САД, Енглеске, Аустрије, Немачке, Холандије, Чешке, Хрватске, БиХ и законодавству Црне Горе.

Напослетку, чињеницом да је од 2002. године изменама кривичног законодавства Републике Србије насиље у породици предвиђено као засебно кривично дело, стандарди и поступци заштите оштећених лица постају предмет бројних домаћих стручних и научних расправа. Уместо дотадашње праксе да се породично насиље санкционише кроз неке од општих инкриминација законодавац се определио за јасно строжији приступ, укључујући обавезу гоњења по службеној дужности, те рестриктивнију политику у погледу запрећених казни (Николић-Ристановић, 2002; 2003).

Поступци заштите од насиља у породици

Ипак, нови приступ није донео по аутоматизму очекиване резултате. Разлози овоме налазе се пре свега у инертности промена друштвеног односа према датом феномену, а који јасно своје одразе има и у погледу функционисања органа унутрашњих послова, тужилаштва, али и судова. Додатно, тромост остваривања виших стандарда заштите може се разумети у контексту недовољне прецизности кривичноправних одредби, те последичне неуједначености судске праксе. О овоме јасно сведочи и чињеница да је дата инкриминација током година претрпела више промена, како у погледу самог бића кривичног дела, тако и запрећених казни. Исто се коначно може запазити и прегледом судске праксе, а која је неретко исказивала потпуно опозитне ставове у контексту основних елемената дате инкриминације (Константиновић-Вилић и Петрушић, 2007; Николић-Ристановић и Докмановић, 2006).

Поред измена кривичног законодавства одговарајуће промене начињене су и у оквиру Породичног закона. Дати оквир тако је поред појмовних појашњења посебан допринос остварио предвиђањем посебних мера заштите од насиља у породици, а као практичних корака у превенцији даље ескалације или понављања насиља над оштећеним лицима. Ипак, поменуте промене наишле су и на значајне критике. Ово се пре свега односи на неусклађеност са одредбама кривичног законодавства, те посебно на одсуство адекватних механизма контроле спровођења заштитних мера (Петрушић и Константиновић, 2006; Шкулић, 2012; Панов, 2012; Петрушић, 2005; Спасић, 2009).

Поред наведеног заштита жртава породичног насиља нужно обухвата и анализу сегмента прекршајног законодавства. Премда Закон о јавном реду и миру не експлицира постојање насиља у породици као засебног прекршаја, чињеница је да поједини сегменти могу бити схваћени у овом контексту. Додатно, водећи се запажањима из праксе према којима се доста дуго већина унутарпородичних инцидената управо санкционисала прекршајно, дати оквир заштите добија на значају. Напослетку, важност прекршајноправне заштите од насиља у породици, огледа се у одлуци законодавца да истим оквиром предвиди такође одговарајуће мере заштите, а које стиче се утисак, у пракси не налазе адекватну примену (Њагуловић, 2012; Жарковић и сар., 2012).

Поступци заштите од насиља у породици

Напоследку, водећи се искуствима упоредноправних система у којима полиција као инстанца која прва непосредно долази у контакт са учиниоцима и жртвама насиља у породици, обухватни преглед процесноправних мера заштите нужно укључује и анализу полицијског поступања у датом оквиру. Тако се у првом реду истиче значај Закона о полицији, као и одговарајућих новоформираних протокола, а који су формиран пре свега са циљем избегавања раније нотираних проблема у поступањима полицијских службеника, минимизирања секундарне виктимизације и обезбеђивања адекватније и потупније заштите жртава (Жарковић и сар., 2012).

Сумирајући наведено, овај рад ће обухватити два дела. При томе, у првом делу, применом историјске, компаративне, аналитичке, нормативне и методе систематизације оствариће се преглед претходно наведених законских сегмената као и преглед судске праксе. Овим се сажима и циљ овог рада, а који подразумева анализу националних позитивноправних решења који се тичу насиља у породици, и то у сегменту кривичноправне и прекршајноправне заштите, односно посебно породичноправне заштите. Поред прегледа домаће легислативе, у раду ће се дати приказ међународноправних инструмената као и релевантних упоредноправних одредби, а са циљем сагледавања могућих концептуалних преузимања и унапређења националног оквира.

Други део ове докторске дисертације обухвата ће научно истраживање и анализу ставова професионалаца запослених у правосуђу и полицији, а који ће се односити на различите аспекте кривичноправне, породичноправне, прекршајноправне заштите, те овлашћења полиције у конкретним случајевима. Дато истраживање базира се на сличним студијама које су спроведене у Србији, а поред оцене ефективности постојећих механизма заштите, представиће конкретна *de lege ferenda* решења, из аспеката професионалаца који раде са учиниоцима и жртвама насиља у породици.

ОПШТИ- ТЕОРИЈСКИ ДЕО

1 Насиље у породици – друштвено историјски контекст

Насиље у породици представља релативно нову инкриминацију која тек последњих деценија налази значајније место у оквирима кривичноправне заштите жена, деца и старих у законодавствима широм света. Међутим, феноменолошки посматрано сасвим је јасно да ова појава не представља никакву новину, већ пре константу која прати сва друштва и све облике друштвених уређења кроз историју (Roy, 1977; Но, 1990; Johnson & Ferraro, 2000; Гудац-Додић, 2012).

Сличне ставове износи и ауторка Петровић-Десница (2011) према којој насиље у породици представља феномен који је стар колико и само друштво, а који произилази из основа социјалне структуре и парадигме која фаворизује патријархат, борбу за моћ и надмоћ над слабијим.

Према наводима Јовановић (2008) различити историјски извори сведоче о томе да у бројним друштвима насиље у породици није у опште перципирано као насиље, већ као право на одлучивање и кажњавање дато оцу, брату или мужу. Тако већ у сумерским, вавилонским и асирским историјским изворима налазимо податке бруталног кажњавања, батињања, сакаћења, па и убијања жена, које се пружало као право мужу или локалном свештенику. Иста ауторка даље истиче да о моћи која се давала мушкарцу сведоче и различити називи који су се везивали за родну припадност према којима је мушкарац био „*belum*“ односно господар, „*bel ashshatim*“ односно господар жене или „*bel kimtim*“, а што је значило глава породице.

Елаборирајући историјске перспективе насиља над женама Фокс (Fox, 2002) истиче да поред родне неравнотеже коју је патријархат носио током векова, право на насиље над женама налазило је два кључна оправдања. Тако је на једној страни жена виђена као предмет својине, па је сходно својинским правима муж или отац имао и неотуђиво право одлучивања о њој. На другој страни, митолошке и религијске представе о жени и женској природи везивале су се често за силе зла, „*ђавоља посла*“ или вештичарење, а што је

Поступци заштите од насиља у породици

давало оправдање да се женино понашање и нарав мора строго контролисати и кажњавати.

Добар пример у овом контексту представљају одредбе Хамурабијевог законика према којима је за силовање девице била запрећена смртна казна. Међутим, уколико би била силована удата жена, и силоватељ и жена би били сматрани кривим и лишени живота. Разлоге овоме свакако можемо наћи у чињеници да извршено насиље над женом није посматрано у контексту последица по саму жртву, већ пре свега у контексту срамоте која се наноси супругу, као и уверења да силовање није могло бити остварено без одређене одговорности саме жене.

Занимљива решења Хамурабијевог законика предвиђала су да жена која убије свог мужа буде кажњена набијањем на колац, док се реципрочни вид заштите није предвиђао. Истовремено позиција главе породице била је заштићена и од насиља наследника, где се син за насиље над оцем могао казнити одецањем руке (Марковић, 1925).

Сличан, неповољан статус у породици током историје имала су и деца. Јасно физичко кажњавање које је виђено као основ педагошке праксе и васпитања вековима није посматрано као насиље, а дечја права су се ограничавала на вољу оца. Репрезентативан пример о насиљу над децом унутар породице свакако представља спартанско друштво у коме је војно утилитаристичка доктрина постављала норме према којима само најјачи и корисни опстају. Тако се у различитим изворима могу пронаћи подаци према којима су деца са хендикепом у овом друштву била предавана свештенику, а затим убијана (Павловић, 2013).

Фаворизовање мушкараца водило је и другим облицима насиља над децом. Посебно значајну појаву представљају убиства женске деце, а која у појединим друштвима попут Индије и Кине јасно опстаје и данас. О озбиљности и учесталости насиља над децом сведоче и наводи Лојд де Мос (DeMouse, 1995) који истражујући однос према деци кроз историју истиче да што се више враћамо кроз време већа је вероватноћа да ћемо пронаћи трагове бруталног физичког или сексуалног злостављања деце.

Пратећи рад Томашевски (1973;72) о положају жене у оквирима римског права занимљивим се поставља цитат закона у коме се истиче да „за време свог детињства

Поступци заштите од насиља у породици

жена зависи од свога оца; у својој младости од свог мужа; по смрти мужа од својих синова; ако нема синова од блиских сродника свог мужа; уопште жена никада не може да управља сама собом.” Слично се може наћи и у познатом Закону XII таблица у коме се наводи да су „стари хтели да жене, макар биле и пунолетне, због лакоумног расуђивања, буду под туторством...”

Према Маленици (2009) посебно неповољан положај жене приметан је у агнатској породици у којој жена која је под манусом мужа нема право на одлучивање и право својине. У истом оквиру муж је тај који жену може кажњавати, а за поједине деликте, попут прељубе или пијења вина, и смртном казном или продајом у робље. Јовановић (2008) у овом контексту наводи пример из историје Старог Рима у коме је Енгатиус Метеллус претукао на смрт своју жену јер је пила вино. При томе, дата ауторка наводи да не само да убица није био осуђен, већ се његово понашање сматрало примером изванредне врлине и заштите закона трезвености.

Право на живот и смрт које се даје *pater familias (Ius vitae ac necis)* приметно је и у односу према деци. Тако је одмах по рођењу дете полагано оцу пред ноге и уколико би га прихватио и узео у руке, то би значило и да постаје члан породице. У супротном, дете би било продавано у робље или остављано да умре од глади (Стевковић, 2013).

Родна неједнакост у оквирима римског друштва приметна је и у сегменту образовања које није предвиђено за жене. Ипак, посебно репрезентативан пример својинског односа према женама представља и чињеница да док су синови у римском друштву добијали лично име, девојке су добијале само женски облик очевог имена праћеног посесивним генитивом (Маленица, 2009).

Анализирајући законске одредбе из периода римског царства ваља напоменти и то да док жене и деца нису уживале посебну заштиту од насиља, Закон XII таблица посебно строго је санкционисао случајеве убистава оца. Тако је према Николићу (1992) *parricidium* кажњаван тако што је убица оца шибан до крви, зашивен у кожну врећу са змијом, петлом, псом и мајмуном, а након чега би био бачен у море.

Прегледом релевантне литературе, положај жене у оквирима атинског друштва често се истиче као нешто повољнији. Ипак, различити извори упућују да жене у

Поступци заштите од насиља у породици

Периклово доба нису имале никаквих политичких ни грађанских права. Подређеност и зависан однос приметан је већ у самом начину уласка девојака у брак, који по правилу није слободан. Премда је жена удајом углавном постојала господар збивања унутар дома и господар робова, њена права су ограничена прагом куће, без права изласка или контакта са другим мушким лицима.

Сходно атинским законима муж је имао право отерати жену, а чест повод за ово представљала је неплодност. Ипак, законски оквир и обичаји предвиђали су и одређену заштиту жене. Тако уколико би муж отерао жену имао је обавезу да врати мираз који је донела у брак. Додатно, жена је имала право да се пожали архонту, односно заштитнику слабих и немоћних, а који је процењујући тежину трпње жене одобравао право на развод. Занимљиво је да премда је физичко злостављање био довољан основ за развод брака, однос јавности према жени која се због тога развела није био нимало благонаклон (Сох, 1998; Wolff, 1994).

Осврнувши се на античка друштва, на овом месту ваља поменути и праксу сеницида, односно убиства старих родитеља које се практиковало као вид економског олакшања и очувања резерви хране. Тако се према различитим изворима у периоду римског царства налазе предлози институционализације овакве праксе према којој би сви старији од шездесет година били бачени са моста. И мада се дата пракса представља и као вид бриге и самилости према старима и болеснима, ваља напоменути да поједини аутори истичу да су апологете овакве праксе стварне разлоге сеницида налазиле у смањивању моћи старих и обезбеђивању боље личне друштвене позиције (Post, 1991).

Премда већина аутора данас када говори о друштвено историјским перспективама насиља у породици пажњу усмерава на европски и северноамерички континент, ваља напоменути да је посебно суров однос према женама приметан у азијским земљама, попут Индије. Наиме, не само да је у датој држави која данас има преко милијарду становника практично редовно насиље над децом и женама, већ су вековима практиковани насилни обичаји и након мужевљеве смрти. Пример који се може истаћи у овом контексту јесте обичај назван Сати, а у коме се жена, удовица након мужевљеве смрти, жива спаљује са телом супруга (Mani, 1998; Midgley, 2000).

Поступци заштите од насиља у породици

Екстремни примери насиља у породици приметни су и у Афричким државама. Тако према подацима УНИЦЕФ-а, милиони жена већ вековима бивају жртве гениталног сакаћења, односно инфибулације као дубоко укорене културолошке карактеристике датог региона. Бизарност овакве праксе, која се одвија на раним узрастима, подразумева да се оштрим предметом уклањају делови женских полних органа, док се у појединим варијететима након овога преостали делови и ушивају. На овај начин гарантовало се да девојка неће бити укаљане части пре уласка у брак, а уклањанем клиторијалног дела, обезбеђује се да жена неће уживати у сексуалним односима чиме ће се лакше контролисати њено понашање и верност у браку (Павловић, 2013).

Средњовековна друштва нису донела значајне новине у погледу положаја жене у породици. Тако један од докумената из 15. века који упућује на регулисање брачних односа (*The Rules of Marriage*) препоручује мужевима да када виде да им жена чини какав прекршај да је оштро изгрде, псују и застраше, а ако то не помогне да узму штап и истуку је строго. Према истом извору боље је казнити тело да би се исправила душа, него да се нашкоди души поштедевши тело. Само физичко насиље стога не треба видети као израз беса, већ израз милосрђа и бриге за женино добро.

Осврнувши се на однос према деци, ваља напоменути да Ариес (Aries, 1960) истражујући историју детињства упућује да у средњем веку није ни постојао дати појам, а деца су се посматрала само као мали људи. Отуда не треба да чуди што су најмлађи већ на раним узрастима били искоришћавани кроз тежак физички рад, телесно кажњавање и сексуалну експлоатацију.

Ипак, пратећи наводе Николић (2011) Каролински закон¹ предвиђао је убиство детета као посебно тешко убиство, а у случају да је исто извршено од стране мајке жену би чекала брутална казна у виду набијања на колац и покопавања док је још увек жива. Наравно, овако строго санкционисање тешко да би се могло тумачити као израз посебне заштите од насиља у породици у датом периоду, већ пре свега облик продужене демонизације жена.

¹ Пратећи рад Јовановић (2008) *Constitutio Criminalis Carolina* дати оквир санкционисања жена предвиђао је само у случају је дете рођено без инвалидитета. Додатно, суд је имао могућност да приликом кажњавања жене убажи казну на тај начин што се лишење живота вршило утапањем, али се пре тога морала мучити усијаним клештима.

Поступци заштите од насиља у породици

Чест пример који се помиње у контексту насилне историје односа према женама унутар породице и друштвеног одобравања овакве праксе представља и такозвано „правило палца“. Наиме, позивајући се на случај из 1868 (*State Vs. Rhodes*) у коме је оптужени супруг проглашен невиним, Дипти (Dipty, 2010) истиче да је суд потврдио право мужа да шиба своју жену под претпоставком да штап који користи није дебљи од његовог палца. Потврда ових ставова изнета је и од старне Колкнер (Colkner, 2005) која истиче да је у енглеском обичајном праву, муж био господар жени, да је имао право старатељства над њом и малолетном децом, као и да је могао да је кажњава штапом не дебљим од палца, на шта она није имала право жалбе.

Пратећи наводе Јовановић (2008) поред физичког насиља над женама, посебно важан сегмент кривичноправне заштите кроз историју представљају одредбе које се тичу сексуалног насиља у браку. Тако се репрезентативним примером представља легислатива у Енглеској, према којој је од 1736. године, све до 1991. године било немогуће оптужити супруга за силовање законите жене. Наиме, према пресуди судије Метју Халеа супруг се није могао осудити за силовање законите жене, јер се због њиховог брачног пристанка и споразума жена предала (сексуално) свом мужу у смислу који се не може опозвати.

Премда се Француска револуција представља као историјски врло важан моменат у погледу еволуције односа према људским правима Француски грађански законик с краја 18. века не доноси значајно побољшање положаја жене и деце у породици. Тако се у члану 148. датог законика истиче да син који није навршио 25 и ћерка која није 21 годину не може заснованити брак без сагласности оца и мајке, а у случају несагласности довољним ће се сматрати одобрење оца. Додатно, члановима 213 и 214 истиче се да је супруг дужан да штити своју жену, док се жена обавезује на послушност, да иде за њим, да прати његово пребивалиште, док јој је за рад потребно мужевљево одобрење (Петровић, 2009).

О особеностима Француског грађанског законика пише и Јовановић (2008) која истиче да жена није смела изаћи пред суд без одобрења супруга и двојице најближих сродника. Такође све до 1938. године жени није било дозвољено да сама, без одобрења

Поступци заштите од насиља у породици

мужа склапа правне послове, а све до 1907. године запосленој жени муж је могао присвојити зараду, тражећи од послодавца да се иста њему исплаћује.

Важан правни извор 19. века представља и Аустријски Грађански законик, који је представљао компилацију римског права, канонског права и права појединих аустријских провинција. Према је дати законик у члану 90 предвиђа да су оба супружника обавезана у вршењу брачне дужности, узајамне верности и пристојног понашања у међусобним односима, позиција мушкараца као главе породице која управља кућом и имовином остаје непромењена. Тако се, слично као у претходно представљеним француским решењима жена обавезивала да живи са њим где и он станује, да му помаже према својим силама у кућењу и тековини, и уколико домаћи ред захтева, да извршава његове наредбе и да се стара да их други издржавају (члан 93.)

Развојем друштва, однос према породичном насиљу делимично је еволуирао. Међутим, и поред чињенице да се овај феномен почео опажати у негативном контексту, игноратски однос, толеранција и незадирање у интиму породичних односа доста дуго представљали су незаобилазне компоненте дате појаве. О озбиљности импликација оваквог односа сведочи и добро познат случај деветогодишње девојчице Мери Елен Меккормак која је крајем 19. века била жртва занемаривања и физичког злостављања од стране своје старатељке у САД. Тако и поред чињенице да је у питању дете, те да је постојало мноштво доказа који су недвосмислено сведочили о нехуманом односу њене старатељке, полиција у том времену није сматрала оправданим да интервенише у сфери унутарпородичних односа, нити је постојао адекватан законски основ којим би се злостављање зауставило (Watkins, 1990).

Неповредивост унутар породичне интима посебно је била изражена у сегменту сексуалног насиља над децом, где је крајем 19. века у Европи и поред низа доказа о инцестузном злостављању оваква пракса грубо занемаривала. Занимљив детаљ у овом контексту представља и то да су угледни лекари високу учесталост полних болести код деце објашњавали различитим путевима неконтактеног ширења, радије него признајући да у угледним породицима очеви сексуално злостављају децу (Павловић, 2013).

Поступци заштите од насиља у породици

Премда је још 1850. године у САД држава Тенеси прва увела закон којим се експлицитно забрањује физичко насиље над женом, озбиљнија друштвена реакција и кривичноправна заштита жртава породичног насиља морала је да сачека више од века. Тек развојем феминистичког покрета и освешћивањем јавности о учесталости и последицама унутар породичног насиља, почиње се са озбиљнијим помацама у овом смеру. Наравно, дати друштвени покрет остваривао је ефекте само у економски богатијим земљама. Због тога не треба да чуди да се већина активности у овом смеру ограничавају управо на оквире САД и држава западне Европе. Тако ваља напоменути да је 1971. године у Енглеској отворен први дневни центар за жене жртве физичког насиља, док је следеће године отворено двадесетпет прихватилишта за жене које су могле напустити злостављача. У истом период оваква пракса почиње и у САД, док се феминистички покрет све гласније и успешније залаже за законске измене и већу правну заштиту у овом контексту (Fagan & Browne, 1994; FVC, 2013).

Пратећи рад Раселове (Руссел, 1983) и епидемиолошку студију која се бавила проценом учесталости сексуалног насиља над женама, подаци према којима је једна трећина жена искусила неки вид насиља пре осамнаесте године, отворили су нови фронт феминистичког деловања. Увиђањем чињенице да се сексуално насиље над децом најчешће одиграва унутар породице од стране познате особе, значајни напори усмеравају се ка креирању обухватније кривичноправне заштите најмлађих, али и развоју превентивних програма усмерених како на потенцијалне жртве, тако и на целокупну јавност.

Наравно, треба имати на уму да и поред значајнијих напора који су уложени у овом смеру, остварене промене су ишле врло споро. Тако, позивајући се на наводе Миливојевић (2003) и поред наведених активности у Енглеској, крајем 20-ог века закони су се видели као последње средство у разрешавању ситуација породичног насиља, а став полиције је био да је њихова улога да се баве правим криминалом, а не породичним несугласицама. Према наводима исте ауторке, чак и у ситуацијама када је озбиљност ситуације налагала интервенцију, циљ полицијских активности био је пре свега да се смири ситуација, а супружници помире.

Поступци заштите од насиља у породици

Елаборирајући тромост и неефикасност друштвених и законских промена у сегменту породичног насиља, претходно поменута ауторка износи и неколико примера из других држава. Тако се у Аустрији све до доношења закона Закона о заштити од насиља у породици 1977. године, државна реакција на пријаву породичног насиља практично ограничавала на непосредну полицијску интервенцију. При томе полицијски службеници су се задржавали на лицу места само док се ситуација не смири, а жену би по правилу саветовали да напусти дом и пронађе склониште код пријатеља или рођака.

Слична ситуација била је и у Шведској. Премда је у датој држави још од средине 19. века постојао законски основ заштите жена од породичног насиља, у пракси се ово врло ретко примењивало. Додатно, мањкавост кривичнопроцесних одредби које су у значајној мери постављале терет на саму жртву утицао је на то да врло мало случајева доспе пред суд или да у току поступка оштећена одустане од кривичног гоњења (Nylen & Heimer, 1999).

Према Миливојевић (2003) седамдесете и осамдесете године и поред феминистичких активности не доносе виталне промене у САД у контексту друштвене реакције на породично насиље. Тек кључним моментом поставља се стратегија градоначелника Њујорка Рудија Ђулијанија под називом “Прекидање круга породичног насиља”, а која је уз низ законских измена предвиђала и да свака полицијска станица добије посебно едуковане полицијске службенике који би се бавили проблематиком породичног насиља.

Анализа друштвено историјских оквира породичног насиља у Србији и државама региона свакако не доноси другачију слику. Игноранција, толеранција и право јачег практично су били редовна форма односа према насиљу над женама и децом унутар породице. Стевковић (2007) позивајући се на лонгитудиналну студију Вере Ерлих истиче да је у традиционалној српској породици телесно кажњавање деце била уобичајена појава. Ово се односило пре свега на женску децу, коју су према наводима дате ауторке до удаје тукли родитељи, а по удаји муж. Из истог извора сазнајемо и да су мушка деца физички кажњавана до петнаесте године живота, када се круг насиља настављао тако што су синови постајали физички насилни.

Поступци заштите од насиља у породици

Поред уобичајеног насиља над женама и децом, различити историјски извори упућују да се у оквирима Србије и Црне Горе, спроводила и раније поменута пракса сеницида, а који се у источној Србији назива “лапот”. Тако, према различитим антрополошким изворима пракса лапота подразумевала је јавно убиство старијих чланова породице који нису могли више да привређују. У појединим варијететима овај обичај се обављао јавно, у присуству сведока, а старац би на глави носио кукурузну погачу (Барјактаровић, 1999).

Ипак, анализирајући различите правне изворе ваља напоменути да се убиство члана породице према Душановом законнику посебно строго кажњавало. Тако се у члану 96. датог законика истиче да *“ко се нађе да је убио оца или матер или брата или чедо своје, да се тај убица сажеже огњу”*².

Осврнувши се на овом месту детаљније на историју националог законодавства ваља напоменути да је Душановим закоником у параграфу 53, била предвиђена заштита жена од полног насиља. Тако се у датом оквиру истиче да *“Ако који властелин узме властелинку силом, да му се обе руке отсеку и нос сареже: ако ли се бар узме силом властелинку, да се обеси, ако ли своју другу узме силом да му се обе руке отсеку и нос сареже”*. Додатно, посебно занимљиво решење представља параграф 54 под насловом *“О блуду властелинке”*, а којим се предвиђа да *“Ако властелинка учини блуд са својим човеком, да им се обома руке отсеку и нос сареже”*.

Посматрано у историјским оквирима, важним правним извором поставља се Српски грађански законик, који је кодификујући грађанско право, уз периодичне допуне важио на територији Србије више од века, обухвативши период од 1844. до 1946. године. Тако се главом II датог законика регулишу права и дужности супружника, где се у члану 61. наводи да *“Пре венчања бивају обично разговори и договори између младожење и девојке, и његова и њенога рода, са уговарањем поради брака у који су ради ступити; а покрај овога или за овим бива обележје, дарови и уздарје”*. У истом контексту посебно важним поставља се члан 66. којим се истиче да *“Натерати се она страна, која одустаје, да мора у исти брак ступити, ако драговољно неће, не може”*.

² О положају жене у средњовековној Србији сведочи и то да према Душановом законнику женама није било дозвољено да се појаве као сведоци пред судом.

Поступци заштите од насиља у породици

Занимљиво решење дати Законик представља у погледу дозволе за брак где чланом 69 предвиђа да у брак законито и венчани не могу бити *“Без питања и допуштења очина или матерна или турског, осим по добивеној дозволи од надлежне власти у случају навршене 18. године момка и девојке”*. Значај старосне доби будућих супружника истим чланом ограничен је на не мање од 17 година за младожењу, односно 15 година за девојку.

Посебно важним постављају се одредбе члана 94 које су усвојене са изменама из 1862. године, а којима се експлицирају узроци због којих се брак разводи. Тако ће према датом члану довољан услов за развод брака бити доказана прељуба, као и *“Рађење о глави своје супругу и дејствовање свирепим и убитачним средствима противу живота његовог; као и онда, ако је само знала једна страна о таквом злом умишљају и дејствовању другога против живота супруга, и открила није”*.

Ипак, о положају жене у Србији деветнаестог века најрепрезентативније могу сведочити одредбе члана 109 у коме се наводи *“Особито пак муж се сматра као глава и старешина куће и родбине, и по томе његова је дужност поглавито кућом и имањем управљати, за снабдевање своје супруге по могућству старати се, њу од сваке напасти бранити и на сваком месту заступати”* и члан 110 према коме је *“Супруга пак дужна је мужа свога слушати, наредбе његове набљудавати, за њим ићи и где он за добро нађе, с њиме онде живети; њему по силама својим у отправању домаћих послова, у прибављању, а нарочито чувању имања припомагати, и кућевни ред и чистоту набљудавати, и нарочито децу намиривати, у чистоти и благодарију садржавати и чувати”*.

Сличан однос приметан је и према деци где се чланом 120 предвиђа да су *“Деца дужна родитеље своје поштовати, и у свачему њима послушни бити, и противу воље њихове ништа не чинити, нити предузимати. И тако нико нема власти децу туђу изгубљену или одбеглу против воље родитељске задржати; но родитељи ће такву и помоћу власти натраг повратити, шта више развратну и непослушну децу умереном домаћом казном кастиговати моћи”*.

Поступци заштите од насиља у породици

Сумирајући наведено, насиље у породици представља недвосмислену социјалну константу према којој се друштвена реакција неадекватно и споро мењала. Окретање главе на другу страну и не мешање у туђе приватне ствари, представљало је вишедеценијски, па и вековни образац перцепције насиља над женама и децом. Ипак, данас, насиље у породици у Србији, а пре свега захваљујући развоју невладиног сектора постаје све актуелније друштвено питање. Тако различите организације попут Виктимолошког друштва, Аутономног женског центра, АСТРЕ и других, све гласније заступају жртве у борби за остваривањем својих права.

Поред наведеног, мењање валенце друштвеног односа према породичном насиљу у Србији у великој мери условљено је и специфичним односом мас медија. У том смислу посебно важним постављају се све чешћа извештавања о бројним трагичним случајевима насиља у породици са смртним исходом који се у Србији годишње броје на десетине. Представљање тешких искустава жена и деце, али и све чешћих случајева убистава мужева злостављача, у великој мери утицали су на то да јавност у Србији постане свесна стварних размера и последица дате појаве.

Сумирајући наведено, еволуција друштвеног односа према феномену породичног насиља условила је значајне промене и у сегменту кривичноматеријалне, кривичнопроцесне и породичноправне регулативе. Ово се односи како на различита међународно правна документа донета на нивоу УН и Савета Европе, тако и на измене које су усвојене на нивоу националних законодавстава, а о чему ће свакако бити више речи у даљем тексту. Република Србија у овом смислу спада у ред држава које су последњих година посветиле значајну пажњу овом проблему у сегменту правосуђа. Ипак, чини се да и поред остварених промена постоји потреба и простор за значајним унапређењима, како у сегменту поменутих правних оквира, тако и у сегменту реаговања надлежних служби попут центара за социјални рад или полиције, али и организовања обухватније превенције усмерене на целокупно друштво и породице под ризиком. Позитиван пример у овом контексту представља пројекат Удружења тужилаца Србије “Иницијатива правосуђа за бољу заштиту жртава насиља у породици”, а који се реализује уз подршку УСАИД-овог Пројекта за реформу правосуђа и одговорну власт (ЈРГА). Тако

Поступци заштите од насиља у породици

дати пројекат, чија је имплементација предвиђена у период јун 2013.године – април 2014. године, поставља следеће циљеве: омогућавање стварања међу-институционалне мреже између полиције, јавних тужилаца, судија за прекршаје, судија, социјалних служби, и организација цивилног друштва на локалном нивоу, те успостављање ефективније и редовније сарадње у решавању случајева насиља у породици, подржавање укључивања најбоље праксе и научених лекција из заједница које су имале искуство у заштити жртава насиља у породици у поступцима пред правосуђем, праћење и евалуацију остварених побољшања заштите жртава насиља у породици у градовима у којима су међу-институционалне мреже и најбоље праксе уведене, унапређење капацитета полиције, јавних тужилаца, судија за прекршаје, судија, социјалних служби и локалних организација цивилног друштва за заговарање за бољу заштиту жртава насиља у породици, као и подизање свести заједнице и јавности о значају заштите жртава насиља у породици кроз ТВ дебате на локалним телевизијским станицама³.

2. Појам и облици насиља у породици

Премда насиље у породици, као што је то објашњено у претходном поглављу, представља добро познат феномен, појмовно одређење ове појаве је прилично сложен задатак. Тако прегледом релевантне литературе може се опазити да различити социолошки, криминолошки или правно орјентисани аутори употребљавају читав низ термина којима означавају дату појаву или неки њен сегмент. Ова конфузија термина посебно је приметна у енглеском говорном подручју, те у покушајима да се нека од ових решења примене у домаћој или регионалној литератури. Репрезентативан пример који сведочи о проблематици преузимања иностраних појмовних решења свакако представља и модул СЕ о породичном насиљу који је имплементиран у БиХ 2006. године, а у коме се као синоним породичном насиљу наводи термин “домаће насиље”.

³ Преузето са http://www.uts.org.rs/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=60&Itemid=110 приступљено дана 12.07.2012.године.

Поступци заштите од насиља у породици

Пратећи наводе МекКјуа (McCue, 2008) у америчкој криминолошкој литератури могу се разликовати термини попут “*spouse abuse*”, “*domestic abuse*”, “*domestic assault*”, “*battering*”, “*partner abuse*”, “*martial strife*”, “*martial dispute*”, “*wife beating*”, “*martial discord*”, “*woman abuse*”, “*dysfunkcional relationship*”, “*intimate fighting*”, “*mate bating*” и други, а који се помињу у контексту феномена породичног насиља. Ипак, анализом датих решења занимљиво је да се предметна појава углавном ограничава на насиље над женама, односно партнерско насиље у браку. У том смислу значајан сегмент насиља над децом, старима, као и партнерског насиља ван брачне зајединце, које јасно припада породичном насиљу, датим појмовима углавном није обухваћен.

Према Јовановић (2008) у ранијим криминолошким и социолошким радовима који су се бавили овом проблематиком неретко се може приметити да се насиље у породици посебно и не дефинише. У том смислу ова појава се представљала у контексту опште важећих знања која се тичу насиља уз наглашавање оквира у коме се оно испољава, специфичног односа учиниоца и жртве, те високе тамне бројке. Слично износи и Мухић (2002) која упућује да кривичноправна решења у Белгији не разликују насиље над децом од општег појма насиља⁴.

Уважавајући феноменолошке особености насиља у породици Oregon Domestic Violence Council (ODVC, 1995) дефинисало је дату појаву као образац коресивног понашања једне особе усмерен ка другој особи са циљем контроле или одржавања подређености у интимним односима. Тако, принуда, застрашивање, деградација, експлоатација и насиље представљају механизме којима се код жртве развија страх и обезбеђује послушност.

Према се у литератури свакако могу наћи и обухватније дефиниције, значај датог решења огледа се у представљању насиља у породици као континуираног обрасца понашања, а не изолованог ексеса унутар породичних збивања. Трајност насилничког

⁴ Породично насиље често се изједачава са насиљем над женама. У том смислу разумевање дате појаве допринос даје и дефиниција насиља над женама формирана од стране ЕУ према којој дата појава представља „било који чин родно заснованог насиља који резултира или је вероватно да ће нанети физичку сексуалну или психолошку штету или патњу жени, укључујући претње таквим радњама, принудом или самовољним лишењем слободе, без обзира да ли се дешава у јавном или приватном животу“.

Поступци заштите од насиља у породици

односа злостављача и негативан положаја жртве, јасно представљају неизоставне елементе дате појаве (Мршевић, 1997).

Осврнувши се на раније наводе, значајан број дефиниција породичног насиља изједначава дату појаву са насиљем над женама. У том смислу у литератури се у овом контексту често наводе и дефиниције садржане у различитим међународноправним актима, попут Препорука Рец бр.5 Савета министара за маља чланица о заштити жена од насиља из 2002. године. Тако Савет министара указујући да је насиље над женама резултат неравнотеже моћи између мушкараца и жена истиче да ово за последицу има озбиљну дискриминацију женског пола, како унутар друштва, тако и унутар породице. У истом контексту у датом датом документу наводи се да се под термином “насиље над женама” означава свако дело насиља које се темељи на полу, а које наноси или може проузроковати физичку, менталну, сексуалну патњу, као претње таквим делом, присилу или произвољно лишење слободе у јавној или приватној сфери живота. Додатно под овим се подразумева насиље које се догађа унутар породице или стамбеног простора, што укључује и физичку и менталну агресију, емоционално и психичко злостављање, силовање и сексуално злостављање, инцест, силовање међу супружницима, сталним или повременим партнерима или укућанима, злочине почињене у име части, генитално и сексуално сакаћење женских органа, као и остале облике традиционалних пракси које су штетне по жене, као што су присилни бракови.

Важан допринос овој тематици даје и Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици донета у Истамбулу 2011. године. Тако се у Конвенцији истиче препознавање насиља над женама као манифестације историјски неједнаких односа моћи између жена и мушкараца, који су довели до доминације и дискриминације над женама од стране мушкараца, као и до спречавања напредовања жена у пуној мери. У истом контексту у сегметну који се тиче дефиниција наводи се да насиље у породици означава свако дело физичког, сексуалног, психолошког односно економског насиља до којег дође у породици или домаћинству односно између бивших односно садашњих супружника односно партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио домаћинство са жртвом.

Поступци заштите од насиља у породици

Драшкић (2008) истиче да се породично насиље може дефинисати као понашање које се испољава кроз континуирану употребу силе, претње или злоупотребе поверења у односима између чланова породице. Ипак, аутори попут Јовановић (2008) наглашавају да је у литератури приметна тенденција проширивања оквира односа који се сматрају породичним, те се под овом појавом неретко обавља и насиље у везама, па чак и насиље на првом састанку (*dating violence*), које свакако не припада традиционалном поимању породице.

Посматрано у упоредноправним оквирима, занимљив пример у контексту проширивања протективног оквира представља и случај из 2011. године када је Врховни суд Порторика пресудио да национални Закон 54 о насиљу у породици не штити жртве насиља у прељубничким везама. И мада дато решење не искључује заштиту жена од насиља супруга, већ само насиље извршено од стране партнера у прељуби, бројни феминистички аутори и активисти оценили су дату одлуку као скандалозну сматрајући да Закон о насиљу у породици мора прохибитовати свако насиље међу партнерима (Rivera, 1994).

Примери термиолошке неуједначености и различитог поимања породичног оквира приметни су и у Националној студији о насиљу у породици и насиљу над женама која је имплементирана у Црној Гори током 2012. године. Тако се у појмовном сегмент наводи да се за породично насиље често користи израз насиље у партнерским везама, чиме се оно може дефинисати као образац увредљивог и присилног понашања који може укључивати телесне повреде, психолошко и сексуално злостављање, друштвену, физичку, финансијску изолацију, екстремну љубомору и посесивност, застрашивање и претње почињене од стране некога ко је био, налази се или жели да буде у интимном односу или вези са одраслом особом или адолесцентом и усмерен је на успостављању контроле једног партнера над другим. Посебно занимљиво јесте да дати оквир предвиђа да претње могу бити усмерене на партнера/партнерку, његову или њену породицу, имовину па и кућне љубимце. Под истим се укључују и деца која се користе од стране насилника за застрашивање и злоупотребу одрасле жртве, као и они који су од стране насилника присиљени да учествују у злостављању одрасле жене.

Поступци заштите од насиља у породици

У домаћој литератури једну од најобухватнијих криминолошких дефиниција дају ауторке Константиновић-Вилић & Николић-Ристановић (2003) према којима насиље у породици представља континуирану примену физичке и психичке силе према члановима породице уз угрожавање и повређивање домена сигурности и односа поверења и испољавање контроле и моћи над члановима породице, без обзира да ли је у важећем законодавству предвиђено као кривично дело и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења.

Направивши малу дигресију на овом месту, насиље у породици јасно обухвата и насиље над старим особама и децом. У том контексту, ваља напоменути да Светска здравствена организација (WHO, 2002) насиље над старим особама дефинише као појединачан или понављајући чин или недостатак одговарајућег поступања, које се догађа у било којем односу очекивања и поверења, а које узрокује штету, бол или неприлику старијој особи. Слично одређење даје и Русац (2009) уз наглашавање разлике у случајевима када је починилац насиља над старијом особом истовремено и неговатељ. Напоследку, према Истмену (Istman 1988 према Giurani & Hasan, 2000) насиље над старијим особама подразумева телесно, психичко или емоционално злостављање и насиље односно кршење темељних људских грађанских права од стране особе и/или особа које имају моћ над зависном особом.

Премда наведене дефиниције обухватају и сегмент ванпородичног насиља, познавање феноменологије насиља над децом недвосмислено упућује да се занемаривање и злостављање најмлађих најчешће одвија у кругу уже или шире породице, од стране познатих особа. У том контексту ваља напоменути и одредбе Конвенције УН о правима детета, која у члану 2. став 2. наводи да ће стране уговорнице предузети све одговарајуће мере како би се обезбедила заштита детета од свих облика дискриминације или кажњавања заснованог на статусу, активностима, израженом мишљењу или уверењу дететових родитеља, законских старатеља или чланова породице.

Према наводима Михић (2002) у литератури данас постоји читав низ различитих термина који се користе у контексту насиља над децом у породици. Занемаривање деце, злостављање, запостављање, агресивно понашање према деци, васпитно запуштање деце,

Поступци заштите од насиља у породици

злочини над децом, сексуална злоупотреба деце, напуштање деце, представљају само неке од примера.

Поштујући наведено, феноменолошка хетерогеност дате појаве условила је и различита решења у овом контексту. Отуда не чуди да различити извори дају и различите дефиниције дате појаве. Тако, пратећи рад претходно поменуте ауторке неке од дефиниција које можемо поменути насиље над децом означавају као намерно и неоправдано наношење бола и патње деци; употребу претераног физичког насиља; неправичну сексуалну злоупотребу; пропуштање пружања одговарајућег смештаја, исхране, здравствене заштите или емоционалне подршке; инцест; друге случајеве сексуалног узнемиравања и силовања; производњу дечје порнографије.

Са циљем стварања јединственог концепта злостављања и занемаривања деце који би био примењив за стручњаке из различитих сектора Светска здравствена организација дала је дефиницију према којој злоупотреба или злостављање детета обухвата све облике физичког и/или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања здравља детета, његовог преживљавања, развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ.

Поред физичког и сексуалног злостављања деце, све чешћа тема у контексту породичног насиља представља психолошко насиље над најмлађима (Љубојев, 2004). У том смислу, аутори попут Гарбарина и сарадника (Garbarino et al., 1986) истичу да се под психолошким злостављањем подразумева усмерени напад од стране одраслог на дечји развој селфа и социјалне компетенције, склоп психолошки деструктивног понашања. Аутори попут Лакић (1998) тако разликују осам типова злостављачких понашања родитеља, обухватајући одбацивање, деградацију, терорисање, изолацију, кварење, експлоатацију, ускраћивање есенцијалне стимулације или емоционалне размене или расположивости, као и непоуздано и неконзистентно родитељство.

Покушаји решавања појмовне проблематике насиља у породици обухваћени су и кривичноматеријалним одредбама националног законодавства, као и одредбама

Поступци заштите од насиља у породици

Породичног закона (Почуча, 2010). Премда ће о овоме свакако бити више речи у даљем тексту, на овом месту ваља нагласити да је од увођења дате инкриминације у кривично законодавство сам појам насиља у породици претрпео одговарајуће измене. Тако док се у првобитним решењима овај феномен могао дефинисати као свако понашање које подразумева употребу силе или претње да ће напасти живот или тело повређује или угрожава телесни или друштвени интегритет члана породице, измењена инкриминација екслицирала је да насиље у породици подразумева примену насиља, претњу да ће се напасти на живот или тело, дрско или безобзирно понашање, а којим се угрожава спокојство, телесни интегритет или друштвено стање члана своје породице.

Табела 1. Родно засновано насиље током животног циклуса⁵

Период живота	Облици злостављања
Пренатална фаза	Злостављање мајке током трудноће; Присилне трудноће; Селективне трудноће; Ограничавање исхране
Рано детињство	Убиства женске новорођенчади; Психолошко и физичко злостављање; Неравноправан приступ исхрани и здравственој заштити девојчица
Детињство	Рани бракови; Генитално сакаћење; Сексуално злостављање од стране чланова породице или странаца; Неравноправан приступ исхрани и здравственој заштити; Дечја проституција
Адолесценција	Силовање; Сексуално злостављање; Присилна проституција; Трговина људима; Насиље због одбијања удварања; Насиље на раду.
Репродуктивно доба	Злостављање од стране интимних партнера; Силовање у браку; Убиства ради мираза и убиства из части; Физичко, психичко, сексуално и економско насиље у породици; Насиље на раду; Сексуално узнемиравање; Силовање; Злостављање жена са инвалидитетом; Трговина људима; Дискриминација.
Старост	Злостављање и експлоатација удовица; Ускраћивање основне бриге о здрављу

Угрожавање телесног интегритета душевног здравља и спокојства другог члана породице наглашено је и у одредбама Породичног закона, донетог 2005. године. Ипак, са циљем појашњавања овог феномена, даљим одредбама датог закона *exempli causa* наведени су поступци који ће се нарочито сматрати насилничким: наношење или покушај наношења телесне повреде, изазивање страха претњом убиства или наношења телесне

⁵ Влада Републике Српске Gender Center-Центар за једнакост и равноправност полова

Поступци заштите од насиља у породици

повреде члану породице или њему блиском лицу, присиљавање на сексуални однос, навођење на сексуални однос, или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година или немоћним лицем, ограничавање слободе кретања или комуникације са трећим лицима, вређање као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.

Терминолошка проблематика у контексту насиља у породици може се представити и у покушајима појмовног одређења инцеста, те последичне неусклађености кривичноправних и криминолошких односно феминистичких одређења. Тако дата појава која свакако феноменолошки потпада под насиље у породици у Кривичном Законику бива обухваћена чланом 197. којим се дефинише родоскрнављење, а које према одредбама наведеног члана представља обљубу или њој изједначен чин који пунолетно лице врши над малолетним сродником по крви у правој линији или са малолетним братом или сестром. Међутим, Љубојев (1998) елаборирајући проблематику инцеста истиче да се дата појава може разумети као сексуално насиље базирано на основу односа зависности у коме се кроз излагање сексуално неодговарајућим радњама, или сексуално пренаглашеним радњама постиже задовољење сексуалних или сексуално-емотивних потреба једног или више лица, а која заснивају свој ауторитет кроз постојећу емотивну повезаност са тим дететом. На тај начин дати концепт значајно је проширен од породичног оквира разматрања на све односе зависности који јасно укључују и особе ван уже или шире породице.

У покушајима да се ближе одреде понашања која се могу сматрати насиљем у породици Жарковић са сарадницима (2012) истиче да се дата појава може испољити на више начина, обухватајући физичко насиље (наношење или покушај наношења телесне повреде-ударање рукама, ногама или чврстим предметима, чупање за косу, стезање за врат, гурање, бацање на тло, убадање ножем или другим оштрим предметом и сл.), сексуално насиље (присиљавање или навођење на сексуални однос- силовање, инцест, нежељено додиривање, принуђивање на одређене полне радње или порнографију, понижавајући полни чин и сл.), психичко насиље (емотивно угрожавање или повређивање- претње, изазивање страха, ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима, вређање, називање погрдним именима, исмевање, понижававање и сл.) и економско

Поступци заштите од насиља у породици

насиље (економско потчињавање жртве насилнику- неједнака доступност заједничким средствима, ускраћивање, контролисање приступа новцу, спречавање запошљавања или образовања и стручног напредовања, ускраћивање права на власништво и сл.)

Разумевању дате проблематике допринос даје и Милетић-Степановић (2006) која истиче да је породично насиље могуће поделити у две групе, разликујући при томе активно и пасивно насиље. Према датој ауторки насиље може бити активно и пасивно. Тако активно насиље укључује злостављање у физичком, психичком или сексуалном смислу, у којем је препознатљива, видљива агресија директно упућена према члану или члановима породице, док се пасивно насиље манифестује као занемаривање лица и његових потреба: здравља, прехране, материјалних потреба и друго. Односно, пасивно насиље подразумева она понашања која дискриминатују и подривају саму личност члана породице у контексту физичког статуса, подривање психичког и подривање економског положаја.

Сумирајући различите покушаје појмовних одређења насиља у породици Јовановић (2008) истиче да разумевање датог феномена нужно укључује сагледавање његових најзначајнијих обележја. У том смислу посебно се истиче да насиље у породици осим физичког злостављања као најупадљивијег сегмента, обухвата и друге мање видљиве форме насиља, а које подразумевају принуду, злостављање, претње односно повређивање одређених права члана породице. У истом контексту, насиље у породици је неодвојиво од традиционалног поимања породице са дисхармоничном расподелом моћи и израћеном доминацијом оца, односно супруга. Злоупотреба моћи и позиција поверења по правилу тада има карактер континуираног насиља, при чему интензитет насиља флукутира од мање упадљивих форми до тешког физичког и сексуалног злостављања. Насиље у породици тако представља често појаву цикличног карактера, која се након периода латенције понавља уз изражену тенденцију прогресије степена насиља.

Напоследку, премда се у литератури могу наћи различита решења, чини се да се у контексту теме овог рада најважнијим извором постављају пре свега судске одлуке, односно изграђени судски стандарди на основу којих се неке радње могу оценити као насиље у породици. Миликић (2011; 190) тако анализом шестогодишње судске праксе даје

Поступци заштите од насиља у породици

преглед одлука ВСС и ВКС, међу којима посебно истиче следеће ставове: “Оправдано је одређивање мере заштите од насиља у породици и када се према мишљењу стручних установа не може са сигурношћу искључити сексуално злостављање малолетног детета (ВКС Рев 2857/10 од 09.06.2010. године); Насиље у породици подразумева свако понашање које одступа од стандард уобичајеног опхођења и комуницирања са члановима породице за које, да би било квалификовано као насиље у породици није неопходан одређени континуитет (трајност и виšekратност таквог понашања), већ је у одређеним ситуацијама довољан и један акт понашања који има карактер насиља у породици (Пресуда ВКС Рев 2844/10 од 26.05.2010. године); Насиље у породици подразумева свако понашање које одступа од стандард “нормалног” опхођења и комуницирања са члановима породице, у чији круг улазе и бивши супружници. Стога је довољан и један акт понашања који има карактер насиља (Пресуда ВКС Рев 537/11 од 02.06.2011. године); Тужени - мајка и ујак малолетног детета, тиме што су онемогућавали било какав контакт и одржавање личних односа између мал.тужиоца и оца учинили су насиље у породици (Пресуда ВКС Рев 346/11 од 13.04.2011. године); Непосредна жртва насиља је супруга туженог на коју је директно усмерено физичко и психичко насиље од стране туженог. Међутим, посредне жртве овог насиља су и заједничка деца парничних странака, њихове кћерке које су биле сведоци насиља оца према њиховој мајци, чиме је нарушено и њихово душевно здравље, мир и спокојство (Пресуда ВСС Рев 1815/08 од 10.06.2009. године); Насиље у породици представља модел понашања, које један члан породице предузима, односно испољава према другом, како би успоставио моћ и контролу или задовољио неке своје потребе на штету другог члана породице, а не изоловани инцидент (Гж2. 51/10 од 03.02.2010. године).

3. Етиолошке перспективе насиља у породици

Насиље у породици представља мултидимензионалну појаву која је предмет истраживања различитих научних дисциплина. Отуда не треба да чуди да се у криминолошкој литератури може и наћи већи број теорија које дату појаву објашњавају

Поступци заштите од насиља у породици

психолошким, психијатријским, биолошким, социолошким, виктимиолошким или другим факторима. Како то наводи Јовановић (2008) етиолошкој хетерогености у овој области доприноси и чињеница да се насиље у породици може поделити на најмање два сегмента, обухватајући тако партнерско насиље и насиље над децом. У том контексту ваља напоменути да Ценг и сарадници (Tzeng et al., 1991) представљајући теоријске парадигме које се тичу физичког, сексуалног, психолошког злостављања и занемаривања деце, налазе преко четрдесет различитих концепција.

Премда на овом месту, свакако не би било оправдано дати приказ свих постојећих теорија које објашњавају узрочност насиља у породици, дата тема се чини неизоставном у контексту осмишљавања ефективне стратегије заштите жртава породичног насиља. Тек познавањем узрочности и динамике неке појаве могуће је и осмислити адекватне мере њеног сузбијања и спречавања. Ово је посебно важно с обзиром на значајан број погрешних представа и предрасуда које се истичу у контексту чиниоца који утичу на развој насиља у породици (Петковић са сар. 2011).

Анализирајући дати сегмент предрасуда и митова о породичном насиљу, ваља истаћи да се у јавности неретко сматра да насиље у породици заправо није високо учестало и да је ова појава карактеристична за ретке и посебно девијантне породице. У том смислу породично насиље се често погрешно ограничава само на сиромашне и проблематичне друштвене структуре, док се насиље над супружницима или децом у средњим или вишим социоекономским слојевима углавном негира. Истина, полицијске статистике као и извештаји различитих прихватилишта или сервисних центара намењених жртвама породичног насиља углавном и представљају податке о корисницима који долазе из нижих социоекономских сегмената друштва. Међутим, већина аутора данас је сагласна да ниска материјална примања и низак образовни статус утичу пре свега на видљивост датог феномена и ситуацију у којој жртва једино доступно решење налази у обраћању социјалним службама. (Berrios & Grady, 1991; Carlson, 1999).

Слични ставови односе се и на идеју да су насилници искључиво алкохоличари или да злоупотребљавају дроге, уз одлике карактера који пренаглашава мушкост. И мада различита емпиријска истраживања потврђују да злоупотреба алкохола и дрога значајно

корелира са породичним насиљем, не може се оправдано тврдити да дати елементи имају каузални карактер. У прилог томе свакако говори и чињеница да нису сви насилници алкохоличари, као и то да се у пракси често дешава да злостављач престане да пије, али циклус насиља бива непрекинут (Field et al., 2004)

Коначно, значајан сегмент узрочности породичног насиља објашњава се предрасудама које су усмерене према самим жртвама, а сходно којима су жене те које провоцирају, траже и коначно заслужују да буду злостављане. Оваквом ставу свакако одговарала су и погрешна тумачења различитих психолошких, а пре свега Фројдових психоаналитичких интерпретација према којима жене карактерише пасивност и урођени мазохизам (Мршевић, 1998).

Ипак, аутори попут Штрауса (Страус, 2005) наглашавају да дата теза о доприносу жене сопственој виктимизацији није у потпуности без основа. Тако прегледом различитих студија, дати аутор указује да висок удео жена жртава породичног насиља испољава агресивни образац разрешења конфликта са партнером. Поред вербалне агресије, ово често укључује и релативно блаже облике физичког напада, попут ударања, шамарања или гађања одређеним предметима. Премда дата понашања ретко резултирају повређивањем мушкарца, налази студија представљаних у раду Штрауса указују да се виолентни образац понашања жене у таквим ситуацијама налази као оправдање за примену силе од стране мушкарца, а што напослетку резултира и озбиљним формама повређивања жене.

Наравно, треба имати на уму да се улога жене у породичном насиљу не може ограничити само на позицију жртве. И мада је јасно да партнерско насиље представља значајан део ове појаве етиолошка разматрања насиља у породици посветила су озбиљну пажњу женама које физички или сексуално злостављају децу (Павловић, 2013)

Елаборирајући питања узрочности насиља над децом, у релевантној литератури се истиче такође већи број митова. Ово се посебно односи на сегмент сексуалне злоупотребе деце где различита истраживања упућују на ставове према којима очеви који су сексуално и емотивно запостављени од стране супруга налазе утеху у сексуалном односу са ћеркама. Тенденција да се одговорност злостављача умањи анализирана је и кроз добро познати концепт когнитивних дистрозија насилника, према којем су деца та која иницирају

сексуални однос, затим да сексуални контакт има едукативну и протективну функцију, те да је дете уживало у истом (Павловић, 2013; Мршевић, 1998).

Сумирајући наведено, одговори на питања о узрочности породичног насиља значајно су еволуирали у науци последњих деценија. Ово се односи како на тенденцију објективизације и емпиријске валидације етиолошких хипотеза, тако и на проширивање оквира разматрања дате појаве. У том смислу у даљем тексту биће дат краћи преглед најважнијих психо-биолошких, социолошких, као и феминистичких експланаторних решења.

3.1 Биолошка, психолошка и психијатријска објашњења узрочности насиља у породици

Насиље у породици представља предмет изучавања различитих дисциплина, а потраге за одговорима о узрочности дате појаве обухватиле су и значајан број различитих биологистички заснованих истраживања. У том смислу, основна хипотеза датих студија подразумева да насилничко понашање у својој основи има биолошки или органски узрок, а који се може објаснити одговарајућим генетским, биохемијским или неурофункционалним или неуроанатомским дистрибуцијама (George et al., 2001; Павловић, 2013; Maes, 2001).

Прегледом релевантне литературе, различити аутори тако упућују на значај Клинефелтеровог синдрома, а као хромозомске аберације у којој кариотип особе карактерише прекобројни полни хромозом (Петковић и сар., 2011). Ипак, како дати синдром носи специфичну фенотипску експресију, која између осталог подразумева евнухоидну грађу и неплодност, сасвим је јасно да овим објашњењем може бити обухваћен само изузетно мали број случајева насилничког понашања мушкараца.

Нека од решења у овом контексту упућују и на значај трауматских повреда главе и последичних неуралних оштећења као фактора узрочности (Rozenbaum & Hodge, 1989).

Поступци заштите од насиља у породици

Немогућност контроле импулса и неагресивног решавања проблема, које је последица физичке кранијалне трауме, приметна је у теоријама које објашњавају како насиље над партнерима тако и злостављање деце. Бланшард и сарадници (Blanchard et al., 2003; 2007) тако истичу да особе које показују сексуалну склоност према деци показују нижи ниво интелектуалног функционисања, леворукост, као и чешће повређивање главе у детињству.

Биолошке основе насилничког понашања везују се и за хормоналне поремећаје, а посебно поремећаје полних хормона односно тестостерона (Павловић, 2013). Додатно, како то наводе Џорџ и сарадници (George et al., 2006) разумевању етиологије породичног насиља може се остварити и кроз анализу дисбаланса неуротрансмитерског функционисања, односно осцилација у нивоу серотонина.

И мада већина истраживања у овом оквиру представља наизглед уверљиве и објективизоване доказе о биолошким основама насиља у породици, чини се да би ограничавање само на ову линију истраживања било једнострано и непотпуно. Тако је потпуно јасно да с обзиром на учесталост јављања дате појаве, поменути поремећаји или повреде главе обухватају само мали сегмент насилних мушкараца. Додатно, теорије које се усмеравају на поремећаје хромозома или полних хормона, занемарују налазе различитих студија у којима су жене физички или сексуално насилне, било да се говори о хомосексуалним везама или о насиљу над децом. Напоследку, према представљени приступ може објаснити генерално насилничко понашање, клиничка запажања упућују да мужеви који су физички агресивни према супругама, не испољавају исти образац понашања и ван куће, а што свакако има врло важне етиолошке импликације.

Психолошки експланаторни приступ узроке породичном насиљу налази у особинама личности насилника односно саме жртве, а у литератури се може наћи већи број различитих теорија у овом контексту. Тако психодинамске теорије наглашавају значај раног детињства и последичних утицаја које искуства у овој доби остављају на касније интерперсонално функционисање. Ово је посебно наглашено у оквиру теорије објектних односа Мелани Клајн према којој се представе о себи, другима и интерперсоналним релацијама формирају већ у првим интеракцијама са мајком. Уколико је мајка у датом периоду недовољно респонсивна и несензитивна дати образац материнства ће

провоцирати анксиозност у детету, омести развој самопоштовања, те остварити значајне импликације на будуће одговоре у ситуацијама које провоцирају дата осећања (Петковић, 2013; Павловић, 2013).

Релативно слично објашњење обухваћено је и Болбијевом теоријом афективног везивања (Bartholomew, 1993). Тако ће према овом моделу рани образац односа између родитеља и детета формирати сигурни или несигурни (избегавајући, амбивалентни и дезорганизовани) образац везивања, са последичним утицајима на понашајну раван (Вукелић-Басараић, 2010). Аутори попут Чачић (2010) дајући преглед различитих радова у овом контексту истичу да несигурни тип везивања може условити развој агресивног и делинквентног понашања, а што свакако има значаја и у етиологији породичног насиља.

Сумирајући наведено, већина психолошких теорија које своју пажњу усмеравају на злостављаче елаборира заправо идеју трансгенерацијске трансмисије насиља, односно хипотезу злостављани-злостављач. У том смислу спроведен је и велики број студија које су емпиријски покушале потврдити претпоставку да су насилници и сами злостављани у детињству, како у сегменту физичког, тако и сексуалног насиља (Павловић, 2013). И мада се прегледом налаза бројних студија може приметити виша учесталост виктимизације међу злостављачима у детињству, стиче се утисак да рана насилна искуства не могу бити једини и довољан фактор каснијег насилничког понашања, већ исто мора бити посредовано низом других чинилаца.

Ипак, значај ране виктимизације на касније, поновљено искуство злостављања нашло је нешто конкретнију теоријску и емпиријску потврду. Тако аутори Хајд-Нолан и Јуинао (Hayd-Nolan & Juliano, 2002) истичу да траума насиља остварује ефекте посттрауматског стреса са којима велики број жртава не може да се избори. Због тога особе које су раније искусиле насиље, прибегавају негативним механизмима одбране, компулсивно понављајући ранији злостављачки образац односа са партнером. Ово становиште нашло је и емпиријску потврду према којој велики удео девојчица жртава физичког или сексуалног насиља, касније у животу поново проживљава тешке форме сексуалног или породичног насиља (Павловић, 2013).

Поступци заштите од насиља у породици

Поред објашњавања развоја породичног насиља важан допринос остварен је и у контексту питања зашто жене жртве насиља у породици не напуштају своје мужеве. Тако је седамдесетих година прошлог века Селигман (Seligman, 1975) у експерименталном раду са животињама доказао да уколико одређени образац понашања, који има за циљ да отклони угрожавајући стимулус, дуже време остане без очекиваних резултата, са протоком времена изостаће и даљи покушаји. Оно што је посебно занимљиво у налазима датог аутора јесте да специфичан емоционални одговор, депресивност и страх који се развијају, условљавају да поновни покушаји изостану чак и онда када постоје докази да се успоставила веза између понашања и одговарајућег ефекта (Maier & Seligman, 1976).

Преводећи дату теорију из експерименталног дизајна на подручје насиља у породици бројни аутори указују да жртве овог вида насиља развијају субјективно осећање беспомоћности, уз снижавање самопоштовања, развој осећања кривице, страха, стида и коначно идеје да и заслужују такав третман. У том смислу, Николић-Ристановић (1989) наглашава да наведена клиничка симптоматологија удружена са традиционалним поимањем жене као подређене, послушне, тихе и зависне условљава да жена не тражи помоћ или исту чак одбија када јој се пружи.

Слично објашњење представљено је и у контексту сексуалног насиља над децом, а које је елаборирано кроз концепт акомодационог синдрома (Summit, 1983). Наиме, поред чињенице да дете у породици може искусити непосредно злостављање, снажан емоционални утисак секундарне виктимизације представља ситуација у којој се дете повери особи од поверења, а уместо разумевања наиђе на оптужбе и одбацивање. Тако ће двоструки притисак утицати на то да дете искуство инцестузног злостављања држи дуже као тајну, да развија осећање заточености у замку и безизласности, као и то да чак и када се нађе у ситуацији да пријави насилника негира злостављање или повлачи ранију пријаву.

Важан сегмент етиолошких одговора садржан је у теоријским приступима који насиље у породици објашњавају психопатолошким, односно психијатријским поремећајима насилника. Тако су бројни аутори настојали да укажу на значај неуротских или граничних структура личности, са посебним истицањем агресивности,

Поступци заштите од насиља у породици

инсуфицијентне контроле импулса, недостатка социјалних вештина и ниског самопоштовања (Павловић, 2013). Ипак, већина савремених истраживања у овом контексту пажњу све више посвећује проблематици психопатске природе злостављача и то како у сегменту партнерског насиља, тако и у сегменту насиља над децом (Радуловић, 2010).

Напоследку, посебно важан сегмент разматрања узрочности насиља у породици посвећен је значају злоупотребе алкохола и дрога. Бројна истраживања у овом контексту недвосмислено су указала на значајну корелацију алкохолисаности и насилничког понашања. Тако Јовановић (2008) сумирајући налазе различитих студија истиче да је у Русији 60-75% свих случајева убистава члана породице извршило лице у алкохолисаном стању. Овакви налази уклапају се и у добро познату клиничку слику алкохолизма која поред дезинхибираности често носи и симптоме патолошке љубоморе. Тако ће алкохоличар често сумњати у верност своје супруге, док ће разлоге за вређање и насиље налазити у њеном одбијању његове нежности. Према различитим изворима, алкохоличарска љубомора налази своје узроке и у импотенцији мушкарца, који накнадним насиљем компензује своје осећање мушкости. Ипак, вративши се наводима Јовановић (2008) не може се тврдити да је алкохолизам узрочник насиља у породици, већ пре свега катализатор агресивног понашања. О томе сведоче и подаци дате ауторке према којима 44% мушкараца и 14% жена који су злостављале старе особе, показује симптоме алкохолизма. Премда се ово може сматрати високом учесталашћу, дате бројке показују да већи сегмент насиља чине особе које немају проблем са супстанцама.

3.2 Социолошка објашњења узрочности насиља у породици

Прегледом релевантне литературе може се пронаћи већи број различитих социолошких теорија које покушавају објаснити узрочност насиља у породици. Заједничко за све приступе из ове групе јесте да жртву постављају у шири социјални контекст, обухватајући друштвену структуру и друштвене односе (Павловић, 2013;

Поступци заштите од насиља у породици

Jawkes, 2002). Тако рецимо теорија социјалне структуре налази да је насиље у породици резултат дисбаланса моћи у друштву посматраном као целина. Ово се посебно односи на доминацију патријархата, односно доминацију мушкараца над женама и децом у физичком, економском и политичком контексту, а која је подржана и од стране различитих институција (Johnson, 1995).

Насиље у породици покушало се објаснити и специфичном насилном субкултуром која се формира у одређеним друштвима. Тако дати сегменти усвајају норме које оправдавају примену силе у вишем степену него што је то случај у доминантној култури. Пример у овом контексту који се често истиче јесте утицај експанзије порнографије и насилних представа на телевизији, а који подржавају насилничко понашање и деградацију жене (Југовић, 2014). Према дати оквир представља социолошку теорију, основне поставке блиско се наслањају на психолошку теорију социјалног учења Бандуре (Bandura, 1969). Наиме, према овом концепту људи нису рођени као насилни већ се дати образац понашања учи, а кроз процес посматрања и имитације других. Родитељи и вршњаци се посебно истичу у том контексту као рол модели, а насиље у породици се види као логичан наставак трансгенерацијске трансмисије насиља.

Теорија ресурса представља такође једну од социолошких теорија, а која етиологију насиља у породици види у тежњи појединца да очува своје економске и личне ресурсе, односно да задржи позицију и моћ која му то омогућава. Према датом оквиру однос између партнера биће одређен нивоом ресурса који супружници унесу у брак. Уколико постоји равнотежа мање су шансе за конфликтима, или исте неће карактерисати насилничко понашање. Додатно, у ситуацији у којој мушкарац, отац слабо економски доприноси, физичко насиље се поставља као вид компензације којом као муж и отац задржава своју доминантну позицију (Anderson, 1997).

Анализом унутарпородичних односа формирана је и такозвана теорија размене, а која се базира на идеји да насилници вагају између бенефита који насиљем могу остварити и ризика које такво понашање доноси. Тако, дати концепт по узору на теорију рационалног избора истиче да уколико постоји већа шанса да ће друштво реаговати на насилничко понашање, мања је вероватноћа да ће до истог и доћи. Ово је посебно важно, с

обзиром на још увек владајуће игнорантске ставове према датој појави, као и проблематику доступности социјалних, помажућих служби, али полицијских и правосудних инстанци жртвама насиља (Tzeng et al., 1991).

Значај социоекономског статуса истакнут је и у оквиру теорије социјалног притиска која указује на везу између лошег финансијског стања породице и растуће тензије у унутарпородичним односима. Тако Јовановић (2008) елаборирајући дату проблематику истиче да у сиромашним породицама насиље представља реакцију на стрес, а мизогинија, злоупотреба алкохола и виолентни, криминални образац понашања представља начин изражавања мушкости. Додатно, дата ауторка у оквиру ове теорије истиче да социјални стрес могу узроковати и лоши стамбени услови, велики број деце, као и припадност националним мањинама или маргиналним групама.

3.3 Феминистичка објашњења узрочности насиља у породици

Почетком 70-их година прошлог века почиње све организованија и обухватнија борба активиста за права жена и ослобађање подређености мушкарцима. Феминизам тако постаје глобални покрет који насиље у породици представља као општеприсутну појаву, уз снажне напоре ка сензибилисању јавности у погледу учесталости јављања и последица које унутарпородично злостављање оставља на жртве (Павловић, 2013).

У етиолошком смислу феминисткиње не доносе значајне новине, већ пре свега критички приступају постојећим концепцијама уз наглашавање појмова рода, дискриминације, злоупотребе патријархата, контроле и асиметричности моћи у браку. Поред критике неформалне друштвене структуре, активисткиње налазе узроке породичног насиља и у самом функционисању формалних институција, а пре свега полиције и правосуђа. Тако Пенс (Pens, 1996:177) истиче : *"Схватиле смо да патријархат није начин мишљења, него је пракса и зато смо почеле да мислимо како да променимо дела која контролишу жену. А њу не контролише само онај ко је туче, већ је контролише и систем који је штити и који тако ојачава његову моћ. И зато за мене наш рад почиње у том*

Поступци заштите од насиља у породици
систему. Правосудни систем је умешан у живот претучених жена. А недостаје ту наше заступање њених права".

Борбу за права жена обухватила су и сегмент насиља над децом, уз прилично сличну аргументацију према којој је патријархат експлоатативан у тој мери да негира и постојање детињства као периода посебног статуса. Овакви закључци посебно су истакнути у контексту сексуалног злостављања девојчица, а које је крајем прошлог века доспело у фокус јавности (Павловић, 2013; Петковић и сар., 2011).

Поред наглашавања специфичног обрасца социјализације којом се подстиче пасивност и подређеност жена, физичке, финансијске и политичке маргинализације засноване на родној припадности, допринос феминисткиња посебно је остварен у контексту разумевања динамике насиља у породици. Важно место у овом контексту представља тзв. "Duluth project", који је развијен након случаја тешког унутарпородичног убиства у истоименом граду у држави Минесоти. Тако је у оквиру датог програма креиран концепт "точак моћи и контроле" а којим се покушао објаснити механизам одржавања насиља у породици и очувања подређености чланова злостављачу. Према датом концепту у центру конструкта налазе се моћ и контрола, а периферију чине различите технике којима насилник прибегава са циљем очувања привилегија. У том смислу посебно су наглашени принуда, застрашивања, емоционално злостављање, изолација, понижавања и окривљавање, злоупотреба и манипулација децом, економско насиље и мушке привилегије (Pence, 1983; Pence & Peumar, 1993).

Значајан допринос разумевању динамике породичног насиља остварила је и амерички психолог Леонор Вокер (Walker, 1977;1989) формулишући концепт "циклуса насиља". Тако дата ауторка представља секвенцијални, циркуларни ток партнерских односа, који обухвата три фазе, односно фазу меденог месеца, фазу подизања тензије и фазу ескалације насиља. Сам концепт циклуса насиља подразумева пре свега смену периода које карактерише љубав и пажња и периода у коме ескалира насиље, при чему оваква интермитентност одржава жртву у заблуди да ће се насилник променити, те да ће злостављање престати.

Поступци заштите од насиља у породици

Сумирајући наведено, феминистичка објашњења узрочности насиља у породици пажњу посвећују пре свега родно заснованом насиљу и мушкарцима као злостављачима. Ипак, познавање феноменолошких особености насиља у породици јасно упућује да овакав став носи и значајна ограничења. Тако рецимо данас у савременој литератури аутори све више посвећују пажњу насиљу у везама, а посебно женском насиљу над партнеркама у хомосексуалним везама. Јасно, феминистички концепт патријархалних одраза не налази се посебно корисним у овом контексту. Додатно, анализа особености насиља над децом упућује да значајан број злостављача представљају жене, било да се говори о физичкој или сексуалној виктимизацији. Слични налази приметни су и када је у питању насиље над старима, а што свакако упућује да етиологија унутарпородичног насиља не може бити ограничена на социјалне и културолошке чиниоце, већ нужно мора сагледати индивидуалну перспективу.

4. Учесталост насиља у породици – преглед иностраних и домаћих истраживања

Премда је прилично јасно да насиље у породици представља значајан криминолошки и кривичноправни проблем, утврђивање стварне учесталости дате појаве носи озбиљна методолошка оптерећења. Тако се у првом реду мора напоменути то да различити резултати студија реализованих у свету зависе пре свега од појмовног полазишта на којима се дато истраживање базира. Термини насиља и злостављања стога могу обухватити доста широке дефиниције или се пак ограничити само на један аспект проблемске манифестације (Павловић, 2013; Константиновић-Вилић и сар., 2009). Примера ради, значајан број студија насиље у породици изједначава само са физичким злостављањем жена, занемарујући друге облике виктимизације. Слично је приметно и у контексту насиља над децом, где поред питања феноменолошке обухватности студије, посебно важним се поставља одређење појма детета. Петковић и сарадници (2012) тако елаборирајући проблематику кривичноправне заштите деце од сексуалног злостављања истучу неусклађеност међунационалних легислатива у погледу старосног одређења

Поступци заштите од насиља у породици

појмова детета и малолетника. Јасно, ово за последицу има значајне проблеме у покушајима компарације тужилачких или судских статистика које се односе на виктимизацију најмлађих.

Проблеми у утврђивању стварне учесталости насиља у породици приметни су и у контексту самог методолошког приступа, односно извора из којих се добијају подаци. Тако немали број студија свој дизајн ограничава на податке званичних здравствених, социјалних или правосудних инстанци. И мада дати приступ свакако налази оправдање у контексту анализе здравствене или социјалне заштите, као и процене ефикасности кривичноправне праксе и казнене политике, јасно је да насиље у породици у највећем делу остаје непријављено, односно у димензији тамне бројке (Константиновић-Вилић & Петрушић, 2005; Константиновић-Вилић и сар., 2009).

Непријављивање случајева породичног насиља акцентовано је у бројним студијама. Николић-Ристановић и Докмановић (2006) тако истичу ниску спремност жена да пријаве насилника социјалним службама и полицији, те да је застрашеност жртава толиког степена да већина одбија да учествује и у истраживањима која се баве овим питањима.

О проблематици евидентирања насиља у породици сведоче и подаци различитих невладиних организација попут Инцест траума центра који у својим годишњим извештајима наглашавају да просечно време од првог инцидента сексуалног злостављања детета до пријављивања виктимизације износи између 6 и 9 година. Јасно притисак злостављача на жртву и злоупотреба моћи која је карактеристична за инцестуозно насиље, чини да овај вид злостављања годинама остане препознат и без друштвене реакције.

Према Димитријевић (2010) посебна вулнерабилна категорија представљају жене са различитим видовима инвалидитета. Одуство доступних социјалних сервиса, програма кућне посете, те физичка лимитираност могућности пријављивања злостављача свакако утичу на то да насиље над овом категоријом у највећој мери остане неевидентирано (Топић, 2007; Barlie, 2002; Josipovic et al., 2008).

Напошетку, пратећи наводе Срњић (2010) искуства запослених у социјалним службама, показују да стари који су жртве породичног насиља често траже различите

Поступци заштите од насиља у породици

видове помоћи, међутим о насиљу у породици нерадо причају или исто негирају чак и када је оно евидентно. Додатно, искуства показују да реакција државних органа прати само теже облике физичког насиља над овом популацијом, док највећи сегмент дате појаве остаје неоткривен.

Прегледом релевантне литературе велики број доступних студија истраживао је учесталост насиља у породици у САД. Тако пратећи податке истраживања Министарства правде САД који су обухватили узорак од 16.000 испитаника у периоду 1995-1996. године запажа се да је чак 27% жена и 7,6% мушкараца у току живота најмање једном било жртва силовања и/или физичког напада од стране садашњег или бившег супружника или партнера (Tjaden & Thoennes, 2000). Према проценама исте студије око 1.300.000 жена и 835.000 мушкараца годишње постану жртве физичког породичних насиља у САД. Ипак, овакви резултати не сматрају се коначним, а с обзиром да се у литератури могу пронаћи и процене према којима чак 6.000.000 жена у САД годишње постане жртва неке форме породичног насиља.

О размерама учесталости насиља у породици сведочи и студија Ренисон и Плантија (Renison & Planty, 2003) према којој партнерско насиље чини 20% свих нефаталних насилних напада почињених над женама у току 2001. године у САД. У истом контексту дата ауторка наглашава да је у току 2000. године 1.247 жена и 440 мушкараца убијено од стране партнера, а што представља удео од 33% свих убистава жена и 4% свих убистава мушкараца у датој држави у периоду обухваћеном истраживањем.

Високе стопе инциденце и преваленце породичног насиља приметна је и у новијим студијама. Тако различити извори представљају доста сликовиту статистику према којој сваких 15 секунди једна жена бива претучена у САД, а сваког дана три жене или девојке бивају убијене од стране супруга или партнера. Међу различитим студијама ваља напоменути и рад Хариса (Harris, 2006) који налази да је преко 30.000.000 људи у САД било жртва породичног насиља, при чему исти аутор на узорку од 2.377 испитаника налази да 67% партиципаната познавало некога ко је био жртва овог вида виктимизације, а 15 % није било сигурно или је одбијало да говори о датој теми. Детаљном анализом података дате студије запажа се да је 31% испитаника искусило насиље у форми називања

Поступци заштите од насиља у породици

погрдним именима, 21% је гурано, шамарано, дављено или ударано, 19% је имало искуства јавног понижења од стране партнера, 13% је искусило насиље у форми ограничавања контакта са пријатељима или члановима породице, у 10% случајева насиље, односно претња је била усмерена према жени блиској особи, а у 9% случајева евидентирана је примена принуде на нежељени сексуални однос.

Значајне податке као и импликације о развојној природи ове појаве представљају и истраживања која су се бавила утврђивањем учесталости насиља у партнерским везама адолесцената и тинејџера. Тако различити извори упућују да ће око 30% средњошколаца у току везе искусити неки вид партнерског насиља, док аутори попут Клејборн (Claiborne, 2006) у свом раду наглашава да ће 1 од 5 тинејџера бити гурнут, ударен или ошамарен од стране особе са којом је у вези. Посебно значајно у овом контексту јесте да са избијањем насиља значајан део веза не бива прекинут, било због притиска који злостављач врши, било због уверења жртве да се насиље неће поновити.

О вулнерабилности најмлађих у контексту породичног насиља сведоче бројна истраживања. Свакако у литератури најчешће помињан представља рад Кемпеа и сарадника (Kempe et al., 1982), а који шездесетих година прошлог века упућују на високу учесталост тешких облика физичког насиља над децом, формулишући тако и добро познати медицински концепт претученог детета или “*battered child syndrome*”. Од тада, наредних деценија, бројна истраживања настојала су да утврде стопу учесталости насиља над децом. Према би систематско представљање различитих методолошких приступа превазилазило рационалне границе овог рада, на овом месту ваља напоменути да према подацима званичних служби у САД више од петоро деце сваког дана умре услед неке форме злостављања. При томе више од 80% деце чије се злостављање заврши фаталним исходом млађа су од 4 године (U.S. Department of Health and human Services, 2011⁶).

Пратећи исти извор деца су најчешће жртве занемаривања (78,3%), затим физичког злостављања (17,6%), сексуалног злостављања (9,2%), те психолошког насиља (8,1%). У 90% случајева насилник је познат детету и представља члана уже или шире породице. Посебно значајним поставља се и то да је значајан број најмлађих жртва вишеструког

⁶ Преузето са www.hhs.gov приступљено дана 28.05.2014.године

Поступци заштите од насиља у породици

злостављања, а што свакако упућује на тежину последица оваквих искустава. Податак према коме 80% злостављане деце у одраслој доби показује симптоме неког психијатријског поремећаја, као и то да ће 30% злостављаних и сами испољавати насиље према својој деци, свакако упућује на озбиљност датог проблема.

Напоследку, истраживања која су се бавила проценом учесталости насиља над старима представљају једнако забрињавајуће податке. Тако истраживања спроведена у САД упућују да је током 2010. године евидентирано преко 5.960.000 случајева насиља над старима, а што чини 9,5% популације старих у датој држави. Према је удео старих жена над којима је насиље извршено значајно виши, занимљиво је да је 33,7% жртава мушког пола, док је просечна идентификована старосна доб жртава износила 77,9 година (National Centre on Elder Abuse, 2013⁷).

Наравно, насиље у породици егзистира као појава и у другим друштвима. Константиновић-Вилић и Петрушић (2004) тако указују на резултате антрополошке студије која је обухватила четрнаест друштава Африке, десет Средњег Истока, седам држава Европе, седамнаест из Северне и шеснаест из Јужне Америке, тринаест из Океаније и тринаест азијских заједница. Према датим ауторкама, практично у свим испитаним друштвима насиље у породици недвосмислено егзистира, при чему се оно најчешће односи на злостављање супруге. Поменуте ауторке у истом контексту наглашавају да у преко 45% култура главни разлог насиља над женама представља сумња у њену верност, док се у приближно половини друштава насиље окончава смрћу или тешким повредама.

Насиље у породици представља посебно учесталу појаву у државама Азије и Африке. Раније поменуту праксу гениталног сакаћења према подацима УНИЦЕФ-а тако је искусило између 100 и 140 милиона девојчица у Африци, а сваке године 3 милиона женске деце налази се под значајним ризиком овог облика виктимизације. Дрastiчни статистички показатељи приметни су и у контексту принудних дечјих бракова, где према истом извору више од 60 милиона девојчица принудно бива удато за значајно старије партнере. Осим чињенице да се ова пракса у појединим државама одвија на сасвим раном,

⁷ Преузето са www.pcea.aoa.gov приступљено дана 31.06.2014.године

Поступци заштите од насиља у породици

препубертетском узрасту, важна карактеристика децјих бракова представља и то да су “дечје младе” под значајно вишим ризиком физичког насиља како од стране чланова своје примарне породице, тако и од стране супружника.

Осврнувши се на ситуацију на европском континенту, Хорне (Horne, 1999) представља податке о породичном насиљу у Русији који сведоче да је учесталост ове појаве почетком века била четири до пет пута чешћа него у државама западне Европе. Историјске, културне особености, као и институционална опресија жена утицале су на то да дата појава поприми драстичне размере. Тако се данас може пронаћи податак да дневно 36.000 жена у Русији буде претучено од стране мужа или супруга, док сваког сата једна жена буде убијена од стране партнера (Amnesti International, 2005⁸).

Поред проблема учесталости породичног насиља претходно поменути извор упућује на то да су жене у Русији у посебно неповољном положају због самог односа државе према датом проблему. Тако се наводи да 2005. године Москва као град са 10.000.000 становника није имао ни једно прихватилиште за жртве породичног насиља. Слична ситуација односи се и на положај жртава у кривичном поступку, као и саму реакцију полиције у пријављеним случајевима. Репрезентативан пример представља забележени случај насиља над женом у коме је комшија чак шеснаест пута звао полицију, а која ни после толико позива није изашла на лице места. Напослетку, премда злоупотреба алкохола представља варијаблу која се редовно везује за насиље у породици, феноменолошка слика у Русији посебно акцентује дати проблем. Светска здравствена организација (WHO, 2004) у овом контексту истиче да преко 75% случајева насиља над женама почине партнери који су у алкохолисаном стању.

Унутар породично злостављање деце у Русији такође представља велики проблем. Премда различите студије, попут оне коју су спровели Бериен и сарадници (Berrien et al., 1995) упућују да у датој држави 28,9% деце искуси неки вид насиља пре осамнаесте године, а што је доста слично показатељима из држава западне Европе и САД, немало доказа сведочи да је ова бројка значајно виша. При томе, ово се посебно односи на

⁸ Преузето са www.amnesty.org дана 23.07.2014.године

Поступци заштите од насиља у породици

случајеве сексуалног злостављања и сексуалне експлоатације, а о чему сведочи и податак да је Русија један од највећих произвођача дечје порнографије на свету.

Перзистентна присутност насиља над члановима породице приметна је и у студијама које су дати феномен истраживале у другим државама. Тако поредећи резултате студије О'Конор (O'Connor, 1995) према којима ће једна од пет жена у Ирској постати жртва тешког породичног насиља, и резултате сличне студије из 2005. године (National Crime Council, 2005⁹) налазимо релативну уједначеност налаза.

Остајући у истим оквирима разматрања, извештаји различитих невладиних организација у Ирској упућују да поред високе преваленце породичног насиља, значајан проблем представља и чињеница да се оно по правилу одиграва пред децом. Додатно, према наводима Едлесон (Edleson, 1999) до 66% случајева насиља у породици карактерише ситуација у којој је супруг, односно отац у исто време насилан према жени и према деци.

Сумарни преглед истраживања у другим Европским земљама даје приближно једнаку слику. Тако истраживање спроведено у Пољској крајем деведесетих година прошлог века упућује да је 60% разведених жена било најмање једном ударено од стране својих бивших супружника, док се у 25% случајева насиље више пута понављало (Centre For the Examination of Public Opinion, 1994)

Значајни подаци представљени су и у Италији где је према годишњем извештају Националне статистичке агенције током 2012. године више од 120 жена убијено у оквиру случајева породичног насиља (ISTAT, 2013). Ипак, посебно занимљив детаљ односи се на случајеве сексуалног насиља, односно силовања жена. Тако док различита истраживања јавности упућују да међу општом популацијом влада став да су бројни имигранти најчешће силоватељи, у стварности у 69% случајева силовање је извршено од стране супруга, вереника или партнера, а само у 6% од стране непознате особе.

Анализирајући метааналитичку студију Хагеман-Вајта (Hagemann-White, 2001) бројна истраживања спроведена у Европи показују континуирану присутност породичног насиља у економски високоразвијеним државама. Тако истраживање реализовано у

⁹ Преузето са www.crimecouncil.gov.ie дана 23.07.2014.године

Поступци заштите од насиља у породици

Холандији које је обухватило 1016 жена старосне доби од 20 до 60 година, представља податке према којима је 26% жена било жртва неког вида унутарпородичног физичког насиља, 11,1% је било жртва тешких облика физичког насиља, 21% сексуалног напада, а 7,4% жртва силовања.

Ипак, занимљивим се поставља то да поједина истраживања представљају и значајно другачије резултате. Тако претходно поменути аутор представља резултате студије спроведене у Данској почетком деведесетих година прошлог века, а које је обухватила 1000 мушкараца и 1000 жена. Према презентованим подацима у датом узорку свега 1% испитаника извештавао је о искуству неког вида насиља, док практично нису идентификовани случајеви тешког физичког парнтерног насиља. И мада се овакви показатељи могу учинити охрабрујућим, стиче се утисак да ниска стопа идентификованог насиља у породици не презентује реалну слику. Јасно, методолошки проблеми који су чести у истраживањима овог типа, као и неспремност испитаника да искрено извештавају о сопственој виктимизацији свакако се могу поменути као фактори који утичу на то да насиље у породици остане у сенци тамне бројке (Springer-Kremser et al., 2006).

Анализирајући учесталост насиља у породици у Хрватској званични статистички подаци упућују да је у периоду од 2007. до 2010. године пријављено 62.940 лица за казнено или прекршајно дело насилничког понашања у породици. При томе занимљиво је да број пријава показује тенденцију раста, а о чему сведоче подаци да је 2007. године пријављено 13.688 лица, 2008. године 15.196, 2009. године 16.271, а 2010. године 17.331. У датом периоду, по истом основу у Хрватској је осуђено 47.965, уз једнаку тенденцију пораста броја осуђених лица која се кретала од 10.436 у 2007. години, до 13.769 у 2010. години. Међутим, детаљном анализом статистичких података увиђа се да је у датом четворогодишњем периоду 94,8% случајева окончано у прекршајном поступку, док је свега 5,2% учинилаца осуђено у кривичном, односно казненом поступку.

Пратећи рад Лазаревић-Зеџ и Павлевковић (2006) представљени резултати се свакако не могу сматрати коначним. Тако дате ауторке истражујући искуства и знање стручњака у контексту породичног насиља износе податке према којем професионалци

Поступци заштите од насиља у породици

процењују да на један пријављени случај породичног насиља у Хрватској дође још 25 непријављених.

Када је у питању насиље над децом у Хрватској посебно вредни резултати представљени су у скоро окончаној епидемиолошкој студији ВЕСАН, а која је обухватила узорак од 3644 ученика основних и средњих школа узраста 11, 13 и 16 година. Ајдуковић и сараднице (2012) у датом оквиру истичу да је анализа преваленција показала да су деца у породици највише изложена психичкој агресији (5. разред 59,0%; 7. разред 77,1%; 2. разред средње школе 82,5%), затим физичком кажњавању (5. разред 56,1%; 7. разред 68,4%; 2. разред средње школе 72,3%), физичком злостављању (5. разред 26,2%; 7. разред 34,0%; 2. разред средње школе 40,7%) те да је феноменолошки најмање присутно психичко злостављање (5. разред 22,8%; 7. разред 26,8%; 2. разред средње школе 34,8%).

Огреста и сарадници (2008) спровели су и истраживање које се бавило проценом учесталости насиља над старима у породици. Тако дата група аутора на узорку од 303 особе старосне доби од 65 до 97 година, налази да је преко 61% испитаника са територије града Загреб искусило неки вид насиља у последњих годину дана. Феноменолошки посматрано, најчешћа форма виктимизације представља изложеност психичком насиљу (24,1%), затим материјално злостављање (6,4%), физичко насиље (4,4%), те сексуално насиље (2,1%). У истом контексту као најчешћи починитељ, поред супруга који се јавља као насилник у 30,15% случајева, насиље над старима чинили су и синови, у 16,64%, односно ћерке у 14,01% случајева.

Према наводима Медарић (2010) породично насиље представља озбиљан проблем и у Словенији. О томе сведоче и резултати истраживања које је на узорку од 1000 испитаника указало да 28,9% испитаника не сматра да је шамарање супружника насиље у породици, док 14,8 % нема јасно дефинисан став према овоме.

О учесталости насиља у породици сведоче и званични Републички статистички подаци. Тако водећи се полицијским извештајима током 2010. године у датој држави 1909 жена било је жртва породичног насиља, док је у 2011. години овај број износио 1584. Ови подаци посебно су интересантни када се компарирају са другим облицима насиља над женама (2010 године: физичке повреде 606, сексуално насиље 285, занемаривање и

Поступци заштите од насиља у породици

малтретман деце 324, убиство 10; 2011 године: физичке повреде 529; сексуално насиље 222, занемаривање и малтретман деце 379, убиство 10), а који појединачно показују значајно нижу учесталост.

Међу обухватнијим истраживањима спроведеним у региону на овом месту ваља представити и резултате студије која је имплементирана у Црној Гори од стране Програма Уједињених Нација за развој (UNDP, 2012), а које је обухватила узорак од 1103 испитаника у 17 црногорских општина. Према резултатима датог истраживања свака трећа жена је жртва неког вида породичног насиља, а чак 92% испитаника опажа дати феномен као озбиљан социјални проблем. Ипак, и поред значајног нивоа свести јавности, дато истраживање упућује да је само 13% испитаника спремно да говори о личном искуству виктимизације, док свака трећа особа не би била спремна да пријави насиље у породици. Међу разлозима који утичу на ниску стопу спремности пријављивања насилника посебно се наводе патријархална структура друштва, као и неповерење у ефикасност установа система. Напослетку, према истом извору свака четврта особа у Црној Гори сматра да жене саме својим поступцима изазивају насиље, као и да постоје ситуације у којима је физичко насиље над женом оправдано.

Пратећи преглед регионалних истраживања од стране Николић-Ристановић и Докмановић (2006) налази првог истраживања о распрострањености насиља у породици у Македонији које је спроведено 2000. године од стране Асоцијације за еманципацију, солидарност и равноправност жена Републике Македоније, даје једнако забрињавајуће податке. Тако је према датом истраживању које је обухватило 850 испитаница старијих од 18 година 61,5% жена дало изјаве да су жртве психичког насиља, 23,9% да су искусиле неки вид физичког насиља, док је 5% било жртва сексуалног злостављања. При томе 35,1% испитаница које су трпеле физичко насиље тучене су више од 10%, а у преко 70% случајева говорило се о насиљу које се одиграва у периоду од 5 година које су претходиле истраживању. Као посебно угрожена популација нотирани су жене из ромске заједнице, а што је корелирало са њиховим најнижим социоекономским статусом.

Проблему породичног насиља пажњу су посветили и домаћи аутори. Тако се у литератури често наводи истраживање спроведено од стране Института за криминолошка

Поступци заштите од насиља у породици

и социолошка истраживања почетком деведесетих година (Николић-Ристановић, 1994). Према датом извору на узорку од 192 испитане жене утврђено је да је 58,3% испитаница било жртва неког вида насиља у браку. При томе као најчешћи вид злостављања помиње се психичко малтретирање (49%), затим физичко злостављање (18,7%) и сексуално насиље, односно силовање (18,7%).

Важне податке у овом контексту пружа и студија “Кривично дело насиља у породици - правна пракса у Републици Србији” ауторки Константиновић-Вилић & Петрушић (2004), а која је настала као резултат пројекта реализованог са циљем прикупљања и анализе релевантних података у контексту правне праксе и процесуирања породичног насиља након усвајања нових законских решења у домену кривичноправне заштите.

Ипак, међу новијим студијама посебан допринос овој теми остварен је у оквиру пројекта “Насиље у породици у Србији”, а који је Виктимолошко друштво имплементирало на узорку од 700 пунолетних жена у седам градова и четрдесет села у Србији. Према је дата студија предвидела прилично велики број узорака, ваља напоменути да је на 700 урађених анкета око 440 испитаница одбило да пружи одговоре, чиме се *response rate* идентификовао на нивоу од 38,6%. Николић-Ристановић (2002) у овом контексту итиче да се разлози ниске стопе учешћа могу свести на страх, идеју да се без сагласности мужа не сме учествовати у таквом истраживању, те да се по питању насиља над женама ништа не може променити.

Детаљном анализом резултата спроведене студије утврђено је да је скоро свака друга испитаница искусила неки облик психичког насиља (46,1%), скоро свака трећа (30,6%) доживела је физички напад од неког члана породице, док се свакој четвртој жени (26,4%) претило насиљем. Иста студија утврдила је да је у чак 7,4% случајева породично насиље подразумевало и употребу оруђа или оружја док се у 27% случајева радило о поновљеној епизоди физичког насиља.

Према резултатима истраживања најчешћи извршилац насиља над женом је муж (45,5%), односно отац (37,3%) када се насиље врши над децом или свим члановима породице. Мушка фигура приметна је и у случајевима када син злоставља мајку, оца или

Поступци заштите од насиља у породици

бабу, а што је идентификовано у 7,5% случајева. Напоследку, у 4 случаја жена која је била жртва насиља и сама је постала насилник.

Феноменолошки посматрано, пројекат Виктимиолошког друштва указао је да се психичко насиље најчешће врши понижавањем и омаловажавањем (вређање 30,7%; називање погрдним именима 11,7%) и изолацијом (ограничавање кретања 7,3%; ограничавање контаката, 5,6%). Физичко насиље најчешће подразумева шамарање (12,9%), батињање (9%) и чупање за косу (3,1%). Истовремено претње да ће бити пребијене добија 11,4% испитаница, а претње да ће бити осакаћене, поломљених ногу и костију 2,6%.

Коначно, о сексуалном насиљу у датој студији извештава 8,7% испитаница, а поред садашњег или бившег партнера најчешће се као насилник појављује свекар (3,3%), зет (1,6%) или други члан породице (3,3%) (Видаковић, 2002).

Осврнувши се на новије увиде у стопу учесталости породичног насиља у Србији Бабовић и сарадници (2010) дају преглед званичних доступних статистика, укључујући: број пријава случајева насиља у МУП-у, број покренутих тужби, број изречених пресуда, као и анализу евиденционих картона о лицу према коме је извршено насиље у породици и евиденционих картона о лицу против кога је одређена мера заштите од насиља у породици, а који се бележе у центрима за социјални рад.

Тако дате ауторке, упућујући на податке Републичког завода за статистику у периоду од 2004. до 2009. године запажају пораст броја пријављених пунолетних лица за насиље у породици, при чему истичу да док је у 2004. години било поднето 1009 пријава случајева породичног насиља, у 2009. години пријављено је укупно 3384 лица у Србији (од тога 2699 у Централној Србији и 685 у Војводини). У 94,4% случајева као насилник се јављао мушкарац. Према истом извору у истој години изречено је 1850 осуда и то: 372 (20,1%) затворске казне, 171 (9,2%) новчане казне, 1265 (68,4%) условне казне, 3 (0,2%) осуде на рад у јавном интересу, 26 (1,4%) судских опомена, 4 (0,2%) васпитне мере и 9 (0,5%) случајева је проглашено кривим, а ослобођено осуде. Ипак, дате ауторке упућују да представљени подаци не пружају задовољавајућу слику о насиљу о породици над женама јер нису родно осетљиви, док се стварна статистика насиља у породици уједно и прикрива

Поступци заштите од насиља у породици

другим инкриминацијама, односно кривичним делима против живота и тела, кривичним делима против слобода и права човека и грађанина, кривичним делима против полне слободе и другим.

Водећи се истим извором, значајан увид у обим и учесталост проблема насиља у породици пружа и полицијска статистика где је према званичним подацима МУП-а, посматрано у периоду од јануара 2009. године до јуна 2010. године, кривично дело насиље у породици извршено над укупно 5.423 лица, од чега је 4.253 лица женског пола (78,4%), а 1.170 лица мушког пола (21,6%).

Да породично насиље оставља значајне последице сведоче и подаци према којима је извршењем овог дела, у посматраном периоду, тешко телесно повређено 153 лица, лако телесно 2.685 лица, док нису евидентирани случајеви са смртним исходном. Усмрћених није било. Међутим, чињеницом да се случајеви породичног насиља са смртном последицом обично квалификују као кривично дело убиства или тешког убиства, ваља напоменути да је у току 2009. године извршено 39 убиства унутар породице, од чега је у 23 случаја жртва била жена. Детаљнијом анализом структуре усмрћених лица и односа са извршиоцем кривичног дела запажа се да је у 16 случајева жртва била супруга, у 2 случаја невенчана супруга, у 2 случаја мајка мајке, те по једном бивша супруга, ћерка и бака.

5. Међународноправни документи и насиље у породици.

Развој ефективног нормативног оквира сузбијања и спречавања насиља у породици неодвојив је од правних и политичких напора остварених током деценија на међународној равни. Тако Жарковић и сарадници (2012) истичу различите међународне инструменте који представљају недвосмислени одраз тежњи савременог друштва у контексту подстицања равноправности, заштите и унапређења живота појединца, заједница и друштвених група. И мада друштво двадесетпрвог века карактерише висок ниво техничког и технолошког развоја, укорененост друштвених стереотипа, дискриминације и одржавања родне неравнотеже представљају константе које захтевају недвосмислен

Поступци заштите од насиља у породици

друштвени одговор. Борба за права жена и заштита чланова породице, свакако се представљају као императив у овом смислу (Јовановић и Лукић, 1999).

Позивајући се на наводе Лакићевић и Гавранског (2012), већина међународноправних докумената не бави се експлицитно насиљем у породици. Заправо овај појам се помиње само у наслову Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, док практично сви остали међународни документи своју пажњу посвећују одређеним појавним облицима који се само могу субкатегорисати под дату појаву. Јовановић (2008) износи слично запажање и у контексту насиља над децом у породици, које се не посматра изоловано у датом оквиру, већ значајно шире у контексту заштите дечјих права.

Елаборирајући механизме међународноправне заштите Николић-Ристановић & Докмановић (2005) истичу да међународна заједница нема централни законодавни орган, те се суштина међународног права базира на преузимању одговорности држава да ће извршити конкретне обавезе. Тако ће, према датим ауторкама, начело *pacta sunt servanda* као основно начело уговорног права представљати основ ратификованих међународних уговора, који налаже да потписнице *bona fides*, без одлагања и уз дужну прижељност испуне на шта су се обавезале. У том смислу од држава се очекује да одмах почну са применом уговором постављених стандарда и норми, где се различити изговори, попут лоше економске ситуације, не могу сматрати ваљаним.

Коначно премда се у правној литератури отварају различите дискусије о томе да ли државе потписивањем неке конвенције обавезане да постигну одговарајуће резултате или само да искажу намеру, која коначно не мора носити конкретно оваплоћење, Николић-Ристановић и Докмановић (2006) истичу да се ови појмови не могу разликовати јер се у погледу заштите људских права мери пре свега ниво оствареног, а не намераваног.

Позивајући се на исти извор, за разумевање датог правног оквира нужно је имати на уму да поред обавезујућих међународноправних докумената попут конвенција, уговора и споразума, државе формулишу и необавезујуће инструменте, а чија се важност базира на подстицању моралне и политичке одговорности држава да поштују постављене стандарде. Дати оквир међународних доприноса Николић-Ристановић и Докмановић (2005) називају

Поступци заштите од насиља у породици

“меким правом”, а као најутицајнији документ у овом контексту истичу Универзалну декларацију о људским правима.

Развој међународног права у контексту насиља у породици везује се пре свега за рад УН, а најзначајнији доприноси остварени су на Светској конференцији о женама у Мексику 1975. године, Копенхагену 1980. године, Најробију 1985 године, Пекингу 1995, Бечкој конференцији о људским правима 1993. године, те Светској конференцији о расизму, расној дискриминацији ксенофобији и односним нетолеранцијама 2001. године одржане у Дурбану (Дамиан-Лакићевић, 2002; Ganzar-Aras, 1995). Поред доприноса УН значајну улогу у развоју међународног права оствариле су и регионалне организације попут Савета Европе и Европске уније.

Међународно право базира се на принципу који обавезује државу да спречава, истражује и кажњава кршење људских права, као и да даје одговарајућу компензацију жртвама насиља. Одговорност државе за понашање појединаца тако је потврђена и у различитим судским процесима попут случаја *C.R Vs. United Kingdom*¹⁰ којим је Лорд Лејн одбио жалбу лица оптуженог са силовање супруге, а која се базирала на раније поменутом ставу Сер Метју Халеа из 1736. године према којој није могуће извршење силовања у браку. Премда се жалба позивала на начело *nullum crimen null poena sine lege* став Европског суда за људска права био је да дато поимање никако не одговара савременом концепту брака и људских права. Коначно, водећи се Општим препорукама бр.19 CEDAW Комитета у члану 9 експлицирано је да према општем међународном праву и појединачним Пактима о људским правима, државе могу да буду одговорне за дела појединаца уколико не делују с дужном ревносту да би спречиле кршење права или да би истражиле и казнилe починиоце насилних дела, или обезбедиле надокнаду (Николић-Ристановић и Докмановић, 2005).

У контексту наведеног, обавезе држава потписница међународних уговора могу да се формулишу као право поштовања, право заштите и право испуњавања. Право поштовања отуда представља негативну обавезу, односно обавезу држава да се не чине

¹⁰ Преузето са:

<http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/hof.nsf/d0cd2c2c444d8d94c12567c2002de990/c77a99286a11e071c1256640004c2de8?OpenDocument> притупљено дана 7.12.2013. године

Поступци заштите од насиља у породици

одређена понашања попут мучења, да се суздржава од родно засноване дискриминације, односно да не толерише поједине појаве попут неправичних суђења. Право заштите пак сматра се позитивном обавезом, а у контексту насиља породици подразумева обавезу формирања служби подршке и склоништа за жртве породичног насиља, финансирање установа и услуга социјалне заштите, као и имплементирање тренинга за професионалце који раде са жртвама и извршиоцима насиља у породици. Коначно, право испуњавања односиће се на позитивне обавезе државе да предузму све могуће мере којима би се испунили, односно остварили очекивани стандарди женских и људских права, попут једнаког приступа храни, образовању, здравственим и социјалним услугама као и правним лековима у судским поступцима.

Сумирајући наведено даљи текст биће организован у три целине разликујући тако универзална међународноправна документа, документа усвојена од стране ОУН и регионална међународноправна документа. У том смислу, посебна пажња ће се посветити Универзалној декларацији УН о људским правима, Конвенцији УН о елиминисању свих облика дискриминације жена, Декларацији УН о елиминисању насиља над женама, Конвенцији УН о правима детета, Конвенцији УН о правима особа са инвалидитетом, Пекиншкој декларацији и Платформи за акцију, Резолуцији Комисије УН за људска права, Миленијумској декларацији, Конвенцији о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Препорукама Р (90) 2Е Комитета СЕ о Социјалним мерама у вези са насиљем у породици, Препорукама 1450 Парламентарне скупштине СЕ о насиљу над женама у Европи, Препорукама 1582 Парламентарне скупштине СЕ о насиљу над женама у породици, Препорукама 2002 Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља, те Препорукама 1905 Парламентарне скупштине СЕ.

5.1 Међународни документи Генералне Скупштине УН

5.1.1 Универзална декларација Уједињених нација о људским правима

Универзална декларација Уједињених нација о људским правима усвојена је од стране Генералне скупштине УН 1948. године у Француској и представља базични и можда најважнији међународни документ из ове области, те основ бројних других докумената који се тичу посебних области права човека. Историјски посматрано дати документ формиран је по узору на Француску декларацију о правима човека и грађанина из 1789. године и Повељу права САД из 1791. године (Димитријевић, 1988; Weissbrodt et al., 1998).¹¹

Сама Декларација састоји се од Преамбуле и тридесет чланова у којима су садржане најважније одредбе о загарантованим људским правима. Премда је дати оквир настао под утицајем ужаса Другог светског рата, ваља напоменути да важан део Преамбуле представља проглашење вере у основна људска права, достојанство и вредност човекове личности и равноправности мушкараца и жена.

Чланом 1. Декларације истиче се да се сва људска бића рађају слободна и једнака у достојанству и правима. У том смислу констатује се да свако има право на живот, слободу, безбедност личности, те да се нико не сме држати у ропству и потчињености (члан 3 и 4). Додатно, чланом 5 истог извора наводи се да нико не сме бити повргнут мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.

Правна једнакост и забрана дискриминације садржана је у одредбама члана 6 и 7. Тако се у члану 6 наводи да свако има право да буде признат као правни субјект, док се чланом 7 експлицира да су сви једнаки пред законом и да без икакве разлике имају право на подједнаку заштиту закона. Додатно, истим чланом, осим заштите од дискриминације посебно се истиче заштита од понашања којима се дискриминација подстиче.

¹¹ Пратећи наводе Јовановић (2008) првобитна верзија Универзалне декларација УН садржала је термилошку грешку ограничавајући људска права на права мушкараца. Тако је према датој ауторки тек након интервенције Елеанор Рузвелт исправљена грешка, а појам „*men's right*“ замењен појмом „*human rights*“.

Поступци заштите од насиља у породици

Посебно важан сегмент у контексту теме овог рада представља члан 16 Декларације којим се истиче да пунолетни мушкарци и жене, без икаквих ограничења у погледу расе, држављанства или вере, имају право да склопе брак и да заснују породицу. У истом контексту наглашава се да су супружници равноправни приликом склапања брака, за време његовог трајања и приликом његовог развода. Одредбама истог члана прецизира се да се брак може склопити само уз потпун и слободан пристанак лица која у брак ступају, а породица се препознаје као природна и основна јединица друштва, која као таква налази посебно право на заштиту друштва и државе. Исту трајекторију посебне заштите чланова породице истиче и члан 25. у оквиру кога се наводи да право на нарочито старање и помоћ имају мајке и деца као и то да сва деца, рођена у браку или изван њега уживају једнаку социјалну заштиту.

Премда дати документ дефинише општа права човека, без посебног ограничавања на питања родне равноправности и насиља у породици, свакако за дату тему важним се истичу и чланови Декларације (члан 17, 18, 19, 22, 23, 24 и 26) којима се гарантује недискриминативно право на имовину, слободу мисли, савести и вере, слободу мишљења и изражавања, право на рад, слободан избор запослења, једнаку плату за једнаки рад, право на школовање те право да остварују друштвена и културна права неопходна за достојанство и слободан развој личности.

Пратећи наводе Живковића и сарадника (2012) Универзална декларација о људским правима скицирала је даљи развој међународног права људских права. Тако су бројна документа попут Међународног пакта о грађанским и политичким правима из 1966. године и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима усвојила начела Декларације уз даље експлицирање обавезе заштите чланова породице. Пример у овом контексту представља члан 23 Међународног пакта према коме је породица природна и основна јединица друштва и као таква има право да је друштво и држава штити. У истом контексту ставом 4. датог члана истиче се да ће државе чланице Пакта предузети све потребне кораке како би осигурале једнакост у правима и дужностима с обзиром на брак, у време трајања брака и приликом развода. Додатно, истим ставом,

Поступци заштите од насиља у породици

наглашава се да ће се у случају развода издати наредба за осигурање потребне заштите деце.

Исту трајекторију задржао је и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (Бачић, 1968) који у члану 2 обавезује чланице Пакта да гарантирају да ће сва права која су у овом документу садржана бити остваривана без икакве дискриминације засноване на раси, боји, полу, језику, политичком или каквом другом мишљењу, националном или социјалном пореклу, имовинском стању, рођењу или каквој другој околности, док се у члану 3 посебно истиче обавеза осигурања уживања једнаких економских, социјалних и културних права и мушкарцима и женама.

Сумирајући наведено, развој друштвене свести након Другог светског рата довео је до препознавања потребе обухватније заштите људских права. Очување породице као целовитог ентитета и жене и деце као посебно вулнерабилних сегмената исте свакако су нотирани као императив у овом смислу. Ипак, представљени документи чине само основ међународних напора у овом контексту, без посебног идентификовања специфичности проблема насиља у породици. Тек наредних година и деценија, међународне инстанце почињу да се конкретније баве овим проблемом уз дефинисање ужих међународних докумената у којима су садржане конкретне препоруке и обавезе држава потписница у сегменту сузбијања и спречавања ове врсте криминалитета (Јовановић, 2008).

5.1.2 Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминација жена

Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминације жена или CEDAW¹² конвенција усвојена је од стране Генералне скупштине УН резолуцијом 34/180 18. децембра 1979. године, а исти документ ратификован је од стране СФРЈ 1981. године. Обавезе садржане у CEDAW конвенцији као једном од најважнијих докумената креираним са циљем смањивања родне неравноправности прихватила је и СРЈ сукцесорском изјавом 2000. године, а до 2005. Конвенцији је приступило 180 држава, односно 90 процената чланица УН (Riddle, 2002; Koh, 2002; Zwingel, 2005).

¹² CEDAW - Convention of the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

Поступци заштите од насиља у породици

Структурално посматрано дати документ поред Преамбуле има шест делова у којима је садржано 30 чланова. Тако се у Преамбули CEDAW конвенција позива на закључке Универзалне декларације људских права и преузете обавезе држава потписница да обезбеде поштовање загарантованих права и слобода човека. Ипак, и поред уважавања доприноса који је остварен ранијим међународним документима CEDAW конвенција изражава забринутост перзистентности дискриминације жена којом се крше начела равноправности и поштовања људског достојанства. Уочавање препрека равноправном учешћу жена у политичком, друштвеном, економском и културном животу, отежавање потпуног развоја способности жена да учествују у служби својих земаља и човечанства, као и еклатантнији примери дискриминације попут ограничавања доступности хране, здравствене заштите, образовања, обуке, запошљавања и задовољења других потреба, према CEDAW конвенцији постављају неодложне захтеве усвајања и имплементације антидискриминативних мера. У овом смислу посебно се наглашава потреба измене традиционалних родних улога, као и уважавање доприноса које жене остварују на пољу благостања породице и друштва (Јовановић, 2008).

Анализом садржаја Конвенције дати оквир пружа већ у члану 1 термилошко појашњење одређујући појам дискриминације жена свако разликовање, искључење или ограничавање које је базирано на полној припадности, а које за последицу или циљ има угрожавање или онемогућавање признања, остварења или вршења од стране жена људских права и основних слобода. У истом контексту се наводи да се под датим правима подразумевају области политичког, економског, друштвеног, културног или грађанског живота, без обзира на брачно стање жене (Живковић и сар., 2012).

Чланом 2 Конвенције експлицира се потреба уношења принципа равноправности мушкараца и жена у оквиру националних легислатива, укључујући под овим и Устав, те обезбеђивање законске и практичне имплементације антидискриминативних мера. У том смислу Конвенција предвиђа и увођења санкција за све видове дискриминације жена, те обезбеђивање равноправне правне заштите жена са мушкарцима која би се осигурала посредством националних судова и других јавних институција.

Поступци заштите од насиља у породици

Поред низа предлога законских измена које Конвенција доноси посебно важним у контексту теме овог рада се поставља члан 5, а који подразумева да државе чланице предузму све потребне и подесне мере усмерене на измену друштвених и културних обичаја, односно праксе која фаворизује стереотипно поимање мушке супериорности, те инфериорности жене. У истом контексту чланом 5 се наглашава улога материнства као друштвене функције, те посебна важност интереса детета.

Премда се Конвенција у највећем делу садржајно осврће на општа права жена и заштиту од дискриминације ван породице, члан 16 датог документа посебно се бави питањима неједнакости жена у контексту брака и породичних односа. Тако се дати сегментом истиче обавеза држава да обезбеде једнака родна права на склапање брака, једнака права на слободан избор брачног друга и склапање брака само по слободној вољи и уз потпуну сагласност, једнака права која се тичу избора породичног имена, једнака права и одговорност у браку и приликом развода, једнака родитељска права и обавезе које се односе, једнака права о слободном одлучивању о планирању породице, као и једнака права и одговорности у погледу старатељства, туторства, управљања имовином и усвајања деце или сличних институција ако постоје у националном законодавству. Истим чланом наглашавају се и једнака права брачних другова у погледу власништва над имовином, стицања, управљања, уживања или отуђивање исте, као и потребе утврђивања минималних старосних граница за ступање у брак.

Са циљем обезбеђивања имплементације садржаја Конвенције и праћења оствареног напретка чланом 17 датог документа предвиђено је формирање Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена. Поред експлицирања структуре датог тела, чланом 18 наводи се обавеза да у року од годину дана после ступања Конвенције на снагу у односној држави, те најмање сваке четврте године после тога, држава чланица поднесе извештај генералном секретару Уједињених нација о оствареном напретку и имплементираним мерама. Поред реализованог исти члан наводи и могућност да се у извештајима наведу и ометајући фактори те тешкоће које су нотиране у овом контексту. Република Србија 2006. године као једна од држава потписница поднела је CEDAW комитету Иницијални извештај за период 1993-2003.

Поступци заштите од насиља у породици

Конкретнији механизми функционисања Комитета и решавања питања антидискриминативних активности регулисани су и Опционим протоколом уз Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена, а који је усвојен од стране Генералне Скупштине резолуцијом 54/4 од 6. Октобра 1999. године.

Остајући у истом контексту на једанаестом заседању Комитета посебна пажња посвећена је теми насиља над женама, сексуалном узнемиравању и злостављању жена на основу чега је формиран документ под називом Опште препоруке бр. 19 Комитета за елиминацију дискриминације жена. Наиме, према закључцима Комитета извештаји држава чланица нису адекватно приказали блиску повезаност дискриминације жена, родно заснованог насиља и кршења људских права и слобода. Тако презентовани статистички извештаји нису били довољни и адекватни за валидно закључивање о стварном положају жена у појединим државама, где је услед родне неосетљивости опажено препознавање датог проблема у пракси, као и неспособност за његово решење. У том смислу, Комитет је нагласио потребу увођења стварних мера усмерених на сузбијање насиља над женама.

Анализирајући детаљније одредбе датог документа CEDAW Комитет у општим коментарима употпуњује појмовно одређење дискриминације жена, при чему истиче да : *“Дефиниција дискриминације укључује насиље засновано на разлици полова, то јест, насиље које је усмерено према жени зато што је жена или насиље које у већој мери утиче на жене него на мушкарце. Оно укључује дела која наносе физички, ментални или сексуални бол или патњу, претње таквим делима, принуду и друге видове ограничавања слободе. Насиље засновано на разлици полова може да прекрши одређене одредбе Конвенције, без обзира на то да ли се у овим одредбама изричито спомиње насиље”*¹³.

Осврнувши се на коментаре појединих чланова Конвенције посебна пажња посвећена је традиционалним ставовима и подређеном положају жене у односу на мушкарце. Стереотипизација породичних улога, насиље, злостављање у оквиру породице, присила на брак, сахрањивање удовица, обрезивање жена неки су од елемената који сходно владајућим предрасудама могу бити представљени као оправдани вид заштите или контроле жена.

¹³ Преузето са http://www.bibija.org.rs/documents/konvencija/opsta_preporuka_br19.pdf Приступљено дана 7.12.2013. године

Поступци заштите од насиља у породици

Премда се дати документ односи на генералне проблеме дискриминације жена, укључујући под овим и сексуалну експлоатацију, односно проституцију, искоришћавање у порнографске сврхе и слично, чланом 16. акцентује се проблем насиља у породици као један од најподмуклијих видова насиља над женама. У том контексту датим чланом истиче се да насиље у породици доминантни облик виктимизације жена у свим дрштвима, те да су премлаћивање, силовање и други облици сексуалног напастовања, менталног насиља усмерени према женама свих старосних доби. Поред наведеног, пажња се посвећује и проблемима присилне стерилизације и абортуса, као облика нарушавања права о слободном репродуктивном одлучивању, економској независности жена која их онемогућава да напусте насилника, те различитим облицима насиља који угрожавају здравље жена и умањују им могућности да учествују у породичном и јавном животу на равноправним основама.

Напоследку, последњи део овог документа сачињен је од низа препорука државама чланицама где се посебно истичу потребе предузимања одговарајућих ефективних мера сузбијања и спречавања родно заснованог насиља, било да се ради о насиљу које је извршено јавно или приватно, потребе обезбеђивања законског оквира за заштиту од насиља и злостављања у породици, као и других понашања којима се угрожава достојанство и интегритет личности жена. Поред наведеног, сам законски оквир потребно је употпунити формирањем одговарајућих служби заштите и подршке које би биле доступне жртвама, али и обухватном едукацијом запослених у судству и полицији који раде на пословима који су у вези родно заснованог насиља. При томе формирање служби помоћи нужно треба да буде доступно и женама које живе у сеоским срединама, те жртвама које су везане за посебно изоловане заједнице.

Са циљем остваривања утицаја на шире друштво Општим препорукама предвиђа се и предузимање делотворних мера које подразумевају да се у медијским презентовањима поштују жене, као и да се пропагира исто. Додатно, наводи се да државе треба да уведу програме образовања и информисања јавности, а којима би се подстакло искорењивање родно заснованих предрасуда. Под овим треба да буде обухваћено и извештавање о свим

Поступци заштите од насиља у породици

облицима насиља заснованог на разлици полова, односно извештавање о учесталости и последицама различитих форми насиља.

Како би примењене мере биле ефективније и прилагођене феноменолошким особеностима насиља над женама Комитет препоручује да државе потписнице у својим извештајима треба да одреде природу и распрострањеност ставова, обичаја и поступака који подстичу насиље према женама, те да укажу на последичне врсте насиља.

Напоследку, осврнувши се ближе ка проблему насиља у породици, датим документом посебно се наглашава потреба законског кажњавања злостављача када је то неопходно, као и цивилне помоћи у случајевима насиља у породици. Ипак, кривичноправно реаговање према датом документу представља тек последње решење и облик друштвене реакције док се нагласак ставља на превенцију, грађанскоправну помоћ, развој уточишта и програма рехабилитације намењених како жртвама тако и починиоцима породичног насиља.

5.1.3 Декларација Уједињених нација о елиминисању насиља над женама

На осамдесетпетом пленарном заседању децембра 1993. године Уједињене нације усвојиле су Декларацију о елиминисању насиља над женама (А/РЕС/48/104) као први међународни инструмент који се бави овом проблематиком, а који истиче хитност потребе опште примене према женама права и начела у погледу једнакости, сигурности, слободе, интегритета и достојанства свих женских људских бића (Николић-Ристановић & Докмановић, 2006; Мрвић-Петровић, 2002; Watts & Zimmerman, 2002).

Позивајући се на Универзалну Декларацију о људским правима, Међународну Конвенцију о грађанским и политичким правима, Међународну Конвенцију о економским, друштвеним и културним правима, Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације према женама, и Конвенцију против мучења и других сурових и деградирајућих поступака и кажњавања, у преамбули овог документа наглашава се да је сврха и циљ Декларације допуњавање и ојачавање процеса елиминације насиља над

Поступци заштите од насиља у породици

женама. У том смислу Декларацијом се потврђује да је насиље над женама израз родне неравнотеже, као и да се овим крше и угрожавају људска права и основне слободе, спречава пун развитак и одржава принудно стављање жена у подређен положај (Joachim, 1999; Јовановић, 2008).

Поред истицања појединих група жена, попут мањинских група, избеглица, мигранткиња, жена које живе у сеоским или удаљеним заједницама, сиромашних жена, женске деце, жена са инвалидитетом, старијих жена и других као посебно изложених насиљу, Декларација се позива и на анекс Резолуције Економског и друштвеног савета 1990/15 од 24. маја 1990. који *inter alia* признаје да је насиље према женама у породици и друштву раширено као и да се постиже преко имовинских, класних и културних граница на које се мора одговорити хитним и ефикасним мерама за елиминацију његове појаве (Жарковић и сар., 2012).

Идентификујући потребу за јасном и свеобухватном дефиницијом насиља над женама у члану један Декларације представља се дефиниција према којој *“насиље према женама значи сваки акт полно заснованог насиља који резултира или може да има за резултат физичку, сексуалну или психичку штету или патње жена, укључујући претње таквим актима, ограничење или произвољно лишавање слободе, без обзира да ли произилази из јавног или приватног живота”*. Додатно, чланом 2. истог документа наводи се да ће насиље над женама феноменолошки обухватити: *“ а) Физичко, сексуално и психолошко насиље које се јавља у породици, укључујући батинање, сексуалну злоупотребу женске деце у домаћинству, насиље везано за мираз, брачно силовање, женско генитално сакаћење и друге традиционалне праксе штетне за жене, небрачно насиље и насиље повезано са експлоатацијом; (б) Физичко, сексуално и психолошко насиље које се дешава у оквирима опште заједнице, укључујући силовање, сексуалну злоупотребу, сексуално изнуђивање и понижавајући рад, у образовним установама и на другим местима, промет женама и присилну проституцију; (ц) Физичко, сексуално и психолошко насиље учињено или опроштено од стране државе, ма где да се десило”*.

Чланом 3 Декларације апострофирају се једнака права жена, која сходно раније усвојеним међународним инструментима подразумевају право на живот, право на

Поступци заштите од насиља у породици

једнакост, право на личну слободу и сигурност, право на једнаку правну заштиту, право на заштиту од свих облика дискриминације, право на највиши доступни ниво физичког и менталног здравља, право на услове рада који су праведни и у корист жена, право да се не буде подвргнут мучењу или другим суровим, нехуманим или деградирајућим поступцима или кажњавању.

Ангажовање државе у смеру заштите жена од насиља, сходно одредбама члана 4. не треба да се позива ни на какве обичаје, традицију, религијска или друга мишљења, а како би се избегле обавезе и активности усмерене ка елиминацији ове појаве. У том смислу од држава се очекује да ратификују или прихвате, уколико то већ није урађено, Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације према женама, да повуку све резерве у односу на ту Конвенцију, да се уздрже од ангажовања у насиљу према женама, да изнађе одговарајуће мере ради спречавања, вођења истраге и усагласности са националним законодавством, казне дела насиља према женама, било да су те радње учињене од стране државе или приватних лица. Декларација поставља и захтеве унапређења казних, грађанских, радних и административних санкција у домаћем законодавству ради кажњавања и надокнаде штете учињене женама које су подвргнуте насиљу, као и обезбеђивање приступ правосудним механизмима, праведним и ефикасним правним лековима за надокнаду штете. Додатно, у истом члану, истиче се да државе треба да информишу жене о њиховим правима да траже надокнаду кроз правосудне механизме.

Садржајем члана 4 од држава потписница се очекује да размотре могућности развитка националних планова активности ради унапређења заштите жена од свих облика насиља, те да подрже и сарадњу са невладиним организацијама, а посебно са оним чија је делатност из дате области. У истом контексту од држава се очекује да признају важност улоге женских покрета и невладиних организација у подизању свести о проблему насиља према женама, те да омогуће и олакшају рад истих на локалном, националном и регионалном ниову.

Од држава се очекује и да одговарајући, свеобухватан приступ превенцији, те мерама правне политичке, административне и културне природе које су усмерене ка унапређењу положаја жена и заштити од насиља. Под овим се посебно подразумевају мере

Поступци заштите од насиља у породици

у области образовања које би биле организоване са циљем промене друштвених и културних модела понашања, елиминације предрасуда, обичаја и свих других пракси базираних на идеји родне инфериорности или супериорности. Такође дате мере подразумевају обезбеђење адекватно обучених службених лица за примену принуде и јавних службеника који би били одговорни за примену политике превенције, истраге и кажњавања насиља према женама. Коначно, овим мерама обухваћене су и мере помоћи жртвама насиља укључујући специјалистичку неку, рехабилитацију, помоћ у нези деци и њиховом издржавању, третмане, саветовање, здравствене и социјалне службе, и друге погодности и програме. Како би се наведено реализовало од држава се очекује да за своје активности усмерене ка елиминацији насиља над женама предвиде средства у државном буџету.

Члан 5 Декларације предвиђа и одговарајуће активности органа и специјализованих агенција система УН које треба да допринесу признавању и реализацији права и принципа установљених у овом документу. Тако се предвиђа да дате инстанце стимулишу међународну и регионалну сарадњу у борби против насиља, размену искустава и финансијских програма који се односе на елиминисање насиља према женама, да организују и спроведу састанке и семинаре са циљем стварања и подизања свести међу свим људима у погледу проблема елиминације насиља према женама, да се укључе у анализе о друштвеним трендовима и проблемима у погледу насиља према женама, да подстакну координацију између организација и тела у оквиру система Уједињених нација, да унапреде формулисање смерница или упутстава која се односе на насиље према женама, узимајући у обзир овде поменуте мере, да разматрају проблем елиминисања насиља према женама као одговарајући у испуњењу својих овлашћења заједно са поштовањем примене инструмената људских права, те да сарађују са невладиним организацијама у погледу насиља према женама.

Напоследку, Декларација у члану 6 отвара простор и бољим решењима наглашавајући да ништа од садржаног у документу неће неће имати утицаја на било коју одредбу која је боље конципирана за борбу против насиља према женама, а која може

бити садржана у другим међународним документима или националним законодавним решењима.

5.1.4 Конвенција Уједињених нација о правима детета

Конвенција Уједињених нација о правима детета усвојена је резолуцијом 44/25 Генералне скупштине УН 1989. Године (LeBlanc,1995), а Република Србија је по основу сукцесорског права од 2001. године (“Службени лист-СФРЈ- Међународни уговори”, број 15/90 и “Службени лист СРЈ”м бр. 4/96 и 2/97) држава потписница Конвенције и оба њена протокола (“Службени лист СРЈ, бр. 7/2002).

Сама Конвенција као један од базичних међународноправних инструмената базира се на четири основна принципа истичући обавезу недискриминације, права на живот, посвећеност најбољим интересима детета, преживљавање и развој и поштовање ставова детета. И мада се дати документ не односи директно на проблематику насиља породици, разматрање Конвенције од посебног је значаја с обзиром на последични утицај који овај вид виктимизације непосредно или посредно оставља на најмлађе (Hammarberg, 1990).

Позивајући се на принципе прокламоване Универзалном декларацијом о људским правима у преамбули Конвенције потврђује се признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих припадника људске заједнице. Ипак, подсећајући се на исти документ истиче са да деци у детињству припадају посебна брига и помоћ, као и да породици као основној јединици друштва треба да буде пружена неопходна заштита, а како би могла да у потпуности преузме одговорност и испуни обавезе у контексту развоја и благостања свих њених чланова. У том смислу посебно се наглашава да дете у циљу потпуног и складног развоја личности, треба да расте у породичној средини, у атмосфери среће, љубави и разумевања (Јовановић, 2008; Живковић и сар., 2012; Freeman, 1996).

Чланом 1 Конвенције одређује се да ће се дететом сматрати свако људско биће које није навршило осамнаест година живота, уколико се, по закону који се примењује на дете, пунолетство не стиче раније.

Поступци заштите од насиља у породици

Обавеза недискриминативног поштовања и обезбеђивања права сваком детету које се налази под јурисдикцијом страна уговорница садржана је у члану 2 Конвенције, при чему се државе обавезују да ће предузети све одговарајуће мере како би се обезбедила заштита детета од свих облика дискриминације или кажњавања заснованог на статус, активностима, израженом мишљењу или уверењу дететових родитеља, законских старатеља или чланова породице. Вођење најбољим интересом детета потврђено је и чланом 3 који експлицира овај императив без обзира да ли се говори о активностима јавних или приватних институција социјалног старања, судовима, административним органима или законодавним телима.

Осврнувши се на контекст насиља у породици посебно важним поставља се члан 16 у оквиру кога се експлицира да ниједно дете неће бити изложено произвољном или незаконитом мешању у његову приватност, породицу, дом или преписку, нити незаконитим нападима на његову част и углед. Ово је посебно важно с обзиром на обавезу страна уговорница да ће предузети одговарајуће законске, административне, социјалне и образовне мере за заштиту детета од свих облика физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостављање, док је дете под бригом родитеља, законских заступника или било које друге особе која се брине о детету (члан 19). У истом члану наводи се да дате заштитне мере треба, сходно потребама да укључују ефикасне поступке за доношење социјалних програма за обезбеђивање неопходне подршке детету и онима који се о детету старају, као и друге облике заштите и спречавања, утврђивања, пријављивања, прослеђивања, истраге, поступања и праћења случајева злостављања детета и, по потреби, обраћања суду.

Поред гарантовања права на образовање, права на одмор и социјалну партиципацију, чланом 32 Конвенције стране уговорнице се обавезују да пруже заштиту детета од економског искоришћавања и од обављања било ког посла који би могао да буде опасан или би ометао школовање детета или би био штетан по здравље детета или за физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој. Важност датих одредби потврђује се и чланом 34. у оквиру кога се стране уговорнице обавезују да штите децу од

Поступци заштите од насиља у породици

свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, подразумевајући под овим навођење и присиљавање детета на учешће у ма којој незаконитој сексуалној активности, искоришћавање деце за проституцију или друге незаконите сексуалне радње и искоришћавање деце у порнографским представама и материјалима.

Садржајем Конвенције стране уговорнице обавезане су да предузму све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере спречавања отмица, продаје или трговине децом (члан 35), као и заштиту деце од свих облика искоришћавања штетних по било који вид дететове добробити (члан 36). Додатно, стране уговорнице се потписивањем текста Конвенције обавезују да ће обезбедити да ниједно дете не буде подвргнуто мучењу или другом окрутном, нехуманом или понижавајућем поступку или кажњавању (Члан 37).

Другим делом Конвенције *inter alia* предвиђени су механизми провере и процене оствареног напретка и примене прихваћених обавеза садржаних Конвенцијом. У том смислу предвиђа се установљење Комитета за права детета који ће бити сачињен од десет експерата високих моралних вредности и признате стручности на пољу које се тичу овог документа.

У истом контексту чланом 44 предвиђено је да се стране уговорнице обавезују да подносе Комитету извештаје о мерама које су усвојиле у погледу остваривања права садржаних Конвенцијом. Тако је датим чланом предвиђено да стране уговорнице поднесу иницијални извештај у року од две године од ступања на снагу Конвенције у односној држави, а потом на сваких пет година. Истим оквиром предвиђа се и да у оквиру поднетих извештаја укажу на чиниоце и тешкоће које утичу на степен испуњавања преузетих обавеза.

Конвенција УН о правима детета у свом оквиру садржи и два факултетивна протокола, обухватајући тако Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима и Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији.

Наиме, изражавајући забринутост растућим прометом деце у сврху продаје, дечје проституције и злоупотребе у порнографске сврхе, УН указале су на потребе потпуније

Поступци заштите од насиља у породици

заштите најмлађих од датих видова економског искоришћавања, те обављања било којих послова који су опасни, штетни по здравље детета, физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој детета, те који ометају дечје школовање. Посебан нагласак УН исказан је на потребе заштите девојчица, а које су опажене под значајним вишим ризиком сексуалног искоришћавања. Отуда се Факултативни протокол о продаји деце, дечјој порнографији и дечјој проституцији представио као витални оквир који предвиђа низ конкретних мера усмерених ка сузбијању и спречавању представљених појава (Вучковић-Шаховић, 2006; Bouillet, 2005).

Елаборирајући факторе који доприносе сексуалној злоупотреби деце, УН посебно истичу недовољну развијеност друштва, сиромаштво, привредне диспаритете, неједнаку друштвено-економску структуру, те миграције. Ипак, вративши се контексту теме овог рада, значајно место у етиологији датих понашања представљено је у вези са нефункционалношћу породице, недостатком образовања, штетним традиционалним обичајима као и неодговорним сексуалним понашањем одраслих (Жарковић и сар., 2012).

Поред дефинисања појмовног оквира који је садржан у члану 2 Факултативног протокола, чланом 3 предвиђено је да ће свака чланица уговорница обезбедити да националним кривичним законом обухвати низ понашања која се тичу сексуалне злоупотребе деце, без обзира да ли су иста извршена у земљи или транснационално, односно на индивидуалној или организованој основи. У том смислу, минимални оквир инкриминација подразумева обухватање: а) нуђење, испоруку или прихватање било којим средствима, неког детета у свру сексуалне експлоатације, пребацивања органа детета ради остваривања профита или ангажовања детета у оквиру принудног рада, б) неодговарајуће навођење у својству посредника, на пристанак да се усвоји неко дете кршењем важећих међународноправних инструмената о усвајању, в) нуђење, добијање, набављање или обезбеђивање неког детета за потребе дечје проституције, г) производњу, дистрибуцију, ширење, увоз, извоз, нуђење, продају или поседовање дечје порнографије.

Поред предвиђања минималног оквира који би требало да буде инкорпориран у национална кривична законодавства Факултативни протокол предвиђа и кораке који се тичу међународне помоћи у истражним радњама, током вођења кривичног поступка,

Поступци заштите од насиља у породици

прибављања доказа те питања екстрадиције. Додатно, чланом 8 дати оквир предвиђа и да ће државе уговорнице усвојити одговарајуће мере за заштиту права и интереса деце жртава у свим фазама кривичноправосудног процеса, а под којима се подразумева: а) признавање угрожености деце жртава и прилагођавање поступака да би се признале њихове посебне потребе, укључујући под овим посебне потребе као сведока, б) обавештавање деце жртава о њиховим правима, њиховој улози и обиму, временском распореду, обавештавањем деце жртава о њиховим правима, улози и обиму, временском распореду и напредовању поступка и разматрању њихових случајева, в) допуштањем да се у поступку у ком су угрожени њихови лични интереси презентирају и размотре гледишта, потребе и преокупације деце жртава на начин који је у складу са правилима националног процесног права, г) обезбеђивањем одговарајућих служби подршке током читавог правног процеса, д) заштитом приватности и идентитета жртава и предузимањем одговарајућих мера како би се избегло неподесно ширење информација које би могле довести до њихове идентификације, њ) обезбеђивањем безбедности деце, као и безбедности њихових породица и сведока који сведоче у њихово име, од застрашивања и одмазде.

5.1.5 Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом

Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом усвојена је децембра 2006. године на Генералној скупштини УН, а на снагу је ступила две године касније. Република Србија је 2007. године потписала Конвенцију као једна од 145 држава, док је исти документ ратификовала 2009. године.

Сама сврха конвенције садржана је у члану 1 којим се као циљ наводи промовисање, заштита и осигурање пуног, ефикасног и равноправног уживања свих људских права и основних слобода од стране особа са инвалидитетом (ОСИ), те промоција поштовања њиховог урођеног достојанства (Kanter, 2006).

Поред наглашавања потребе недискриминације, а којом се особе штите од повреде урођеног достојанства и вредности људског бића, у преамбули датог документа истиче се

Поступци заштите од насиља у породици

да се дискриминација остварује често по основу расе, боје коже, пола, језика, вероисповести, политичког или другог убеђења, националног, етничког, аутохтоног или социјалног порекла, имовинског стања, животног доба или неког другог статуса. На овај начин повређује се право индивидуалне аутономије особа (са инвалидитетом) те њихово право да доносе одлуке о сопственим животима. Отуда се поштовање једнаких могућности, приступачности, пуног и ефективног учешћа и укључености у све сфере друштвеног живота поставља као императив чијем се остварењу мора тежити (Enable, 2006; Јовановић, 2008).

Истицањем проблема особа са инвалидитетом, овај документ даје значајне импликације и у односу на контекст насиља у породици, при чему посебно истиче проблеме насиља над женама и девојчицама са различитим видовима инвалидитета. Отуда се Конвенцијом истиче потреба укључивања родне равноправности у све напоре а који су усмерени ка остваривању пуног уживања људских права и слобода особа са инвалидитетом. Додатно, истиче се и увереност да је породица природна и основна групна јединица друштва и да има право на заштиту државе и друштва. Отуда би и особе са инвалидитетом и чланови њихове породице требало да имају неопходну заштиту и помоћ како би исте оствариле могућност уживања свих права и основних слобода (Живковић са сар., 2012).

Са циљем пуне имплементације наведеног, Конвенцијом се предвиђа обавеза држава потписница да ће усвојити све одговарајуће законодавне, административне и друге мере како би спровеле права призната овом Конвенцијом; Предузети све одговарајуће мере, укључујући законодавне, ради измене, опозивања или поништавања свих закона, подзаконских аката, обичаја и праксе који представљају дискриминацију особа са инвалидитетом; Узети у обзир питања заштите и промовисање људских права особа са инвалидитетом приликом формулисања и примене сваке политике и свих програма; Уздржати се од предузимања било ког акта или праксе која није у складу са овом Конвенцијом и осигурати да се јавне власти и установе понашају у складу са Конвенцијом; Предузети све одговарајуће мере како би уклонили дискриминацију по основу инвалидности коју врши било које лице, било која организација или приватни

Поступци заштите од насиља у породици

предузетник; Вршити и промовисати истраживање и развој добара, услуга, опреме и објеката дизајнираних у складу са начелима универзалног дизајна, дефинисаног у члану 2 ове Конвенције, које изискују најмањи могући степен адаптације како би задовољиле посебне потребе особа са инвалидитетом уз најнижу могућу цену и промовисати примену универзалног дизајна у изради стандарда и смерница; Вршити и промовисати истраживање и развој, промовисати доступност нових технологија, укључујући информационе и комуникационе технологије, помагала за кретање, средства, асистивну технологију погодну за особе са инвалидитетом, дајући предност технологијама израђеним по приступачним ценама; Пружати приступачне информације особама са инвалидитетом о помагалима за кретање, средствима и асистивној технологији, укључујући нове технологије, као и другим облицима асистенције, службама подршке и погодностима; Промовисати тренинг и обуку стручњака и особља које ради са особама са инвалидитетом у области права признатих овом Конвенцијом како би боље пружале асистенцију и услуге гарантоване и проистекле из поменутих права.

Поред осталог, Конвенцијом се предвиђа да ће државе уговорнице предузети све неопходне мере са циљем подизања свести у целом друштву, укључујући и ниво породице о особама са инвалидитетом. У том смислу истичу се поштовања права и достојанства ОСИ, борбе против стереотипа, предрасуда и штетне праксе у односу на ову популацију, укључујући под овим све законске, административне, социјалне, образовне и друге мере заштите усмерене на заштиту од експлоатације, насиља и злоупотребе како у дому ОСИ тако и изван њега.

Државе уговорнице се обавезују и да ће предузети одговарајуће мере у циљу спречавања искоришћавања, насиља и злоупотребе пружањем одговарајућих облика помоћи и подршке, а који су прилагођени полу и старости ОСИ, односно како њиховим породицама тако и њиховим старатељима. У том смислу посебно се истиче пружање информација и обука усмерена на то како препознати, избећи и пријавити случајеве виктимизације. Поред наведеног државе се обавезују и у смеру пружања мера физичког и психолошког опоравка, те рехабилитације и социјалне реинтеграције ОСИ које су већ постале жртва неког вида насиља.

Поступци заштите од насиља у породици

Поред пружања ефикасних мера којима се остварује лична покретљивост и највиши могући степен самосталности, Конвенцијом је предвиђено и предузимање активности које се тичу сузбијања дискриминације ОСИ у контексту брака, породице, родитељства и личних односа, а са циљем обезбеђивања права свих ОСИ да у брак ступе самовољно и са пуном сагласношћу бућих супружника. У истом контексту истиче се и признавање права ОСИ да слободно и одговорно одлучују о планирању потомства, било у контексту броја деце, размака између рађања, доступности потребних средстава како би им се омогућило вршење датог права, те остваривање плодности равноправно са другима.

Поштујући наведено, уважавајући реалност у којој се деца са инвалидитетом често скривају, напуштају, занемарују или изопштавају из заједнице, текстом Конвенције предвиђају се и обавезе држава потписница које су усмерене ка елиминисању наведених појава, било директним усмеравањем на децу било на њихове породице.

Напоследку, са циљем поштовања најбољих интереса детета, државе уговорнице се обавезују и да се деца са инвалидитетом не раздвајају од својих родитеља против своје воље, осим у случајевима која су законом предвиђена. У том смислу, уколико ужа породица није у могућности да пружи детету адекватну бригу, план активности треба да буде усмерен на тај начин да дете остане ако је могуће под бригом шире породице, односно у оквиру заједнице у породичном окружењу.

5.1.6 Пекиншка декларација и Платформа за акцију

Почевши од 1975. године и Прве светске конференције посвећене статусу жена која је одржана у Мексику остварени су значајни доприноси у погледу конкретних циљева и активности усмерених ка остваривању једнакости родних права и урођеног достојанства жена. Ово је потврђено и на Другој светској конвенцији одржаној у Копехнагену 1980. године, као и на Трећој светској конференцији одржаној 1985. године у Најробију која је имала за циљ сублимацију до тада оствареног. Ипак, посебно важном у литератури поставља се Пекиншка декларација и Платформа за акцију као документи који су усвојени

Поступци заштите од насиља у породици

на Четвртој светској конвенцији одржаној 1995. године на педесетогодишњицу од оснивања УН.

Наиме, датим документом наглашава се намера држава потписница да остваре и унапреде једнакост, развој и мир у корист свих жена у свету и у интересу целокупног човечанства. Премда се прихвата да је статус жена у појединим аспектима и у појединим друштвима током деценије која је претходила усвајању Декларације, побољшан, нотира се да је исти остварен неравномерно те да у овом смеру постоје велики проблеми и препреке, међу којима се посебно истиче растуће сиромаштво које у појединим државама има драстичан утицај на жене и децу. Тако се датим документом истиче да је велики напредак остварен у аспектима образовања жена, као и њиховог учешћа у плаћеној радној снази, док се границе полова постепено бришу у аспектима одговорности за домаће послове, укључујући под овим и бригу о деци. Ипак, значајан број друштава није остварио напредак у овом смислу па се отуда Декларацијом упућује на потребе хитне и одлучне акције, које ће кроз сарадњу и солидарност држава чланица бити посвећене решавању и уклањању постојећих препреке, односно убрзавању, побољшавању и јачању положаја жена широм света.

Сама Декларација истиче једнакост права и урођеног људског достојанства жена и мушкараца, као и друге циљеве и принципе дате у Повељи Уједињених Нација, Општој декларацији о људским правима и другим међународним инструментима у вези људских права, посебно Конвенцији о елиминацији свих облика дискриминације жена и Конвенцији о правима детета, као и Декларацији о елиминацији насиља над женама и Декларацији о праву на развој. У том смислу Пекиншком декларацијом се истиче потреба давања већих овлашћења женама и обезбеђивање њиховог пуног учешћа на основи једнакости у свим сферама укључујући и учешће у процесу доношења одлука и структурама власти. Додатно, текстом Декларације истиче се да су женска права једнака људским правима, те да су једнака права, могућности, приступ средствима, правна подела одговорности за породицу на мушкарце и жене, као и складно партнерство, од виталне важности за добробит породице, посматрано на микронивоу, али и демократије, посматрано у ширем оквиру. Поред наведеног женама се даје и изричито признање и

Поступци заштите од насиља у породици

потврда права да владају свим аспектима свог здравља, а што се посебно односи на аспект плодности.

Са циљем остваривања наведеног Декларација поред подстицања мушкараца да потпуно учествују у акцијама овог типа, посебну подршку дају невладином сектору, односно женским и феминистичким организацијама. Отуда се моћ ових снага нотира посебно у смеру пропаганде и унапређења законодавних механизма.

О неједнаком положају жена у свету, сходно тексту Декларације сведочи и то да у просеку, жене представљају само 10 посто свих изабраних законодавних органа у свету, а у већини државних и међународних управних структура, и јавних и приватних, оне су још увек без довољно представника.

Отуда се Декларацијом истиче потреба отклањања свих препрека на путу постизања једнакости жена, промовисање економске независности жена, равноправни приступ производним ресурсима, пословним могућностима и јавним службама, укључујући под овим и жене са села.

Додатно, посебне напомене представљене су у смеру спречавања и уклањања свих облика насиља над женама и децом, те једнак третман у образовању, здравственој заштити и очувању репродуктивних способности. Под овим посебна пажња се посвећује оним сегментима популације који су под вишеструком оптерешћеношћу, односно који су дискриминисани због расне припадности, животне доби, језика, националности, културе, вероисповести или постојања неког облика инвалидитета.

Декларацијом се предвиђа и развијање свих потенцијала женске деце и жена свих узраста, као и равноправан приступ привредним ресурсима, поседу земљишта, кредитима, као и научним технолошким знањима, информацијама, образовању, комуникацијама и тржиштима.

Како би се успешно реализовали постављени циљеви Акционе платформе Пекиншка декларација указује на потребу чврстог преузимања обавеза од стране влада држава потписница, те адекватну мобилизацију ресурса. У том смислу посебан акценат стављен је на земље у транзицији које сходно очекиваној ниској економској моћи морају и могу очекивати на међународну сарадњу и помоћ у остваривању постављаног. У том

Поступци заштите од насиља у породици

смислу Платформа за акцију посебно истиче потребу обезбеђивања принципа равноправног учешћа жена и мушкараца у власти, као и остваривање једнакости код куће, на радном месту и у самој заједници.

Значајне напомене у контексту теме овог рада, а у оквиру Платформе, подразумевају и нотирање проблема пренеталног избора пола, односно тенденцију фаворизовања мушке деце. Тако се посебно указује на проблем веће смртности млађе деце, ограничене доступности храни, здравственој заштити и образовању. Женска деца отуда бивају подвргнута различитим формама експлоатације, а посебно сексуалне експлоатације, укључујући присилну проституцију и злоупотребе у сфери педофилије. Додатно, истиче се да женска деца бивају чешће жртва инцестуозног насиља, присилних бракова, али и појава попут гениталног сакаћења.

Платформа за акцију садржи и посебан наслов „Насиље над женама“ који сада посебно истиче овај феномен, а у контексту препрека остваривања једнакости, развоја и мира. Тако се у члану 113 појашњава да се под насиљем над женама означава сваки родно заснован акт насиља, који доводи или ће потенцијално довести до психичког, физичког, полног угрожавања или патње жена, укључујући под овима и претње наведеним, присилу или самовољно одузимање слободе. Поред наведеног, а које подразумева збивања у јавном или приватном животу, под овим појмом обухваћено је и физичко, сексуално и психолошко насиље које се одиграва унутар породице, односно туча, сексуално злостављање женске деце, силовање у браку, генитално сакаћење, насиље од стране других чланова породице осим мужа и разни видови насилне експлоатације.

Чланом 122 Платформе као посебни облици насиља над женама истакнути су трговина људима у циљу сексуалне експлоатације, присилна проституција, као и сексуални туризам који се посебно одвија у оквирима међународних криминалних група услед чега су жене у знатно вишем степену изложене насиљу, нежељеним трудноћама, као и полно преносивим болестима.

Даљи значај унутарпородичног насиља експлициран је и у члану 117 датог документа којим се истиче да се насиље унутар породице, односно домаћинства често толерише. Тако се различити видови физичког, сексуалног злостављања и занемаривања

Поступци заштите од насиља у породици

женске деце и жена од стране укућана ретко пријављује, а чак и када буде пријављено дешава се да заштита жртава и кажњавање починилаца изостаје.

Премда су међу факторима који утичу на одржавање оваквог стања истакнути и друштвени притисци, те срамота пријављивања и објављивања злочина почињених над женама, посебно значајан допринос у овом контексту повезан је са недостатком адекватних закона којима би се сузбиле дате појаве, те неадекватним напорима органа власти у имплементацији активности усмерених ка сузбијању и спречавању насиља над женама.

У прилог овој тези чланом 118 истиче се и значај медијског презентовања насиља над женама, те комодификација сексуалности у оквирима порнографије, која као таква утиче на одржавање сексуалног насиља над женама.

Међу чиниоцима који опструирају конкретне интервенције у датом домену текстом Платформе указује се и на значај одсуства адекватних статистичких евиденција и података који класификују ову појаву по полу. Немогућност анализе стварних размера, односно учесталости овог вида криминалитета, отуда омета и разраду практичних програма, те праћење остварених промена (чл.120).

Поштујући изнете констатације Платформа у делу који је посвећене стратешким циљевима отуда истиче потребу да Владе осуде насиље над женама, без прихватања било каквих традиционалних или верских ограда. Владе такође треба да спроводе казнене, грађанске, радне или административне санкције на нивоу националних законодавстава, а са циљем кажњавања извршиоца насиља над женама или женском децом. Како би дате мере прилагодили потребама истиче се потреба периодичног ревидирања и анализирања законодаваних решења и процена њихове ефикасности, у сегменту превенције и кривичног гоњења. Дати законски оквир треба коначно да обухвати и доступност правичних и ефикасних правних лекова, адекватне накнаде жртвама, информација о њиховим правима, те рехабилитације како жртава тако и учинилаца. Остваривање наведеног стога мора пратити стварање или јачање институционалних механизма заштите, којима се женама жртвама омогућава да искуства виктимизације пријављују без страха од казни или освете. Исти напори морају подразумевати и унапређивање програма

Поступци заштите од насиља у породици

обуке за судско, правно, медицинско, социјално, образовно, полицијско и имиграционо особље, а како би им се пружила допунска и потребна знања о природи родно заснованог насиља.

Значајан сегмент представљају и напомене према којима ће Владе усвајати или јачати законе којима се кажњавају полицијски службеници, службеници снага безбедности и било који други службеници државе који учествују у актима насиља над женама у току обављања својих дужности.

У широком спектру активности намењених жртвама насиља предвиђа се да ће Владе, укључујући и локлане органе власти, невладине организације, образовне институције, јавни и приватни сектор уложити напоре у обезбеђивању финансираног смештаја и помоћи женама и женској деци која су биле жртве родно заснованог насиља. Поред наведеног, поменуте инстанце подстичу се да жртвама пруже и одговарајуће медицинске, психолошке и друге саветодавне помоћи, као и бесплатну или јефтину правну помоћ.

Пратећи постављене циљеве Платформе, а у контексту проучавања узрока и последица насиља над женама у датом оквиру се истиче потреба промовисања истраживања, те прикупљања адекватних статистичких података који ће давати одговоре на питања узрока, природе, тежине и последица насиља над женама, као и одговоре на питања ефективности предузетих мера превенције и компензације према жртвама.

Базирајући се на добијеним научним подацима Платформа у члану 129 предвиђа и подстицање медија да прихвате одговорности и разматрају последице стереотипизације улоге жена, а посебно у оним случајевима који промовишу родно засновано насиље и неједнакост.

5.1.7 Резолуција Комисије УН за људска права о елиминацији насиља према женама

Резолуција Комисије Уједињених нација за људска права Е/45/ЦН.4/РЕС/2003 усвојена је на 59 састанку априла 2003. године. Поред позивања на изнето у ранијим

Поступци заштите од насиља у породици

међународним документима који се тичу насиља у породици, Резолуција се осврће на закључак Специјалне извештачице према коме и поред адекватног нормативног одговора држава које се тичу потреба жена, као и повећање пажње ка насиљу над женама на државном, регионалном и међународном ниову, нотирају велики изазови у димензији имплементације постојећих закона и постављених стандарда (Члан 1 и члан 2).

Сама Резолуција даје нешто ширу дефиницију насиља над женама у односу на раније конструкте, а која се у члану 4 дефинише као сваки чин родно заснованог насиља који за резултат има, или ће вероватно имати, физички, психичку, сексуалну или психолошку штету или патњу жена, укључујући и претњу таквим делима, принуду или произвољно лишавање слободе било у јавном или приватном животу, укључујући и насиље у породици, злочине почињене у име части, злочине почињене у име страсти, трговину женама и девојкама, традиционалне обичаје штетне по жене, укључујући и сакаћење женских гениталија, ране и присилне бракове, убиство женске одојчади, насиље и убиства у вези са миразом, напади киселином и насиље у вези са комерцијалном сексуалном експлоатацијом, као и економску експлоатацију.

Чланом 5 датог документа строго се осуђују сва дела насиља над женама и девојкама и у том смислу истиче дужност државе да раде на спречавању, истраживању и кажњавању дела насиља над женама, као и да предузму одговарајуће и ефикасне акције у погледу обезбеђивања приступа праведним и ефикасним лековима и специјализованој помоћи жртвама.

Осврнувши се на узроке насиље над женама Резолуцијом се наглашава да се овај облик криминалитета дешава у контексту *de iure* и *de facto* дискриминације жена и нижег статуса који им је додељен у друштву (Члан 8). Отуда се подвлачи да насиље над женама оставља значајан одраз на њихово физичко и ментално здравље, укључујући под овим и репродуктивно и сексуално здравље. Посебно се у овом контексту истиче да насиље попут силовања, гениталног сакаћења, инцест, ране брачности, комерцијалне сексуалне експлоатације могу повећати подложност жена синдрому урођеног или стеченог недостатка имунитета, односно погоршати услове који погодују његовом ширењу.

Поступци заштите од насиља у породици

Поштујући наведено Резолуција упућује државе на обавезе да примењују међународне норме људских права и да размотре, као питање приоритета, да се придруже међународним уговорима који регулишу људска права која се односе на насиље над женама и девојкама и да примењују у потпуности своје међународне обавезе. Додатно, упућују се на потпуну имплементацију и остваривање циљева који су експлицирани на Четвртој светској конференцији о насиљу над женама и двадесет трећем заседању Генералне скупштине УН, као и предузимање свих мера којима би се учврстила економска независност жена и унапредило пуно уживање свих људских права и слобода.

Поред указивања на приоритет образовања, тренинга, те повећаног економског и политичког учешћа жена, државе се позивају да повећају своје напоре у смислу развоја употребе законодавне власти, образовања, социјалних и других превентивних мера. Тако се посебно истиче потреба подржавања иницијатива женских организација и невладиних организација локалних заједница, као и успостављање сарадничке везе институција јавног и приватног сектора. Напори у овом смеру треба да обухвате и подизање колективне и индивидуалне свести о насиљу над женама, те подстицање и подржавање иницијатива за унапређење промене става и понашања и рехабилитације извршилаца насиља над женама.

Резолуцијом се државе упућују и да развијају, односно повећају финансирање, тренинг програме за професионалце запослене у судству, здравственим, социјалним, образовним, васпитно-корективним и другим релевантним установама у циљу сензитизације на родно засновано насиље и успешније спречавање насиља над женама.

5.1.8 Извештаји Специјалне извештачице УН за насиље над женама

Унутрашњом ораганизацијом УН предвиђено је постојање многобројних агенција чије је деловање аутономно. Тако се питањима женских људских права бавила Комисија са седиштем у Њујорку, Комисија за елиминацију свих облика дискриминације жена, а од 1995 године Специјална извештачица УН за насиље над женама.

Поступци заштите од насиља у породици

Сваке године Специјална извештачица УН представља овом телу извештаје на одређене теме, а посебно важним представља се извештај представљен Економском и социјалном већу, односно Комисији за људска права Е/ЦН.4/1996/53/Адд.2. 2/2/1996. којим је представљен Оквирни модел легислативе о насиљу у породици.

Тако се у датом документу истиче да је сврха представљеног извештаја санкционисање насиља у породици у складу са међународним стандардима; препознавање насиља у породици као родно условљеног облика виктимизације који се одвија унутар породице и међуљудским односима; препознавање насиља у породици као озбиљног кривичног дела против индивидуе и друштва које се не може толерисати или опростити; успостављање специфичног легислативног оквира којим се прохибитује насиље над женама, штите жртве и превентира будуће насиље; креирање широког спектра флексибилних и брзих лекова (у кривичној и грађанско правној сфери) којима се обесхрабрује насиље у породици и пружа заштита женама у случајевима када је до истог већ дошло; пружа заштита жртвама широког спектра насиља укључујући физичко, сексуално и психолошко насиље; успостављају одељења, програми, сервиси, протоколи и дужности, укључујући али не ограничавајући се на склоништа, програме саветовања и програме професионалне обуке жртвама породичног насиља; подржавање програма саветовања и терапије како намењених жртвама, тако и самим насилницима; подржавање програма који помажу превенцији и елиминацији породичног насиља кроз подизање свести јавности; проширити способности професионалаца у помоћи жртвама и имплементацији закона у случајевима породичног насиља; обезбеђивање тренинга судијама у контексту случајева који се тичу старатељства над децом, економске подршке и сигурности, а кроз успостављање смерница за изрицање протективних мера и пресуда којима се неће тривијализовати дати проблем; подржавање већег разумевања унутар локалне заједнице стварних размера и узрока породичног насиља, као и подржавање заједнице да активно партиципира у сузбијању дате појаве.

У извештају Специјалне извештачице указује се на потребу да државе усвоје најширу могућу дефиницију породичног насиља уз потребе креирања обједињујуће легислативе која обухвата и кривичну и грађанску сферу, уместо тенденције да се остварују

Поступци заштите од насиља у породици

минималне измене амандманима постојећих кривичних и грађанских закона. Отуда се предвиђеним одредбама мора обезбедити заштита супруга, ванбрачних партнерки, бивших супруга и партнерки, девојака и кад се са њима не живи у истој кући, рођака, као и женског кућног помоћног особља. Држава у истом контексту мора обезбедити да било какве религијске или културалне норме не ограничавају дату заштиту, као и да се укину све рестрикције које би лимитирале права женама да покрену судске поступке против својих супруга.

Посматрано у сегменту насилних понашања која требају бити обухваћена датим законским одредбама у извештају се наводе: сви акти родно заснованог физичког, психичког и сексуалног насиља које према жени предузима члан породице, почевши од обичних напада до озбиљног физичког премлаћивања, отмица, претњи, застрашивања, принуде, прогањања, вербалног понижавања, присилног или незаконитиог упада/уласка, паљевине, уништавања имовине, сексуалног насиља, брачног силовања, насиља у вези за куповином младе или миразом, гениталног сакаћења, насиља у вези са искоришћавањем кроз проституцију, насиље према кућном помоћном особљу, као и покушаји наведених понашања.

Трећи сегмент Оквирног модела односи се на механизме пријављивања самог инцидента полицијским или судским органима, те обавезама полицијских службеника у датим случајевима. Тако се у датом оквиру наводи да закон мора осигурати да полиција одговори на сваки захтев за асистенцијом и заштитом, те да се не сме сматрати мање значајним позив који се тиче насиља у породици у односу на случајеве када насиље врши жртви непознато лице. Обавезе полиције да реагују односиће се на све случајеве у којима лице пријављује да ће до насиља у породици непосредно доћи или да је исто у току, да је дошло до кршења или ће доћи до кршења протективних наредби које се тичу насиља у породици, као и у случајевима када се пријављује насиље које се већ одиграло. Додатно, полиција ће бити у обавези да приступи не само када насиље пријављује непосредна жртва, већ уколико исто пријављује сведок насиља, пријатељ или сродник жртве, здравствени радник или професионалац запослен у организацији чија је мисија усмерена на пружање помоћи жртвама насиља у породици.

Поступци заштите од насиља у породици

Оквирни модел легислативе предвиђа и друге детаље поступања полицијских службеника истичући да ће по добијању пријаве за насиље у породици обавеза полицајца бити да обави интервју са жртвом и потенцијалним извршиоцем насиља, сведоцима, укључујући под овим и децу, при чему ће се интервју спровести у одвојеним просторијама омогућивши странкама да отворено изнесу примедбе. О свему запаженом и изреченом полицијски службеници ће саставити исцрпан извештај, те посаветовати жртву о њеним законским правима. У случају потребе, полиција је дужна да обезбеди жртви транспорт до најближе болнице или медицинске установе, односно, уколико је потребно обезбедиће жртви и деци транспорт до доступне сигурне куће односно склоништа. Обезбеђивање сигурности за онога ко пријави насиље оствариће се и удаљењем насилника из куће, а у ситуацији у којој је жртва у континуираној и поновној опасности, и његовим хапшењем.

Оквирни модел легислативе експлицира детаљно и обавезе полицијских службеника у смислу обавештавања жртве породичног насиља о правима и лековима током иницијалне фазе када жртва поднесе пријаву за насиље у породици. Тако се предвиђа да ће се полицајац идентификовати и да ће са жртвом разговарати језиком који је оштећеној разумљив. Уколико је до насиља дошло, полицајац ће обавестити оштећену да је дато понашање кривично дело и у том смислу ће или одмах ухапсити осумњиченог, убедити га да напусти дом или га извести из истог. Уколико пак оштећена жели да напусти дом, полицијски службеник јој мора помоћи да пронађе транспорт до сигурног места или склоништа.

Са циљем олакшавања даљег законског поступања оштећене полицајац мора жртви пружити писане информације о доступним законским могућностима, које су прилагођене језику жртве, а које се односе на то да жртва може тражити *ex parte* доношење налога/мере заштите о забрани даљег насиља над жртвом, или било којим другим чланом домаћинства или над особом од које је жртва тражила помоћ и склониште. Мера заштите може се односити и на заштиту својинских права и имовине жртве, као и на ограничење својинских права насилника којима се исти може иселити из стана без обзира на стварно својинско право.

Поступци заштите од насиља у породици

У извештају Специјалне извештачице се предвиђа и да уколико се насиље у породици одигра током ноћи, током викенда или током празника, а када се не може чекати на редовну судску процедуру, да се мора обезбедити судија на дежурству који ће имати овлашћења изрицања *ex parte* мере. При томе да би се примениле неке од мера заштите није потребно да жртва унајми, односно овласти правног заступника.

Детаљнија појашњења о *ex parte* мерама представљена су у сегменту који се тиче обавеза судских органа. Тако се истиче да се дате мере могу изрећи у случају породичног насиља, а када осумњичени насилник одлучи да се не појави пред судом или му није уручен позив због његовог скривања. Поред мера које се односе на заштиту жртве судском одлуком ове мере могу се проширити и на друга лица, попут сведока, а која потенцијално могу бити жртве насиља. Уколико се пак ради о ситуацијама које носе опасност по живот или здравље жртве, оштећено лице, њен рођак или социјални радник могу приступити суду са захтевом ургентних мера заштите које ће бити изречене у року од 24 сата од избијања насиља.

Даљом елаборацијом *ex parte* мера предлаже се да оне могу обухватити: удаљење насилника из заједничког дома, ограничење приступа насилнику деци, забрану приступа месту рада или другим местима којима жртва често приступа, обавезу насилника да плати трошкове медицинског лечења, забрану једностраног располагања заједничким.

Мере заштите обухватиће и информисање жртве и насилника да у случају кршења забране може бити ухапшен, а против њега бити подигнута оптужница. Информисање странака односи се и на пружање информација жртви да се може обратити овлашћеном тужиоцу како би се подигла оптужница против насилника, односно да поред кривичне процедуре жртва може покренути и грађански процес попут развода, сепарације или захтева за остваривање компензације.

Ургентне *ex parte* мере према Оквирном моделу легислативе могу остати на снази 10 дана, а након тога суд је дужан да одржи рочиште на коме се може одлучивати о редовним заштитним мерама. Под овим се подразумева забрана даљег узнемиравања жртве, њених рођака или других лица која помажу жртви породичног насиља, налог за иселење насилника без задирања у право својине над некретнином, налог за настављање

Поступци заштите од насиља у породици

плаћања ренте или хипотека и давање издржавања жртви, налог да се омогући употреба аутомобила или другог добра од стране оштећене, ограничење контаката са децом, забрана контакта са оштећеном на месту њеног рада или другим местима које често посећује, забрана куповине, коришћења или поседовања ватреног или другог оружја које може представљати претњу за оштећену, налог да насилник плати трошкове медицинског лечења, саветовања или склоништа, забрану једностраног располагања заједничким средствима, информисање о правним последицама у случају кршења постављених мера, могућностима покретања кривичног и грађанског поступка, као и одржавање поступка без директног суочавања оштећене и насилника посредством савремених технологија комуникације.

Оквирним моделом предвиђа се да и да ће терет доказивања бити на туженом, који ће морати да докаже да до насиља у породици није дошло. Ипак у случају *mala fide*, односно неоправданом тражењу заштитних мера суд може донети одлуку да нареди тужиљи да плати трошкове поступка и накнаду туженом.

Сходно датом решењу примерак судске одлуке ће се у року од 24 часа доставити органу полицијске управе, а према боравишту на коме живе оштећена и тужени. Надзор за спровођење одређених мера вршиће полиција и суд, а њихово кршење сматраће се кривичним делом и повлачиће новчану или затворску казну.

Текстом оквирног модела предвиђају се и одређене процесне специфичности, попут тога да је жртвино сведочење, односно пријава довољна за кривично гоњење. Уколико пак суд одбаци наводе тужбе, разлози оваквог одбацивања се морају експлицитирати, а при томе се пријава не може одбацивати само на основу недостатака доказа који поткрепљују наводе оштећене.

Сегмент којим се елаборирају особености кривичне процедуре предвиђа и да у току поступка оптужени не сме имати никакав не надзирани физички контакт са оштећеном, без обзира на постојање заштитног налога.

Ипак, уколико се ради о првом инциденту, односно првом појављивању оптуженог пред судом, уз сагласност жртве, Оквирни модел предвиђа могућност да се након признања кривице крене у диверзиони поступак. На тај начин би се обезбедила заштита

Поступци заштите од насиља у породици

жртве кроз мере заштитног налога, као и обавезујући психосоцијални третман који се намеће насилнику. Међутим, уколико се ради о тежим случајевима, искључује се могућност ограничавања казне на психосоцијалне мере, већ се предвиђа и затворска казна, а сходно јасно одређеним пеналним смерницама.

Даљом анализом извештаја Специјалне извештачице нотирају се и додатне обавезе државе у смислу формирања ургентних и неургентних сервиса намењених жртвама породичног насиља. Тако се од држава очекује да формирају кризне интервенционе центре који ће жртви бити доступни у прва 72 часа од избијања инцидента, сталан приступ сервисима, хитан транспорт од дома жртве до медицинског центра, сигурне куће, односно склоништа, хитну медицинску помоћ, хитно правно саветовалиште, кризно саветовалиште намењено пружању подршке и обезбеђивању сигурности, као и поверљиво успостављање контаката са жртвама породичног насиља и њиховом породицом.

Поред наведених хитних служби предвиђа се и формирање сервиса који би обезбеђивали дугорочну рехабилитацију жртава породичног насиља, а кроз саветовање и професионално оспособљавање, рехабилитационих саветодавних сервиса намењених насилницима, независних рехабилитационих сервиса, као и услуге које се остварују у кооперацији и координацији са другим јавним, приватним, државним и локалним сервисима и програмима.

Важан сегмент Оквирног модела представљају и програми тренинга намењени запосленима у полицији, правосуђу и саветодавним службама. Тако се предвиђа да полицијски службеници треба да учествују у програмима континуиране едукације у оквиру које ће стицати знања о природи, обиму, узроцима и последицама породичног насиља, правним могућностима које су доступне жртвама овог вида криминалитета, доступним сервисима и службама, правним обавезама које полицијски службеници имају у ситуацији породичног насиља, као и ефикасним техникама реаговања у инцидентним ситуацијама које ће минимизирати могућност даљег повређивања или угрожавања оштећене. Са циљем сензитизације на проблеме породичног насиља у програмима континуиране едукације полицијских службеника потребно је да учествују едуковани стручњаци, психолози и саме жртве, а програми едукације треба да започну још у периоду

Поступци заштите од насиља у породици

школовања полицијских кадета. Коначно, како би се успешно решавали сложенији случајеви породичног насиља, предвиђа се формирање посебних јединица чији би чланови прошли интензивније тренинге и стекли специјализована знања у датој области.

Сличан оквир едукације предвиђен је и за запослене у правосуђу, а који подразумева тренинг у контексту ширег информисања о *ex parte* мерама, заштитним налозима, казненој политици и сличном. Додатно, како оквирни модел предвиђа и формирање посебних Породичних судова, предлаже се формирање интензивних и специјализованих едукативних сегмената који би се бавили правним аспектима сложенијих случајева насиља у породици.

Напоследку, Оквирним моделом предвиђа се и едукација професионалаца који би у саветодавном смислу помагали запосленима у полицији и правосуђу, али и који би пружали услуге жртвама и починиоцима насиља у породици. Посебна пажња у том смислу посвећује се програмима третмана насилника који се постављају као допунски, а не алтернативни пенални модел кривичног правосуђа. Тако се у програмским циљевима дефинише прихватање одговорности за сопствене поступке од стране насилника и посвећеност избегавању будућег насиља, те едукација насилника о противправности датих понашања.

Напоследку, Оквирним моделом се предвиђа да финансирање програма намењених насилницима не треба да буде из фондова који су намењени програмима помоћи жртвама, као и то да све саветодавне и асистивне службе које пружају услуге жртвама не треба да буду мандаторног већ добровољног карактера. У том контексту њихова улога огледа се пре свега у оснаживању жртава да посматрано у краткорочном или дугорочном периоду заштити себе од даљег насиља и успешно обнови свој нормални живот.

5.1.9 Миленијумска декларација

Миленијумска декларација представља документ усвојен од стране Уједињених нација 2000. године на Миленијумском самиту одржаном у Њујорку од стране лидера 189

Поступци заштите од насиља у породици

држава чланица УН. Сама Декларација представља сложен документ који се бави бројним питањима, а између осталог указује на потребу подршке оствареним напорима за поштовање људских права и фундаменталних слобода, поштовање једнаких права свих људи без обзира на расу, пол, језик или вероисповест. Тако се међу фундаменталним вредностима битним за међународне односе у 21. веку посебно истичу питања слободе, односно право људи и жена да живе свој живот и подижу децу достојанствено, неоптерећени глађу и страхом од насиља, угњетавања или неправде; једнакост, а као принцип који се не може ниједном појединцу и ниједној нацији не може ускратити, нити се може разликовати по полу; Солидарност да се трошкови и обавезе праведно расподели у складу са основним принципима једнакости и социјалне правде, при чему они који трпе или имају најмању добробит заслужују помоћ оних који имају највише користи; Толеранција и поштовање разноликости убеђења, култура и језика (Докмановић, 2003; Благојевић, 2006).

Значај Декларације у контексту насиља у породици истакнут је и у делу III, 20 према у коме се промовише једнакост полова и права жена, као ефикасан вид борбе против сиромаштва, глади и болести, и реално одрживог развоја. Исти контекст истакнут је и у делу V, 20 у коме се истиче потпуно поштовање и подршка Универзалној декларацији Људских права, као и тежња ка пуној заштити и промовисању грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права за све и у свим земљама.

Посебна пажња лидера посвећена је тежњама ка пуној имплементацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације према женама, а као виду борбе против свих облика родно условљеног насиља, као и ратификацији и потпуном спровођењу Конвенције о правима детета и њених опционих протокола који се тичу умешаности деце у оружане сукобе, трговине децом, дечје проституције и дечје порнографије.

Поред наведеног датим документом постављени су и циљеви и задаци развоја у новом миленијуму (МДГ) које је Генерална скупштина одобрила као део путоказа Генералном секретару за спровођење декларације. У том смислу агенција УНДП (Развојни програм УН) у сарадњи са другим сегментима Уједињених нација, Светском банком, Међународним монетарним фондом (ММФ) и Организацијом за развој економске сарадње

Поступци заштите од насиља у породици

(ОЕЦД) идентификовала је преко 40 мерљивих показатеља за оцењивање напредовања. Међу важнијим у контексту теме овог рада истичу се: Задатак 2: Између 1990. и 2015. године, преполовити пропорцију људи који пате од глади, а што би се пратило на основу индикатора пре свега неухрањене деце (испод пет година старости) и пропорција становништва испод минималног нивоа потрошње дијеталне енергетске вредности (исхране); Задатак 3: До 2015. године, обезбедити да деца свуда, дечаци и девојчице подједнако, могу да заврше цели програм основног школовања, при чему би се пратила нето стопа уписа у основну школу/образовање, пропорција ученика која почиње од првог и стигне до петог разреда, те стопа писмености у доби од 15-24 године старости; Задатак 4: Елиминисати разлике међу половима у основном и средњем образовању, по могућству до 2005. године, а на свим нивоима најкасније до 2015. године. Као индикатор остварености овог задатка посматраће се однос девојчица-дечака у основном, средњем и вишем/високом образовању, однос писмених жена према мушкарцима у доби од 15-24 године старости, удео жена у запошљавању уз надницу/плату у непољопривредном сектору и пропорција места која заузимају жене у националном парламенту/скупштини; Задатак 5: Између 1990. и 2015. године, смањити за две трећине стопу смртности деце испод пет година старости, а што ће се пратити кроз стопу морталитета деце испод наведеног узраста, као и пропорцију деце пелцованих против малих богиња; Задатак 6: Између 1990. и 2015. године, смањити за три четвртине стопу смртности мајки (породиља), а што ће се пратити на основу стопе смртности мајки и пропорције порођаја обављени уз стручну медицинску помоћ/особље.

Са циљем имплементације наведених миленијумских циљева 2002. године успостављено је независно саветодавно тело УН за спровођење такозваног Миленијумског пројекта, а које је три године касније Генералном секретару УН представило и финализацију планираног пројекта под називом „Улагање у развој: Практичан план за постизање миленијумских циљева“. 2007. године дате надлежности интегрисане у оквир рада УНДП, а који је наставио имплементацију акција усмерених ка остваривању родне равноправности, редукције сиромаштва и других циљева садржаних у претходно елаборираном документу.

5.2 Међународни документи Савета Европе

5.2.1 Европска Конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Европска Конвенција за заштиту људских права и основних слобода представља један од базичних међународноправних инструмената донетих на нивоу Савета Европе, а којим државе уговорнице јемче недискриминативно поштовање права и слобода свих грађана.

Сам документ је донет уз поштовање ранијих правних докумената, а пре свега Универзалне декларације о људским правима. Сама Конвенција је усвојена у Риму, новембра 1950. године.

Премда се дати документ циљано не односи на заштиту жртава насиља у породици, у литератури се често истиче као међународноправни основ из кога се екстрахују даља права, па и права у погледу заштите од наведеног вида насиља.

У садржинском смислу, Конвенција се састоји од три дела. Тако се у првом експлицирају права и слободе, други део који се тиче уређења и функционисања Европског суда за људска права и трећи део који садржи остале одредбе. Додатно, уз Конвенцију је донето и више Протокола уз Конвенцију о људским правима и основним слободама, који су усвојени у периоду од 1952. до 2002. године.

Анализирајући детаљније садржај Конвенције чланом 2 овог документа гарантује се право на живот, као право заштићено законом. Тако се даље наводи да нико не може бити намерно лишен живота, осим у случају извршења пресуда суда, лица која су осуђена за злочин, а за чије извршење је предвиђена ова казна.

Такође, истим чланом се предвиђа да се неће сматрати кршењем права на живот уколико је лишење живота проистекло из употребе апсолутно нужне силе, било у контексту одбране неког лица од незаконитог насиља, извршења законитог хапшења или

Поступци заштите од насиља у породици

спречавања бекства законито лишеног слободe, односно приликом законитих мера намењених сузбијању нереда или побуне.

Чланом 3 Конвенције предвиђа се даље забрана мучења, односно свих облика нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања. Такође се чланом 4 предвиђа забрана ропства или принудног рада. Тако се ставом 2 датог члана наводи да се ни од кога не може захтевати да обавља принудни или обавезни рад.

У погледу права и основних слобода, надаље се гарантује да свако има право на слободу и безбедност личности. Отуда се наводи да нико не може бити лишен слободe осим у складу са законом прописаним поступком и условима садржаним у Конвенцији.

Чланом 6 истог документа предвиђа се право свих лица на правично суђење уз поштовање презумпције невиности. Тако став 1 датог члана експлицира да током одлучивања грађанским правима и обавезама или о кривичној оптужби против грађанина, свако има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Надаље се истиче да се пресуда изриче јавно, али се штампа и јавност могу искључити с целог или с дела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је, по мишљењу суда, нужно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.

Од значаја у контексту теме овог рада су и чланови 8 и 9 Конвенције, а који предвиђају право на поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке, као и слободу мисли, савести и вероисповести. Наиме, чланом 8 предвиђа се да се јавне власти неће мешати у вршењу овог права, осим уколико то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Додатно, право на слободу мисли, савести и вероисповести подразумеваће право на слободу промене вере или уверења и слободу човека да, било сам или заједно с другима, јавно или приватно, испољава веру или уверење молитвом, проповеди, обичајима и

Поступци заштите од насиља у породици

обредом. Тек ограничење у овом смислу односи се само на она ограничења која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Једнако зајемчено право односи се на слободу изражавања, а која је експлицирана чланом 10 Конвенције. Тако се чланом 1 истиче да ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Ипак, извесна ограничења су дозвољена, а пре свега у контексту формалности, услова или казни прописаних законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

У даљем контексту феноменологије насиља у породици, Конвенцијом се у члану 12 предвиђа право на склапање брака, док се посебно значајним поставља члан 14 који забраном дискриминације предвиђа да уживање права и слобода садржаних у овој Конвенцији државе уговорнице обезбеђују без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза с неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус.

Напослетку, са циљем непосредног обезбеђења Конвенцијом садржаних права, овај документ предвидео је и постојање Европског суда за људска права, а као сталне установе Савета Европе. У том смислу овај документ значајан је не само из аспекта наглашавања поштовања основних људских права и слобода, већ из аспекта практичне имплементације међународног права и правне заштите грађана.

5.2.2 Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици

Текст Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици усвојен је децембра 2010. године на састанку САНВИО комитета, а маја 2011.

Поступци заштите од насиља у породици

године Конвенција је отворена за потписивање на конференцији министара чланица Савета Европе у Инстанбулу. Дати документ представљен је као најзначајнији међународни правни допринос разумевању проблема насиља над женама и у феномена породичног насиља (Osmani, 2014; Deanoska-Trendafilova & Mujoska, 2013).

Конвенција се састоји од преамбуле и садржи 81 члан. Поред позивања на раније усвојена међународноправна документа, међу којима се истичу Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Европска социјална повеља, Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, поглављем 1 дефинишу се циљеви, дефиниције, принцип једнакости и недискриминације као и опште обавезе. Тако се чланом 1 постављају циљеви Конвенције као: а) заштита жена од свих видова насиља и спречавање, процесуирање и елиминисање насиља над женама и насиља у породици; б) допринос сузбијању свих облика дискриминације над женама и промовисање суштинске једнакости између жена и мушкараца, укључујући и оснаживање жена; в) израда свеобухватног оквира, политика и мера заштите и помоћи свим жртвама насиља над женама и насиља у породици; г) унапређење међународне сарадње у погледу елиминисања насиља над женама и насиља у породици; д) пружање подршке и помоћи организацијама и органима унутрашњих послова у делотворној сарадњи да би се усвојио обухватни приступ елиминисању насиља над женама и насиља у породици.

Поред дефиниција које су садржане у члану 3. оквир примене Конвенције исказан је чланом 2. који је обухватио све облике насиља над женама укључујући насиље у породици. Тако ће сходно члану 3. “насиље над женама“ означавати кршење људских права и облик дискриминације над женама, те сва дела родно заснованог насиља која су у вези са физичким, сексуалним, психичким односно економским повредама и патњама жена обухватајући под овим и претње таквим делима. Истовремено под овим појмом ће се сматрати и арбитрарно лишавање слободе, било у јавности односно у приватном животу. Истим чланом дефинисано је и насиље у породици које означава свако дело физичког, сексуалног, психичког као и економског насиља које може обухватити радње извршења остварене како у породици или домаћинству садашњих супружника, тако и између

Поступци заштите од насиља у породици

бивших супружника, независно од тога да ли учинилац дели или је делио домаћинство са жртвом. Датим оквиром дефинисан је и појам рода, тако ће род означавати друштвене одређене улоге, понашања, активности као и атрибуте које дато друштво сматра прикладним за мушкарце и жене. Отуда произилази да ће се под родно заснованим насиљем над женама означавати насиље које је усмерено против жене зато што је жена. У истом контексту дат је појам жртве као сваког физичког лица које је изложено негативном опхођењу садржаном у ранијим одредбама.

Основна права као и принцип једнакости и недискриминације истичу се и у члану 4. према коме ће државе чланице предузети неопходне законодавне односно друге мере за заштиту и унапређење свакога, а посебно жена, како би се обезбедило да живе слободно од насиља како у јавној тако и у приватној сфери. Исте обавезе истичу се и у контексту осуде свих облика дискриминације као и спречавања дискриминације над женама.

У истом контексту, чланом 5, наглашавају се обавеза државе чланица да се уздржавају од учешћа у било каквом чину насиља над женама и те да учине напоре у обезбеђивању услова према коме ће државни органи, службеници, званичници, установе и др. који поступају у име државе поштовати обавезе садржане конвенцијом, односно услова у којима ће настојати да спрече, истраже, казне и обезбеде репарацију за дела насиља обухваћена овом Конвенцијом која учине недржавни актери.

Уз указивање на решеност предузимања законодавних и других мера усмерених ка усвајању и примени делотворних, свеобухватних и координираних државних политика које обухватају све релевантне мере за спречавање и борбу против свих видова насиља обухваћених овом Конвенцијом, у члану 7, истакнуто је да ће државе чланице обезбедити да политика садржана у ставу 1 постави права жртве у средиште свих мера те да се исте примењују кроз делотворну сарадњу свих надлежних органа, институција и организација. Тако ће мере које се предузимају у складу са овим чланом укључити све надлежне актере као што су локалне скупштине и управе, националне регионалне скупштине и управе, државне институције за заштиту људских права и организације цивилног друштва.

Како би се обезбедило адекватно спровођење интегрисаних политика предвиђа се да ће чланице одвојити одговарајућа финансијска средства и људске ресурсе, са циљем

Поступци заштите од насиља у породици

имплементације мера и програма за спречавање и борбу против свих видова насиља обухваћених овом Конвенцијом, укључујући и оне које спроводе невладине организације и цивилно друштво (члан 8).

Према члану 9 рад овог документа рад невладиних организација и организација цивилног друштва у борби против насиља над женама државе чланице ће препознати, подстицати и подржавати на свим нивоима, уз истовремено успостављање делотворне сарадње са овим организацијама. У том смислу, државе ће успоставити једно или више званичних тела надлежних за координацију, спровођење, праћење и процену политика и мера за спречавање и борбу против свих видова насиља обухваћених овом Конвенцијом. Ова тела ће у складу са чланом 11, координисано прикупљати податке, вршити анализу и објављивати резултате. Тако ће у сврху примене ове Конвенције, чланице предузимати следеће: а) прикупљаће релевантне статистичке податке у редовним временским размацама о случајевима свих видова насиља обухваћених Конвенцијом б) подржаће истраживања на терену свих видова насиља обухваћених Конвенцијом ради проучавања основних узрока и последица, учесталости и стопе осуда, као и ефикасности мера које се предузимају у примени ове Конвенције. Чланице ће настојати да у различитим временским размацама спроводе анкете, затим ће одређеној групи експерата која се помиње у члану 66 ове Конвенције дати прикупљене податке у складу са овим чланом како би се стимулисала међународна сарадња. И тако ће сви прикупљени подаци у складу са овим чланом бити доступни јавности.

У погледу мера превенције свих облика насиља, истиче се да ће државе чланице предузети све неопходне мере промовисања програма и активности оснаживања жена како би се искорениле предрасуде и традиције које се заснивају на идеји инфериорности жена, односно на стереотипним улогама жена и мушкараца. Тако се у члану 12 наводи да ће чланице предузети и мере за превенцију свих облика насиља сваког физичког, односно правног лица. При томе ово се истиче уз напомене да култура, обичаји, религија, традиција неће имати оправдање за било које дело насиља.

Поступци заштите од насиља у породици

С циљем подизања свести чланом 13 Конвенције указано је на значај промовисања редовних кампања (на свим нивоима), широј јавности о расположивим мерама, као и њиховим последицама по децу и потребама да се такво насиље спречи.

За увођење наставног материјала о питањима попут једнакости жена и мушкараца, нестереотипних родних улога, узајамног поштовања, ненасилног решавања сукоба у међуљудским односима, родно заснованог насиља над женама и права на лични интегритет Конвенција обавезује чланице да ће предузети у циљу ефикаснијег супротстављања насиљу одређене мере на свим нивоима образовања. Са истим циљем ће иницирати и промовисање принципа поштовања људских права и слобода, једнакости и недискриминације у неформалним образовним установама (члан 14).

Посебна пажња посвећена је члану 15 којим се истиче да ће чланице обезбедити спровођење одговарајућег тренинга за надлежне стручњаке који се баве жртвама односно учиниоцима свих дела насиља обухваћених Конвенцијом и то како у сегменту спречавања и откривања таквог насиља, тако и у домену поступања усмереног ка спречавању секундарне виктимизације.

Према одредбама члана 16 датог документа, предузимањем одређених мера осигураће се безбедност и подршка за све жртве насиља, а према потреби основаће се и спровођење програма који ће бити у блиској сарадњи са специјализованим службама за подршку жртвама. У истом контексту, предвиђа се и оснивање програма превентивне интервенције и програма за рад са учioniцима, а које ће имати за циљ спречавање даљег насиља у породици. Додатно, кроз наведене активности у учioniцама би научили и усвојили вештине ненасилног понашања у међуљудским односима, те знања у погледу спречавања даљег насиља и измене образаца насилног понашања.

Конвенцијом се предвиђа да ће државе чланице подстицати (уз дужно поштовање слободе говора и њихове независности) да приватни сектори и сектори за информационе и комуникационе технологије као и средства јавног информисања учествују у разradi и спровођењу политика, да успоставе правилнике и стандарде за спречавање насиља над женама, те да обезбеде веће поштовање њиховог достојанства. У сарадњи са приватним сектором чланице ће, сходно преузетим обавезама, развијати и промовисати способности

Поступци заштите од насиља у породици

код деце, родитеља и васпитача за рад у информационо-комуникационом окружењу који ће омогућавати приступ сваком деградирајућем садржају сексуалне односно насилне природе који може бити штетан (члан 17).

У тексту Конвенције посебна пажња се посвећује мерама заштите и подршке где ће према члану 18, чланице предузети неопходне законодавне односно друге мере заштите свих жртава од даљег насиља. У складу са међународним правом чланице ће такође обезбедити одговарајуће механизме за делотворну сарадњу између свих надлежних органа, укључујући судове, јавна тужилаштва, органе унутрашњих послова, локалне и регионалне управе, као и невладине организације и остале релевантне организације и лица, у пружању заштите и подршке жртвама и сведоцима свих облика насиља обухваћених Конвенцијом, укључујући и упућивање на опште и специјализоване службе подршке. Мере чије је предузимање предвиђено у складу са овим поглављем испуњаваће следеће критеријуме: биће засноване на разумевању насиља над женама и насиља у породици из родне перспективе као и усмерена на људска права и сигурност жртве, затим на интегрисаном приступу који ће узимати у обзир однос између жртава, учинилаца, деце и њиховог ширег друштвеног окружења. Исто тако имаће за циљ избегавање секундарне виктимизације као и оснаживање и економску независност жена жртава насиља. Одговараће на специфичне потребе угрожених лица, укључујући и децу-жртве а различите службе ће се потрудити да обезбеде да жртве буду у истим просторијама.

Како пружање услуга не би смело зависити од спремности жртве да поднесе пријаву или да сведочи против било којег учиниоца, чланом 19 предвиђа се предузимање свих мера које омогућавају да жртве добију одговарајуће и благовремене информације о расположивим услугама подршке и законским мерама на језику који разумеју.

У погледу услуга здравствене и социјалне заштите Конвенцијом се наглашава обавеза адекватног опремања служби (правно психолошко саветовалиште, финансијска помоћ, становање, образовање, обука и помоћ приликом запошљавања), као и обезбеђивање приступа услугама које омогућавају жртвама њихов опоравак од насиља (члан 20). Ово ће се односити и на обезбеђивање адекватне географски распрострањене

Поступци заштите од насиља у породици

подршке жртвама како за краткорочне тако и за дугорочне специјализоване услуге (члан 22)

Ради обезбеђивања помоћи код појединачних и колективних жалби државе потписнице се обавезују да ће спровести у дело да жртве имају информације и приступ важећим регионалним и међународним механизмима, као и промовисање и пружање психолошке помоћи жртвама приликом улагања таквих жалби (члан 21)

Како би жртве насиља имале одговарајуће, лако доступне сигурне куће у довољном броју за безбедан смештај и проактивну помоћ посебно женама и деци, Конвенцијом се предвиђа и предузимање свих неопходних законодавних мера које се истичу у члану 23 а које би омогућиле: Успостављање 24-сатне бесплатне СОС телефонске линије која ће покривати целу земљу, ради давања савета у вези са свим видовима насиља, поверљиво односно чувајући њихову анонимност (члан 24) као и отварање довољно великог броја одговарајућих и лако доступних кризних центара за случајеве силовања, односно центре за жртве сексуалног насиља, који би жртвама обезбедила услуге лекарског и форензичког прегледа као и подршку у случају трауме и саветовања (члан 25).

Поред наведеног, Конвенцијом се предвиђа и предузимање одговарајућих мера према деци, а у циљу заштите од свих облика насиља. Ово се посебно истиче у контексту права и потреба деце сведока, а подразумева пружање услуга психосоцијалног саветовања прилагођеног узрасту детета.

Како би се спречила даља дела кривичног насиља и охрабрио сваки сведок почињеног кривичног дела, чланице ће предузети адекватне мере по питању пријављивања надлежним организацијама односно органима (члан 27).

Сегмент пријављивања насиља регулисан је Конвенцијом и у контексту обавезе поверљивости стручњака, а у складу са међународним правом. Тако према члану 28 поменута правила о поверљивости неће представљати препреку да се под одређеним условима кривично дело пријави надлежним органима уколико постоји основана сумња да је почињено озбиљно дело насиља и да се могу очекивати даља дела насиља.

Поглављем V Конвенције представљене су обавезе држава потписница у контексту материјалног кривичног права. Тако се у члану 29 који се односи на грађанске парнице и

Поступци заштите од насиља у породици

правне лекове предвиђа обавеза држава да обезбеде жртвама одговарајуће грађанске правне лекове против учинилаца као и државних органа који нису испунили своју дужност и предузели заштитне мере у оквиру својих надлежности.

Поштујући разумне рокове, Конвенцијом се предвиђа да државе предузму све одговарајуће мере које ће гарантовати право на накнаду од учинилаца за свако кривично дело предвиђено овим документом. Додатно, одговарајућа државна накнада биће додељена онима који су задобили озбиљне телесне повреде, односно онима којима је нарушено здравље, те уколико штета није покривена из других извора као што је учинилац, осигурање, односно државно здравствено и социјално давање (члан 30).

Предвиђајући могуће практичне и правне проблеме у случајевима насиља у породици, Конвенција се осврће и на питања доделе старатељства и права на посету. Тако се чланом 31 предвиђа да ће чланице предузети неопходне законодавне односно друге мере како би обезбедила да приликом доделе старатељства и права на посету деце, случајеви насиља обухваћени Конвенцијом буду узети у обзир. Исто се предвиђа и у контексту остваривања права на посету, а како се не би угрозила права и безбедност жртве, односно деце.

Садржајем Конвенције пажња се посвећује и проблему принудних бракова, те могућих грађанских последица истих. У том смислу истиче се обавеза предузимања свих мера које ће обезбедити да принудни бракови буду рушљиви, поништени, односно разведени без непотребног финансијског односно административног оптерећивања жртве (члан 32).

Одређујући минимални оквир кривичноматеријалног законодавства Конвенцијом се предвиђају и видови намерног понашања за које се поставља јасна потреба криминализације. У том смислу наводе се

- 1) Намерна понашања која озбиљно нарушавају психички интегритет неког лица принудом односно претњама. (члан 33);
- 2) Понављање претњи упућених другом лицу, које узрокују да се она/он плаши за своју сигурност (члан 34);
- 3) Намерно извршена дела физичког насиља над другим лицем (члан 35);

Поступци заштите од насиља у породици

- 4) Вагинална, анална или орална пенетрација сексуалне природе на телу другог лица без њеног/његовог пристанка, коришћењем било ког дела тела односно предмета (члан 36)
- 5) Друге сексуалне радње с лицем без њеног/његовог пристанка (члан 36);
- 6) Навођење другог лица на покушај сексуалних радњи с трећим лицем без њеног/његовог пристанка (члан 36)
- 7) Присиљавање и намамљивање одраслог лица, односно детета да ступи у брак на територији државе чланице, односно државе која није њена/његова држава пребивалишта у циљу принуде тог лица да ступи у брак (члан 37);
- 8) Обрезивање, инфибулација односно било какво друго сакаћење целих односно било којег дела малих и великих усмина односно клиториса код жене. Исто ће се односити и на подстицање, принуду и навођење девојчица, односно за принуду и навођење жена да се подвргну некој од наведених радњи (члан 38);
- 9) Абортус жене без њеног пристанка, као и операција у сврху, односно уз исход онемогућавања природне репродукције код жене без њеног пристанка и разумевања дате процедуре (члан 39);
- 10) Сваки облик нежељеног, вербалног, невербалног, односно физичког понашања сексуалне природе у сврху, односно уз исход повреде достојанства лица, посебно када се ствара застрашујућа, непријатељска, деградирајућа, понижавајућа односно увредљива атмосфера, буде предмет кривичне односно друге правне санкције (члан 40);
- 11) Конвенцијом се предвиђа и инкриминација сваког помагања, односно подстрекавања и покушаја кривичних дела из члана 33, 34, 35, 36, 37, 38 а и 39 ове Конвенције. Такође ће се осигурати да се ниједном лицу које наговара дете да учини било које дело наведено у Конвенцији не умањи кривична одговорност за учињено (члан 41)
- 12) Чланице се обавезују да ће предузети неопходне законодаване и друге мере, а како би обезбедиле да кривична дела почињена у име части не буду сматрана оправдањем за таква дела, без обзира на тврдње да је жртва прекршила културне,

Поступци заштите од насиља у породици

верске, друштвене или традиционалне норме односно обичаје прикладног понашања (члан 42).

Предвиђајући измене у националном кривичном законодавству државе потписнице Конвенције се обавезују и у погледу предузимања одговарајућих делотворних и сразмерних санкција, које ће одвраћати од вршења кривичних дела. Додатно, државама чланицама се оставља могућност и увођења других мера у односу на учиниоце, укључујући под овим мере праћења, односно надзора осуђених лица, те укидање права на родитељство, ако се најбољи интерес детета не може гарантовати на било који други начин (члан 45).

Остајући у равни материјалног законодавства, Конвенцијом се одређују и посебне отежавајуће околности које би државе потписнице требале да им инкорпорирају у националне легислативе. У том смислу под овим се предвиђа да је кривично дело почињено:

- 1) Над бившим односно садашњим супружником односно партнером у складу с националним законодавством, од стране члана породице, лице која станује заједно са жртвом односно лице које је злоупотребило свој ауторитет;
- 2) Над лицем које је постало угрожено услед одређених околности;
- 3) Над дететом односно у присуству детета;
- 4) Од стране двоје или више људи у сарадњи;
- 5) Којем је претходило, односно које је пратило екстремно насиље;
- 6) Уз употребу оружја односно уз претњу оружјем;
- 7) Са озбиљним физичким односно психичким последицама за жртву.

Постављајући кривична ограничења Конвенцијом се у члану 48 предвиђа и забрана обавезног алтернативног разрешења спорова, укључујући медијацију и помирење у односу на све облике насиља. Додатно, истим чланом се предвиђа и да ће у случају изрицања новчане казне морати да се води рачуна о финансијским способностима учиниоца у погледу испуњавања своје финансијске обавезе према жртви (члан 48).

Поглављем IV Конвенције предвиђене су обавезе држава чланица у погледу истраге, судског поступка, процедуралног права и заштитних мера. Тако ће у погледу

Поступци заштите од насиља у породици

истраге и судских поступака за видове насиља обухваћених овом Конвенцијом чланице предузети неопходне мере односно друге мере како би осигурале спровођење поступка без неоправданог одлагања и уз уважавање права жртве, укључујући под овим и родна права, током свих могућих фаза кривичног процеса (члан 49).

У даљем тексту Конвенције чланице се обавезују да ће надлежни органи унутрашњих послова на све видове насиља одговорити одмах, те да ће на одговарајући наћин понудити адекватну и непосредну заштиту жртвама, укључујући употребу превентивних оперативних мера и прикупљање доказа (члан 50).

Државе уговорнице ће предузети и друге мере како би осигурале да надлежни органи обаве процену ризика од смртности, озбиљности ситуације и ризика од понављања насиља с циљем управљања ризиком, и ако је неопходно, координираног осигурања и подршке. Са овим у вези, узеће се у обзир чињеница да учиниоци дела насиља поседују ватрено оружје, односно да имају приступ ватреном оружју (члан 51).

Као мере хитне заштите у свим ситуацијама непосредне опасности чланице се обавезују да ће обезбедити да надлежни органи имају мандат да издају налог учиниоцу насиља у породици како би напустио место становања жртве, односно угроженог лица, на довољан временски период, као и забрану учиниоцу да уђе у стан, односно ступи у било какав контакт са угроженим лицем (члан 52). Међу предвиђеним мерама чланом 53 прецизира се и обавеза држава потписница да предузму неопходне законодавне или друге мере којима би се гарантовала забрана приласка или друге мере заштите жртава свих видова насиља обухваћених Конвенцијом. Санкције предвиђене у случају кршења истих требале би да буду делотворне, сразмерне и да суштински одвраћају од вршења кривичних дела. Коначно, ставом 2 истог члана предвиђа се да предвиђене мере треба да буду доступне за непосредну заштиту и без непотребних финансијских или административних оптерећења за жртву, да имају одређено временско важење или док се не измене односно укину, да се онда када је то неопходно издају *ex parte*, те да се могу укључити у наредне судске поступке.

Чланом 54 Конвенције обухваћене су обавезе држава потписница у сегменту истраге и доказа, где се стране обавезују да предузму неопходне законодавне или друге

Поступци заштите од насиља у породици

мере и обезбеде да, током сваког грађанског односно кривичног поступка, докази, који се односе на сексуалну прошлост и понашање жртве, буду прихваћени само уколико је то релевантно и неопходно. Ово се истиче пре свега због нотирања могућих злоупотреба и дискредитације доказа које жртва представља, а што је посебно у пракси нотирано у случајевима сексуалне виктимизације.

Дефинишући *ex parte* поступке и поступке по службеној дужности потписнице Конвенције се обавезују да ће обезбедити да истраге односно судски поступци за кривична дела на основу чланова 35, 36, 37, 38 и 39 овог документа не зависе у потпуности од пријаве односно жалбе, коју подноси жртва за кривично дело и да се поступак може наставити и у случају ако жртва повуче своју изјаву, односно пријаву. Ставом 2 истог члана предвиђа се и да ће у складу са условима које прописује национално законодавство државе преузети обавезу обезбеђивања могућности за деловање невладиних организација или саветника у области насиља у породици, који би давали подршку жртвама током истраге и судског поступка. Наведене мере постављају се као резултат запажања јасно стресогене ситуације у којој се жртве налазе током судског поступка, те тежње да се исти спроведе без стављања додатног терета на већ виктимизирано лице.

Чланом 56 Конвенције предвиђају се мере заштите права и интереса жртава у свим фазама истраге и судског поступка, укључујући под овим и њихове посебне потребе у својству сведока. Тако се датим оквиром истиче обавеза држава да обезбеде заштиту жртава, као и заштиту за њихове породице и сведоке од застрашивања, одмазде и поновљене виктимизације; пружање обавештења жртвама, а барем у случајевима када жртве и њихове породице могу бити у опасности, што се посебно односи на случајеве бекства починиоца или његовог трајаног пуштања на слободу; обавештавање жртава о њиховим правима и расположивим услугама, о исходу жалби, пријава, општем напретку поступка и њиховој улози у томе, као и о исходу њиховог случаја; омогућавање жртвама да буду саслушане, да пруже доказе и представе своје становиште, потребе и забринутост, непосредно или преко посредника; обезбеде жртвама одговарајуће услуге подршке тако да њихова права и интереси буду прописно представљени и узети у обзир; обезбеде мере за

Поступци заштите од насиља у породици

заштиту приватности и угледа жртве; обезбеде услове у просторијама суда или органа унутрашњих послова у којима је могуће избегавање сусрета између жртве и учиниоца; обезбеђивање услова које подразумевају и употребу одговарајућих комуникационих технологија у којима би жртва могла да сведочи у судници без присуства јавности или бар без присуства наводног учиниоца насиља.

Истим чланом у ставу 2 предвиђа се да ће према потреби, посебне мере заштите бити пружене и деци жртава и деци која су сведоци насиља над женама и насиља у породици, а са циљем заштите децјих најбољих интереса.

Обезбеђивање бесплатних правних савета и бесплатне правне помоћи жртвама поставља се као обавеза државама у члану 57 Конвенције, док се чланом 58 предвиђају измене националних законодавстава које се односе на застаривање покретања судског поступка за кривична дела обухваћена овим документом. У том смислу се наводи да период застаре треба да буде довољно дуг и сразмеран озбиљности односног кривичног дела, а што је посебно значајно у случајевима када је жртва малолетна. На тај начин, изразом „трају довољно дуго“ предвиђа се да период застаре омогући да деца жртве насиља имају могућност да пријаве злостављача након достизања пунолетства.

Поглављем VII Конвенције регулисана су питања миграција и азила. Тако се у члану 59 регулишу модели заштите жртава чији боравишни статус зависи од супружника, односно партнера, а у смислу добијања независне дозволе боравка без обзира на дужину трајања брака, односно везе. Даљим текстом предвиђа се да ће државе потписници предузети неопходне законодавне или друге мере којима ће се обезбедити обустава поступка протеривања жртава којима боравишни статус зависи од насилника. Тако се предвиђа да ће државе имати могућност продужења дозволе боравка у ситуацијама када надлежни државни органи процене да је то неопходно са циљем адекватног спровођења истраге или кривичног поступка, одосно због њихове личне ситуације. Коначно, истим оквиром се предвиђа да ће у случајевима губитка боравишног статуса у земљи у којој иначе бораве, жртвама принудног брака које су доведене у другу земљу у сврху венчања, бити пружена помоћ поновног остваривања ранијег статуса.

Поступци заштите од насиља у породици

Уважавајући чињеницу да насиље над женама представља често облик прогањања, чланом 60 Конвенције предвиђа се и остваривање сензитивности у погледу родно заснованих захтева за азил. Ово се истиче посебно у контексту Конвенције о статусу избеглица из 1951. године, а као вид озбиљног угрожавања који захтева комплементарну/супсидијарну заштиту.

Поред истицања родне сензитивности у контексту питања одобравања азила и избегличког статуса, чланом 61 истиче се да окончање истог, не буде одобрено ни под којим условима уколико би враћањем у првобитну државу боравка живот жртве био угрожен, односно уколико би били подвргнути мучењу или нехуманом или понижавајућем поступању или кажњавању.

Питања међународне сарадње садржана су у поглављу VIII Конвенције. Тако се у члану 62 који експлицира опште принципе истиче обавеза остваривања дате сарадње, а кроз примену одговарајућих међународноправних и регионалних инструмената грађанским и кривичноправним питањима. Исто се наглашава са циљем заштите и обезбеђења помоћи жртвама, вршења истраге односно спровођења поступака који се односе на кривична дела обухваћена Конвенцијом, те спровођење релевантних грађанских и кривичних пресуда правосудних органа сваке од страна, укључујући под овим и мере заштите. Ставом 2 датог члана предвиђа се и обавезивања држава потписница да предузму неопходне законодавне или друге мере и обезбеде да жртве кривичног дела почињеног на територији неке од страна, а која није територија боравишта жртве могу поднети пријаву надлежним органима државе свог боравишта односно пребивалишта. Посебно значајне одредбе садржане су у ставу 3 истог члана, а којим се предвиђа међународноправна сарадња и узајамна помоћ у кривичним питањима која се тичу екстрадиције или извршења грађанске или кривичне пресуде друге државе са којом не постоји потписан споразум. У том смислу предвиђа се да се ова Конвенција може сматрати релевантним правним основом правне помоћи у датим кривичним питањима, а у контексту кривичних дела обухваћених истом.

Оквир међународноправне сарадње обухваћен је и чланом 63 у коме се предвиђа да ће у случају постојања информација о непосредној угрожености неког лица у контексту

Поступци заштите од насиља у породици

кривичних дела обухваћених Конвенцијом на територији друге чланице без одлагања исте пренети другој страни, а са циљем предузимања одговарајућих мера заштите.

Поред обавеза страна да тражене информације одмах по захтеву пруже другој држави чланици, чланом 64 предвиђа се и да страна од које су подаци тражени такође мора одмах да обавести страну, која тражи податке, о свим околностима које онемогућавају спровођење тражене радње, односно уколико постоји вероватноћа да је знатно успоре. Ипак, конвенцијом се предвиђа и заштита личних података, односно чланом 65 предвиђа се да чување и коришћење личних података који подлежу аутоматској обради у складу са обавезама које чланице имају према овом документу.

5.2.3 Препорука Р (90) 2Е Комитета министара Савета Европе о социјалним мерама у вези са насиљем у породици

Препорука Р (90) 2Е Комитета министара Савета Европе о социјалним мерама у вези са насиљем у породици усвојена је 15. јануара 1990. године и представља један од међународноправних докумената који наглашавају потребу примене различитих практичних мера и изналажење решења у погледу сузбијања и спречавања насиља у породици.

Поред општих напомена којима се нотира значај насиља у породици и његових последица, те потреба поштовања приватног и породичног живота, као и социјалне, правне и економске заштите жена и деце, Препорука Р (90) 2Е се позива на закључке низа докумената усвојених у овом контексту попут Декларације о равноправности жена и мушкараца, Препоруке 561 (1969) Скупштине СЕ о заштити малолетника од лошег поступања, Препоруке Р (87) 21 Одбора министара о пружању помоћи жртвама и спречавању виктимизације, Препоруке бр. Р (85) 4 Одбора министара о насиљу у породици и друге.

Прилогом уз Препоруку Р (90) 2Е одељком А предвиђају се опште превентивне мере. Тако се у датом овину истиче потреба да породица као базична ћелија друштва буде

Поступци заштите од насиља у породици

подупрта свим расположивим средствима; права појединаца би требала бити призната и поштована, уз посебан обзир према слабијим члановима породице; међу половима би требала да се уведе потпуна једнакост која укључује једнако образовање, једнаке шансе за запослење и доношење одлука, једнаке могућности за економску независност и лични развој; обим, озбиљност и негативне последице насиља у породици би требале бити тачно утврђене, а јавност екстензивно информисана о истима, као и о принципима ненасилног решавања сукоба, неприхватљивости злоупотребе силе и могућностима третмана. У циљу остваривања наведеног предвиђа се одговарајућа едукација и адекватно коришћење медија; медији би требали да буду позвани сходно професионалном кодексу да сарађују у остваривању постављених циљева, а оправдавање насиља у медијским презентовањима би требало бити ограничено свим могућим средствима; са циљем превентирања потенцијално експлозивних ситуација унутар породице, као и шире заједнице требало би формирати адекватну политику у сегменту становања и урбаног планирања. Приоритет у овом смислу требао би се дати старијима, младим људима, породицама са много деце, као и групама у нарочито неповољном положају; особама које пружају целодневну негу деци, старијем родитељу или неспособном рођаку треба пружити социјалну и економску заштиту на независној бази; требале би се предузети мере са циљем усклађивања породичног живота и посла, уз посебно обраћање пажње на квалитет и доступност установа намењених за бригу о деци и социјалним службама које пружају помоћ породици и социјалној сигурности исте; спровести истраживање са циљем утврђивања ситуација које су посебно опасне у смислу изазивања сукоба, те спречавања и решавања насталих проблема.

Други значајан сегмент конвенције посвећен је питањима специфичних мера које се тичу информисања и превентивних информативних кампања. Посебна важност у овом контексту наглашава прилагођеност презентованих садржаја циљној популацији. Обухватајући ангажман медија, школа и других релевантних агенција дати оквир предвиђа информисање о раду у женским склоништима, центрима за посредовање у кризним ситуацијама, информисање о одговорности родитеља и помажућим агенцијама којима се деца могу обратити.

Поступци заштите од насиља у породици

Проблематика откривања насиља садржана је у наредном делу Конвенције. Тако се истиче да професионалци који се баве породицама морају бити свесни потребе откривања и раног идентификовања виктимизације унутар породице. Посвећујући пажњу важности друштвене реакције према проблему насиља у породици Конвенцијом се истиче потреба охрабривања комшија, пријатеља, радника у центрима за социјални рад и у другим установама да пријаве насиље у породици надлежним установама (члан 5).

Чланом 6 ове Конвенције предвиђа се и сарадња свих релевантних установа, укључујући под овим болнице, социјалне службе, полицију, које сходно развијеним смерницама морају усмеравати и пријављивати идентификоване случајеве надлежним установама и судовима.

Координацијом свих помажућих служби у члану 9 предвиђа се пружање сета расположивих практичних услуга жртвама насиља у породици. Тако се под овим подразумева пружање, саветодавне помоћи и терапије, са телефонских линија и других услуга значајних у кризним ситуацијама. У истом контексту поред мера предвиђених за жртве насиља Конвенцијом се предлажу и одговарајуће терапијске мере према извршиоцима насиља у породици.

Чланом 13 и 14 Конвенције наглашена је обавеза промовисања одговорности и бриге о деци. Постављени циљеви сходно датом оквиру оствариће се кроз обуку младих родитеља, пружање саветодавних услуга, општу осуду телесног кажњавања и истицање потребе васпитања лишеног насиља. Акцент у овом смислу посебно се ставља на породице под ризиком јављања специфичних проблема, односно породица у којима постоје пасторци, усвојена или хендикепирана деца (члан 15 и 16).

Примарни интереси детета исказани су у члану 17 и 18 при чему се наглашава да је у ситуацији удаљавања детета из породице рад са родитељима треба наставити без обзира на исто. Пружање помоћи за уклањање социоекономских фактора стреса, поправљање интеракције између деце и родитеља, брачних односа као и ојачање друштвене мреже породице неке су од мера које се могу истаћи у овом контексту.

Чланом 20, 21, 22 Конвенције предвиђа се низ мера координиране и свеобухватне помоћи жртвама женама насиља у породици. Пружање финансијске подршке, удаљавање

Поступци заштите од насиља у породици

насилног супружника из куће као и његово обавезивање за наставком финансијске одговорности, неки су од примарних елемената овог оквира.

У циљу пружања помоћи претученим женама и деци која су у опасности препоручује се и развијање могућности за смештање у одређене установе које би такође омогућиле адекватно саветовање (члан 24). При томе од државе се очекује да субвенционишу таква уточишта, у складу са постојећим околностима и националним законодавством (члан 24), а да злостављаним женама омогуће да слободно одлуче да ли ће се вратити својим партнерима (члан 25).

Конвенцијом се предвиђају мере након изласка жена жртва породичног насиља из одговарајућих протективних центара, а које подразумевају ангажман социјалног радника, психолога, правника и волонтера у пружању административних практичних проблема (члан 26 и 27).

Исти документ предвиђа и осмишљавање делотворне политике поступања према старијим особама које су жртве овог вида криминалитета. Формирање центара за целодневни боравак, службе за кућну негу и привреми приходи неки су од модела редуковања ризичних фактора који воде виктимизацији старих (члан 30 и 31). У истом контексту предвиђа се и унапређење социјалне партиципације старих, обезбеђивање приступа информацијама, као и јачање свести о проблему старих. (члан 33, 34 и 35).

Конечно, Конвенцијом се предвиђају мере усмерене ка извршоцима насиља. Ово подразумева како укључивање у групе међусобне помоћи психотерапије унутар или ван пеналне установе тако и поступке породичне медијације (члан 36, 37 и 38).

Развој социјалних мера у вези са насиљем у породици у члану 39 и 40 подразумева низ активности оријентисаних око спречавања телесног, емоционалног и полног злостављања, а које се спроводи у школама. Тако се датим оквиром подстиче оснивање одбора у надлежним образовним телима, професионална обука и курсеви усмерени ка елиминацији насиља над децом, позитивно гледање на старост, анализирање питања родних улога и родне равноправности, те усвајање ненасилног модела решавања спорова.

Сличан оквир континуиране едукације и унапређење мултидисциплинарног и међуинституционалног рада предвиђен је чланом 40, 41 и 42, а који пажњу усмеравају на

проблематику професионалног рада социјалних радника, радника у центрима за целодневну бригу, медицинског особља, судија, учитеља и других. Напоследку, истим сегментом истиче се важност финансирања наведених програмских опција и мера од стране националне, регионалне и локалне власти.

5.2.4 Препорука 1450 (2000) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи

Препорука 1450 (2000) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи усвојена је на скупштинској расправи априла 2000. године. Дати документ представља витални допринос стварању и развоју европског програма спречавања и сузбијања насиља над женама, обухватајући унапређења система заштите жртава у породици као и међунационалног усклађивања одговарајуће легислативе.

Констатујући феноменолошку експанзију насиља у породици као и озбиљне проблеме у борби против овог вида виктимизације Парламентарна скупштина Савета Европе констатује следеће: насиље над женама се осуђује као кршење базичних људских права, укључујући под овим право на живот, сигурност, достојнство, физичко и психолошко благостање. Подвлачи се хитност предузимања акција којима би се казнила сва кривична дела у име традиције и вере укључујући под овим и дела учињена из наводне одбране части, насилних бракова и других облика жртвовања. Исти став износи се и у контексту гениталног сакаћења, те проституције и трговине женама у оквиру организованог криминала.

Сходно наведеном, Препоруком 1450 препоручује се усклађивање европског позитивног права, доношење закона који санкционишу све облике насиља у породици, као и криминализација различитих појава попут брачног силовања. Поред одредби материјалног кривичног права Препоруком се предвиђају измене одређених процесних аспеката, а пре свега у контексту развоја процесноправих мера заштита у породици, те увођења „*ex officio*“ и „*in camera*“ процедура.

Поступци заштите од насиља у породици

Напоследку, Савет Европе препоручује јачање надзорне улоге Европске уније у датом контексту, развој финансијских фондова за подршку државним и невладиним институцијама, тренинг професионалаца који раде у датој области, оснивање центара за жртве насиља као и спровођење превентивних кампања.

5.2.5 Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у породици

Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у породици усвојена је на 32. заседању 2002 године и одржава континуитет раније усвојених докумената којима се државе чланице подстичу у спречавању, истраживању и кажњавању кривичних дела насиља у породици те осигурању заштите жртава.

Анализом структуре датог извора, у члану 1 понављају се раније констатације о високој учесталости овог вида криминалитета, те проблемима у обезбеђивању адекватне друштвене реакције према односној појави како у приватној тако и јавно политичкој сфери.

Поред подржавања криминализације насиља у породици (члан 4) наведеним оквиrom истиче се потреба увођења ефикасне политике освешћивања јавности, едукације грађана и објективног и тачног информисања (члан 5). Са датим циљем предлаже се и развој интервентних стратегија локалног нивоа, те координације свих расположивих ресурса.

Међу предложеним мерама заштите жртава насиља у породици наводе се: обезбеђивање бесплатних правних савета и помоћ пре него што покрену правне поступке, отварање стамбених центара где би жене могле да добију психолошку потребу као и давање финансијске подршке удружењима за социјалну помоћ, пружање ефикасније заштите за жртве насиља након инцидента током целе правне процедуре, пружање специјалне финансијске подршке невладиним организацијама као и женским удружењима која раде са жртвама насиља у породици. Поред наведеног предлаже се и усвајање и

Поступци заштите од насиља у породици

појачање мера социјалних заштита како би повреде нанете женама и деци насилним делима биле предвиђене у плановима социјалне заштите, унапређивање обуке професионалаца који раде са младим људима, а циљем идентификације деце и адолесцената који одрастају у насилном дому. Такође се предвиђа и обезбеђивање обуке медицинског особља како би им омогућиле да препознају жртве насиља.

Препоруком 1582 предвиђају се одговарајуће превентивне мере у контексту насиља у породици попут унапређења статистичке анализе динамике и феноменологије овог вида криминалитета, те пружање валидне евалуације превентивних иницијатива. У истој равни предвиђа се и партнерство између власти одговорних за заштиту женских права и регионалних локалних власти у виду повећања броја центара за рехабилитацију и склоништа за жене жртве насиља у породици. Важним мерама постављају се и промовисање сарадње и разумевања између полиције, министарстава и невладиних организација у борби против проблема и опасности које су везане за насиље у породици. Обухваћене мере односе се и на медијске кампање, едукације о родној равноправности и ненасилном решавању конфликта, тренинг професионалаца, те развој сервиса намењених жртвама и учиниоцима насиља над женама.

Финални сегмент овог документа односи се на предложене законске измене које обухватају раније предложена унапређења националних легислатива у контексту инкриминације кривичног дела насиља у породици и силовања у браку, односно остваривања законских и институционалних реформи везаних за предметну појаву.

5.2.6 Препорука 2002 (5) Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља

Препорука 2002 (5) представља међународноправни документ којом се подстичу државе чланице у изради националних акционалних планова превенције насиља, те формирању институционалног основа за спровођење предвидених мера (Живковић и сар., 2011). Као и у раније усвојеним документима ове природе, Препорука 2002 (5)

Поступци заштите од насиља у породици

предлаже одговарајуће измене кривично материјалног, процесног и грађанског законодавства. Поред наведеног, датим документом истиче се и императив гарантовања и препознавања женских права и слобода, укључујући под овим и економско и социјално право. Истим оквиром нотира се такође потреба координације свих релевантних државних и невладиних инстанци и ресурса, те обезбеђивање логистичке и финансијске подршке.

Формирање акционих планова превенције односи се на активности везане за функционисање полиције, медицинских и социјалних професија које се подстичу да креирају средњорочне и дугорочне циљеве и задатке, односно превентивне активности. Са овим циљем предлаже се и интезивнија кохерентна сарадња научне заједнице и стручних релевантних институција.

Препоруком 2002 (5) се детелјаније објашњава израз насиља против жена које се схвата као свако дело насиља базирано на родној основи, а које резултира или би могло да резултира физичком, сексуалном или психолошком повредом или патњом жена. Под датим појмом се подразумевају и претње наведеним делима, присиљавање или одузимање слободе, било да се односи на јавни или приватни живот.

Као и у раније представљеним документима чланом 2 Препоруке 2002 (5) се наглашава да државе не могу користити обичаје, религију или традицију као средство избегавања дужности заштите жена изложених насиљу.

Важан сегмент овог документа представљен је у члану 5, који се односи на истраживање, прикупљање и умрежавање статистике на државном и међународном нивоу. Са циљем утицања на јавност и обезбеђивања отвореног друштва и предрасуда лишеног сагледавања проблема насиља над женама, подстиче се организација и подршка конференција и информативних кампања на дату тему (члан 7). Истим оквиром подстиче се и утицање на саме насилнике, а у смеру прихватања одговорности за своја дела, односно последично напуштање насилних образаца понашања (члан 13).

Развој јавне свести Препоруком 2002 (5) предвиђа се и кроз специфичне школске програме. Тренинг асертивности, едукација о правима деце, једнакости полова и путевима остваривања помоћи у случају виктимизације неке су од тема истакнутих у овом

Поступци заштите од насиља у породици

контексту. Слични програмски циљеви предвиђени су и у контексту едукације и тренинга професионалаца.

Посебан део овог документа посвећен је важности локалног, регионалног и урбаног планирања односно ситуационе превенције. Тако се под овим подразумева јачање сигурности на јавним местима, укључујући под овим дизајнирање и планирање паркинга и резиденцијалних зграда, организација јавног превоза те јавне расвете.

Препоруком 2002 (5) предвиђају се и мере помоћи заштите жртвама, укључујући и медицински, форензички, психилошки третман као и социјалну правну помоћ. Јасно и разумљиво информисање жртава о њиховим правима предвиђа се и за жене имигранткиње када то затраже. Исти оквир подстиче и стварање хитних служби, анонимних и бесплатних телефонских саветовалиштава.

Чланом 29 и 30 предвиђа се да полиција и друга тела која спроводе закон исто остварују на прикладан начин, заснован на поштовању људског бића и њиховог дигнитета. Истим чланом предвиђа се да жртве имају могућност да буду саслушане од полицијског службеника женског пола уколико то захтевају.

Препоруком 2002 (5) се предвиђају измене у кривичноправној материји којима се криминализују физичко или сексуално насиље, кршење физичке, психолошке или сексуалне слободе интегритета, односно осигурава да дата понашања неће бити сматрана само кршењем морала, части или пристојности. У овом смислу посебно се истичу сексуално насиље и силовање у браку; сексуално дело почињено против немоћних лица рачунајући под овим и ситуације у којима изостају знаци отпора жртве; сексуалну пенетрацију немоћне особе; злоупотребу вулнерабилности трудних, беспомоћних, болесних, хендикепираних или зависних особа; злоупотребу положаја учиниоца а посебно у контексту положаја одрасле особе према детету.

Грађанскоправне измене предвиђене датим документом односе се пре свега на мере обезбеђивања адекватне компензације за претрпљену материјалну, физичку, психолошку, моралну или социјалну штету. Посебна унапређења предвиђена су и у смислу олакшавања покретања судских поступака, подстицања јавних тужиоца да препознају јавни интерес кривичног гоњења учинилаца насиља према женама и деци те обезбеђивања процесних

Поступци заштите од насиља у породици

особености којима би се избегло понављање сведочења жртве и накнадне трауматизације. Особеност законских измена односи се и на одредбе о застаревању кривичних дела према којима за кривична дела сексуалне природе и злочине почињене над децом, рок застаре почиње стицањем пунолетства жртве. Специфичности у овом смислу односе се и на правила професионалне неповерљивости а посебно у случајевима који су важни за истраге сексуалног злостављања деце.

Датим документом предвиђају се и посебне интервенције према извршиоцима насиља. Развој свести о својим делима, препознавање одговорности, развој ненасилних образаца понашања, отварање специјализованих центара за насилне мушкарце као и додатних програма третмана у којима би насилници учествовали уз или након издржане казне, кључни су сегменти овог оквира. Мере према насилницима подразумевају и успостављање државне и европске банке података у којима би се депоновале информације о генетском профилу идентификованих учинилаца сексуалног насиља.

Препорука 2002 (5) предвиђа и усвајање процесноправних мера заштите од насиља у породици. У том смислу државе чланице се подстичу да размотре могућност да полиција у оквиру својих надлежности уђе у простор у коме се налази особа изложена опасности, ухапси насилника и осигура његово појављивање пред судом. Овим оквиром се предвиђа и увођење овлашћења суду у погледу изрицања заштитних мера попут забране контактирања, комуницирања са жртвом, рестрикција у погледу становања или уласка у одређена подручја. Са циљем координираног деловања полицијских и социјалних служби предвиђа се и усвајање обавезних протокола за деловање. Напослетку предвиђа се и кажњавање у свим случајевима који подразумевају кршење процесноправних мера заштите жртава.

Сумирајући наведено Препорука 2002 (5) подразумева и развој одговарајућих мера у вези са сузбијањем гениталне мутилације, злостављање и малтретирање имигранткиња као и мере које се тичу непоштовања слободе репродуктивних права односно, присилне стерилизације, побачаја, контрацепције или пренаталне родне селекције плода.

5.2.7 Препорука 1681 (2004) Парламентарне скупштине Савета Европе

Препорука 1681 (2004) усвојена је на 32. заседању Парламентарне скупштине Савета Европе а назива се и „Кампања за борбу против породичног насиља над женама у Европи“. Као и у раније елаборираним мађународноправним документима и дати документ изражава забринутост због ескалације и пандемијске распрострањености насиља над женама у породици. У том смислу поново се подржава идеја да се државе чланице Савета Европе морају активно ангажовати у решавању датог проблема уз учешће владе, парламента и грађанског друштва.

Три главна правца која се истичу у контексту сузбијања насиља у породици, а у вези са представљеним извором, јесу превенција, помоћ за жртве и пружање информација јавности. Дате смернице сходно Препоруци 1681 (2004) морају се остварити кроз блиску сарадњу Европске комисије, Европског парламента и НВО сектора. Како би се обезбедило успешно остваривање истог наглашава се и потреба формирања *ad hoc* групе при Савету Европе, а као тела пред коју се постављају циљеви спровођења кампање, подизања свести на нивоу министарства и опште јавности. Поред наведеног дато тело истиче се у контексту пружања и повећања мера помоћи жртвама, усвајања кривичноматеријалних и кривичнопроценских мера према извршиоцима насиља у породици, развоја мерних инструмената праћења феноменологије предметне појаве и евалуације ефективности предузетих превентивних акција.

5.2.8 Препорука 1905 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе

Ослањајући се на резолуцију 1714 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе о деци сведоцима насиље у породици, овај документ свој фокус посебно усмерава ка

Поступци заштите од насиља у породици

заштити деце. Опажајући посебан вулнерабилитет најмлађих, као и често неприлагођено одношење према истима након посредне изложености насиљу, Препоруком 1905 (2010) истиче се потреба примене различитих поступака прилагођених датој популацији. Премда се датим оквиром истиче да насиље у породици најчешће феномонолошки подразумева насиље мушкараца над женама, присуство деце оваквим ситуацијама, представља се као једнако озбиљна појава, а која се може разумети у контексту психолошког злостављања са потенцијално озбиљним последицама.

Наглашавање примарног интереса детета, посебно се нотира у контексту секундарне виктимизације и опасности да се дечја права не поставе у сенци проблема одраслих. Тако се инсистира на образовању деце од најранијег доба, а са циљем развијања понашајних образаца базираних на узајамном поштовању и ненасиљу. Истим оквиром наглашава се и потреба посебности поступања према деци у фази истраге, током узимања изјаве и самог судског поступка, а са циљем избегавања накнадне трауматизације.

Коначно, Препоруком 1905 (2010) премда се прихвата висок ниво остварених достигнућа у области заштите права детета, наглашава се потреба интензивније имплементације конкретних активности на спречавању дате појаве, као и прекидања ланца потенцијалног будућег насиља.

6. Поступци заштите од насиља у упоредним законодавствима

Премда су оквиром међународног права последње две деценије остварени значајни напори ка подизању стандарда процесноправне заштите жртава насиља у породици, као и унификацији међунационалних решења, посматрано на нивоу различитих европских и светских легислатива приметне су значајне разлике у операционализацији конкретних законских норми. Ово се не односи само на најчешће представљану компарацију англосаксонског и континенталног права, већ су јасне разлике приметне и у оквиру појединих федералних система, попут САД у којима свака од педесет држава налаже засебне правне концепције. Разлике у погледу овлашћења полиције, могућност издавања хитних протективних налога, различитост природе мера хитне заштите и њихово трајање,

Поступци заштите од насиља у породици

специфичности покретања поступка и положај оштећене стране током кривичног или грађанског поступка, разлике у погледу запрећених санкција у случају кршења протективних налога, неки су од елемената посебно истакнутих у овом контексту (Јовановић, 2008; Човић, 2013; Самарџић, 2012; Николић-Ристановић & Докмановић, 2005).

Са циљем сагледавања предности и оствареног нивоа заштите жртава породичног насиља у даљем тексту даће се краћи преглед процесноправних мера заштите у законодавству САД.

6.1 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству САД

Пратећи наводе Миливојевић (2002; 2003) насиље у породици у САД данас се опажа као социолошки, криминолошки и кривично правни проблем изузетног значаја. Еволуција друштвеног реаговања, тако је довела да дата појава прерасте од приватне срамоте у ствар од виталног друштвеног интереса. О овоме сведочи и пракса нулте толеранције према починиоцима ове врсте кривичних дела, као и прилично обухватан систем мера подршке жртвама који укључује непосредну помоћ оштећеним лицима, активности службе за заштиту сведока, те пружање информација о расположивим правима. У истом контексту, Јовановић (2008) елаборирајући начине којима се обезбеђује ефикасност кривичне процедуре у случајевима виктимизације унутар породице у САД, истиче усвојену политику обавезних хапшења (*mandatory arrest policy*), као и интерну политику нетолеранције тужилаштва (*no-drop policy*). Тако дати концепт подразумева стратегију према којој се тужиоци значајно мање ослањају на изјаве оштећене стране, односно базирајући предмет на другим, објективним доказним материјалима, попут фотографија, медицинских извештаја, изјавама сведока и слично (Lemon, 2001; Dutton, 2011; Barner & Carney, 2011; Westmarland et al., 2014).

Сумирајући наведено, представљање законске регулативе која се тиче насиља у породици у САД, представља ипак врло сложен задатак. Ово се пре свега поставља из разлога јасне разуђености кривичног законодавства, односно постојања различитих федералних, националних закона и закона посебних дистриката. У том смислу, анализа

Поступци заштите од насиља у породици

постојеће легислативе те поступака заштите од насиља у породици, а која је у САД регулисана националним законима, показиваће извесне разлике на нивоу појединачних држава (Burton, 2008; Bird, 2006; Reese, 2006).

Сумирајући важније правне доприносе у контексту законске регулативе у САД посебно важним постављају се *Violence against Women Act(s)* (VAWA, 1994, 2000, 2005), *Family Violence Prevention and Services Act* (FVPSA, 1984), *Domestic violence prevention Enhancement and Leadership Through Alliances* (DELTA), *Domestic Violence Offender Gun Ban*, као и регулатива обухваћена Федералним кривичним законом (USC Title 18, Part I, Chapter 110A, §2261-§2266). Како је на овом месту ипак немогуће приказати целокупни оквир кривичноправне заштите у оквирима САД, у даљем тексту пажња ће се посветити најважнијим сегментима.

VAWA представља федерални закон који је иницијално усвојен 1994. године, а уз измене из 2000. и 2005. године представљен је као један од виталних закона у редукцији породичног насиља, сексуалног насиља, насиља у везама и прогањања (Modi et al., 2014; Biden, 1999). VAWA се фокусира на девет специфичних подручја интервенције и при томе обухвата а) јачање судских и законских овлашћења у борби против насиља над женама, б) унапређење сервиса намењених жртвама, в) унапређење сервиса и кривичноправне заштите младих жртва насиља, г) јачање америчких породица превентирањем насиља, е) јачање одговора система здравствене заштите, д) оснаживање стамбене политике и сигурности за претучене жене и децу, ђ) пружање економске сигурности за жртве, е) подизање заштите претучених имиграната који су жртве трафикинга и ж) подизање сигурности жена припадника индијанске заједнице.

Domestic Violence Offender Gun Ban (DVOGB) представља федерални закон усвојен 1996. године, а као одговор на статистичке показатеље према којима је у датој декади чак две трећине убистава жена унутар породице почињено ватреним оружјем (May, 2005). Тако је дати закон, предложен од стране сенатор Лаутенберга донео забрану поседовања или коришћења ватреног оружја од стране свих лица која су икада осуђена за породично насиље, односно према којима се примењује нека од заштитних мера. Додатно, према *DVOGB* предвиђена је криминализација продаје или давања оружја и муниције, свим

Поступци заштите од насиља у породици

лицима обухваћеним претходно поменутиим законским критеријумима (Pruneda, 1998; Nathan, 1999).

Регулатива у овој области обухваћена је и Федералним кривичним законом (USC Title 18, part I, Chapter 110A, §2261-§2266), а којим се криминализује прелазак државне границе са намером повређивања интимног партнера, као и исте радње почињене у оквирима федералне јурисдикције са намером прогањања или узнемиравања, односно кршење заштитних налога. Посебна важност федералне регулативе односи се на §2265 којим се наглашава важење издатих налога у оквирима једне јурисдикције, на територији друге. Наиме, премда засебне јединице унутар САД имају посебне законе, одредбама поменутог федералног закона изражава се вера у пресуде поступајућег суда, а самим тим и потреба спровођења одлука датог суда, без обзира на стварну просторну надлежност. Коначно, одредбама §2265А истиче се да ће повратници који прекрше одредбе федералног закона које се тичу насиља у породици, бити кажњени казном у двоструком трајању у односу на запрећену у конкретном члану.

Сумирајући претходно, Врачан (2009) истиче да се у САД сигурност жртава породичног насиља обезбеђује кроз ограничења заштитних мера (*restraininig/protection order*) којима суд идаје забрану одређених понашања учиниоца насиља. Тако посматрано на федералном нивоу разликује се шест процесноправних мера које обухватају: а) забрану даљег контактирања, ударања, нападања, телефонирања или узнемиравања жртве (*no contact provision*), б) престанак повређивања или претњи жртви (*cease abuse provision*), в) напуштање досадашњег заједничког деома, г) останак на одређеној удаљености од жртве, његовог или њеног дома или места запослења (*stay away provision*), д) похађање програма одвикавања од алкохола или дрога, и ђ) предају ватреног оружја и муниције (*relinquish fire arms provisions*).

Пратећи наводе претходно поменуте ауторке, чињеницом да су дате мере регулисане на нивоу националних законодавстава, одређене јурисдикције поред наведеног, предвиђају и могућности изрицања налога којима се намеће обавеза привременог материјалног помагања жртви или обавеза непрекидања отплаћивања кредитних обавеза за заједнички дом (*support provisions*), обавезу препуштања коришћења

Поступци заштите од насиља у породици

заједничког аутомобила или дома (*exclusive use provisions*), као и обавезе које се односе на трошкове лечења и накнаде насиљем начињене штете (*restitution provisions*). Коначно, већина судова поред представљених мера у својој пракси изриче и мере које се доносе у контексту родитељског права, остваривања контакта са дететом, односно ограничењима истих (*custody, visitation and child support provisions*).

Осврнувши се на даље диференцирање различитих типова процесноправних мера заштите жртава насиља у породици, може се истаћи постојање хитних (*emergency protective order - EPO*), привремених (*preliminary/temporary protective order-PPO*) и финалних заштитних налога (*final protective order-FPO*) (Logan & Walker, 2009; Logan et al., 2006; Muller et al., 2009; Baker, 2008). Тако ће рецимо у држави Вирџинији ЕПО законски обавезати извршиоца насиља да са истим прекине, наложиће забрану приближавања месту становања или запослења, као и даљег телефонског узнемиравања, наложити насилнику иселење из домаћинства које дели са жртвом, те обезбедити све друге потребне мере заштите. Изрицање хитног заштитног налога жртва може затражити од поступајућег полицајца или шерифа, непосредно по избијању насиља, а који ће уз образложење неодложно исти захтевати код дежурног судије или судског чиновника (*magistrate*) надлежног за дата питања. Исти захтев жртва може затражити и лично пред службеником *Office of the Magistrate* (Harvie & Manzi, 2011) или судом надлежним за питања малолетника и унутарпородичних односа (*Juvenile and Domestic Relations Court*) (Karan et al., 1999; Hamilton, 2014). Са циљем остваривања брзине и неодлагања потребне заштите жртве, Врачан (2009) истиче да одобрења датог налога од стране судије не захтева посебну процедуру, већ се исто може добити телефонски, након образложења поступајућег полицајца. Напослетку, хитни заштитни налог има ограничено трајање, те ће у поменутој држави Вирџинија трајати 72 сата, док у другим јурисдикцијама, попут Калифорније, може трајати и 7 дана. Уколико пак постоји потреба за наставком наложених мера потребно је да пре истека законом предвиђеног рока оштећено лице приступи пред надлежним судом (*Intake Office of Juvenile and Domestic Relations Court*), где може поднети молбу (*petition*) за издавање привременог заштитног налога (*Preliminary protective order*) (DeJoung & Bureges-Proctor, 2006; Hirschel et al., 2007).

Поступци заштите од насиља у породици

Могућност продужетка важења заштитног налога ППО, поред датог временског оквира предвиђа и нешто шири круг ограничења према насилнику, обухватајући и мере које се односе на ексклузивно право коришћења дома или заједничког аутомобила од стране оштећеног лица, као и ограничења у погледу права родитељства насилника. Како је сврха датог налога да обезбеди континуитет заштите угроженог члана породице до почетка судске расправе, ППО је могуће изрећи и *ex parte*, односно и уколико се лице које се сумњичи за насиље не појави пред судом. Тако ће поступајући судија моћи да донесе одлуку базирајући је само на изјави коју оштећена под заклетвом представи суду. Ипак, ППО као привремена мера заштите има ограничено трајање, а у Вирџинији ово износи 15 дана, док у другим државама унутар САД може трајати и до 30 дана. У датом периоду суд је дужан да закаже ново рочиште на коме ће се одлучивати о изрицању мера заштите трајног карактера (Taylor et al., 2008; Muller et al., 2009; Basile, 2005; Vračan, 2009).

Последњи облик процесноправне заштите представља управо трајни заштитни налог (*permanent restraining order*), а који се изриче након финалне судске расправе. Тако ће мере обухваћене истим подразумевати, поред раније наведених, и могућност налагања обавезе насилнику да плаћа трошкове смештаја жртве и деце у другом дому, као и обавезу посећивања одговарајућег саветовалишта или третмана (Jaffe et al., 2008). И мада се дата мера назива трајном, представљени пример легислативе у држави Вирџинији ограничава његово трајање на две године, док је важење истог у Калифорнији одређено на три године.

Поред самог експлицирања различитих врста заштитних налога, законским одредбама регулисан је и круг лица која су овлашћена у погледу могућности подношења молбе. Тако ће претходно елабориране процесноправне мере бити доступне особама које су или су биле у брачном односу или ванбрачној заједници са насилником, које живе или су живеле заједно, односно у истом домаћинству, које су у неком степену сродства са насилником, које су биле верене или имају заједничку децу, као и другим родитељима исте те деце, односно особама које имају родитељско право у односу на њих (Vračan, 2009).

Последњи сегмент регулативе који се тиче процесноправних мера заштите према учиниоцима породичног насиља, односи се свакако на одредбе које се тичу кршења

Поступци заштите од насиља у породици

заштитних налога. Тако ће анализом Кривичног закона државе Калифорније дати оквир бити обухваћен чланом 273.6 РС, а који предвиђа различите казне у зависности од тога да ли се ради о првом или поновљеном кршењу изреченог налога, односно да ли је дата радња имала за последицу физичко повређивање жртве. Тако ће у случају кривичног дела (*felony*) учиноцу бити запређена ночана казна и казна лишења слободе у државном затвору у трајању до три године, односно у случају прекршаја (*misdemeanor*) лишење слободе у окружном затвору у трајању до једне године (Seave, 2008; Suk, 2006)¹⁴. Посебну специфичност у овом контексту представља и законска напомена да у ситуацији у којој је суд изрекао забрану приласка насилнику, кршење дате мере ће бити кажњиво чак уколико би оштећена позвала лице према коме се налог извршава да се помире. Ово се тако у већини информативних брошура наводи с обзиром на неретке злоупотребе којима оштећена лица настоје да издејствују раније казну за насилника. Коначно, треба имати на уму да је кажњавање лица према коме се извршавају мере из заштитног налога могуће само уколико је налог ступио на снагу, уколико је са истим упознат, те уколико је дошло до намерног кршења наметнутих рестрикција (Vračan, 2009).

6.2 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Енглеске

Премда је у Енглеској као држави која инсистира на високим стандардима заштите људских права питање друштвене реакције према починиоцима породичног насиља нотирано као врло важан социјални проблем, кривични закон дате државе не познаје ову појаву као засебно кривично дело. Отуда се у законодавној анализи примећује значајна разумењеност читавог низа закона који су из различитих аспеката примењиви на предмете насиља у породици. *Offences Against Person Act* (1861), *Sexual Offence Act* (1956), *Homicide Act* (1957), *Criminal Damage Act* (1971), *Police and Criminal Evidence Act* (1984), *Criminal Justice Act* (1988), *Criminal Justice and Public Order Act* (1994), *Protection from Harrasment Act* (1997), *Family Law Act* (1997), *Criminal Justice Act* (1998), *Youth Justice and Criminal*

¹⁴ Преузето са :<http://www.shouselaw.com/violate-restraining-order.html#3.2> Приступљено дана 23.05.2014.године.

Поступци заштите од насиља у породици

Evidence Act (1999), *Sexual Offence Act* (2003), *Crime and Victim Act* (2004). представљају неке од законских извора који налазе значајно место у заштити жртава ове врсте криминалитета (Fawcett & Carruthers, 2008; Humphreys & Stanley, 2006).

Осврнувши се детаљније на анализу законодавних решења у Енглеској, према починиоцима породичног насиља могу се изрећи две врсте процесноправних мера. Тако се у закону могу разликовати забране (*injunctions*), односно заштитне мере (*protective orders*) (Walby, 2004). И мада се ови појмови често у литератури помињу синонимно, закон предвиђа да се заштитне мере могу изрећи само према лицима која су осуђена за насилни деликт унутар породице или која су претходно прекршила неку од постављених забрана, стим да се у изузетним случајевима, а сходно процени суда, могу изрећи и према оним лицима када постоји посебна потреба заштите оштећене стране (European Scrutiny Committee, 2011).

Пратећи наводе Бартона (Буртон, 2012) у Енглеској се као најчешће процесноправне мере помињу налог о протеривању (*occupation order*), налог о неузнемиравању или забрана узнемиравања (*non-molestation order*), формално обећање туженика (*undertaking*), забрана повређивања и приближавања (*common law injunction*) и забрана малтретирања (*anti-harrassment injunction*). Наведене мере, законом су доступне широком спектру особа (*associated person*), а које могу поднети захтев за заштитом од породичног насиља. У том смислу енглеско законодавство предвиђа да је потребно да су оштећено лице и насилник били или јесу у брачној или ванбрачној заједници, да су живели заједно, да су живели у истом домаћинству, да су рођаци, вереници, да имају заједничку децу, да су у интимној вези на даљину, односно да су странке у поступцима за окончање брака или одређивање старатељства (Willis & McMahon, 2000; Lockwood et al., 2006; Dwyer, 1995). Према Врачан (2009) наведени односи подразумевају како хетеросексуалне, тако и хомосексуалне парове.

Осврнувши се на особености конкретних процесноправних мера, налог о протеривању представља меру којом се утврђују права и ограничења оштећеног лица и лица које се сумњичи да је извршилац насиља у породици у погледу располагања местом становања. Тако се датим налогом може спречити намера насилника да жртву принудно

Поступци заштите од насиља у породици

исели из стана као и обезбедити да у случају да је до насилног исељења већ дошло да се жртви омогући враћање у дату непокретност. Истом мером може се наложити насилнику да напусти дом, може му се забранити приближавање на одређену удаљеност месту становања или се пак сходно процени суда могу ограничити права насилника у погледу суживота у оквиру стана, када се намеће обавеза живљења у различитим деловима куће (Ekstrom, 2006).

Према Врачан (2009) врста мере која ће бити изречена зависи од природе односа између странака, као и питања власништва у односу на конкретну некретнину. Тако закон према датој ауторки предвиђа да ће изрицање налога о протеривању бити могуће у случају постојања брачне или ванбрачне заједнице особа супротног пола, при чему је оштећена носилац станарског или власничког права. Ипак, закон предвиђа истоветну заштиту и у случају када оштећена нема дато право при чему се примењује критеријум процене сходно коме се одлучује да ли ће жртва трпети значајну штету уколико издавање налога изостане. Такозвани *balance of harm* тест може послужити и у случају доношења одлуке којом се насилнику поред налога о протеривању могу наметнути и друге обавезе попут одржавања и поправке дома, плаћања цене изнајмљивања или хипотеке (*ancillary order*). Приликом одлучивање о оправданости издавања налога суд ће посебно водити рачуна о евентуалној угрожености детета, као и о финансијским могућностима партнера, дужини проведеног суживота, односно времену које је протекло од развода брака (James, 2007).

Захтев за издавање налога о протеривању оштећено лице може поднети пред *Magistrate's Court* или *County Court*. Сам захтев може садржати молбу за ургентним разматрањем, а одлука се обично доноси у року од 48 сати. Трајање окупационог налога обично је шест месеци, уз могућност продужења за наведени период. Ипак, у случају да оштећена има законско право останка у дому, резиденцијалне рестрикције могу трајати и неограничено. Као и у раније представљеном решењу у САД, окончање налога могуће је само судском одлуком, односно не може бити везано за актуелну одлуку оштећеног лица (Екстром, 2006).

Елаборирајући дату проблематику Врачан (2009) наводи да у већини случајева суд доноси одлуку уз обавештавање насилника у погледу оптужбе, доказа и захтева

Поступци заштите од насиља у породици

садржаних у налогу. Ипак, у посебним случајевима суд може наредити дате мере и *ex parte*, а уколико се процени да постоје докази о стварном и непосредном ризику за оштећено лице или децу, уколико се процени да ће касније жртва бити спречена да поднесе захтев за заштитом или уколико оптужени својим понашањем указује да намерно избегава уручење позива. Доношења налога *ex parte* могуће је и у случају када жртва *affidavit* дала изјаву којом се захтева хитна примена мера заштите без позивања насилника на суд. Према издати налог ступа на снагу без одлагања, суд датом приликом заказује обавезно рочиште на коме се оптужени мора појавити, односно на коме ће се донети коначна одлука (Raeder, 2005).

Одељком 40 *Family Law Act*-а предвиђа се могућност издавања налога о забрани узмениравања (*non-molestation order*), а као другој врсти процесноправних мера заштите у Енглеској (Humphreys & Thiara, 2003; Burton, 2003; Maidment, 1977). Дати оквир формулисан је са циљем спречавања даљег насиља, претњи или узнемиравања. Врачан (2009) у овом контексту истиче да се исти налог може издати у сврху заштите сопствене имовине од уништења или располагања, чак и уколико је оштећена напустила дом. По правилу издавање *non-molestation order* се разматра упоредо са доношењем одлуке о налогу за протеривање, а обично траје шест месеци уз могућност продужења.

Трећи сегмент процесноправне заштите жртава породичног насиља огледа се у формалном обећању насилника којим се обавезује да ће се суздржати од одређених радњи, односно да неће узнемиравати жртву или да јој се неће приближавати. Исти оквир може садржати и обавезе у погледу одговарајућих чињења, а које суд процени као важне у контексту заштите члана породице. Према Врачан (2009) оштећено лице се не мора сложити са датим степеном заштите, а суд такође исто може одбити у случају да процени да формално обећање неће бити испоштовано, односно да се тим путем неће обезбедити потребни ниво сигурности.

Напоследку, закон у Енглеској предвиђа и две врсте забрана којима се лицу на које се забране односе прецизно одређује шта сме, а шта не сме чинити у односу на оштећено лице. Када је у питању насиље у породици, под овим се подразумевају забрана повређивања и приближавања (*common law injunction*) и забрана малтретирања (*anti-*

Поступци заштите од насиља у породици

harrassment injunction). Први оквир ће се тако односити на забрану насиља или претње истим, као и на забрану приближавања оштећеном лицу на одређеној удаљености. Дата забрана често се у пракси назива “*Assault & Trespass Injunctions*”, а захтев којим се иста може наложити подноси се окружном суду (*County Court*) односно *Magistrate’s Court*. Поред наведеног оквира заштите, *common law injunctions* носе могућност и изрицања забране којом се осигурава право старатељства, односно да дете оштећеног лица неће бити одведено од стране насилника. Дате забране називају се “*Prohibited Steps Order*”. Коначно, суд у овом контексту у случају породичног насиља, може издати забрану одношења важних докумената, новца или друге имовине, забрану објављивања одређених информација о оштећеном лицу, као и забрану продаје имовине или трошења уштеђевине (Matczak, 2011) ¹⁵.

Према Врачан (2009) законским новинама из 1997. године *Protection from Harassment Act (ПНА)* пружена је могућност особама које нису овлашћене подносити захтев за раније елаборираним процесноправним мерама, да остваре заштиту од малтретирања. *Anti-harrassment injunction*, тако могу обухватити одлуке којима се насилнику забрањују телефонски позиви жртви, претње, праћење, као и све друге радње које могу угрозити спокојство оштећеног лица (*alarm or distress*). Иста ауторка наглашава да је да би суд издао дату забрану потребно да буде испуњен формални услов који подразумева да је у најмање два случаја оштећено лице трпело какво малтретирање од стране особе према којој је усмерена забрана. Конкретни инциденти могу се при томе одиграти и у размаку од неколико месеци, и не морају бити истоветне природе. Коначно, наведене забране могу се односити како на чланове породице, тако и на друга лица, попут суседа или медија, а њихово трајање може бити временски одређено или све до доношења другачије одлуке (Harris, 2000; Conaghan, 1999; Lawson-Cruttenden & Addison, 1997)..

Сумирајући наведено, процесноправна заштита жртава породичног насиља у Енглеској обухвата и посебне законске последице у случају изречених мера. Тако рецимо кршење формалног обећања неће представљати казнено дело, већ ће се сматрати непоштовањем суда за које може бити изречена новчана казна или казна затвора. Када је у

¹⁵ Преузето са <http://www.injunction-direct.com/faq.html> приступљено дана 24.09.2014.године

Поступци заштите од насиља у породици

питању пак налог о протеривању, *Domestic Violence Crime & Victims Act* (2004) предвиђа могућност суда да уз налог изда и *Power of arrest* односно документ на основу кога полиција има право да у случају кршења изреченог налога приведе насилника. Тако ће у ситуацији када оштећено лице пријави полицији да је дошло до накнадног угрожавања поступајући полицијаци захтевати на увид *Power of arrest*, и у случају постојања основа извршити привођење. Лице лишено слободе у датој ситуацији мора се појавити пред судом у року од 24 часа. Коначно, пре 2007. године у Енглеској *Power of arrest* је придодан и уз забране малтретирања. Међутим, законским изменама које су уследиле наведене године, право привођења постављено је по аутоматизму, без датог процедуралног елемента (Matczak, 2011).

6.3 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Аустрије

Прегледом релеванте литературе, аустријски модел процесноправне заштите жртава породичног насиља представља се по правилу као једно од најбољих решења у Европи (Dearing, 2002; Одељан & Рајић, 2013; Радић & Радина, 2013). Тако је Законом о заштити од насиља у породици (*Bundesgesetze zum Schutz vor Gewalt in der Familie: GeSchG*) усвојеном 1997. године учињена кључна прекретница у погледу државне реакције према учиниоцима ове врсте кривичних дела. Према Матијевић (2010) дати закон претрпео је одговарајуће измене 1999., 2002. и 2004. године, да би 2009. године законодавац донео нов Закон о заштити од насиља. Иста ауторка наводи и то да поред датог закона аустријски модел заштите предвиђа и посебне законске одредбе у оквиру Закона о сигурности и полицији, а као виталног сегмента процесноправне заштите жртава.

Пратећи наводе Врачан (2009) поступци заштите од насиља у породици у законодавству Аустрије обухватају четири врсте мера, укључујући налог насилнику за напуштање дома и његове непосредне близине, забрану повратка у дом и његову непосредну близину, забрану приступа на тачно одређеним местима, и избегавање сусретања и контактирања са жртвом. Посебна особеност овог модела огледа се у

Поступци заштите од насиља у породици

значајним овлашћењима која се дају припадницима полиције, а који сходно § 38. Закона о сигурности и полицији имају право удаљити особу из дома која представља опасност, односно од које се може очекивати озбиљан напад на нечији живот, здравље и слободу.

Према Матијевић (2010) полицијски службеници који по пријави виктимизације изађу на лице места, процењују да ли постоји основ за изрицање мере удаљења из стана, које се врши непосредно. Тако ће насилник бити у обавези да преда одмах кључеве од стана, уз могућност да из стана однесе само личне ствари и документа. Приликом изрицања налога о напуштању стана, полицијски службеници по правилу налажу и забрану приближавања жртви, уз одређивање просторне зоне дистанце која се мора поштовати. Извршење налога о напуштању стана може се спровести и применом силе, уколико насилник одбије налог овлашћеног лица.

Карактер наведених процесноправних мера заштите сличан је као и у раније елаборираним законодавствима, а у контексту могућности да се дати налози изрекну *ex parte*. Тако се у датој ситуацији насилнику оставља писмено обавештење на улазу стана, те даје могућност да у пратњи полиције у року од два дана из стана преузме неопходне ствари (Врачан, 2009; Галић, 2011).

Полицијски налог као мера непосредне заштите има правну снагу током десет дана, чиме се ствара довољан временски период да се жртва обрати месно надлежном општинском суду са захтевом за применом даљих процесноправних мера. У новијим законским решењима, трајање заштитног налога је продужено на четрнаест дана (Матијевић, 2010). Самим подношењем захтева за изрицање привремених мера заштите од стране суда, ранији полицијски налог се по аутоматизму продужава за још десет дана. Поступајући суд потом може продужити привремене мере у трајању од четири недеље, односно у трајању од шест месеци. Ипак, уколико током датог периода оштећено лице покрене одговарајући судски поступак, попут поступка за развод или поништење брака, постављене мере процесноправне заштите ће трајати све до окончања релевантног судског процеса.

Поред налога о напуштању стана жртва може суду поднети захтев за издавањем других мера заштите, које се могу изрећи независно. Раније поменута Матијевић (2010)

Поступци заштите од насиља у породици

тако даје пример да оштећено лице може тражити од суда да се насилнику забрани да буде у близини конкретне аутобуске станице, забрана приласка вртићу или школи у коју иде дете оштећене, као и забрана радном месту жртве породичног насиља.

Закон о заштити од насиља у породици предвиђа доста широк круг лица која се сматрају овлашћеним у погледу подношења захтева за заштитом. Тако дати оквир обухвата супружнике и животне партнере, браћу, сестре и рођаке у равној линији, укључујући пасторчад и штићенике. Истим контекстом обухваћени су и очух, маћеха и старатељи, њихови супружници и животни партнери. Једини услов у погледу права на подношење захтева односи се на време које су оштећено лице и насилник живели у истом домаћинству, где се у закону експлицира да је потребно да дата лица живе или су живели заједно, уназад три месеца пре подношења захтева (Врачан, 2009).

Ипак, посебну особеност представља то, да је након законских измена које су ступиле на снагу 2004. године појам блиског рођака обухватио и она лица која су живела или живе у домаћинству које личи породичном. Заправо, на тај начин законодавац се определио за модел који пружа широк оквир заштите обухватајући и односе попут подстанара и најмодавца (Врачан, 2009).

Подсетивши се раније садржаног у прегледу међународноправних докумената који се тичу насиља у породици, законодавство Аустрије отишло је и корак даље у приближавању постављеним правним стандардима заштите жртава породичног насиља. Тако у датој држави поступајући суд може наложити насилнику да се укључи и антинасилни тренинг посебно дизајниран за учиниоце ове врсте кривичних дела. У зависности од поштовања дате мере суд ће коначно и базирати своју одлуку у погледу даљих мера заштите (Logar et al, 2008).

Коначно, цео сегмент друштвене реакције, а посебно реакције полицијских службеника као лица која непосредно поступају у случајевима насиља у породици у Аустрији је обухваћен широком стратегијом специјализованог оспособљавања. Тако рецимо Матијевић (2010) наводи да се приликом интервенције полиција не води субјективном проценом, већ примењује посебно дизајниране инструменте процене попут MARAC (*Multy Agency Risk Assessment Conferences*) и DAC (*Danger Assessment Scale*).

Поступци заштите од насиља у породици

Објективизација процене ризичне ситуације тако према датој ауторки представља витални елемент којим се купирају евентуалне касније теже последице по жртву.

Додатно, посебност процесноправне заштите у Аустрији огледа се у тенденцији формирања специјализованих полицијских тимова који би непосредно интервенисали у случајевима насиља у породици. Посебна обука и усвајање потребних вештина у разрешењу конфликта између супружника витални су део овог сегмента. Коначно, сегмент процесноправне заштите жртава заокружен је обавезом полиције да поред обавештавања суда о конкретном инциденту, посебни формулар проследи и Интервенцијском центру, као и одсеку за децу и омладину, а који накнадно пружају потребну помоћ жртвама. Чињеница да је аустријско друштво мултикултурално и мултијезичко тако намеће потребу обезбеђивања широке доступности свих информација, а посебно информација које се тичу цивилноправних и кривичноправних могућности оштећене стране. Интегрисани оквир заштите на тај начин обезбеђиваће широку лепезу програма помоћи обухватајући како државне службенике, медицински и социјални сектор, тако и невладине организације чија је делатност оријентисана ка датом проблему (Одељан & Рајић, 2013).

6.4 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Немачке

Процесноправна заштита жртава породичног насиља у Немачкој обухваћена је одредбама како савезних закона, тако и посебних закона на нивоу федералних јединица. У том смислу немачко законодавство дати оквир регулише кроз грађанско право и Закон о заштити од насиља у породици, односно кроз кривично и полицијско право (Kury & Ferdinand, 2008; Одељан & Рајић, 2013).

Процесноправне мере заштите у датој држави подељене су на мере заштите, поверавање стана на одређено време или трајно жртви као једином кориснику или издавање полицијског налога за иселење из стана (Врачан, 2009).

Поступци заштите од насиља у породици

Параграфом 1 Закона о заштити насиља одређене су судске мере заштите од насиља. Избор самих мера зависиће од процене суда у конкретном случају, односно од захтева који жртва поднесе у овом контексту. Тако се у датом сегменту наводи да уколико дође до незаконитог повређивања тела, здравља или слободе другог лица, суд ће бити у обавези да на захтев оштећеног примени неопходне мере којима би се спречило даље настављање повређивања наведених права. При томе, сам оквир законом експлицираних заштитних мера није ограничен на место становања оштећене, већ се као и у раније елаборираним решењима односи и на забране посеђивања места на којима жртва или дете оштећене редовно борави. Додатно, ове мере се односе на забране праћења и “случајних” сусрета, као и на забране успостављања контакта са жртвом, било писмом, e-mail-ом, телефоном или посредством смс-порука (Kersting & Erddman, 2015).

Исти закон у параграфу 2 даље експлицира право оштећеног лица да поднесе захтев којим би се насилнику наложило да напусти место становања, односно исто ексклузивно препусти жртви. Ставом 2 наведеног параграфа истиче се ограничено временско трајање дате мере, као и могућност продужења њиховог трајања, уз максимално трајање од шест месеци. Овакве мере у складу са усвојеном политиком према којој је злостављач тај који мора отићи, а жртва та која остаје (*Der Schläger / die Schlägerin geht, das Opfer bleibt*).

Као и у претходно приказаним моделима, немачко законодавство предвиђа да се заштитне мере могу издавати у хитном поступку, односно без присуства окривљеног лица (*ex parte*). При томе, о оправданости изрицања одређених заштитних мера у датом случају суд ће одлучивати на темељу самог исказа оштећеног лица. Наравно, исти ће бити посебно уважен уколико буде поткрепљен одговарајућим индицијама, односно исказима сведока, налазима лекара или другим доказима. Ипак, лице коме се ставља на терет да је починило насиље у породици може уложити жалбу на дату одлуку суда уз захтев за одржавањем нове усмене расправе.

Закон о заштити од насиља коначно предвиђа и одговарајуће санкције у случају непоштовања представљених процесноправних мера заштите. Тако се у параграфу 4 датог

Поступци заштите од насиља у породици

закона наводи да ће у датој ситуацији учинилац бити кажњен лишењем слободе у трајању до једне године или новчано.

Поред наведеног законског оквира заштита жртвама породичног насиља пружена је и кроз могућност изрицања хитног полицијског налога за исељење насилника из стана (*der Platzverweis, Platzverweisung*). Наиме, пратећи наводе Врачан (2009) са циљем очувања јавног реда и мира, као и непосредне заштите жртве од даље ескалације насиља, полицијски службеници су овлашћени наредити насилнику да без одлагања напусти дом жртве, без обзира на власничка права. Истом приликом полицијским налогом може се наложити и забрана приближавања и контаката са жртвом, као и забрана повратка насилника у дом, а у случају да приликом интервенције насилник није био присутан (*das Ruckverbot*).

Како је дати законски оквир регулисан на нивоу засебних федеративних јединица у пракси су приметна различита решења у погледу дужине трајања наведе мере. Најчешће се пак ради о периоду од 7-14 дана, а што се поставља као одговарајући период када жртва може да се обрати цивилном суду са захтевом за доношење неке од раније представљених мера (Одељан & Рајић, 2013).

Једна од разлика у односу на рецимо амерички модел легислативе, огледа се у сегменту прекидања важења полицијског налога. Тако док је у САД исти могао бити само прекинут одлуком суда, односно на њега није утицала непосредна воља оштећене стране, у Немачкој закон експлицира да ће се важење налога укинути уколико полиција процени да за жртву нема опасности од даљег насиља, уколико суд одреди другу заштитну меру, уколико жртва својевољно напусти дом, ал и уколико добровољно пусти насилника назад у дом.

6.5 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Холандије

Друштвена реакција у Холандији према феномену породичног насиља базирана је на покушајима што раније интервенције и прекида ескалације насиља међу члановима породице. На тај начин законодавац не само да је покушао постићи више стандарде

Поступци заштите од насиља у породици

заштите непосредних жртава већ и прекид трансгенерацијске трансмисије насиља која је честа појава у породицама изложеним насиљу (Zoomer, 2013).

Сам оквир законске заштите у Холандији обухвата различита понашања садржана под појмовима физичког, психолошког, сексуалног злостављања и искоришћавања. При томе заштита од породичног насиља предвиђена је како за брачне и ванбрачне партнере, тако и за остале укућане, али и за пријатеље (Матијевић, 2010).

Особеност легислативе у датој држави огледа се у чињеници да поред кривичноправног аспекта, не постоји прекршајно гоњење, већ се заштита остварује пред цивилним вансудским службама. Тако су рецимо у случају породичног насиља након полиције, надлежне градске власти, односно заменик градоначелника, а који се појављује у функцији јавног тужиоца, и коначно сам градоначелник који има овлашћење да потврди изрицање одговарајућих процесноправних мера заштите.

Витални део заштите жртава породичног насиља обухваћен је могућношћу издавања полицијског налога о исељењу насилника. Сама процедура подразумева интервенцију полицијских службеника, као и професионалаца из социјалне службе, који након стандардизоване процене упућују одговарајући формални предлог цивилним властима. По пријави породичног насиља, полицијски службеници имају овлашћења да приведу насилника, а о поднетом предлогу одлучује заменик градоначелника, односно градоначелник, у року од три сата.

Трајање хитног налога је обично одређено на 10 дана, стим да је исто могуће продужити и до 28 дана, односно четири недеље. Поред физичког измештања из стана насилнику се истом приликом забрањује и било какав даљи контакт са жртвом или децом. Ово у пракси подразумева и све контакте телефоном или посредством других комуникационих технологија (Regioplan, 2013).

Обавеза насилника да напусти дом подразумева ипак и обавезе државе да датом лицу пружи пребивалиште, а што се обично остварује у оквиру прихватилишта за бескућнике. Додатно, током трајања мере држава обезбеђује интензивну сарадњу социјалних служби и сукобљених чланова породице, када најмање три пута процењују

Поступци заштите од насиља у породици

које је мере потребно имплементирати у смислу правне или социјалне помоћи, као и у контексту третмана насилника (Zoomer, 2013).

Занимљив податак који представља Матијевић (2010) у овом контексту, јесте да у Холандији 20-30% случајева породичног насиља представљају ситуације у којима се као насилник појављује малолетно лице, а као жртва родитељ. У овом случају, пак закон је експлицитан да се полицијски налог не може применити према особи која није достигла пунолетство. Ипак, даља заштита остварује се кроз одговарајућу интервенцију социјалних служби и евентуално смештање малолетника у адекватну установу.

Практични аспекти заштите жртва породичног насиља у Холандији поред законских одредби унапређени су и посебним интервентним могућностима полиције, а у контексту савремених електронских технологија. Наиме, користећи потенцијал електронског мониторинга и ГПС уређаја, поједини градови у овој држави пружили су могућности жртвама да носећи одговарајуће електронске уређаје у случају непосредне опасности и прогањања од стране насилника алармирају полицијске службенике. На тај начин, шаљући информацију о тачној локацији угрожено лице остварује контакт са интервентном патролом и уз савет договара најбољу стратегију заштите. Дати програм у Роттердарму се спроводи под називом AWAIRE, а Матијевић (2010) указујући да се исти систем заштите примењује и према највишим државним лицима, попут председника државе или премијера, јасно упућује на озбиљност државне реакције према датој појави.

Осврнувши се на овом месту на кривичноправне аспекте насиља у породици, у Холандији дати оквир заштите се примењује само у изузетним случајевима, односно у посебно тешким предметима било у погледу интензитета, трајања или учесталости злостављања, као и у односу на начин извршења или остварене последице. Максимална запрећена казна у датом сегменту износи 12 година, а терет доказивања оптужбе је у потпуности на тужиоцу, док оштећено лице може и одбити да сведочи.

Тенденција ка избегавању кривичног гоњења компензована је ипак другим поступањима према самом насилнику. Тако у датој држави постоји добро развијена пробациона служба која налаже низ обавеза насилном партнеру, а пре свега обавезе учествовања у специјализованим третманским програмима.

Поступци заштите од насиља у породици

Коначно, широка лепеза заштите жртава обезбеђује се врло развијеном међусекторском сарадњом. О озбиљности и ефикасности датог система сведочи и то да након интервенције полиције и информисања Центра за саветовање у случајевима породичног насиља које функционише при градској управи, обучени професионалци контактирају жртву најкасније у року од два сата, а често већ у периоду када је насилник у притвору.

6.6 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Чешке

Законски оквир заштите жртава породичног насиља у Чешкој обухваћен је одредбама Кривичног закона, Прекршајног закона, Закона о парничном поступку у административној процедури, Закона о полицији и Закона о социјалним службама. Широки опсег државне реакције тако је значајно унапређен у односу на ранија решења, према којима је кривично гоњење било условљено предлогом жртве и ограничено само на случајеве квалификоване посебно тешким последицама или начином извршења. Тек изменом националне легислативе 2004. године, односно 2007. године Чешка је потпуније приступила обезбеђивању мера кривичноправне и процесноправне заштите жртава ове врсте криминалитета, а сходно постављеним стандардима међународног права.

Централни сегмент заштите жртава као и у претходно приказаном моделу обухваћен је одредбама Закона о полицији (2007) и предвиђа могућност удаљавања насилника из дома, без обзира на стварно власништво над датом некретнином. Параграфом 21а датог закона тако се нотира да ће у случају постојања доказа да је насиље почињено, као и у случају постојања података о ранијем насиљу, угрожавању живота, здравља, слободе или дигнитета члана породице полицијски службеник имати право да одлучи о евентуалном удаљавању лица из домаћинства које се сумњичи као починитељ насиља. Ставом 1 истог параграфа наводи се да дати налог ступа на снагу одмах, односно када о овој одлуци насилник буде обавештен, а у случају да приликом доношења налога лице коме се ставља на терет дато понашање није присутно. Тек ставом 3 овог одељка

Поступци заштите од насиља у породици

експлицира се да приликом доношења налога о исељењу одређује и просторна зона забране приближавања, односно забране повратка у дом, а при чему се мора водити рачуна о објективним потребама заштите оштећеног лица. Додатно, ставом 4 наводи се да у случају да се зона рестрикције поклапа са местом запослења лица према коме је забрана изречена, о датој мери се мора обавестити његов послодавац. Коначно, последњим ставом истиче се обавеза да приликом исељења полиција мора обезбедити присуство независне особе, као и да се о самом инциденту поднесе званични извештај.

Параграф 21б истог закона предвиђа да поред могућности *ex officio* издавања налога о исељењу, сама одлука неће бити условљена постојањем или одсуством сагласности оштећеног лица, већ се предвиђа самосталност одлучивања поступајућег службеника.

Чланом 2 датог параграфа предвиђа се да ће поред два примерка извештаја који се достављају оштећеној страни и насилнику, поступајући службеник у року од 24 сата мора исти доставити и надлежном интервентном центру, односно надлежној установи у случају да је датом предмету угрожено малолетно лице.

Пружајући заштиту права обе стране у спору, законодавац је чланом 3 истог параграфа предвидео и могућност да лице према коме се мера предузима поднесе жалбу на дату одлуку. Међутим, истим сегментом се наводи да жалба нема суспензивно дејство, премда је суд дужан да о њој одлучује одмах по запримању.

Параграфом 21ц регулисана су детаљно обавезујућа поступања полицијских службеника приликом интервенције, односно у случају издавања налога о исељењу. Тако дати одељак прецизира обавезу одузимања кључева стана од стране насилника, као и обавезу представљања евентуалних последица у случају одбијања сарадње. Током саме интервенције исељења, закон предвиђа да су поступајући службеници дужни да обезбеде насилнику да узме личне ствари и документа, али да му обезбеде и да у току наредних 24 сата још једном уђе у дом и преузме оне ствари које су му од личног значаја или значајне за посао који обавља.

Након исељења насилника из стана, ставом два датог параграфа, предвиђа се да су полицијски службеници дужни да осумњиченом лицу пруже информације о постојећим

Поступци заштите од насиља у породици

опцијама које се тичу боравишта, законског статуса, права и дужности. Уколико насилник сам успе да обезбеди ново место боравишта, дужан је том приликом да пружи тачну адресу поступајућим службеницима.

Напоследку, параграфом 21ц предвиђа се да полицајци морају пружити жртви све информације које се тичу права и могућности поступања пред цивилним судовима, као и могућности које се пружају у оквиру доступних сервиса намењеним жртвама, укључујући под овим и медицинско збрињавање. Ипак, датим одељком полиција се обавезује и да упозори жртву на потенцијалне последице у случају лажног пријављивања.

Последњим параграфом 24д Закона о полицији предвиђа се да ће налог издат од стране поступајућих службеника трајати 10 дана, те да у том смислу није могуће овај период скратити, чак и уз пристанак оштећеног лица. Ставом два истог члана даље се наводи да уколико се у датом периоду жртва обрати цивилном суду са захтевом за изрицање привремених мера заштите, раније издатом полицијском налогу се продужава време важења, за још десет дана, односно до доношења одлуке надлежног суда. Ипак, са циљем осигуравања поштовања издатог налога, параграф 24д став 3 превиђа и да ће полицијски службеници бити у обавези да у периоду од три дана изврше контролу како жртве, тако и насилника, а о чему ће саставити службену белешку.

Поред представљеног оквира обухваћеног Законом о полицији, заштита жртва породичног насиља у Чешкој остварује се и у одговарајућем парничном поступку. Тако параграф 76б Закона о парничном поступку предвиђа да уколико дође до озбиљног угрожавања живота или здравља, слобода или људског дигнитета подносиоца захтева, поступајући судија може донети одлуку о постављању привремених заштитних мера, а које се односе на обавезу насилника да напусти дом или забрану да се у њега врати, као и забрану даљег контактирања оштећеног лица.

Ставом 3 овог параграфа предвиђа се да ће привремене мере заштите трајати месец дана од дана њиховог доношења. Односно, уколико је судској одлуци претходио полицијски налог, рок трајања привремених мера заштите почеће након истека последњег дана раније донетог налога.

Поступци заштите од насиља у породици

Ставом 4 истог одељка предвиђа се да суд може на предлог оштећеног лица пролонгирати време трајања привремених мера заштите, уколико је у периоду предвиђеном ставом 4 отпочео релевантни мериторни судски процес. Приликом доношења одлуке суд ће се водити проценом трајне угрожености сигурности оштећеног лица, као и другим чињеницама које су од значаја за обе стране. Ипак, привремене мере заштите, сходно датом ставу, не могу трајати дуже од годину дана.

Параграфом 273б истог закона прецизиране су и одредбе које се тичу самог извршења судске одлуке о исељењу из заједничког пребивалишта, односно забране контактирања оштећеног лица. Тако се у ставу 2 датог параграфа наводи да ће суд у кооперацији са надлежним јавним властима приступити исељењу насилника, при чему ће му одузети све кључеве конкретне некретнине. Као и у случају доношења полицијског налога, ставом 3 се гарантује да насилник може узети личне ствари које му припадају, лична документа, као и оне ствари које су му неопходне у контексту професионалних активности.

Уколико лице према коме се извршава судски налог није присутно у датом тренутку, закон дозвољава да се личне ствари накнадно преузму, а о ступању на снагу заштитних мера се обавештава писменом поруком која се оставља на улазним вратима места пребивалишта.

Напоследку, важним одредбама у контексту поступака заштите жртава породичног насиља представљају се и сегменти Закона о социјалној заштити, са усвојеним амандманима из 2006. године. Ово се посебно односи на параграф 60а који садржи одредбе које се тичу интервентних центара, а који су дужни да у року од 48 сати након инцидента и подношења писменог извештаја поступајућих полицијских службеника, пруже потребне социјалне услуге. Социотерапијски сервиси, пружање склоништа, медицинске неге, хране, као и обезбеђивање сарадње свих других релевантних државних и невладиних агенција, витални су сегменти овог оквира.

Сумирајући наведено, о озбиљности државне интенције у Чешкој да пружи обухватан систем заштите жртвама насиља у породици сведоче и наводи Матијевић (2010) која у свом раду представља предузете напоре у контексту специјализоване едукације

Поступци заштите од насиља у породици

полицјских службеника, као и обухватније сарадње редовне и криминалистичке полиције. Дата ауторка тако наглашава постојање националних програма намењених свим полицјским службеницима, едукационих програма намењених специјализованим тимовима, као и регионалних програма са посебним особеностима. Сам едукативни курикулум, према истом извору, отпочиње још у средњој полицјској школи, односно Полицјској академији, а обухвата сегменте препознавања насиља у породици, тактике поступања, комуникацију са жртвом и починиоцем, законске процедуре, као и услове за изрицање полицјског налога о исељењу.

6.7 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Хрватске

Заштита жртава породичног насиља у Хрватској остварује се мерама опреза и заштитним мерама. Дати оквир тако је обухваћен Законом о заштити насиља у обитељи, односно Законом о казненем поступку, док је инкриминација дате појаве садржана у члану 215а Казненог закона (Радић и Радина, 2014; Грозданић и сар., 2013).

Осврнувши се на овом месту на одредбе Закона о заштити насиља у породици чланом 1 датог закона нотира се његов садржај, у смислу прописивања шта је насиље у породици, које се особе сматрају члановима породице, као и које су врсте и сврха прекршајноправних санкција у случају извршења породичног насиља.

Као сврха овог Закона поставља се превенција, санкционисање и сузбијање свих врста насиља у породици, а применом одговарајућих мера према учиониоцима. Поред наведеног, ставом 2 истог члана као сврха закона поставља се и ублажавање последица већ почињеног насиља, а кроз пружање помоћи и заштите жртвама ове врсте криминалитета.

Сам Закон о заштити од насиља је родно неутралан, а што се јасно експлицира у ставу 3. О овоме сведоче и одредбе члана 3 према којима се под члановима породице подразумевају: а) жена и мушкарац у браку, њихова заједничка деца, те деца сваког од

Поступци заштите од насиља у породици

њих, б) жена и мушкарац у ванбрачној заједници, деца сваког од њих и њихова заједничка деца, в) рођаци по крви у правој линији без ограничења, г) рођаци по крви у бочној линији закључно са трећим степеном, д) рођаци по тазбинској линији закључно са другим степеном у брачној и ванбрачној заједници, љ) особе које имају заједничку децу, е) старатељ и штићеник, ж) хранитељ, корисник смештаја у хранитељској породици и чланови њихове породице док такав однос траје. Посебну напомену представља и то да се овај Закон примењује и на особе које живе у истополним заједницама (Члан 7).

Чланом 4 Закона о заштити од насиља у породици даје се и појмовно одређење насиља у породици, при чему се дата појава види као сваки облик телесног, психичког, полног или економског насиља, а посебно као а) телесно насиље, односно примена физичке силе без обзира да ли је наступила телесна повреда или није, б) телесно кажњавање и други начини понижавајућег поступања према деци у сврхе васпитања, в) психичко насиље, односно примена психичке присиле која је узроковала осећање страха, угрожености, узнемирености или повреду достојанства, вербално насиље, вербални напад, вређање, псовање, називање погрдним именима, или на какав други начин грубо вербално узнемиравање, ухођење или узнемиравање преко средстава комуникације или преко електронских или штампаних медија или на други начин или комуницирање с трећим особама, противправна изолација или угрожавање слободе кретања, г) полно насиље, односно полно узнемиравање и д) економско насиље под којим се подразумева оштећење или уништење личне или заједничке имовине, забрана или онемогућавање коришћења личне или заједничке имовине или покушај да се то учини. Под истим се подразумева и одузимање права или забрана располагања личним приходима или имовином стеченом личним радом или наслеђивањем, онемогућавања запошљавања или рада, присиљавање на економску зависност, ускраћивање средстава за одржавање заједничког дома и бригу о деци или другим издржаваним члановима заједничког домаћинства.

Општим одредбама овог закона, прописује се и да ће поступање свих надлежних тела у овом контексту бити хитно (члан 5), као и да ће се у свим поступцима који се тичу насиља у породици водити пре свега брига о потребама жртве (члан 6). Са циљем пружања потпуније заштите, истим оквиром се наглашава да у случајевима покретања

Поступци заштите од насиља у породици

прекршајног поступка који укључује дете као жртву, без одлагања мора бити обавештена установа социјалне заштите, а како би приоритетни интереси детета били непосредно заштићени.

Особеност Закона о заштити од насиља у породици огледа се и у одредбама члана 8 који предвиђа обавезност пријављивања насиља о породици. Тако дати оквир експлицира да су здравствени радници, стручни радници у делатности социјалне заштите, породичне превенције и заштите, васпитања и образовања, те стручни радници запослени у верским установама, хуманитарним организацијама, удружењима цивилног друштва у делокругу који се тиче деце и породице, обавезни пријавити полицији или тужилаштву своја сазнања стечена током обављања послова, а која се тичу виктимизације унутар породице (Радић и Радина, 2013).

Закон о заштити од насиља у породици у другом делу предвиђа и прекршајноправне санкције према починиоцима ове врсте дела. Тако се чланом 10 датог закона одређује да је сврха прописивања, изрицања и примене прекршајноправних санкција лична заштита породице и чланова породице који су угрожени и изложени насиљу. Истовремено, датим мерама се обезбеђује поштовање правног поретка, те спречавање поновног чињења насиља у породици.

Ставом 2 датог члана експлицира се да су прекршајноправне санкције за заштиту од насиља у породици: заштитне мере, казна затвора, новчана казна и друге прекршајноправне санкције прописане Прекршајним законом.

Сходно садржају члана 11 одређена је сврха заштитних мера, а као начин спречавања насиља у породици и осигурање нужне заштите здравља и сигурности особе која је изложена насиљу. Саме заштитне мере представљене су као активности којима се отклањају околности које погодују или подстицајно делују на поновно јављање виолентног понашања, те се у том смислу примењују ради отклањања непосредне или будуће угрожености чланова породице.

Ставом 2 истог члана одређује се да суд учинитељу насиља у породици може изрећи меру обавезног психосоцијалног третмана, забрану приближавања жртви насиља у породици, забрану узнемиравања или ухођења особе изложене насиљу, меру удаљења из

Поступци заштите од насиља у породици

стана, куће или неког другог стамбеног простора, меру обавезног лечења од зависности и меру одузимања предмета који је намењен или употребљен у извршењу прекршаја.

Прва мера садржана у члану 12 овог Закона подразумева могућност примене обавезног психосоцијалног третмана према починитељу насиља у породици, а са циљем отклањања насилничког понашања починитеља или опасности да дато лице поново учини дело према особама садржаним у раније представљеном члану 3 овог закона. Ставом 2 истог члана одређено је њено трајање на најмање 6 месеци, а место и начин извршења одредиће Министар надлежан за послове социјалног старања.

Заштитна мера забране приближавања жртви насиља у породици експлицирана је чланом 13 датог закона. Тако се у датом сегменту предвиђа да се ова мера може изрећи у оним случајевима када постоји опасност да би могло доћи до поновног инцидента унутар породице.

Ставом 2 истог члана суд се обавезује да приликом изрицања дате мере одреди и места или подручја, односно минималну удаљеност испод које се лице према коме се мера примењује не сме приближити жртви. Сама мера временски је одређена на, не краће од једног месеца и не дуже од две године.

Трећа заштитна мера, садржана у члану 14 датог закона представља забрану праћења или узнемиравња особе изложене насиљу. Тако се у Закону о заштити насиља наводи да се дати оквир заштите може применити према починитељу породичног насиља које је извршено праћењем или узнемиравањем, а суд процени да постоји опасност да би се исто могло поновити. Дата мера ставом 2 одређена је временски на, не краће од једног месеца и не дуже од две године.

Посебна заштита жртва породичног насиља остварује се кроз одредбе члана 15, а којим се предвиђа удаљавање из стана, куће или неког другог стамбеног простора починитеља породичног насиља. Тако се ставом два датог одељка наводи обавеза неодложног напуштања стана у присуству полицијског службеника. Као и у контексту ранијих мера, дати оквир је временски ограничен на не мање од месец дана и не дуже од две године.

Поступци заштите од насиља у породици

Претпоследња мера обухваћена Законом о заштити од насиља у породици елаборирана је у члану 16 датог закона а односи се на меру обавезног лечења од зависности. Тако се ставом 1 датог члана предвиђа да се дати оквир заштите може применити у оним ситуацијама када је учинилац починио насиље у породици услед зависности од алкохола или других психоактивних супстанци, те када постоји опасност рецидива. За разлику од ранијих мера, пропис о непосредном извршењу мере лечења у надлежности је министарства здравља, а њено трајање је временски ограничено на максимум годину дана.

Напоследку, Закон у члану 17 предвиђа и могућност одузимања предмета, а као заштитне мере која се примењује у оним случајевима када постоји опасност да ће се конкретни предмет поново употребити за извршење акта насиља, или са циљем заштите опште или јавне сигурности.

Закон о заштити насиља у породици у Хрватској предвиђа да се заштитне мере могу изрицати самостално, односно без изрицања казне или какве друге прекршајноправне санкције. Суд ће исте применити по службеној дужности, односно на захтев овлашћеног тужиоца или на захтев самог оштећеног лица изложеног насиљу (члан 18).

Заштитне мере могу се изрећи и пре окончања прекршајног поступка, а суд је након подношења предлога дужан да без одлагања, најкасније у року од 24 сата донесе одлуку по овом питању. Њихово ступање на снагу је моментално, али ће исте ставити ван снаге уколико у року од 8 дана подносилац предлога не поднесе и оптужни предлог, а о чему мора бити правовремено обавештен.

Чланом 20 Закона о заштити од насиља у породици прописане су прекршајне одредбе. Тако се у датом сегменту наводи да суд може починитељу насиља у породици изрећи казну затвора до 90 дана или новчану казну у висини од најмање 1.000 куна. Поновљено извршење строжиће се казније, где сходно ставу 3 истог члана законодавац предвиђа казну затвора од најмање 15 дана односно новчану казну од најмање 5.000 куна. Тежим обликом овог прекршаја сматраће се уколико је пунолетни члан породице починио насиље у присуству детета, малолетне особе или особе са инвалидитетом, а за шта ће се

Поступци заштите од насиља у породици

казнити новчаним износом од најмање 6.000 куна, односно затвором у трајању од најмање 30 дана.

За поновљено извршење насиља у породици од стране пунолетног извршиоца законодавац је предвидео новчану казну у висини од најмање 7.000 куна или затвор у трајању од најмање 45 дана. Истом казном казниће се и учинилац насиља у породици које је било уперено на штету детета, малолетне особе или особе са инвалидитетом. Коначно, уколико је иста квалификована радња поновљена, законодавац предвиђа новчану казну у висини од најмање 15.000 куна или казну затвора у трајању од најмање 60 дана.

Поред прекршајноправних санкција које се могу изрећи учиниоцима насиља у породици, Закон у Хрватској предвиђа и одговарајуће санкције према лицима садржаним у члану 8 овог закона, а у случају да не пријаве полицији или тужилаштву своја сазнања о конкретном случају виктимизације унутар породице.

Законом о заштити насиља у породици регулисана је и одговорност за непоступање по заштитним мерама. Тако се чланом 22 предвиђа да ће починитељ који не поступи према изреченој мери заштите казнити новчаном казном у износу не мањем од 3.000 куна или казном затвора од најмање 10 дана. Исти сегмент обавезује и сва стручна лица која у делокругу своје делатности сазнају о кршењу постављених мера заштите да о томе неодложно обавесте надлежну инстанцу.

6.8 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству БиХ

Уважавајући важност феномена насиља у породици 2005. године у Федерацији Босне и Херцеговине и Републици Српској усвојен је Закон о заштити од насиља у породици, а као витално законско средство обезбеђења права жртвама овог вида криминалитета (Петрић, 2013; Марковић, 2009; 2008; 2003).

Сам предмет закона дефинисан у члану 1 одређен је као уређење законске области заштита од насиља, експлицирање појмовног оквира и особа које се сматрају члановима

Поступци заштите од насиља у породици

породице, начини заштите истих, те сврха прекршајних санкција за учиниоце насилних радњи.

Као што се то може приметити у наведеном члану, процесноправне мере заштите премда су у већини раније представљених законодавстава сврстане у домен грађанских права, у БиХ поверене су у надлежност прекршајних одељења општинских, односно основних судова. Овакво решење, премда критиковано из различитих аспеката, а посебно у контексту саме природе заштитних мера, законодавац је оправдао тежњом ка вишој судској ефикасности и пружању лакшег приступа суду (Марковић, 2013).

Вративши се анализи Закона о заштити од насиља у породици, чланом 5 датог закона експлицирано је да породицу чине брачни и ванбрачни партнери, сродници који живе заједно и то: крвни сродници и сродници из односа потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном. Истим ће се сматрати и усвојеник и усвојитељ из односа непотпуног усвојења, као и сродници по тазбини закључно са другим степеном. Ставом 3 и 4 наведеног члана под појмом породице сврстани су и односи старалаца и штићеника, храниоца и храњеника, као и бивших брачних и ванбрачних партнера.

Закон о заштити у члану 6 посебно објашњава и значење појма насиља у породици. Тако се под овим сматра било које дело које наноси физичку, психичку, сексуалну или економску штету или патњу, као и претње таквим делима, или пропуштање дужног чињења и пажње које озбиљно спутавају чланове породице да уживају у својим правима и слободама на принципу равноправности у јавној или приватној сфери живота.

У истом контексту дефинисане су и радње насиља у породици обухватајући: Сваку примену физичке силе или психичке принуде на физички или психички интегритет члана породице; свако поступање једног члана породице које може проузроковати или изазвати опасност да ће проузроковати физичку или психичку бол или економску штету; проузроковања страха или особне угрожености или повреде достојанства члана породице уценом или другом принудом; физички напад члана породице на другог члана породице, без обзира да ли је наступила физичка повреда или није; вербални напад, вређање, псовање, називање погрдним именима, те други начини грубог узнемиравања члана

Поступци заштите од насиља у породици

породице од другог члана породице; сексуално узнемиравање и узнемиравање другог члана породице у складу са Законом о равноправности полова у БиХ; ухођење и сви други слични облици узнемиравања другог члана породице; оштећење или уништење заједничке имовине или имовине у поседу или покушај да се то учини, те пропуштање дужне пажње, надзора према другом члану породице или непружање помоћи или заштите том члану породице иако за то постоји обавеза према закону и моралу, а што може имати за последицу стање или осећај физичке, психичке или економско-социјалне угрожености тог члана породице.

Сам закон донео је одговарајуће новине и појашњења и у погледу обавезности пријављивања насиља у породици. Тако је чланом 7 датог оквира прецизирано да ће здравствени и социјални радници, наставници, васпитачи, медицинске, образовне и друге установе и органи, као и невладине организације бити у обавези да пријаве учињено насиље у породици надлежној полицијској управи, непосредно по сазнању да је до истог дошло. Истом обавезом обухваћени су и сами чланови породице, као и сви други грађани, а посебно у случајевима када је жртва насиља малолетна особа. Непоштовање законске обавезе, сходно члану 7 став 4 сматра се прекршајем, а учинилац ће се казнити новчано.

Као што је то раније напоменуто заштитне мере од насиља у породици у законодавству БиХ имају оквир прекршајних санкција, а чланом 9 Закона о заштити наводи се да се учиниоцима могу изрећи мере: удаљења из стана, куће или неког другог стамбеног простора, односно забрана враћања у стан, кућу или неки други стамбени простор; забрана приближавања жртви насиља; осигурање заштите особе изложене насиљу; забрана узнемиравања или ухођења особе изложене насиљу; обавеза психосоцијалног третмана, као и обавезно лечење од зависности.

Сама сврха заштитних мера одређена је као спречавање и сузбијање насиља у породици, односно уклањање последица учињеног насиља, те предузимање ефикасних мера у преваспитању насилника и отклањању околности које погодују или подстичу даље извршавања нових инцидената (члан 10).

Осврнувши се детаљније на анализу појединих заштитних мера чланом 11 Закона о заштити наводи се да се мера удаљења из стана, куће или неког другог стамбеног

Поступци заштите од насиља у породици

простора може изрећи особи која је учинила насиље према члану породице са којим живи у стану, кући или неком другом стамбеном простору. Иста мера обухвата и забрану поновног враћања у стан, а прекршајни суд је може изрећи у свим оним случајевима када се оцени да би неизрицањем дате мере постојала висока вероватноћа поновног породичног насиља.

Сама мера удаљења се извршава непосредно, а ставом 2 датог члана, оставља се могућност да удаљење буде извршено и уз присутност полицијског службеника. Коначно у погледу трајања наведене мере Закон о заштити предвиђа минимални рок од месец дана, односно да мера удаљења не може трајати дуже од шест месеци.

Са истим разлогом заштите члана породице од поновне виктимизације чланом 12 датог закона предвиђа се и мера забране приближавања жртви насиља у породици. Трајање наведене мере је нешто дуже и сходно ставу 3 ограничено је на, не краће од једног месеца, нити дуже од једне године. Коначно, како би се употпунио и прецизирао оквир заштите обухваћен датом мером, законодавац предвиђа обавезу суда да у решењу о изрицању заштитне мере експлицира места, које лице према коме се мера извршава мора да избегава, односно минималну удаљеност испод које се учинилац насиља не сме приближити жртви.

Особеност процесноправних мера заштите од насиља у породици у законодавству БиХ представља мера осигурања заштите особе изложене насиљу, а која је садржана у члану 13 Закона о заштити. Наиме, сходно датом члану осигурање заштите особе изложене насиљу којој је живот у опасности може се изрећи за особу која је изложена насиљу ради њене физичке заштите и осигурања да може остварити своја права или интересе без страха и опасности од поновног, односно даљег угрожавања свог живота. Тако у датом законском оквиру законодавац предвиђа да ће прекршајни суд моћи да изда налог о привременом смештају и збрињавању у социјалним или другим центрима жртве породичног насиља, односно смештају или збрињавању код других породица или на другим погодним местима. Додатно, дати оквир заштите пружа могућност пружања права жртви насиља на привремено издржавање из алиментационог фонда.

Поступци заштите од насиља у породици

Чланом 14 Закона о заштити наводи се да уколико суд процени постојање опасности поновног узнемиравања и ухођења особе из става 1 члан 5 овог закона да поступајући суд може изрећи меру забране узнемиравања или ухођења особе изложене насиљу. Истим оквиром, предвиђа се да дата мера не може трајати краће од једног месеца нити дуже од једне године.

Поред претходно представљене природе заштитних мера, законодавац у БиХ предвидео је и друге мере у складу са прихваћеним међународним конвенцијама. Тако се у члану 15 датог закона наводи да ће са циљем отклањања насилничког понашања или превентирања његовог поновног јављања суд имати право изрицања заштитне мере обавезног психосоцијалног третмана учиниоца насиља у породици. Време трајања ове мере је одређено прекидом постојања разлога због којих је дато решење и донето, стим да се предвиђа да психосоцијални третман не може трајати дуже од две године.

Слична природа заштитних мера садржана је у члану 16 а сходно коме се предвиђа мера обавезног лечења од зависности, а која се може изрећи насилној особи која је насиље учинила под утицајем зависности од алкохола, опојних дрога или других психотропних супстанци. Као и у претходном случају, сврха дате мере одређује се у превентивном контексту, а сходно процењеној опасности да се насиље понови.

Поред садржаја самих заштитних мера Закон о заштити од насиља у породици садржи и процесне аспекте, а који се тичу подношења захтева за изрицање заштитних мера, самог изрицања и обавеза суда за прекршаје и органа старатељства.

Тако се у члану 17 наводи да заштитне мере изриче суд за прекршаје према месту пребивалишта жртве насиљу у време подношења предлога, односно захтева за покретање прекршајног поступка. Сам захтев при томе, сходно члану 18 може поднети непосредна жртва, њен пуномоћник, односно службено лице у полицији, тужилаштву, органу старатељства, владиним или невладиним организацијама.

Напоследку, прецизирајући обавезе поступајућег суда, чланом 19 законодавац наводи да приликом изрицања заштитних мера суд пре свега мора водити рачуна о њиховој сврси и тежини, те очекиваној ефикасности. У том смислу суду се оставља могућност да једну изречену меру накнадно замени другом.

Поступци заштите од насиља у породици

Истим чланом предвиђа се да ће орган старатељства бити дужан водити евиденцију о заштитним мерама, пратити њихово извршење те извештавати суд о наведеном. Тако ће сходно ставу 2 датог члана орган старатељства имати право да предложи прекид извршења изречене мере, њено продужење или пак замену неком другом мером. О свему наведеном орган старатељства је дужан да извести суд најкасније у року од шест месеци, а на захтев суда и раније.

Како би се постигла хитност у погледу заштите жртава, чланом 19 се предвиђа да суд може изрећи представљене заштитне мере као самосталне прекршајне санкције по саслушању учиниоца насиља, при чему се не мора чекати окончање прекршајног или кривичног поступка. При томе учиниоцу насиља се оставља могућност да у року од три дана од пријема решења поднесе жалбу, с тим да она нема суспензивно дејство.

Последњи сегмент Закона о заштити од насиља у породици представљају казнене одредбе а где се у члану 20 предвиђа новчано кажњавање у износу од 1000 КМ до 5000 КМ, односно казном затвора од најмање 50 дана у случају да службено лице не пријави своја сазнања полицији о почињеном насиљу у породици.

Додатно, чланом 21 предвиђају се и одговарајуће санкције у случају непоступања по изреченим заштитним мерама, где се учиноцу насиља прети новчаном казном у износу од 2000КМ до 10.000КМ.

Сумирајући наведено, премда Закон о заштити насиља у породици представља значајну новину у законодавству БиХ, а којом се теже остварити очекивани међународноправни стандарди заштите у датој области, извештај Организације за сигурност кооперацију у Европи (OSCE, 2009) који је у својој методологији обухватио анкету са преко 70 професионалаца запослених у полицији, судовима и центрима за социјални рад, није представио посебно оптимистичне резултате.

Тако је рецимо у датом извештају представљено да је велика већина испитаника става да запослени службеници у наведеним институцијама није прошла одговарајућу едукацију о специфичностима и природи проблема насиља у породици, нити је неколико година након увођења Закона о заштити била упозната са његовим основним одредбама. У истом оквиру испитани службеници поставили су очекивања за детаљнијим упутствима и

Поступци заштите од насиља у породици

протоколима који би се односили на конкретне обавезе и одговорност сваке институције у обезбеђивању заштите жртава насиља у породици.

Према наведеном извештају један од опажених проблема у имплементацији заштитних мера представља и то да се исте не разумеју као јединствен облик заштите за жртве. Ово се пре свега односи на раније поменути чињеницу да је изрицање процесноправних мера заштите поверено прекршајним судовима услед чега се не прави јасна разлика између заштите жртава и кажњавања починилаца.

Коначно, међу озбиљнијим проблемима дати извештај из 2009. године наводи да судови често изричу прекршајне санкције учиниоцима насиља, али не и заштитне мере. Додатно сами захтеви о овом виду заштите се у пракси доста ретко срећу, а у случајевима када жртва поднесе захтев врло често се о истом не одлучује по хитном поступку. Напоследку, сажимајући искуства у оба ентитета, запажена је честа појава да изречена мера заштите од насиља у породици остаје само “мртво слово на папиру” које се у пракси не реализује, нити се о изостанку извршења обавештава суд, односно не предузимају законом предвиђене санкције.

6.9 Поступци заштите од насиља у породици у законодавству Црне Горе

Увиђањем озбиљности проблема насиља у породици 2011. године у Црној Гори формулисана је стратегија заштите жртава датог вида криминалитета. Тако је наведени документ предвиђајући петогодишњи период активности обухватио оцену постојећег стања у датом контексту, идентификовање кључних проблема у социјалној заштити и другој заштити, као и циљеве и мере за унапређење исте. Поред подизања нивоа свести грађана и измене ставова о неприхвативости датог понашања, витални сегмент дате стратегије односи се управо на измену нормативног оквира заштите жртава.

Осврнувши се на правни оквир регулативе у области насиља у породици у Црној Гори, дато подручје обухваћено је одредбама више различитих закона, укључујући по овим Породични закон („Службени лист РЦГ“бр.01/07); Кривични законик („Службени

Поступци заштите од насиља у породици

лист РЦГ“бр.70/03,13/04,47/06, „Службени лист ЦГ“бр.40/08,25/10); Закон о кривичном поступку („Службени лист ЦГ“бр.57/09,49/10); Закон о прекршајима („Службени лист ЦГ“бр.01/11); Закон о јавном реду и миру („Службени лист РЦГ“ 41/94); Закон о родној равноправности („Службени лист“ РЦГ 46/07); Закон о социјалној и дечјој заштити („Службени лист“ РЦГ 78/05). Ипак посебно важно место заузима Закон о заштити од насиља у породици („Службени лист ЦГ“бр.46/10), а који је као *lex specialis* донет 2010. године.

Детаљнијом анализом Закона о заштити у општим одредбама чланом 2 одређује се сам појам насиља у породици, а као свако чињење или нечињење члана породице којим се угрожава физички, психички, сексуални или економски интегритет, ментално здравље и спокојство другог члана породице, без обзира на место где је учињено. При томе, у ставу 3 истог закона, одређен је и круг лица која се могу сматрати члановима породице, а међу којима су супружници или бивши супружници, њихова деца и деца сваког од њих; ванбрачни супружници или бивши ванбрачни супружници, без обзира на трајање ванбрачне заједнице, њихова деца и деца сваког од њих; крвни сродници и сродници из потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном; сродници из непотпуног усвојења; тазбински сродници закључно са другим степеном у брачној или ванбрачној заједници; лица која живе у истом породичном домаћинству, без обзира на сродство и лица која имају заједничко дете или је дете зачето.

Поред наведеног општим одредбама Закона о заштити обухваћени су и сегменти права на помоћ и заштиту која одређена лица уживају, регулисање нормативног оквира институција које се баве заштитом, као и предвиђање хитности поступања у конкретним случајевима повређивања односно угрожавања чланова породице.

Тако се чланом 4 Закона предвиђа да жртва насиља има право на психосоцијалну и правну помоћ и социјалну и медицинску заштиту. При томе експлицира се да се заштита жртве обезбеђује и изрицањем заштитних мера, док посебну помоћ и заштиту уживају жртве које су дете, старије лице, лице са инвалидитетом и лице које није способно да се о себи стара, а у складу са законом.

Поступци заштите од насиља у породици

Регулишући које институције се баве заштитом жртава, чланом 5 наводи се да су органи управе надлежни за полицијске послове, орган за прекршаје, државно тужилаштво, центар за социјални рад или друга установа социјалне и дечје заштите, здравствена установа, као и други орган и установа који се баве заштитом дужни да у оквиру својих овлашћења пруже потпуну и координирану заштиту која је неопходна за заштиту жртве у зависности од степена њене угрожености. У том смислу, наведене институције се обавезују да приоритетно поступају у случајевима насиља у породици, а са циљем извештавања, спречавања, откривања насиља, отклањања узрока или непосредном пружању помоћи жртвама.

Други сегмент Закона о заштити од насиља у породици предвиђа детаљније експлицирање заштите жртава. Тако у члану 8 законодавац наводи појмовна појашњења конкретних облика насиља. Отуда се под угрожавањем физичког, психичког, сексуалног или економског интегритета, менталног здравља и спокојства другог члана породице сматра ако члан породице: употреби физичку силу, без обзира да ли је наступила телесна повреда другог члана породице; прети нападом или изазива опасност која може проузроковати осећај личне несигурности или психички бол другог члана породице; вербално напада, псује, назива погрдним именом и на други начин вређа другог члана породице; ограничава другом члану породице слободу комуницирања са трећим лицима; исцрпљује радом, ускраћује сан и другу врсту одмора, прети избацивањем из стана и одузимањем деце; сексуално узнемирава другог члана породице; уходи и на други начин грубо узнемирава другог члана породице; оштећује или уништава заједничку имовину или имовину другог члана породице или покушава да то учини; ускраћује основна средства за егзистенцију другом члану породице; дрским понашањем угрожава породични мир члана породице са којим не живи у породичној заједници.

Истим оквиром предвиђено је и да ће се под угрожавањем физичког, психичког, сексуалног или економског интегритета, менталног здравља и спокојства другог члана породице сматра се и ако члан породице не води довољно бригу о: исхрани, хигијени, одевању, медицинској заштити или редовном похађању школе или не спречава дете у штетном дружењу, скитњи, просјачењу или крађи или на други начин у већој мери

Поступци заштите од насиља у породици

занемарује подизање и васпитање детета. Односно, под истим ће се сматрати пропусти у погледу исхране, хигијене, одевања или медицинске заштите другог члана породице о коме је дужан да се стара, а коме је потребна посебна помоћ због болести, инвалидитета, старости или других личних својстава због којих није способан да се стара о себи.

Поред одређивања појмовног оквира насиља у породици чланом 9 датог закона предвиђа се и да су државни орган, други орган, здравствена, образовна и друга установа дужни да пријаве полицији учињено насиље за које сазнају у вршењу послова из своје надлежности, односно делатности. Дату пријаву о учињеном насиљу, сходно закону, дужно је да полицији поднесе одговорно лице у органу или раније поменутој установи, као и здравствени и социјални радник, наставник, васпитач и друго лице које сазна за учињено насиље у вршењу својих послова. Додатно, орган за прекршаје и полиција дужни су да обавесте центар за социјални рад о пријављеном насиљу.

Закон о заштити предвиђа и хитност поступања у случајевима сазнања о почињеном породичном насиљу. Тако се у члану 10 датог оквира наводи да ће након сазнања о конкретном догађају, полиција без одлагања предузети радње и мере у циљу заштите жртве. На исто се обавезују и Центар за социјални рад, односно друга установа социјалне и дечје заштите, здравствена установа, као и други орган и установа који се баве заштитом.

Предвиђајући координирану активност пружања помоћи, чланом 11 предвиђа се да ће Центар за социјални рад образовати одговарајући стручни тим од представника те установе, органа и служби локалне управе, полиције, невладиних организација и стручњака који се баве питањима породице, а са циљем формирања адекватног плана помоћи жртви у складу са њеним потребама и избором. Сам план подразумева конкретне мере које је потребно предузети у складу са законом којим се уређује социјална, дечја заштита или породични односи.

Специфичност заштите жртава породичног насиља предвиђена је и чланом 12 Закона о заштити, а којим се експлицирају мере социјалне заштите. Тако, сходно датом одељку, законодавац предвиђа пружање материјалне и нематеријалне помоћи, смештаја и услуга социјалног рада, у складу са законом којим се уређује социјална и дечја заштита.

Поступци заштите од насиља у породици

Додатно, истим оквиром се предвиђа и обавеза Центара за социјални рад да установе прецизну евиденцију деце и лица са посебним потребама на својој територији. Коначно, предвиђа се и да ће са циљем заштите од насиља над овим лицима центри бити обавезни да формирају посебне тимове који ће, најмање једном месечно, обилазити породице у којима су смештена или живе деца и лица са посебним потребама, те контролисати поступање према тим лицима и на основу утврђеног стања о томе сачинити писани извештај.

Посебан сегмент Закона о заштити посвећен је заштитним мерама. Тако се чланом 19 и 20 експлицира њихова сврха као и врсте. У том смислу, наводи се да се заштитне мере изричу ради спречавања и сузбијања насиља, отклањања последица учињеног насиља и предузимања ефикасних мера преваспитања учиниоца насиља и отклањања околности које погодују или подстичу вршење новог насиља. У погледу врсте мера законодавац наводи да се учиниоцу насиља може изрећи једна или више заштитних мера укључујући под овим: удаљење из стана или другог простора за становање; забрана приближавања; забрана узнемиравања и ухођења; обавезно лечење од зависности и обавезни психосоцијални третман.

Прва од наведених мера заштите садржана је у члану 21 а сходно коме се предвиђа да се удаљење из стана може изрећи учиниоцу насиља који са жртвом живи у стану или другом простору за становање, без обзира на својинска и друга права учиниоца насиља и жртве на стану или другом простору за становање. Витални критеријум судске одлуке у овом смислу представља постојање опасности да се поново учини насиље.

Сходно датом одељку, законодавац је предвидео да је учинилац насиља коме је изречено удаљење из стана дужан да одмах напусти стан или други простор за становање. При томе време трајања дате мере временски је ограничено на, не краће од тридесет дана нити дуже од шест месеци.

Процесноправна заштита жртава насиља обезбеђује се и мером забране приближавања. Тако се чланом 22 истог закона наводи да се дата мера може изрећи учиниоцу насиља ако постоји опасност да поново учини насиље или ако би присуство учиниоца насиља у близини жртве код исте стварало висок степен душевне патње која,

Поступци заштите од насиља у породици

краће или дуже време, онемогућава нормалне психичке активности жртве. Према законском решењу поступајући суд има обавезу да јасно одреди место или подручје забране приближавања, а што ће и експлицитно навести у донетом решењу. Такође, прекршајни орган ће одредити и време трајања дате забране, поштујући ограничење да исто не може бити краће од тридесет дана нити дуже од једне године.

Мера сличног карактера предвиђена је чланом 23, а којим се наводи могућност изрицања забране узнемиравања и ухођења жртве насиља. Као и у претходним сегментима сврха дате мере и критеријум за њено изрицање формулисан је као спречавање поновног чињења насиља. С обзиром на сличност са мером забране приближавања и мера из члана 23 временски је одређена трајањем на, не краће од тридесет дана нити дуже од једне године.

Спектар мера процесноправне заштите у законодавству Црне Горе обухвата и меру обавезног лечења од зависности. Дата мера експлицирана је у члану 24 Закона о заштити, а предвиђа да се обавезно лечење од зависности може изрећи учиниоцу насиља који услед зависности од алкохола, опојних дрога или психотропних супстанци учини насиље, а постоји опасност да због те зависности поново учини насиље.

Коначно, сходно решењу из 2010. године Законом о заштити предвиђено је да се учиниоцу насиља може изрећи и мера обавезног психосоцијалног третмана, а са циљем отклањања узрока насилничког понашања и преваспитања. Иста мера предузеће се са циљем смањивања и отклањања опасности да се поново учини насиље. Премда је по својој природи слична мери обавезног лечења, законодавац је предвидео време њеног трајања на, не дуже од шест месеци, док је мера из члана 24 одређена на, не дуже од годину дана.

Трећи део Закона о заштити од насиља у породици регулише сам поступак за одређивање заштитних мера. Тако чланом 26 предвиђа да се заштитне мере могу изрећи као самосталне санкције или уз одговарајућу казну. При томе, суду се оставља могућност да у зависности од процене конкретних потреба изрекне једну или више заштитних мера. Такође, премда је време трајања заштитних мера законом експлицирано, суду се оставља могућност да исто продужи. Тако ће под претпоставком да нису престали разлози изрицања мера заштите, суд исте моћи да продужи на период не дужи од две године.

Поступци заштите од насиља у породици

У процесном смислу чланом 27 истог закона предвиђа се и круг лица која могу тражити заштиту по датом основу. Отуда се у наведеном сегменту истиче да захтев за одређивање заштитне мере могу поднети жртва или њен заступник, центар за социјални рад, односно друга установа социјалне и дечје заштите, полиција или државни тужилац. Такође, у истом оквиру се наводи и да заштитну меру орган за прекршаје може одредити и по службеној дужности.

Особеност заштите жртава насиља у породици огледа се и у могућности издавања наредбе од старне полицијског службеника, а која се изриче ради отклањања опасности по физички интегритет жртве. Тако ће сходно члану 28 поступајући службеник имати могућност да нареди учиниоцу насиља удаљење или забрану враћања у стан или други простор за становање, која не може трајати дуже од три дана.

У процедуралном смислу даље се предвиђа да писано наређење о удаљењу или забрани враћања у стан или други простор за становање полицијски службеник мора уручити учиниоцу насиља и жртви одмах, а најкасније у року од два часа. Предаја се према поменутом члану 28 мора извршити у присуству пунолетног лица које може бити други полицијски службеник, а које није члан породице. У формалном погледу такође се експлицира да писано наређење мора да садржи: дан и час удаљења или забране враћања у стан или други простор за становање; границе подручја у којима се учинилац насиља не сме кретати, боравити или приближити жртви и адресу боравка учиниоца насиља за вријеме трајања удаљења или забране враћања.

Закон о заштити, а као што је то случај и у раније представљеном упоредноправном прегледу, дозвољава да приликом напуштања стана или другог простора за становање учинилац насиља узме своје личне ствари неопходне за свакодневни живот, при чему ће имати обавезу да преда полицијском службенику кључеве од стана или другог простора за становање.

У погледу даљег поступања, полицијски службеник писано наређење мора приложити уз службени извештај о догађају и о томе одмах, а најкасније у року од 12 часова, обавестити орган за прекршаје и центар за социјални рад, где ће се одлучивати о потреби изрицања заштитних мера.

Поступци заштите од насиља у породици

С обзиром на обавезу хитности поступања Закон о заштити у члану 29 предвиђа могућности и изрицања мера пре покретања поступка. Тако се у датом члану наводи да ако оцени да је неопходно да се жртва без одлагања заштити, орган за прекршаје може пре покретања и у току поступка изрећи заштитну меру, најкасније у року од 48 часова од часа пријема захтева.

У истом контексту, орган за прекршаје може затражити од центра за социјални рад или друге установе социјалне и дечје заштите да му пружи помоћ у прибављању потребних доказа и да изнесе своје мишљење о сврсисходности тражене заштитне мере. Ипак, законом се предвиђа да ако је захтев поднесен пре покретања поступка, а подносилац тог захтева у року од пет дана не поднесе захтев за покретање поступка, орган за прекршаје ће укинути изречену заштитну меру.

Наравно, Закон о заштити оставља могућност и подношења жалбе против решења о одређивању заштитне мере. Чланом 30 рок за подношење исте одређен је на три дана од дана достављања решења, а о истој ће одлучивати другостепени орган у року од три дана од дана пријема жалбе. Ипак, и поред дате могућности, а са примарним циљем заштите жртве поднета жалба нема суспензивно дејство.

Финално, важан сегмент датог законског оквира односи се на казнене одредбе. Тако ће у члану 36 бити експлирана прекршајна одговорност члана породице, а у случајевима: употребе физичке силе, без обзира да ли је наступила телесна повреда другог члана породице; претње нападом или изазивања опасности која може проузроковати осећај личне несигурности или психички бол другог члана породице; вербалног напада, псовања, називања погрдним именима и другим начинима вређања другог члана породице; ограничавања другом члану породице слободе комуницирања са трећим лицима; исцрпљивања радом, ускраћивања сна и другог одмора, претње избацивањем из стана и одузимањем деце; сексуалног узнемиравања другог члана породице; ухођења и на други начин грубог узнемиравања другог члана породице; оштећења или уништавања заједничке имовине или имовине другог члана породице или покушавања да се то учини; ускраћивања основних средстава за егзистенцију другом члану породице; дрског понашања

Поступци заштите од насиља у породици

којим се угрожава породични мир члана породице са којим не живи у породичној заједници.

Наведена понашања сходно датом члану биће кажњива са најмање десет дана затвора, док ће се новчаном казном од најмање петоструког износа минималне зараде у Црној Гори или казном затвора од најмање двадесет дана казнити пунолетни члан породице ако у присуству детета учини нешто од наведеног.

Строже кажњавање новчаном казном од најмање десетоструког износа минималне зараде у Црној Гори или казном затвора од најмање тридесет дана предвиђено је за неки од наведених прекршаја према члану породице, ако је исто почињено према детету. Док ће настрожија казна од најмање двадесетоструког износа минималне зараде у Црној Гори или казном затвора од најмање 60 дана бити предвиђена у случају виктимизације члана породице са посебним потребама.

Закон о заштити од насиља у породици предвиђа и прекршајну одговорност члана породице у случају занемаривања. Тако се чланом 37 предвиђа да ће новчаном казном од најмање петоструког износа минималне зараде у Црној Гори или казном затвора од најмање десет дана казнити се за прекршај члан породице ако не води довољно бригу: о исхрани, хигијени, одевању, медицинској заштити или редовном похађању школе или не спречава дете у штетном дружењу, скитњи, просјачењу или крађи или на други начин у већој мери занемарује подизање и васпитање детета. Исто ће се односити и у случају занемаривања исхране, хигијене, одевања или медицинске заштите другог члана породице о коме је дужан да се стара, а коме је потребна посебна помоћ због болести, инвалидитета, старости или других личних својстава због којих није способан да се стара о себи.

Истим одељком предвиђена је и прекршајна одговорност за непоступање по наредби. Тако ће се сходно члану 38 новчаном казном од најмање петнаестоструког износа минималне зараде у Црној Гори или казном затвора од најмање четрдесет дана казнити учинилац насиља ако не поступи по наредби полицијског службеника о удаљењу или забрани враћања у стан или други простор за становање.

Напослетку, у погледу казних одредби чланом 39 наводи се да ће се новчаном казном од двоструког до десетоструког износа минималне зараде у Црној Гори казнити за

Поступци заштите од насиља у породици

прекршај и одговорно лице у државном органу, другом органу, здравственој, образовној и другој установи, здравствени и социјални радник, наставник, васпитач и друго лице ако не пријави полицији учињено насиље за које сазна у вршењу својих послова, односно лице које у делокругу свог рада сазна да учинилац насиља не поступа у складу са изреченом заштитном мером и о томе не обавести орган за прекршаје, центар за социјални рад или другу установу социјалне и дечје заштите, полицију или државног тужиоца.

7. Кривичноправна заштита од насиља у породици у Републици Србији

Насиље у породици јасно представља појаву која је због своје учесталости и последица које оставља на жртве нотирана као важан криминолошки и кривичноправни проблем. Ипак, у новијој домаћој правној литератури често се могу пронаћи наводи различитих аутора према којима дата појава дуго није била адекватно препозната. Одсуство свести о важности датог проблема логично је водило и неадекватној националној легислативи, те одсуству правних механизма заштите лица жртава породичног насиља (Шкулић, 2012; Милошевић, 2009; Шуловић, 2009; Ненадић, 2009; Милетић-Степановић, 2004).

Тек након иницијативе радне групе Виктимолошког друштва Србије, као и вишегодишњег ангажовања активиста у погледу наглашавања потребе строжијег кажњавања насилника, Законом о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије од 9. марта 2002. године, остварене су измене кривичног законодавства које се често представљају као прекретница у погледу достизања међународних кривичноправних стандарда и усклађивања важеће регулативе у датој области са земљама региона и Европе (Николић-Ристановић, 2002).

Наиме, поменути Законом о изменама и допунама, уведен је нови члан 118. којим се коначно санкционисало насиље у породици. Поменути члан садржан је у глави “Кривичних дела против брака и породице”, а његово увођење представљено је као победа

Поступци заштите од насиља у породици

феминистичких снага у Србији и коначно трасирање пута за остваривање правде свих жртава породичног насиља.

Ипак, од 2002. године до данас не само да је наведени члан закона претрпео одговарајуће измене, већ се чини да се све више ауторитета домаће правне науке залаже за његово даље модификовање или укидање и избегавање покретања питања кривичне одговорности у већини случајева насиља у породици. Питања примењивости, усклађености са другим законима, сврсисходности, не/потребног оптерећења кривичних судова, као и адекватног кажњавања учинилаца насиља, неке су од тема са бројним *pro et contra* ставовима изнетим током више од деценије анализе датог проблема (Милошевић, 2011; Шкулић, 2011).

Пратећи наводе Јовановић (2008) један од првих аргумента у расправама око кривичноправне заштите од насиља у породици у Србији свакако представља то да се не може тврдити да је пре 2002. године дата појава у законском смислу била непрепозната. Слична нетачна тврдња односи се и на ставове који су инкорпорирани у важна национална документа попут Иницијалног извештаја Србије упућеног Комитету за елиминацију свих облика дискриминације жена према којем је пре наведеног датума у Србији насиље у породици било санкционисано само прекршајно.

Наиме, иако је тачно да је већина случајева насиља у породици у пракси процесуирана сходно одредбама Закона о јавном реду и миру, сасвим је јасно да су различита понашања која су обухваћена поменутиим чланом 118. КЗ била и раније инкриминисана применом других општих инкриминација. Неке од њих, а у зависности пре свега од тежине кривичног дела, свакако претпостављале су гоњење по службеној дужности, обезбеђујући на тај начин одговарајућу формалну кривичноправну заштиту оштећених лица.

Вративши се анализи законодавних решења пре 2002. године, не може се рећи да је законодавац кроз опште инкриминације предвиђао неодговарајуће казне за учиниоце насиља у породици. Заправо, не правећи дистинкцију о односу на средински оквир извршења кривичних дела, критика благе казнене политике могла се односити пре свега

Поступци заштите од насиља у породици

на специфично социјално поимање датог проблема и специфичан однос судова који су самостално доносили пресуде у датом контексту.

Пратећи наводе Шкулића (2012) кривично право представља својеврсни *ultima ratio* маханизам заштите друштвених вредности. Тек у оним случајевима када није могуће заштитити какво добро или вредност другим мање строгим механизмима, посеже се за кривичним правом. Улога права у том смислу не може бити едукативна или актуелно социјално-политичка, већ своје циљеве поставља пре свега у контексту адекватне регулације односа и заштите највиших вредности попут живота и тела.

Према истом аутору, питање оправданости инкриминације насиља у породици у виду посебног кривичног дела доста је сложено, а ово се пре свега односи на специфичну несензитивност, строгост, па и бруталност датог правног оквира. Отуда, захтеви строгог научног резонувања и доктринарне анализе налажу посебно критичан однос према позитивним законским решењима и изналажење оних модела заштите који су примењиви, ефикасни и у контакту са актуелним системом правосуђа у Србији.

Сумирајући различите аргументе који се тичу потребе експлицитније кривичноправне заштите од насиља у породици у литератури се често наводи и став Врховног суда Србије из 2002. године, према коме се заштита остварена кроз опште инкриминације показала неадекватном, те је управо то разлог увођења поменутих законских измена. Један од поменутих елемената у датом контексту јесте био и тај да уместо да насиље у породици буде опажено као посебно тежак облик виктимизације са вишеструким и трајним последицама по непосредне и посредне жртве, у судској пракси дати оквир насиља посматран је као олакшавајућа околност.

Важни аргументи у погледу потребе увођења нове инкриминације представљени су и у емпиријском истраживању ауторки Лукић и Јовановић (1998). Наиме, обухватајући период од две године, анализом судске документације, ставова професионалаца и жртава породичног насиља, дато истраживање указало је на бројне практичне проблеме српског правосуђа.

Тако међу различитим проблемима, поменуте ауторке наводе да је у Србији највећи број тужби које су се тичале насиља у породици, а које су процесуиране као лаке телесне

Поступци заштите од насиља у породици

повреде, тешке телесне повреде, угрожавање сигурности или угрожавање оружјем при тучи или свађи, покренут и вођен од стране приватног тужиоца. Дати податак у статистичкој анализи праћен је и великим уделом одбацивања кривичних пријава, као и обуставе поступака, односно одбијајућих пресуда. Према истом извору, у анализираном периоду до 2000. године, приметан је био и значајно мањи проценат осуђујућих пресуда када су у питању инциденти унутар породице, а поређено са ванпородичним случајевима насиља.

Анализирајући правну праксу на територији Ниша ауторке Константиновић-Вилић и Петрушић (2003) наглашавају и друге проблеме. Тако се међу важнијим истиче рад полицијских службеника који не само да по правилу насиље у породици не препознају као криминално понашање, већ често воде својим поступцима даљој виктимизацији жртве. Слично понашање је запажено и на нивоу тужилаштва које је по правилу терет доказивања поступка стављало искључиво на саму жртву, док је одлука о повлачењу исказа оштећене била практично у свим случајевима била довољна за прекидање даљег кривичног гоњења извршиоца.

Коначно, према Јовановић (2002) разлози за увођење нове инкриминације у национално законодавство и потребе експлицитнијег регулисања дате области огледао се и у специфичној пракси судова који су се често несензитивно односили према питањима олакшавајућих околности.

Сумирајући наведено, измене кривичног законодавства које су уведене 2002. године у Србији свакако представљају значајан помак у погледу заштите од насиља у породици. Ипак, дванаест година касније чини се да учесталост ове појаве није смањена, те да су бројни проблеми остали актуелни и даље. Управо из тог разлога у даљем тексту биће представљена еволуција кривичноправне заштите од породичног насиља, као и критичка анализа постојећих законских одредби. Сходно претходном уводу, дати оквир настојаће да обухвати све *pro et contra* ставове правних ауторитета у овој области, те да у коначном формулише адекватне *de lege ferenda* предлоге унапређења националне легислативе.

7.1 Насиље у породици – инкриминација из члана 118а Кривичног закона Републике Србије

Члан 118а Кривичног закона Републике Србије

1. Ко употребом силе или озбиљном претњом да ће напасти на живот или тело повређује или угрожава телесни или душевни интегритет члана породице казниће се новчаном казном или затвором до три године

2. Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

3. Ако је услед дела из става 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или је дело извршено према малолетнику, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

4. Ако је услед дела из става 1. и 2. овог члана наступила смрт члана породице учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

Као што је то раније напоменуто кривично дело насиље у породици законодавац садржао је у групи кривичних дела против брака и породице, а с обзиром на доминантни заштитни објект обухваћен датом инкриминацијом. Формирано решење представљено је кроз један основни и три квалификована облика, а с обзиром на средство извршења, особености пасивног субјекта и наступајућу последицу (Јовић и Кешетовић, 2002).

Према наводима Јовановић (2008) радња извршења датог кривичног дела одређена је алтернативно као употреба силе или озбиљне претње нападом на живот и тело. Међутим, Жарковић и сарадници (2012) осврнувши се на исто дају нешто прихвалјивије тумачење према коме се основни облик овог дела састоји у повреди или угрожавању телесног или душевног интегритета члана породице¹⁶.

¹⁶ "Када је оптужени у више наврата своје осмомесечно дете које је плакало тукао и тако му нанео преломе костију лобање са оштећењем по живот важних можданих центара, олако држећи да тежа последица неће наступити, па је онесвешћено дете однео у болницу где је оног истога дана умрло од задобијених повреда

Поступци заштите од насиља у породици

Само дело насиља у породици, сходно решењу из 2002. године сматрало се свршеним већ угрожавањем телесног или душевног интегритета члана породице. У том смислу под угрожавањем разумеће се стварање реалне могућности наступања повреде телесног или душевног интегритета, док ће само повређивање укључивати конкретну, уочљиву последицу (Стојановић, 2009; Киурски, 2003; Антић, 2004)¹⁷.

Прихватајући различито тумачење радње извршења раније поменуто Јовановић (2008) наводи да сила и претња отуда могу бити схваћени и као начини извршења датог кривично дела. При томе, под појмом силе подразумева се употреба физичке, механичке или друге снаге према другом лицу, а са циљем да се оно принуди да нешто чини, не чини, трпи, односно да се угрози његов телесни или душевни интегритет. Под истим појмом, сходно члану 112. КЗ став 12 може се разумети и примена хипнозе или омамљујућих средстава, а како би се пасивни субјект довео против своје воље у несвесно стање или онеспособио за отпор. Додатно, појам претње разумеће се као стављање у изглед одређеном лицу/члану породице одређеног зла које ће му се нанети (Чејовић, 2006). Постојање стварне намере у том смислу није од значаја, а под претпоставком да лице према којем је претња уперена исту доживљава као стварну и оствариву.

Анализирајући појам претње садржан у инкриминацији из члана 118а КЗ законодавац датом појму додаје префикс „озбиљном“ истичући да је да би се говорило о датом кривичном делу потребно да претња буде квалификована, односно да превазилази оквире обичне претње (Игњатовић, 2007).

Коначно, када је у питању повређивање пасивног субјекта, основни облик кривичног дела насиља у породици подразумева наступање лаког телесног повређивања, а сходно инкриминацији садржаној у члану 122 КЗ. Тако се дата понашања неће односити на оне случајеве у којима је дошло до тежег повређивања тела, тешког нарушавања здравља, односно у којима је доведен у опасност живот повређеног, или је уништен или

извршио је кривично дело насиља у породици (Пресуда Врховног суда Србије КЖ бр.1572/03 од 21.10.2003. године)

¹⁷ " У смислу овог кривичног дела, повредом или угрожавањем телсног или душевног интегритета сматра се и безразложно злостављање деце, забрањивање да се играју са другом децом без разлога, онемогућавање да се играју на отвореном простору, безразложно затварање, онемогућавања нормалних контаката са другим члановима породице (Пресуда Окружног суда у Крушевцу К бр. 118/02 од 24.06.2003. године).

Поступци заштите од насиља у породици

трајно и у значајној мери онеспособљен неки део његовог тла или важан орган или је проузрокована трајна неспособност за рад или унакаженост. Додатно, под појмом повређивања (душевног интегритета) могу се разумети и наношење душевног бола, патње, изазивања страха, угрожености, те осећање личне несигурности (Чејовић, 2006; Стојановић, 2009).

Један од проблема у тумачењу основног облика кривичног дела насиље у породици представљено у члану 118а КЗ, подразумева и питање особености учиноца. Наиме, водећи се одредницом „*Ко употребом силе или...*“ законодавац је представио решење сходно коме извршилац датог дела може бити свако лице. Па ипак, чини се логичним да с обзиром на општи смисао дате инкриминације она мора бити схваћена као *delictum proprium*, односно да се може извршити само од стране лица са посебним својствима, према лицу које такође има то својство. Чињеницом да се говори о насиљу у породици, извршилац и жртва отуда јасно морају се схватити управо као чланови породице, док подстрекачи или помагачи могу бити и лица ван породичног оквира.

Ипак, додатни проблем у овом смислу представља чињеница да 2002. године, када је донет Закон о изменама и допунама Кривичног закона није постојало адекватно правно одређење појма породице. Отуда како Закон о браку и породичним односима није дао дефинисање датог појма, исто је било препуштено судској пракси. Даљи проблем у овом смислу представљао је исувише рестриктивно одређење појма породице, а које се сходно мишљењу Врховног суда Србије ограничавало само на супружнике и сроднике у правој линији, а под условом да живе у заједничком домаћинству.

Осврнувши се на судску праксу занимљиво је поменути решење Окружног суда у Чачку, КЖ бр. 166/06 од 30.05.2006. године. Наиме према наводима суда "Када окривљени који има пребивалиште у К повремено дође у родно село у општини Ч. где је сувласник једног дела куће, у чијем другом делу живе брат и снаја, па дође до физичког сукоба, не може се појавити као извршилац кривичног дела насиља у породици из члана 118а. ст.1".

Вративши се детаљнијој анализи основног облика кривичног дела насиље у породици из члана 118а као важно питање поставило се и то да ли заправо употреба

Поступци заштите од насиља у породици

трајних глаголских облика „повређује“ и „угрожава“ имплицира да се под насиљем у породици могу сматрати само она понашања која имају трајни и континуирани карактер или се пак под истим могу сматрати и појединачни инциденти (Антић, 2004; Киурски, 2003).

Датој појмовној збрци свакако погодовала је и неуједначеност поменуте судске праксе. Тако су се рецимо у одлукама Врховног суда Србије налазили опречни ставови према којима једнократно повређивање или угрожавање телесног или душевног интегритета члана породице не задовољава критеријум инкриминације из члана 118а КЗ. Односно, мишљење према коме питање трајности радње није од значаја, а уколико се узму у обзир наступеле последице и трајно нарушени породични односи.

Тако је рецимо пресудом врховног суда у предметима Кж И 1137/04 и КЖ И 1663/04 изнет став да "глаголи повређује или угрожава телесни и душевни интегритет, означавају трајне и континуиране радње које се дешавају за време трајања брачне заједнице". На основу тога Милошевић (2009) закључује да се једнократно повређивање и угрожавање не поставља као довољан захтев у контексту конкретне инкриминације, већ других дела из глава против части и угледа, живота и тела, права човека и грађанина, или прекршаја из Закона о јавном реду и миру.

Сличан став изнет је и од стране седмочланог већа Врховног суда србије, а које је по захтеву за заштиту законитости Републичког јавног тужиоца Србије подигнутом против Општинског и Окружног суда у Чачку. Наиме, оба суда су изнела став према коме оптужени није крив по члану 118а КЗ а с обзиром да је дванестогодишњем сину нанео лаку тесну повреду истукавши га прутом по бутинама и задњици. Дати став образложен је једнократном природом радње, односно одсуством трајности и континуитета радње и последице учињеног дела (Милошевић, 2009)..

Анализирајући судску праксу у овом контексту ваља напоменути и пресуде Окружног суда у Нишу, КЖ бр 1022/06 од 25.10.2006. године, а сходно којој кривично дело насиље у породици може бити извршено и само једном радњом извршења. Слично тумачење садржано је и у пресуди Окружног суда у Београду КЖ бр. 3286/3 од 11.11.2003. године, а којим се наводи да је довољно да је само једном повређен или

Поступци заштите од насиља у породици

угрожен телесни интегритет члана породице, да би се оправдано говорило о постојању кривичног дела насиље у породици.

Прегледом релевантне литературе ваља напоменути и тумачење Шкулића и Милошевића (2011) који износе став према коме чак и ако је учињен само један чин насиља према члану породице, а који по својим особеностима указује на то да ће исто бити поновљено, онда се и у таквом случају може говорити о остваривању бића основног облика кривичног дела насиље у породици.

Претходно постављено питање од значаја је и у контексту дилеме да ли се извршењем кривичног дела насиље у породици може говорити о стицају уколико је исто учињено према више чланова породице, односно може ли се говорити о продужено кривичном делу. Жарковић и сарадници (2012) тако елаборирајући дати проблем истичу различита становишта. Наиме, према датим ауторима уколико је дело извршено према различитим пасивним субјектима не мора се радити о стицају, а с обзиром да заштитни објект дате инкриминације не представља појединац, већ породица и породични односи у целости. На другој страни, исти извор упућује на тумачење, да се без обзира на групни заштитни објект, не може говорити у датој ситуацији о продуженом кривичном делу, већ о онолико дела у стицају колико коначно има и оштећених. Тек продужено дело може постојати уколико је према једном члану породице понављано испољаван један облик насиља. Дато решење садржано је и у Пресуди Врховног суда Србије К бр. 1009/99 од 04.09.2001.године и пресуди Окружног суда у Београду К бр. 694/97 од 23.03.1998.године. Наиме, датим пресудама наводи се да код кривичних дела против живота и тела није могућа конструкција продуженог дела, а осим у случају постојања исте ситуације и истог оштећеног. Коначно, истоветан став изнет је и у пресудама Врховног суда Србије Кж бр. 566/99 од 13.07.1999 године и Окружног суда у Београду К бр. 597/98 од 23.12.1998.године, а којима се наводи да у контексту кривичних дела којима се напада сама личност или неко лично добро човека, било да се говори о нападу на живот, тело, слободу, част, углед или друго, не може говорити о постојању продуженог кривичног дела без истоветности оштећеног.

Поступци заштите од насиља у породици

Пратећи наводе Киурски (2003) инкриминација из 2002. године отворила је и друга питања у контексту стицаја, а с обзиром да се садржано у члану 118а у значајној мери преклапало са бићем других кривичних дела. Овај проблем посебно је истакнут у контексту кривичних дела из члана 53КЗ, 54КЗ, 103 КЗ, 104 КЗ, 105КЗ, 107КЗ, 121КЗ РС. Ипак, према наводима Жарковић и сарадника (2012) када су у питању сексуални деликти, у пракси су се и поред извесних преклапања подносиле кривичне пријаве само за та кривична дела.

Иста ауторка износи тумачење у односу на проблем виности учиниоца насиља у породици. Тако ће према Киурски (2003) дато кривично дело моћи да се изврши само директним умишљајем, док се о нехату говори у контексту тежих последица. Изузетак у овом смислу представља и када је радња извршења уперена према малолетнику, односно када је у питању старосно доба пасивног субјекта.

Поред основног облика кривичног дела насиље у породици чланом 118а став 2 законодавац је предвидео и три квалификована облика. Тако ће се сходно ставу 2 истог члана тежим обликом сматрати уколико је приликом повређивања или угрожавања телесног или душевног интегритета члана породице коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да се тело тешко повреди или здравље тешко наруши. Јасно, овакво решење, а сходно ранијим напоменама о преклапању бића различитих дела доста је слично са инкриминацијом садржаном у члану 56 КЗ којом се предвиђа кривично дело угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи, односно инкриминацијом из члана 54 КЗ став 2 која предвиђа наступање опасне лаке телесне повреде.

Наиме, према Јовановић (2008) квалификаторна околност у датом случају односиће се на средство извршења кривичног дела, а које мора бити обухваћено умишљајем учиниоца. Тако ће се под оружјем сматрати јасно средства намењена нападу или одбрани, било да се говори о хладном или ватреном оружју. Ипак, када је у питању оруђе, суд ће у сваком конкретном случају процењивати која су то средства подобна да тело тешко повреди или здравље тешко наруше. Жарковић и сарадници (2012) тако наводе да се подобност неког средства ипак неће утврђивати сходно његовој редовној намени, већ у контексту примене у конкретној ситуацији. Отуда су у судској пракси под овим

Поступци заштите од насиља у породици

критеријумом сврставани тежак камен, бич, шипке, столице, али и друга средства попут вреле воде или паре, као и хемијски корозивних средстава, односно отрова.

Једна од дилема у контексту квалификујућег средства извршења представља и то да ли се дати облик кривичног дела може извршити појединим деловима тела учиниоца, односно без постојања конкретног додатног средства извршења. Према претходно поменутом Јовановић (2008) у овом контексту истиче да је судска пракса по датом питању била неуједначена, ваља поменути да је Врховни суд Југославије у одлуци КЖ бр 100/66 изнео становиште према коме део људског тела не може бити сматран средством извршења у контексту члана 118а став 2.

Чланом 118а став 3 законодавац је предвидео други тежи облик овог кривичног дела, а који алтернативно подразумева наступање тешке телесне повреде или трајног и тешког нарушавања здравља члана породице, односно извршење радње дела према малолетнику. У том смислу један под квалификаторним околностима сматраће се наступање одговарајуће, наведене последице, или пак постојање старосних особености пасивног субјекта, без обзира да ли је дошло до тежег степена повређивања малолетника (Шуловић, 2009)..

Анализирајући садржину датог става упадљиво је да је представљена инкриминација садржински одговарала одредбама члана 53 РС. Тако се јасно иста мора и разумети као повреда телесног интегритета или изазивање соматске или психичке болести. Ипак, према Јовановић (2008) један од проблема тумачења у датом контексту представља то што законодавац експлицитно у КЗ дефинише само особито тешку телесну повреду, па се поставља питање да ли ће се квалификаторном околношћу у овом смислу сматрати и наступање обичне тешке телесне повреде. Дата ауторка става је да се свако наступање и обичне тешке телесне повреде мора разумети у датом контексту, док Жарковић и сарадници (2012) истичу да неће бити од значаја да ли је наступила трајна или привремена болест.

Као што је то раније напоменуто у погледу умишљаја, наступање теже последице обухваћено је нехатом учиниоца. Ипак, ваља нагласити да поред извршења чињењем дати облик дела може бити узрокован и нечињењем. Свакако, под овим ће се

Поступци заштите од насиља у породици

подразумевати случајеви ускраћивања хране или здравствене помоћи од стране лица које је дужно да члану породице пружи исте (Шуловић, 2009)

Када је у питању виност у контексту радње извршења кривичног дела из става 3, инкриминисано поступање према малолетнику свакако мора бити обухваћено умишљајем учиниоца. Јасно, чињеницом да се ради о члановима породице, други аргумент не би могао бити прихваћен.

Анализирајући садржину става 3 занимљиво је нагласити да законодавац као квалификаторну околност наводи само малолетство, не предвиђајући посебно одговарајућу реакцију у случају извршења радње према детету. Ипак, постојање дате околности свакако представља елемент који суд може и мора узети приликом одмеравања казне, а с обзиром на значајан распон запрећеног затворског минимума и максимума.

Сличан проблем запажа се и у контексту става 4¹⁸, а као најтежег облика датог кривичног дела који је квалификован смртном последицом. Наиме, сходно датом сегменту представљено решење обухватило је само наступање фаталног исхода у контексту основног облика и радње извршења из става 2, док је направљен правномотехнички пропуст услед кога иста околност није примењена у контексту извршења кривичног дела према малолетнику.

Осврнувши се на крају на казнене одредбе, специфичност и важност новог законског решења огледала се пре свега у израженом строжијем ставу законодавца, него када су у питању казне запрећене за друга сродна кривична дела. Тако је у случају постојања основног облика насиља у породици законодавац учиниоцу запретио новчаном

¹⁸ Окружни суд у Лесковцу пресудом К Бр 65/04 од 15.03.2005. године оглашава кривим С.Д. што је у периоду од 26.03.2004. године, па до 01.09.2004. године у селу Ш. угрожавао и повређивао телесни и душевни интегритет своје супруге, сада покојне С.Ј. која је услед тога преминула дана 01.09.2004. године на тај начин што је оштећену Ј. дана 26.03.2004. године тукао рукама и нанео јој повреде по глави и лицу, а затим неутврђеног дана након овог догађаја, тукао оштећену сумњајући у њену брачну верност што је сам рекао св.П.Љ. у разговору са њим, да би и неколико дана пре 01.09.2004. године константно тукао оштећену по телу глави и екстремитетима, везивао је у пределу руку, а онда и дана 01.09.2004. године у поподневним часовима у својој кући у селу Ш., поново тукао сада покојну Ј., да би је у једном моменту рукама ухватио за главу и јако је уназад и у страну забацио што је довело до ишчашења првог вратног пршљена (зглоб између првог вратног пршљена и потиљачне кости лобање) а то је имало за последицу нагли поремећај и престанак рада срца и дисања услед чега је наступила смрт оштећене Ј., иако је био свестан да наведеним радњама повређује и угрожава телесни и душевни интегритет своје супруге, па је управо то и хтео, с тим што је олако држао да до наступања теже последице у виду смрти оштећене неће доћи, а до чега је и дошло.

Поступци заштите од насиља у породици

казном или казном затвора до три године, а што је значајно више у односу на казну предвиђену извршиоцу кривичног дела угрожавање сигурности или у случају наношења лаких телесних повреда. Тек једнакост запрећене казне приметна је у компарацији са кривичним делом принуде.

Једнаки тренд строжег кажњавања приметан је и у поређењу са запрећеном казном за кривично дело угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи, а које је законодавац одредио на шест месеци. Честа компарација у контексту општих кривичних дела односи се и на предвиђену казну у случају опасне лаке телесне повреде из члана 54КЗ. Тако је у датом случају Кривичним законом била предвиђена казна затвора у трајању до 3 године, док је квалификовани облик породичног насиља из става 2 предвиђао казну од 6 месеци до пет година.

Значајан елемент у контексту измене казнених одредби односи се и на чињеницу да док је чланом 54 став 3. законодавац предвиђао могућност да учиниоц кривичног дела буде судски опоменут, а у случају да је дело извршио услед непристојног или грубог понашања оштећеног, иста могућности није наведена и у случају извршења насиља у породици.

Намера законодавца да строжије казни учиниоце породичног насиља приметна је у контексту члана 118а, став 3., а којим се предвиђа наступање тешке телесне повреде, трајног и тешког нарушавања здравља члана породице, односно извршење дела према малолетнику. Тако дати сегмент предвиђа затворску казну у трајању од две до десет година, док је код обичне тешке телесне повреде из члана 323. законодавац предвидео казну затвора од шест месеци до пет година, односно за особито тешку од једне до десет година.

Коначно, анализирајући запрећено решење у контексту најтежег облика, приметно је да је законодавац подигао законски минимум на најмање десет година, а посматрано у поређењу са затворском казном запрећеном у случају обичног убиства.

Водећи се претходним, виђење породичног насиља као кривичног дела више друштвене опасности у односу на опште инкриминације, изражено је и у погледу измена кривичног гоњења, које је сада водио јавни тужилац по службеној дужности. Дата

Поступци заштите од насиља у породици

промена представљена је као радикални корак у обезбеђивању вишег нивоа кривичноправне заштите оштећених, а која је до дата неоправдано стављана на терет жртва породичног насиља. Наиме, запажајући ситуацију у пракси сходно којој је велики број лица одустајао од кривичног гоњења, било услед социоекономског оптерећења или притиска породице и шире околине, законодавац је одговорност заштите у потпуности пребацио на државу.

Занимљиво решење у овом контексту представља и чињеница да конкретни инцидент не мора чак ни бити пријављен од стране жртве, већ се кривични поступак може покренути по пријави неког другог лица, поступајућег професионалца у оквиру неке државне установе, невладине организације и сличног.

Аналазирајући релевантну литературу, поједини аутори попут Јовановић (2008) истичу да наведена промена корелира са другим изменама и допунама кривичноматеријалног законодавства, а пре свега у односу на инкриминисање силовања у браку. Ипак, као малу дигресију, занимљиво је напоменути да док је законодавац предвидео да насиље у породици буде гоњено по службеној дужности, кривично гоњење за дело силовања у браку покреће се по предлогу. Премда свакако дата инкриминација представља позитивну новину у оквирима националне легислативе, чини се неоправданим услов да еклатантан пример сексуалног насиља буде ограничен постојањем предлога оштећене о покретању кривичног поступка, а што опет није случај у блажим случајевима обухваћеним инкриминацијом из члана 118а.

Осврнувши се на процесне новине у погледу кривичног гоњења, општим одредбама Законика о кривичном поступку, предвиђа се да у случају одустајања јавног тужиоца од кривичног гоњења или одбацивања кривичне пријаве, оштећено лице може наставити или покренути поступак као супсидијарни тужилац. Тако ће овлашћени јавни тужилац у ситуацији у којој процени да не постоји основ кривичног гоњења у року од осам дана о датој одлуци обавестити оштећено лице уз правну поуку. Исто се јасно односи и на обавезу суда у случају обустављања поступка. Изузетак од овог случаја представља ситуација када оштећени није обавештен о поменутом поступању јавног тужиоца. Тада се сходно члану 61 ЗКП оштећени може јавити као супсидијарни тужилац у року од три

месеца од дана доношења одлуке о одбацивању пријаве или обустави поступка (Грубач и Васиљевић, 2013; Шкулић, 2011).

Сумирајући наведено, премда је представљено законско решење из 2002. године презентовано као радикални искорак у кривичноправној заштити жртава породичног насиља, искуства из праксе, као и резултати емпиријских студија указали су на одрживост бројних практичних проблема, те релативно мало остваривање помака у погледу стварне заштите права.

Тако рецимо и поред увођења дате инкриминације у пракси је примећено да је врло мали број случајева породичног насиља заправо квалификован као кривично дело. Разлоге овоме налазимо како у ставовима полиције, односно поступајућих службеника, тако и у недовољно прецизним законским решењима, а која су оставила простор за доста рестриктивна тумачења.

Водећи се наводима Јовановић (2008) значајан проблем у овом смислу представља и запажена пракса да се као услов покретања кривичног поступка очекивало раније прекршајно кажњавање учиниоца за кршење јавног реда и мира, а у контексту породичног насиља. Дати захтев јасно може се разумети у контексту раније елабориране дилеме нужном критеријуму континуитета насиља као услова инкриминације.

Проблеми у тумачењу свакако се односе и на питање ко се све може сматрати чланом породице, да ли датим одредбама могу бити обухваћени бивши супружници, као и особе у сродству које не живе у оквиру истог домаћинства. Јасно, датој конфузији поред законске неодређености допринела је и неуједначена судска пракса, а с обзиром на поједине, раније представљене опозитне судске ставове (Милошевић, 2009).

Важан проблем нотиран у датом контексту представља и чињеница да и поред преношења одговорности кривичног гоњења на јавног тужиоца, пракса избегавања вођења кривичних поступака и непотребног оптерећивања оштећених лица није успешно ограничена. Ово се односи свакако на запажену ситуацију да се јавни тужиоци у пракси превише ослањају на изјаве оштећених лица, при чему у случају повлачења раније датог исказа по правилу обуставља и кривично гоњења. Свакако оваква пракса се не налази оправданом, а с обзиром на могућност коришћења различитих других доказних

Поступци заштите од насиља у породици

материјала. Медицински извештаји, записници поступајућих службеника органа унутрашњих послова, као и изјаве сведока, свакако се могу навести у датом контексту.

Ипак, ваља напоменути да проблем доказивања овим није у потпуности исцрпљен. Наиме пратећи запажање Ненадић (2009) проблем доказивања се посебно у контексту психичког насиља, које се неретко одвија у приватности дома без сведока. Чињеницом да се у датом случају ради о личном осећају, доказивање је практично немогуће без сведочења оштећеног лица. Коначно, водећи се наводима исте ауторке приликом процене постојања психичког насиља, јавни тужилац би морао имати у виду просечан праг толеранције просечне особе. Ово се истиче с обзиром да јавни тужилац у односу на психичко насиље не може заузимати праг нулти праг толеранције, без уважавања прага толеранције друштва и културе у којој се живи.

Да дато питање није без практичног значаја посебно се уочава у контексту проблема манипулација бивших супружника, односно супружника који су у току бракоразводне парнице, поверавања деце или поделе брачне тековине. У том смислу, неретко се износи аргументација према којој се обострана свађа представља као насиље једног супружника над другим, а са циљем обезбеђивања боље позиције у парничном поступку.

Значајно непотребно оптерећивање оштећених у кривичним поступцима нотирано је у контексту запажене секундарне виктимизације коју је жртва трпела током бројних поновљених саслушања. Коначно, овоме је одговарала и прилична неефикасност у погледу времена које протекне од пријављивања инцидента, до подношења кривичне пријаве, односно подизања оптужног акта. Јовановић (2008) тако базирајући се на резултатима спроведеног истраживања наводи да је просечан период од пријаве до подизања оптужнице чак 4 месеца. Јасно, оваква пракса у супротности је са императивом хитности поступања у случајевима породичног насиља, а с обзиром на природу кривичног дела и сталну изложеност жртве могућем новом насиљу.

Напоследку, премда је законодавац јасно исказао кроз законске одредбе намеру строжијег кажњавања учиниоца породичног насиља, казнена политика у периоду након 2002.године у овом контексту, показала се као врло блага. Ово се односи на запажање

Поступци заштите од насиља у породици

учесталог изрицања новчаних казни и условних осуда, односно казни затвора које су се неретко кретале и испод законског минимума. Исто се односи и на често нерационално тумачење олакшавајућих околности, попут статуса родитеља или издржаваоца породице, а који су јасно парадоксални у контексту природе извршеног кривичног дела.

Са циљем репрезентативности у финалним напоменама ваља се осврнути на рад Драгашевића (2009) који је анализирао праксу Општинског јавног тужилаштва у Новој Вароши. Наиме, сходно датом аутору у општини Нова Варош која броји преко 20.000 становника током 2002. године, а када је уведена инкриминација из члана 118а КЗ пријављено је само једно кривично дело насиље у породици. Додатно, у истом оквиру анализе током 2003. и 2004. године није пријављено ни једно кривично дело из члана 118а КЗ.

Осврнувши се на вињете које поменути Драгашевић (2009) презентује у свом раду, у датом случају као оштећена се појавила супруга извршиоца кривичног дела, а која је насиље трпела дуже време, пре него се одлучила да исто пријави полицији. Насиље се огледало у примени физичке силе, шамарању, ударању песницама, уз тешке увреде у присуству троје малолетне деце. Инцидентни догађаји одигравали су се обично у време када је учинилац био у алкохолисаном стању.

Ипак, занимљиво је да и поред хроничитета и високог интензитета насиља које је оштећена трпела, иста се на главном претресу није придружила кривичном гоњењу, већ је истакла да је супруг престао да конзумира алкохол, да је више не малтретира, те да је брак поново функционалан. Наравно, уважавајући дату изјаву, треба имати и на уму да је оштећена била економски зависна од учиниоца, незапослена, да није имала решено стамбено питање, нити могућности да оде било где са троје малодобне деце након 17 година брака. Окривљеном је изречена казна затвора у трајању од три месеца, условно, са роком провере од једне године.

Водећи се истим извором, током 2005. године на територији општине Нова Варош пријављена су три лица, а дати случајеви свакако пластично представљају проблеме домаћег правосуђа у контексту насиља у породици, који су раније елаборирани. Тако рецимо можемо поменути случај у коме је супруг у алкохолисаном стању нанео супрузи

Поступци заштите од насиља у породици

бројне повреде по телу, рукама и ногама, оборивши је ударцима на земљу. При томе приликом извршења кривичног дела машио се и ножа са сечивом дужине око 30 цм претећи супрузи да ће је заклати. Насиље је и раније било понављано, а обично је у вези са хроничним алкохолизмом окривљеног.

Ипак, и поред чињенице да је оштећена остала на суду доследна у своме исказу, да брак није разведен, и да окривљени и оштећена живе сами, без контакта са децом, окривљеном је суд изрекао условну казну у трајању од шест месеци са роком проверавања од две године, те меру безбедности одузимања предмета.

Коначно, ваља напоменути и случај са територије исте општине у коме се као извршилац појављује син, а оштећено лице је његов отац. Насиље се огледало у тешким увредама, претњама, те физичком малтретирању и пребијању оца. По пријављивању полицији и интервенцији полицијских службеника окривљени је вређао поступајуће полицијаци, претио им и покушао песницом да их удари. Ипак, како је дело из члана 118а КЗ окривљени негирао, а једини сведок је био сам оштећени, суд је стао на становиште да у наведеним радњама нема елемента кривичног дела насиље у породици, и донео ослобађајућу пресуду.

7.2 Насиље у породици – инкриминација из члана 194 Кривичног закона Републике Србије

Члан 194 Кривичног законика

- (1) Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се новчаном казном или затвором до једне године (три месеца до три године)*
- (2) Ако при извршењу дела из става 1. Овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши*

Поступци заштите од насиља у породици

учинилац ће се казнити затвором од три месеца до три године (шест месеци до пет година)

- (3) *Ако је услед дела из става 1. и 2. Овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година (две до десет година).*
- (4) *Ако је услед дела из става 1, 2. и 3. овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором од три до дванаест година (три до петнаест година)*
- (5) *Ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци (три месеца до три године и новчаном казном)*

Перципирајући бројне проблеме који су се појавили у кривичноправној пракси након увођења члана 118а КЗ и инкриминације насиља у породици, законодавац је изменама из 2006. године Кривичног законика представио ново решење садржано у члану 194. Дата експликација покушала је увести нове, прецизније и јасније одредбе, садржавајући значајне измене основног облика кривичног дела (Жарковић и сар., 2012; Шкулић, 2012).

Анализирајући дати оквир, кривично дело насиља у породици сходно новом решењу представило је основни, три тежа и један посебан облик. Битна измена у погледу садржине бића кривичног дела огледа се у одлуци законодаваца да значајно кориговану диспозицију основног облика кривичног дела, у оквиру које је изостављен трајни глагол „повређује“, а придодата одредница "дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице" (Милошевић, 2009).

Пратећи наводе Јовановић (2008) једна од примарних дилема у овом контексту јесте да ли дато дело заправо претпоставља четири алтернативно постављене радње извршења (примена насиља, претња нападом на живот или тело, дрско или безобзирно

понашање), док је угрожавање спокојства телесног интегритета или душевног стања члана своје породице, последица. Према истој ауторки друго тумачење пак, могло би се сагледати као постојање последично одређене радње извршења која се састоји у угрожавању (спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице), док су примена насиља, претња нападом на живот или тело, дрско или безобзирно понашање начини извршења радње.

Водећи се радом Жарковића и сарадника (2012) други важан аспект односи се на питање да ли је за постојање дела потребна једна или више радњи насиља, односно да ли је потребно понављање аката насиља. Наиме, ако би угрожавање сматрали радњом извршења логичним се чини да би било довољно да је радња предузета само једном. Овакав став исказан је коначно експлициран и одредбом чл. 112. ст. 30 КЗ сходно којем код дела чије су радње извршења одређене трајним глаголом, сматраће се да је дело учињено, ако је радња извршена једном или више пута.

Слично интерпретирање представља и Шкулић (2009),а који наводи да у ситуацији када је присутан, односно учињен само један чин насиља према члану породице, а који по својим особеностима, садржају и субјективном односу упућује на ризик поновне виктимизације, и један случај насиља може задовољити критеријум бића кривичног дела из члана 194 КЗ.

Наравно, у литератури се могу наћи и другачија тумачења, а сходно којима се истиче виша основаност става према коме је угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања последица у смислу конкретне опасности која траје краће или дуже време (Јовановић, 2008; Лазаревић, 2006; Вуковић, 2012).

Међу даљим појашњењима раније елборираних дилема може се поменути и правно схватање Апелационог суда у Нишу усвојено на седници дана 09.06.2010. године. Наиме, датим схватањем истиче се да ако је окривљени према више лица извршио радње које чине кривично дело насиље у породици из члана 194. КЗ не могу се исте правно квалификовати као јединствено нити као продужено кривично дело, већ се мора сматрати да постоји онолико кривичних дела колико је оштећених. Истим оквиром се наводи да појединац чињеницом да је члан породице не губи индивидуалност, те не његова лична

добра не постају каква колективна добра, а што је у складу са чланом 25. став 1 Устава РС према коме је физички и психички интегритет неповредив, а сходно чему свако као појединац, а не као члан групе, породице или нације ужива и потпуну заштиту датог добра.

Коначно, сумарни преглед закључака у датом контексту представља Делић (2012; 120) која наводи: „а) уколико се понавља једна радња према истом члану породице, треба узети да постоји једно кривично дело-кривично дело са индиферентним бројем чињења; б) уколико се врши више различитих радњи према једном члану породице треба узети да постији једно кривично дело – алтернативно прописана радња; в) Уколико се врши више радњи (које по својој природи представљају целину) према више пасивних субјеката од којих су неки пунолетни, а неки малолетни такође треба узети да постоји једно кривично дело и то тежи облик с обзиром на узраст пасивног субјекта – тежи облик конзумира лакши; г) наведено се не односи на случај када је остварен и најтежи облик овог дела из става 4. када ће увек постојати стицај и д) нема стицаја у случају када је остварен неки од облика овог кривичног дела који су предвиђени у ст. 1-4 и облик предвиђен у ставу 5. и тада треба узети да постоји кривично дело из ст 1-4 јер је дело из става 5 супсидијарно“.

Коначно иста ауторка у погледу могућности идеалног стицаја исту искључује, а у контексту кривичних дела принуде, злостављање и мучење, тешке телесне повреде, лаке телесне повреде, угрожавање сигурности, запуштања и злостављање малолетног лица и насилничко понашање, а с обзиром да је у питању привидни идеални стицај по принципу специјалитета.

Према Жарковићу и сарадницима (2012) радња извршења у контексту члана 194 КЗ обухватила би примену насиља, употребу претње, односно дрско или безобзирно понашање. Исти аутор наводи да дело може постојати и када је наведена радња предузета само једном, а у зависности од последице, односно од облика извршеног дела. Тако је дато тумачење оправдано у случају испољавања грубог насиља и употребе квалификоване радње, док је у случају дрског и безобзирног понашања за проузроковање угрожавања потребно да се радња понови више пута. Исти аутор наводи да је неопходно да радња извршења буде објективно подобна да доводе до последице, односно да између постоји

Поступци заштите од насиља у породици

узрочна веза. Тек наступањем последице, у виду угрожавања може се говорити о свршеном делу, односно у супротном би се оправдано говорило о некажњивом покушају.

Новине у погледу законске диспозиције огледају се и у увођењу термина насиље, а које сходно Шуловићу (2009) треба посматрати у најширем смислу. Нешто детаљнију елелорацију датог појма представља Јовановић (2008) која наводи да дати појам суштински није донео ништа ново, већ да се остварена измена може разумети у равни законске козметике. Дати став, поменута ауторка базира на чињеници да насиље подразумева пре свега употребу силе, али да подразумева и озбиљну претњу усмерену ка повређивању или угрожавању одређеног правног добра. У том смислу, чињеницом да је у даљем диспозитиву става 1 наведено постојање претње да ће се напасти живот или тело, појмом насиља, дати сегмент се само дуплира. Коначно, водећи се наводима Жарковића и сарадника (2012) појам насиља може се разумети у контексту значења примене принуде, а сходно инкриминацији из члана 135 КЗ.

Вративши се наводима Јовановић (2008), значење термина насиље може се разумети и као "сви облици физичког, психичког, емоционалног, духовног и економског насиља, који доводе до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног здравља било ког члана породице или породичне заједнице". Позивајући се на рад Марковић (2008) тако се могу диференцирати физичко, психичко насиље, емоционално, духовно и економско насиље које води раније наведеним последицама.

Водећи се ставом Стојановића (2009) неопходно је да радња извршења буде таква да је објективно подобна да доведе до угрожавања спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана породице. Између угрожавања и радње извршења мора постојати даље узрочна веза. Према истом аутору, дело из члана 194 КЗ сматраће се свршеним када дође до угрожавања, иначе би било оправдано само говорити о некажњивом покушају. Ипак, у датом контексту ваља указати на дилему да је оправдано говорити о свршеном кривичном делу са критеријума субјективног осећаја угрожености или објективног критеријума.

Премда се одредбе Породичног закона не могу користити за одређивање постојања кривичног дела насиље у породици (Драшкић, 2005), ваља напоменути да је законодавац у

Поступци заштите од насиља у породици

члану 187. ст 1. и 2. датог закона експлицитно дефинисао дати појам. Тако се сходно наведеном сегменту под појмом насиља у породици подразумева понашање којим један члан породице угрожава телсни интегритет, душевно здравље и спокојство другог члана породице. Под овим се нарочито сматра: наношење или покушај наношења телесне повреде, изазивање страха претњом убиством или наношење телесне повреде, присиљавање на сексуални однос, навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година или немоћним лицем, ограничавање слободе кретања или комуницирање са трећим лицима, вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.

Анализирајући детаљније остварене новине ваља се осврнути и на појмове дрског и безобзирног понашања као радње извршења. Тако Шуловић (2009) истиче да дрско понашање излази из правила уобичајеног понашања и интерперсоналне комуникације, уз испољавање вређања, игнорисања и спремности за физичко разрачунавање са другим лицем. Исти аутор наводи да безобзирно понашање може бити схваћено као висок степен непоштовања неке индивидуе, а да се манифестује кроз њено физичко и психичко малтретирање. При томе да ли се заиста ради о неком од ових понашања према Шуловићу (2009) мора се ценити у сваком конкретном случају.

Према Јовановић (2008) елемент дрског и безобзирног понашања може се тумачити сходно критеријумима који се односе на кривично дело насилничког понашања из члана 344 КЗ. У том смислу, под овим могу се разумети сва понашања која су у грубој супротности са општеприхваћеним понашајним нормама. Као и када је у питању разумевања појма насиља дрско и безобзирно понашање може бити управљано како према људима, тако и према стварима у смислу уништавања или оштећења ствари (Перић, 2006; Стојановић, 2006).

Слично тумачење представља и Ђорђевић (2007) која наводи да је дрско понашање садржано у радњама којима се грубо и противно коректном понашању нарушава спокојство другог лица. Исти аутор истиче да се под безобзирним понашањем може разумети предузимање оних радњи чијим се вршењем не води рачуна о томе да се другоме причињава зло, односно непријатност коју други није дужан да трпи. Коначно, ваља

Поступци заштите од насиља у породици

напоменути да је изменама и допунама Кривичног законика из марта 2009. године изостављен појам дрског понашања, а као начина извршења кривичног дела насиље у породици.

Анализирајући судску праксу Делић (2012) упућује на образложења из пресуде ОСБ Кж-2204/06 од 29.08.2006. године постојати кривично дело када се „окривљени безобзирно понашао према својој мајци на тај начин што је уз увреде није пуштао у кућу“. Односно, пресуде ОС у Чачку Кж -284/09 од 20.10.2009. године исто ће постојати када је окривљени у дужем периоду викао на своје родитеље, хистерисао и захтевао од њих новац за куповину дроге.

Ново законско решење обухватило је и увођење појма спокојства, а које се разликује од душевног стања члана породице. Тако према Јовановић (2008) спокојство може бити схваћено као осећање безбедности, безбрижности, хладнокрвности и мира. Слично се може разумети с обзиром на инкриминацију из члана 344 КЗ кривично дело насилничко понашање, а према коме угрожавање спокојства подразумева наступање осећања личне или имовинске несигурности, страха, одуства мира неопходног за нормалан и уредан живот (Стојановић, 2009).

Потпунијем разумевању датог појма доприноси и Шуловић (2009) који наводи да спокојство представља осећање психичке и физичке сигурности, те стање лишено било каквог узнемиравања. Ипак, према поменутом аутору, дата интерпретација доста је слична душевном стању, односно душевном миру и одсуству страха и несигурности, а што упућује на непотребно преклапање законских одредби.

Помоћ у тумачењу датих одредби пружа и пресуда Окружног суда у Београду Кж-491/07 од 05.03.2007. године којом се констатује да је „окривљени угрозио душевно стање своје супруге услед чега је она покушала да се отрује лековима јер је на Ускрс када је она кренула на горбље да обиђе гроб њиховог заједничког сина, оштећену вређао говорећи јој да је курва и да ће се курвати са циганима и покушао да је удави, због чега је она попила више таблета бромазепамма и бенседина“.

Поступци заштите од насиља у породици

Као и у контексту члана 118а КЗ кривично дело насиље у породици из члана 194 КЗ мора се разумети као властито кривично дело, односно *delictum propria*¹⁹. Ипак, занимљиво је да у правномотехничком смислу законодавац диспозицију започиње одредницом Ко, што упућује да се као извршилац може појавити било које лице. Међутим, ово није тачно, с обзиром да дато дело може учинити само лице са одређеним личним својством, према лицу са истим тим својством, односно дело може бити учињено само између чланова породице.

Значајно унапређење у погледу дилеме који круг лица је обухваћен датим одредбама решено је даље кроз члан 112. ст 28 КЗ, а у оквиру кога се наводи да се чланом породице сматрају и бивши супружници и њихова деца, као и родитељи бивших супружника.

Према Јовановић (2008) овим нису исцрпљени сви проблеми у наведеном контексту. Тако дата ауторка анализирајући представљени законски сегмент поставља питање да ли ће исто важити и уколико је дело учињено према усвојоцима или усвојеницима. Ипак, водећи се истим извором с обзиром на решења представљена у

¹⁹ У контексту дате дилеме ваља поменути пресуду Апелационог суда у Новом Саду КЖ И 6244/10 од 19.01.2011. године, а према којој извршилац кривичног дела насиље у породици из члана 194 КЗ као и пасивни субјект може бити само члан породице. Тако се у образложењу дате пресуде наводи да "Одредбама члана 112. тачка 28 Кривичног законика прецизирано је да се чланом породице сматрају, између осталих браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству.

Имајући у виду напред наведено, евидентно је да првостепена пресуда нема разлоге о одлучним чињеницама, због чега је захваћена битним повредама одредаба кривичног поступка из члана 368. став 1. тачка 11. ЗКП-а. Наиме, извесно је да се законски, у смислу битних обележја предметног кривичног дела, ванбрачни партнери могу сматрати чланом породице само ако живе у заједничком домаћинству. Ово је битна чињеница јер извршилац предметног кривичног дела, као и пасивни субјект може бити само члан породице. Због напред наведеног, образложење пресуде је у супротности са изреком пресуде, па је и она таква да се са сигурношћу не може испитати. Ово из разлога што првостепени суд у изреци пресуде наводи да је кривично дело извршено према бившој ванбрачној супрузи, а овакво утврђење се налази и у чињеничном стању образложења пресуде на страни 4, пасус 5. На страни 5 образложења побијане пресуде, првостепени суд поклања веру исказу оштећене С.М. да је иста са окривљеним живела у вабрачној заједници до августа 2009. године. На страни 6 првостепене пресуде у задњем пасусу, суд даје правну квалификацију овог дела, а при томе се уопште не осврће на део одбране окривљеног из које произилази да је исти након напуштања ванбрачне заједнице отишао да живи у Нови Сад. Управо из оваквих разлога се пресуда не може са сигурношћу испитати, јер се не може утврдити да ли су окривљени и оштећена живели у заједничком домаћинству у време инкриминисаног догађаја или не, а што је одлучна чињеница од чијег правилног утврђења зависи постојање кривичног дела".

Поступци заштите од насиља у породици

Породичном закону, а према којима усвојено дете има једнака права према усвојитељима као дете према родитељима, односно да усвојитељи имају правни положај родитеља (члан 6 и члан 7) може се с правом закључити да дати оквир свакако обухвата и усвојитеље и усвојенике.

Посебно занимљива дилема оквира породичноправне заштите односи се на контекст истополних заједница. Наиме, ако би се водили усвојеном терминологијом Кривичног законика који помиње постојање супружника, односно брачних другова, а Породични закон брак препознаје као заједницу између мушкарца и жене, онда се основано закључује да насиље између хомосексуалних парова, без обзира на друге атрибуте односа, не може бити обухваћено чланом 194. КЗ. Наравно, ваља напоменути да у члану 197. породичног закона постоје одредбе које би се могле тумачити другачије, попут става 2, 3 и 5, а у којим се наводи да се члановима породице сматрају и лица која јесу или су била у емотивној или сексуалној вези. Ово питање покреће и Стојановић (2009) који наводи да је потпуно нејасно на која се то лица мисли која су била само у емотивној, а не сексуалној вези, и о каквој природи емотивне везе се може говорити. Међутим, дата асинхроност не може бити валидна када је у питању кривично право, већ пре свега као оријентир.

Анализирајући судску праксу занимљиво је да је суд становишта да кривично дело насиља у породици могу извршити и оба брачна друга један према другом. Тако се Пресудом Окружног суда у Београду Кж 3062/06 од 21.11.2006. године и пресудом Трећег општинског суда у Београду К. 188/06 од 19.05.2006 године наводи да је окривљени оглашен кривим када је употребом силе угрожавао телесни и душевни интегритет члана породице. Наиме, према датом извору окривљени је своју супругу психички малтретирао говорећи јој да је зове Лешће и покојна мајка, позивајући је да се убије и да је луда. Поред тога окривљени је оштећену физички злостављао ударајући је без разлога песницама у пределу главе, носећи са собом увек велики кухињски нож или дрвену мотку, а чиме је угрожавао душевни интегритет супруге, изазивајући код ње осећање страха од употребе датог оруђа.

Поступци заштите од насиља у породици

Ипак, у истом предмету окривљена је и супруга која је оглашена кривом због претње да ће напасти живот и тело супруга, а чиме је угрозила спокојство или душевно стање члана своје породице. Окривљена је наиме, свакодневно психички и физички малтретирала првоокривљеног супруга ударајући га док лежи. Такође му је више пута претила ножем, замахивала истим, а услед чега је дошло до угрожавања душевног интегритета супруга.

И мада је законодавац експлицитан да се као извршилац и пасивни субјект могу појавити само чланови породице, према Стојановић (2009) подстрекач или помагач могу бити лица ван круга чланова породице.

Премда су након измена које су обухваћене новим решењима садржаним у члану 194 КЗ став 2 и 3 остали непромењени, након датог периода судска пракса доноси нова појашњења наведене инкриминације. Тако је пресудом Окружног суда у Београду Кж 2978/06 од 08.11.2006. године и пресудом Општинског суда у Младеновцу К 225/06 од 22.08. 2006. године наведено да тешка телесна повреда као тежа последица може постојати и онда када се оштећена повредила приликом бекства ради избегавања сукоба са својим супругом. Из образложења пресуде се даље наводи да су "неосновани жалбени наводи браниоца окривљеног да тешка телесна повреда која је наступила услед пада оштећене са терасе односно након што је оштећена искочила са терасе нису у директној узрочно-последичној вези са нападом окривљеног, те стога и не стоји правна квалификација из става 3. члана 194 Кз. Ово стога што се узрочна веза управо заснива на томе да је окривљена, избегавајући напад на једини могући начин на који је то могла да изврши искакањем са терасе, задобила предметне повреде".

Поштујући наведено, као и у случају тумачења ранијег члана 118а, квалификовани облик кривичног дела насиље у породици у односу на тешку телесну повреду претпоставља нехатно чињење, док је у случају предузимања радње извршења према малолетном лицу, само оправдано говорити о умишљају (Стојановић, 2009)

Анализирајући ново решење из члана 194 КЗ приметно је да је значајнију измену претрпео члан 4, а којим је сада омогућено повезивање са чланом 3, односно ситуација у којој је радња извршења за последицу имала смрт члана породице, а предузета је према

Поступци заштите од насиља у породици

малолетном лицу. Као и у контексту телесних повреда овде се говори о нехатном поступању, јер би у супротном било оправдано говорити о умишљајном убиству члана породице садржаном у инкриминацији из члана 114. тачка 8. КЗ.

Тако је пресудом ВСС Кж -627/05 од 09.05.2005. године окривљена оглашена кривом јер је у „*више наврата употребом силе угрожавала телесни и душевни интегритет члана породице – оштећеног који је био њен девер са којим је живела у породичном домаћинству и који је био заостао у развоју, отежано се кретао и у пијаном стању често вршио нужду у кревету, и то на тај начин што га је тукла, а критичног дана стезањем врата изазвала његову смрт*“.

Пратећи измене Породичног закона усвојене 2005. године, законодавац је предвидео потпуно нове одредбе у оквиру члана 194. КЗ а које се односе на обезбеђивање санкција у случају кршења мера заштите од насиља у породици (Почуча, 2010; Панов, 2008). Наиме, водећи се чланом 198. Породичног закона суду се оставља могућност изрицања правних мера заштите жртава насиља у породици, а које подразумевају 1) издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине, односно закупа непокретности; 2) издавање налога за уселење у породични стан или кућу, без обзира на право својине или закупа непокретности; 3) Забрана приближавања члану породице на одређеној удаљеност; 4) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице и 5) забрана даљег узнемиравања члана породице. Ипак, како дати закон не предвиђа санкције у случају кршења наведених мера исто је постављено у оквиру кривичног законодавства (Почуча и Шаркић, 2012).

Посебан сегмент анализе инкриминације из члана 194. КЗ обухвата аспект запређених казни. Ово се посебно чини с обзиром на новелираност законских одредби Законом о измеменама и допунама кривичног законика из 2009. године и 2012. године. Тако је сходно решењу из 2006. године за основни облик предметног кривичног дела учиниоцу била запређена новчана казна или казна затвора до једне године. Занимљиво, овакво решење је предвидело драстично блажу санкцију, а с обзиром да је чланом 118а КЗ РС законски максимум био одређен на три године. Тек враћање на првобитно решење

Поступци заштите од насиља у породици

остварено је изменама из 2009. године када је осим подизања законског максимума, законодавац и поставио законски минимум казне на три месеца (Стојановић, 2009).

У погледу квалификованог облика насиља у породици, а у односу на средство извршења, решење из 2006. године такође је представило блажу казнену политику. Тако док је ранијим чланом 118а КЗ РС учиниоцу била запрећена казна затвора од шест месеци до пет година, решењем из 2006. године иста је одређена у трајању од три месеца до три године. Поново, као и у претходном случају, изменама из 2009. године, законодавац је у погледу казне вратио првобитно решење.

Тенденција блажег кажњавања приметна је и у контексту става 3 члана 194. КЗ а којим се предвиђа да ће учинилац дела из става 1 и 2 овог члана услед чијег је поступања наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља оштећеног лица или је дело учињено према малолетнику, казнити затвором у трајању од једне до осам година. Дате казнене одредбе запажа се да су блаже и у погледу запрећеног законског минимума и у погледу запрећеног максимума, а у поређењу са ранијим чланом 118а. КЗ РС. Овакво одлучивање законодавца чини се наравно у супротношћу са исказаном намером строжег санкционисања дате врсте кривичних дела, а што је коначно исправљено решењем из 2009. године

Доста нејасан став законодавца представљен је и у контексту става 4 елаборираног члана, а који предвиђа нехатно наступање смртне последице члана породице услед предузете радње извршења. Наиме, док је првобитни члан 118а. КЗ РС у датом случају одредио само законски минимум казне на десет година затвора, каснија решења представила су драстично блаже опције. Тако је Кривичним законом из 2006. године по истом основу учиниоцу запрећено казном затвора у трајању од три до дванаест година, док је решењем из 2009. године законски максимум подигнут на петанест година, без даљих измена.

Коначно, у погледу новог става 5 члана 194. КЗ решењем из 2006. године законодавац је предвидео да ће лице које прекрши мере заштите од насиља у породици бити кажњено новчано или затвором у трајању до шест месеци. Ипак, доста строжији

Поступци заштите од насиља у породици

концепт усвојен је законом из 2009. године, а којим се по датом основу учиниоцу прети затвором од три месеца до три године и кумулативно новчаном казном.

Сумирајући наведено, нова инкриминација садржана у члану 194. КЗ донела је током година чини се више турбуленција него правне јасноће и поједностављивања. Ово се посебно односи на раније поменуте појмовне проблеме, неусклађеност са другим законима, као и осцилирајућу казнену политику законодавца.

Поред наведеног, аутори попут Милошевића (2009) указују да је последњих година све гласнија теза о неоправданости кривичног гоњења учиниоца насиља у породици по службеној дужности. О овоме сведочи и иницијатива Основног јавног тужилаштва у Суботици које је достављајући Закључке поводом радне верзије Закона о изменама и допунама Кривичног закона А бр. 163/12 од 23.10.2012. године, између осталог предложило да се основни облик кривичног дела из члана 194. КЗ гони по предлогу оштећеног лица.

Раније поменути судија врховног суда Милошевић (2009) у том смислу наводи репрезентативан пример из праксе према којем: *"супруг пекарски радник са супругом и две ћерке од три и шест година, живи у изнајмљеном стану, дворишној згради, једног београдског приградског насеља. Газдарица живи у уличној згради. Он долази у рано јутро у свој стан, када избаци последњу фуруну, око пет часова, и увек га чека распремљен кревет, нешто да поједе, умије се (нема купатила), а конкретног јутра ништа од тога. Он почиње да виче, пробуде се супруга и старије дете, и супруга виче на њега у стану, потом из дворишта, вика, нема физичког контакта, млађе дате и даље спава. али пробуди се газдарица, не може да спава, зове полицију, газдарица и супруга говоре да је било страшно. Одведоше га, на кривична пријава за члан 194. став 1 Кз, на истражни судија после саслушања одреди притвор".*

Једно од спорних питања у датом контексту отвара и Шкулић (2009). Наиме, према датом аутору, треба бити посебно опрезан са кривичним прогоном за дата кривична дела, а посебно с обзиром на могућност примене начела опортунитета. Тако, водећи се запажањем Здравковића и сарадника (2012) примена опортунитета је могућа у контексту

Поступци заштите од насиља у породици

става 1 и 2 члана 194. КЗ, а којима је забрањена казна од три месеца до три године, односно од шест месеци до пет година.

Вративши се наводима Шкулића (2009) премда је начелна судска пракса да се одлагање кривичног гоњења не примењује у случајевима кривичних дела са елементима насиља, исти аутор упућује да би примена датог начела била сврсисходна у немалом броју случајева породичног насиља²⁰. Слично износе и Здравковић и сарадници (2012) који наглашавају да је примена одредби 236 и 237 ЗКП оправдана само у односу на основни облик кривичног дела насиље у породици, и то само изузетно, имајући у виду начин и средство извршења односног дела. Међу аргументима који говоре у прилог примене начела опортунитета, поменута група аутора наводи пре свега хитност поступања, а с обзиром на потребу неодложног спречавања наступања тежих облика виктимизације. Исто се може разумети и с обзиром на могућност примене мера из члана 236 ЗКП, попут обавезе плаћања одређеног новчаног износа у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе, као и обављање одређеног друштвено корисног или хуманитарног рада, а које имају карактер санкција.

Слично запажање износи се и у односу на опажену феноменолошку слику према којој већина случајева насиља у породици бива извршена у контексту злоупотребе алкохола или дрога. Наиме, водећи се тачком 5 и 6 члана 236 ЗКП-а, које предвиђају обавезу подвргавања одвикавању од алкохола или опојних дрога или психосоцијалној терапији, а које имају карактер мера безбедности, стиче се утисак да би отклањањем преципитирајућег фактора алкохола или дрога у великој мери било побољшано породично функционисање без покретања кривичног поступка.

Наравно, приликом примене начела опортунитета и пратећих мера, треба имати у виду и шири контекст. Здравковић и сарадници (2009) тако упућују да би плаћање одређеног новчаног износа било оправдано само након сагледавања економских прилика у

²⁰ Према члану 236 Закона о кривичном поступку Србије за учињено кривично дело за које је предвиђена новчана казна или казна затвора до 3 (5) година јавни тужилац може уз сагласност суда да одложи кривично гоњење. Услов за наведено јесте да осумњичени прихвати и у року од шест месеци изврши једну или више наметнутих обавеза у виду: накнаде штете настале извршењем кривичног дела; плаћања одређеног новчаног износа у корист хуманитарне организације или јавне установе; обављања друштвено корисног или хуманитарног рада; плаћања обавезе издржавања; учествовања у програму одвикавања од алкохола или опојних дрога; подвргавања психосоцијалној терапији.

породици, с обзиром да би исто оптеретило породицу као целину. На другој страни пак, друштвено користан или хумантирани рад, поставља се према истом извору, као мера са значајним специјалним и генерално превентивним потенцијалом.

7.3 Кривичноправна заштита од насиља у породици у контексту општих кривичних дела

Као што је то истакнуто у ранијим напоменама, пре увођења засебне инкриминације насиља у породици, заштита жртава породичног насиља остваривана је у контексту општих кривичних дела. Тако је дати сегмент обухватио читав корпус забрањених понашања која су у оквиру Кривичног законика сврстана у различите главе, а с обзиром и на различитост заједничког заштитног објекта (Стевановић, 2002; 2004; Павловић, 2013). Премда су предности и мане датог облика кривичноправне заштите жртава породичног насиља раније елaborasiани, у даљем тексту даће се краћи приказ и анализа сродних кривичних дела, укључујући кривична дела против живота и тела, кривична дела против брака и породице, кривична дела против права и слобода грађана, те кривична дела против полних слобода. Наредна критичка анализа отуда има за циљ пре свега указивање на феноменолошку ширину насиља у породици као појаве, сложеност законских одређења и проблема диференцијације, као и разрешења појединих правних питања попут стицаја различитих кривичних дела.

7.31 Одузимање малолетног лица

Чланом 191 КЗ РС, законодавац је одузимање малолетног лица инкриминисао као кривично дело које припада групи кривичних дела против брака и породице. Датим решењем се штити право одређених лица да се старају о малолетном лицу, а чиме се, посредно штите и његови интереси (Милошевић, 2008; Јовановић и Јовашевић, 2002).

Поступци заштите од насиља у породици

Одузимање малолетног лица може се вршити са циљем проузроковања психичке патње код другог члана породице, у смислу угрожавања душевног спокојства. Најчешће је реч о другом родитељу, али може бити усмерено и ка брату, сестри, баби, деди. Наравно, дело може представљати и насиље према самом малолетном лицу. Отуда се репрезентативним поставља пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1556/06 од 21.јуна 2006.године и пресуда Петог општинског суда у Београду К.1305/04 од 6.фебруара 2006. године којом се наводи: „*Окривљени је противправно задржао свог малолетног сина који је одлуком надлежног органа о додели малолетног лица поверен мајци, на тај начин што је поступајући противно наведеној одлуци, није вратио сина мајци након заједничкиведеног викенда, већ га је одвео у унутрашњост*“.

За разлику од кривичног дела отмице, које се према тумачењу Стојановића (2006), врши у намери да се неко лице принуди на нешто, а отето лице се лишава слободе, основни циљ вршења кривичног дела одузимања малолетног лица јесте да извршилац преузме старање о малолетном лицу уместо лица које је на то овлашћено. Шире посматрано, вршење овог кривичног дела може потврђивати постојање контекста насиља у породици, односно стицаја овог дела и дела насиља у породици.

Анализирајући дати описани сегмент, законодавац је прописао основни облик (став 1), један лакши (став 2) и један тежи облик (став 3). Тако је биће основног облика експлицирано као противправно задржавање или одузимање од родитеља, усвојиоца, стараоца или другог лица, односно установе, којима је малолетно лице поверено или као онемогућавање извршења одлуке којом је малолетно лице поверено одређеном лицу, а запређена казна је новчана или казна затвора до три године.

Детаљнијим појмовним тумачењем, задржавање подразумева да се малолетно лице већ налазило код извршиоца кривичног дела који одбија да га преда лицу или установи којима је на старање поверено, док одузимање подразумева активну радњу, пре свега одвођење са одређеног места, односно од лица код кога се налазило. Уколико се пак ради о утицању на вољу малолетника, не сме бити коришћена принуда у смислу истоименог кривичног дела, јер се, према виђењу неких аутора, овде отвара постојање стицаја кривичног дела принуде, са кривичним делом одузимања малолетног лица.

Поступци заштите од насиља у породици

Посебно важна дилема овде тиче се и постојања кривичног дела насиља у породици из члана 194 став 3 КЗ или чак стицаја ова два дела. У оба случаја, радња представља противправну делатност. Међутим, постоје ситуације када радња није извршена, тј. када малолетно лице самоиницијативно напусти лице којем је поверено и добровољно борави код другог лица. Може бити спорно и то што пасивни субјект може бити и старији малолетник, односно лице које према ПЗ (сходно члану 60 став 4), може одлучити са којим ће родитељом живети. Према томе, ову околност би требало посматрати као основ за искључење противправности. У другом случају, када је реч о онемогућавању извршења одлуке којом је малолетно лице поверено одређеном лицу, за постојање дела довољно је да је таква радња предузета и није неопходно да је извршење одлуке онемогућено.

Други облик овог кривичног дела тиче се онемогућава извршења одлуке надлежног органа којом је одређен начин одржавања личних односа малолетног лица са родитељем или другим сродником. Малолетно лице има право на личне односе са другим родитељом са којим не живи, и оно се може ограничити једино судском одлуком, а као посебан разлог ограничења јесте управо насиље у породици (члан 61 став 3 ПЗ). И овде се као основ за искључење противправности може узети одлука малолетника који је навршио 15 година о одржавању личних односа са родитељем са којим не живи. Починиоцу овог кривичног дела може се изрећи новчана казна или казна затвора у трајању до две године (Лазаревић, 2006).

Тежи квалификовани облик, према тумачењу Стојановића (2006), описан у ставу 3, постоји када је основно дело (из става 1) учињено из користољубља или других ниских побуда или уколико услед основног дела наступе теже последице, а то су теже угрожено здравље, васпитање или школовање малолетног лица. Обзиром да се ради о, како је наведено, тежој последици, потребно је да у односу на њу постоји нехат, а могућ је и умишљај с обзиром да наступањем последица нису остварена обележја неког другог кривичног дела. Предвиђена казна затвора је од шест месеци до пет година.

Анализирајући релевантну литературу, код аутора као што је Јовановић (2008), наилазимо на дилему зашто законодавац није везао ове квалификаторне околности и за

облик дела из става 2, обзиром на постојање могућности да се и то дело врши из других ниских побуда. Наиме, често се у пракси сусрећемо да се у случајевима поремећених односа међу супружницима (а понекад и због насиља у породици) дешава да један родитељ из освете или пакости спречава другога у одржању личних односа са дететом.

Став четири овог кривичног дела даље прописује основ за ослобађање од казне починиоца кривичног дела у случајевима из става 1 и става 3 када учинилац добровољно преда малолетно лице лицу или установи којој је оно поверено.

У случају да суд изрекне условну осуду за дело из ст. 1. до 3. овог члана, суд може одредити обавезу учиниоцу да у одређеном року преда малолетно лице лицу или установи којој је малолетно лице поверено или омогући извршење одлуке којом је малолетно лице поверено одређеном лицу или установи, односно одлуке којом је одређен начин одржавања личних односа малолетног лица са родитељем или другим сродником (Лазаревић, 2006).

7.32 Запуштање и злостављање малолетног лица

У групи кривичних дела против брака и породице законодавац је предвидео и кривично дело запуштања или злостављања малолетног лица (Ћопић, 2003). Тиме је у члану 193 КЗ предвиђено да родитељ, усвојилац старалац или друго лице које грубим занемаривањем своје дужности збрињавања и васпитавања запустити малолетно лице о којем је дужно да се стара, казниће се затвором до три године. Из овога произилази да родитељ или, у случајевима предвиђеним законом, усвојилац, старалац или друго лице, имају право и дужност да се старају о својој малолетној деци. Ако је реч о занемаривању те дужности, могућности преузимања одређених законом прописаних мера у интересу малолетног лица постоји у области породичног права и права социјалног старања (превентивни надзор од стране органа старатељства, лишавање родитељског права и др). Ако се ипак ради о занемаривању те дужности због које је дошло до штетних последица по малолетно лице, оправдано је коришћење и кривичног права. Остаје дилема процене

Поступци заштите од насиља у породици

постојања грубог занемаривања дужности збрињавања и васпитања, које законодавац није прецизирао, те се оно врши у сваком поједином случају с обзиром на интензитет, учесталост, последице и околности под којима се чини, али и с обзиром на субјективне моменте (Милошевић, 2010; Стојановић, 2006).

Анализирајући судску праксу на овом месту ваља поменути и пресуду Окружног суда у Београду Кж. 1191/06 од 20. септембра 2006. године и пресуду Општинског суда у Лазаревцу К.303/05 од 2. фебруара 2006. године, а којом се наводи: *„Окривљени је, као родитељ, извршио кривично дело злостављања малолетног лица тако што је оштећену своју кћер, у периоду када је имала између 12 и 14 година, тукао више пута месечно ударајући јој шамаре по лицу, једном приликом исту је шутирао ногом у пределу кичме, а другом приликом је истукао прutom од руже као и пластифицираном металном шипком и принуђивао је на рад који не одговара узрасту малолетног лица тако што јој је наређивао да обавља све послове одржавања домаћинства и то да: кува, пере, скупља и пегла веш, чисти и спрема просторије у кући, те да врши набавку намирница.“*

Док је у првом случају реч о запуштању, тежи облик (став 2) тиче се злостављања малолетног лица. Тако је закон прописао да родитељ, усвојилац, старалац или друго лице које злоставља малолетно лице или га принуђава на претеран рад или рад који не одговара узрасту малолетног лица или на просјачење или га из користољубља наводи на вршење других радњи које су штетне за његов развој, казниће се затвором од три месеца до пет година. Најкраће речено, злостављање обухвата различите облике нехуманог поступања са малолетним лицем које су штетне за његов развој и може се тумачити у смислу кривичног дела зостављања и мучења из члана 137 став 1 КЗ-а, односно као наношење физичког или психичког бола, уз изостанак телесног повређивања.

Прегледом судске праксе на овом месту може се поменути и Решење Окружног суда у Београду Кж. 3095/06 од 29. новембра 2006 и пресуда Првог општинског суда у Београду К. 1642/05 од 1. септембра 2006. године којом се наводи: *"Родитељи су грубо занемарили своју дужност збрињавања и васпитања и запустили своју малолетну децу, на тај начин што децу нису уписали у основну школу, нити обезбедили здравствену*

Поступци заштите од насиља у породици

заштиту, јер оштећени малолетници немају здравствене књижице, нити су икада били код лекара на редовном прегледу".

Овде се јавља проблем разграничења са квалификованим обликом кривичног дела насиља у породици из чл.194 став 3. Један од критеријума за разликовање је, према Стојановићу (2006), то што код овог кривичног дела није потребно да се угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање малолетног лица, као што је то случај насиља у породици. Интересантно је и то, да када је поред малолетног лица злостављан још неки члан породице, обично је реч о мајци, дело се квалификује као насиље у породици, сходно члану 194 КЗ-а став 3. Као примери радње злостављања у судској пракси се наводе: гурање, шамарање, вучење за косу, поливање водом, хватање за руке и слично, а не дисциплинске мере које подразумевају у појединим случајевима ограничење слободе кретања или чак и примену неких облика силе или претње. Судаћи према томе, у радње злостављања подводе се они поступци који по интензитету превазилазе ниво дисциплинских мера и подразумевају деловање на тело, али не представљају телесну повреду (Стојановић и Перић, 2006).

Други облик радње која указује на извршење овог дела јесте примена силе или претње, односно принуђивања на одређене активности, а то су претеран рад или рад који не одговара узрасту малолетног лица или на просјачење. Овај облик радње обухвата користољубље као основни мотив за навођење тј. на вршење одређених радњи штетних по развој малолетног лица. Осим поменутог мотива мора бити предузета и одређена радња навођења, а која се може подвести под појам подстрекивања (Лазаревић, 2006).

Као могући извршиоци и овде се јавља исти круг лица као и код облика из става 1, а потребно је да постоји њихова дужност старања о малолетном лицу. Уколико би радњу предузело лице које није дужно да се стара о малолетном лицу, онда би било речи о другом кривичном делу, пре свега о принуди (Стојановић, 2006; Јовић, 2002).

Једно од спорних питања у датом контексту јесте однос овог кривичног дела са делом насиља у породици. Ослањајући се на наводе Јовановића (2008), превагу треба дати насиљу у породици, у случају када је однос учиниоца-члана породице према малолетном лицу такав да укључује и радње злостављања и запуштања.

7.33 Недавање издржавања

У члану 195 КЗ РС, законодавац је недавање издржавања инкриминисао као кривично дело које спада у групу кривичних дела против брака и породице и оно представља облик тзв. економског насиља у породици.

Чланови породице имају право и дужност издржавања у односу на друге чланове породице, а његова кривичноправна заштита је од велике важности, нарочито у случајевима када друга правна средства нису довољна за остварење овог права. Породични закон регулише поменута права и дужности члана породице, у вези са издржавањем, престанком издржавања, судским поступком по тужби за издржавање и остала питања (Ђоровић, 2008).

Тако прегледом судске праксе издвајамо Пресуду Окружног суда у Београду Кж. 2153/06 од 1. септембра 2006. године и пресуду Општинског суда у Младеновцу К. 131/06 од 19. јуна 2006. године којом се наводи да: *"Окривљени није давао издржавање на начин како је то утврђено судским поравнањем, када је поравнањем утврђено да даје 30 одсто од своје зараде, па у ситуацији када је окривљени престао радни однос па је на име отпремнине добио 10 месечних зарада и од тога износа није дао новац за издржавање свог малолетног сина, извршио је кривично дело"*.

Нова формулација овог кривичног дела ставља у бољу позицију оштећеног јер налаже да онај ко не даје издржавање за лице које је по закону дужан да издржава, а та дужност је утврђена извршном судском одлуком или извршним поравнањем пред судом или другим надлежним органом, у износу и на начин како је то одлуком односно поравнањем утврђено, казниће се новчаном казном или затвором до две године. Овако формулисан члан изоставља доказивање намере учиниоца да не даје издржавање, какав је случај био до измене Кривичног законика (Илчић, 2006).

Кривично дело има основни (став 1) и тежи облик (став 3). Основни облик јесте недавање издржавања, тј. пропуштање да се лицу оно даје и поред постојања обавезе. Циљ издржавања, које може бити одређено у новчаном износу или другом облику, уколико се тако споразумеју издржавано лице и лице које је у обавези да даје издржавање (члан 161

Поступци заштите од насиља у породици

Породичног закона), је обезбеђивање егзистенцијалних потреба издржаваног лица. Није неопходно да учинилац издржавање не даје уопште, већ је могуће да он то чини спорадично, не поштујући тако износ који је одређен извршном судском одлуком или начин давања који је њоме предвиђен. Бавећи се релевантном литературом, код аутора као што је Стојановић (2006), поставља се питање да ли је недавање издржавања трајно кривично дело или се сваком новом радњом извршења остварује ново кривично дело. Према његовом тумачењу, овде није реч о трајном кривичном делу јер не постоји главни услов за то, односно првом радњом извршења није створено противправно стање које све време траје, као што је случај нпр. затварања код кривичног дела противправног лишења слободе. У пракси је најчешћи случај понављања радње извршења те се може говорити о конструкцији продуженог кривичног дела. Уколико је дело почињено према више пасивних субјеката, постојаће стицај кривичних дела те је у том погледу могућ стицај више продужених кривичних дела (Лазаревић, 2006).

У пракси се поставља и питање да ли постоји кривично дело и у случајевима престанка постојања законских основа за издржавање, а да то још није утврђено судском одлуком. Наиме, у случајевима када истекне време за које постоји обавеза издржавања, или дође до смрти издржаваног лица, или уколико се ради о издржавању супружника када издржавани супружник склопи нови брак или ванбрачну заједницу, треба узети у обзир да је реч о обавезним основама и да кривично дело не постоји. Код факултативних основа престанак обавезе издржавања мора бити донет одлуком надлежног суда. Предвиђена казна је новчана или казна затвора до једне године, за разлику од тежег облика кривичног дела недавања издржавања где је запређена кривична санкција у трајању од 3 месеца до три године. Тежи облик, описан ставом 3 постојаће када су, због недавања издржавања које је одређено судском одлуком, настале тешке последице за издржавано лице. Акцент је на узрочној вези која постоји између недавања издржавања и тешке последице и да је последица била обухваћена нехатом чиниоца.

Занимљиву перспективу носи и Пресуда Окружног суда у Београду Кж: 2220/06 од 6. септембра 2006.године и пресуда Петог општинског суда у Београду К 431/06 од 5.маја 2006. године. Тако се према наводима датог извора истиче да је: "*правно ирелевантна*

Поступци заштите од насиља у породици

одбрана окривљеног да није давао издржавање за своје дете јер сумња да је дете његово, када ниједном својом радњом није оспорио очинство детета, а на основу извода из матичних књига несумњиво је утврђено да је дете рођено у току трајања брака између окривљеног и његове бивше супруге, и да је као отац детета у матичној књизи уписан окривљени".

Коначно у погледу кажњавања, ако суд починиоцу кривичног дела изрекне условну осуду, може му и као услов одредити обавезу да измири доспеле обавезе и да уредно даје издржавање. У супротном суд опозива одлуку. Јавни тужилац такође може одложити кривично гоњење уколико учинилац прихвати да испуни доспеле обавезе издржавања, која уколико буде извршена тужилац ће одбацити кривичну пријаву.

7.34 Кршење породичних обавеза

Како породично право предвиђа већи број права и дужности чланова породице, у случајевима када се ради о најдрастичнијим кршењима дужности која као последицу могу имати угрожавање егзистенције другог члана породице, оправдана је кривичноправна интервенција. Кривично дело кршење породичних обавеза, садржано у члану 196 КЗ РС, такође има основни облик и два тежа квалификована облика. Радња извршења основног облика јесте остављање члана породице, те је у складу са ставом 1. законодавац одредио кривичне затворске санкције у висини од три месеца до три године за починиоца који кршењем законом утврђених породичних обавеза остави у тешком положају члана породице који није у стању да се сам о себи стара. Остављати се може члан породице који није у стању да се сам стара о себи, те бива остављен у тешком положају, што би био случај са децом, тешко болесним или непокретним лицима (Лазаревић, 2011; Стојановић, 2013).

Други услов јесте да је учиниоц био у могућности и био способан да се постара о члану породице, али то није учињено, односно радња овог дела се врши нечињењем тј. непружањем помоћи члану породице коме је та помоћ неопходна, који се налази у тешком

Поступци заштите од насиља у породици

положају или пропуштањем вршења својих обавеза. Пасиван субјект може бити само члан породице, као и сам извршилац. За учиниоце је предвиђена казна затвора од три месеца до три године (Лазаревић, 2006; Чејовић, 2006).

Осим описаног основног облика, ово кривично дело има и два квалификована облика. У оба случаја запрећена казна је виша у односу на основни облик. Тако је у ставу два предвиђено тешко нарушавање здравља као квалификаторна околност и казна је од једне до пет година затвора, а у ставу три где је као квалификаторна околност настала смртна последица, запрећена казна је од једне до осам година затвора. Одредба става 4 овог кривичног дела омогућава да суд уз условну осуду учиниоцу наложи уредно испуњавање породичних обавеза. Упоређујући однос овог кривичног дела са кривичним делом насиља у породици, дело би се могло квалификовати као насиље у породици које би конзумирало кршење породичних обавеза (Јовановић 2008).

7.35 Родоскрвњење

Ова инкриминација реформисана је новим кривичним закоником и садржана је у члану 197 КЗ РС. Анализирајући релевантну литературу уочено је сужавање домена заштите на малолетног сродника по крви у правој линији, односно малолетног брата или сестре док извршилац мора бити пунолетно лице и у релевантном сродничком односу. Паралелно је, уз сужавање криминалне зоне проширена радња извршења, јер се више не своди на обљубу у ужем смислу. Конкретно радња извршења кривичног дела јесте обљуба у ширем смилу, тј, вагинални коитус (обљуба у ужем смислу), као и анални и орални коитус (Wagner, 2006; Чејовић, 2006; Стојановић, 2006; Павловић, 2013; Стевановић, 2002).

Упоређујући радњу извршења овог кривичног дела са кривичним делом силовања, оне су у том погледу исте, што није случај код кривичног дела недозвољених полних радњи. Са обљубом може бити изједначен само полни чин, односно чин који има сексуални карактер (Ристић, 2013).

Пасиван субјект овог деликта може бити само малолетни сродник, где се поставља питање да ли је реч о малолетном лицу (лицу до осамнаест година) или о малолетнику

(лицу од четрнаест до осамнаест година). Према мишљењу Стојановића (2006), појам малолетног сродника треба схватити у смислу малолетног лица. Извршилац може бити само пунолетно лице које се налази у крвном сродству у правој линији или у побочном сродству, где се постојање овог кривичног дела ограничава на радњу извршења у односу на малолетног брата или сестру, укључујући и браћу и сестре само по једном родитељу. Дело се врши са умишљајем а прописана казна је затворска у трајању од шест месеци до пет година. Стварна заблуда у погледу постојања чињенице сродства, искључује радњу извршења, без обзира да ли је отклоњива или није. Уколико би у датом случају постојали елементи кривичног дела насиља у породици, чињенично стање могло би се квалификовати као стицај ова два дела (Лазаревић, 2006; Павловић, 2013).

7.4. Кривична дела против полне слободе

Дела против полне слободе законодавац је прописао у глави XVIII КЗ РС. Реч је о сексуалним деликтима, односно актима сексуалног насиља. Анализирајући судску праксу може се приметити, данас као и у доба законодавне реформе у обој области, актуелност одређених криминално-политичких и правно-догматских питања. Док је у прошлости постојала изразита репресија сексуалности, створена између осталог под великим утицајем цркве и хришћанства, данас се под појмом инкриминисаних сексуалних радњи подразумевају само оне где не постоји свесни и вољни пристанак лица према којима се предузимају (Павловић, 2013; Мршевић, 1998). То су у основи, према Стојановићу (2006), само две ситуације; када се сексуална радња врши уз употребу принуде или када се радња врши према лицу коме се због психофизичке незрелости не може признати право на сексуално опредељење. Једна од најчешће сретаних дилема јесте шта је заправо заштитни објект ових кривичних дела и које су то вредности које кривично право у овој области треба да штити. Према томе, заштитни објект се може свести на једно основно право, а то је право на самоопредељење. Пратећи наводе Павловића (2013), оправданост инкриминисања присилних радњи усмерених ка задовољењу властитих сексуалних

потреба или жеља, без поштовања права на сексуално самоодређење и слободу другог лица, логична је с обзиром на инкриминацију из члана 135 КЗ РС, а у коме се разлаже кажњивост примене силе или претње као средства принуде другог лица да нешто учини или не учини, или да трпи. Постојећи Кривични законик унео је битне промене значајне и са аспекта насиља у породици, обзиром да је сексуално насиље редовни пратилац насиља у породици, а најчешће партнерског насиља (Стојановић, 2011; Лазаревић, 2006).

7.41 Силовање

Најпознатије кривично дело, инкриминисано у члану 178 КЗ РС, из групе кривичних дела против полне слободе свакако је силовање и најуопштеније речено, оно се односи на принудну обљубу. Историјски посматрано, ова инкриминација се у новије време битно мењала, пратећи тако савремена дешавања у сфери заштите полне слободе (Мемедовић, 1988; Стојановић, 1988; Павловић, 2013; Лазаревић, 2011). Ипак, како то наводи Стојановић (2006), овај феномен и данас је оптерећен низом стереотипа који остављају снажан утицај у судској пракси. Тако поменути аутор посебно наводи идеје према којима силовање није физички ни могуће, осим у случају више извршилаца или изазивања несвесног стања жртве, затим идеју по којој жртве по правилу иницира дате радње, а у случају када је на исте приморана самим извршењем се код ње ствара одређени осећај уживања као и то да је силовање нормално и друштвено прихватљиво понашање јер произилази из извесних урођених психо-сексуалних особина мушкарца и жене.

Са становишта насиља у породици, посебно место за теоријска и практична анализирања заузима питање силовања у браку. До ступања на снагу измена кривичног законодавства 2002. године, законодавац је игнорисао поменути облик насиља у породици, иако су га потврђивала бројна спроведена емпиријска истраживања. Тако је силовање било релевантно само уколико је силовано лице оно са којим учинилац не живи у брачној заједници, а постојећа казнена политика била је недопустиво блага. Иако је накнадно пооштрена, поменуте предрасуде опстају и узрокују негативни утицај на судску праксу (Цветковић, 2006; Бошковић, 2003).

Поступци заштите од насиља у породици

Нови Кривични законик унео је новине у судску праксу проширивши и радњу извршења. Осим што, према његовим одредбама, извршилац и пасиван субјект могу бити лица оба пола, радња извршења осим обљубе обухвата и са њом изједначен чин, што обухвата радњу дотадашњег кривичног дела противприродног блуда које се као такво напушта у КЗ. Према томе, кривично дело силовања чини онај који принуди другог на обљубу или са њом изједначен полни чин употребом силе или претњом да ће напасти на живот или тело тог лица или неког блиског њему. Како се ово кривично дело састоји од принуде на обљубу, или са њом изједначеним чином, према Чејовићу (2006), реч је о двоактном, односно неправом сложеном делу које интегрише елементе полног односа или њему изједначеног чина и принуде као средства превладавања отпора. При томе треба имати на уму да ова два акта у суштини чине целину и неодвојиво су повезани.

Под појмом обљубе кривично право подразумева продирање мушког полног органа у женски, делимично или потпуно, без обзира да ли је обљуба у физиолошком смислу довршена (Мемедовић, 1996). Јасно и недвосмислено термилошко одређење овог појма од великог је значаја пре свега за разграничење свршеног и покушаног дела силовања. Осим обљубе, радња извршења кривичног дела силовања се може састојати у неком другом са обљубом изједначеном чину, у шта убрајамо све радње сексуалног карактера предузете коришћењем принуде, а то је вагинални, анални и орални коитус.

Занимљива дилема у овом контексту тиче се границе овог кривичног дела и кривичног дела недозвољених полних радњи из чл. 182 КЗ, као и разграничења у погледу покушаја кривичног дела силовања. У пракси ово представља значајан проблем, пре свега у погледу разграничења са припремним радњама. Конкретно, проблем се јавља у оним ситуацијама када употребљена сила или претња не указују на повезаност са обљубом или са њом изједначеним чином, нпр. у случајевима покушаја да се пасивни субјект одведе на неко место, затвори у неку просторију и слично. Судска пракса у највећем броју оваквих случајева сматра да постоји покушај, без обзира да ли је принуда у непосредној вези са обљубом или није, уколико је постојала намера, по оцени суда. Кривично дело може бити извршено једино са умишљајем, који обухвата и свест да се обљуба или други са њом

Поступци заштите од насиља у породици

изједначен чин врши против воље пасивног субјекта употребом силе. Прописана затворска санкција се налази у распону од три до дванаест година (Лазаревић, 2011).

У ставу 2 предвиђен је и лакши облик силовања, где се принуда на обљубу чини претњом да ће се за лице у питању или њему блиско лице открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или претњом или другим тешким злом. Надаље, открити се може само оно што је по својој природи истинито и што другима није познато, а што може шкодити части и угледу лица у питању или њему блиског, и због тога утицати на усаглашавање жртве са обљубом. Зло којим се прети такође мора принудити пасивног субјекта да се са обљубом усагласи и жртва мора бити уверена у реалност и могућност ове претње, било да се ради о нападу на живот и тело или нападу на имовину пасивног субјекта, губитку неког права или неостварењу планова. По среди се може наћи и претња изношењем истина или неистина које могу пасивног субјекта довести у тежак положај нпр. претити се може изношењем неистина о очинству и слично. Прописана је казна затвора од две до дванаест година (Чејовић, 2006; Павловић, 2013).

Тежи облици кривичног дела силовања садржани су у ставу 3 где се наводи да ће учинилац бити кажњен затвором од пет до петнаест година ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда лица према којем је дело извршено или ако је дело извршено од стране више лица или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или према малолетнику или је дело имало за последицу трудноћу.

Напослетку, ако је услед дела из ст. 1. и става 2. овог члана наступила смрт лица према којем је дело извршено или је дело учињено према детету, учинилац ће се казнити затвором у трајању од најмање десет година.

Према наводима Јовановића (2008) нехат мора постојати у односу на тежу последицу, тешку телесну повреду или смрт пасивног субјекта, док умишљај постоји у односу на основни облик из кога произилази тежа последица. Умишљај постоји и у односу на друге прописане нарочите квалификаторне околности (старост пасивног субјекта, више извршиоца, на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или према малолетнику), док се једино у односу према трудноћи као последици може постојати и нехат и умишљај.

Поступци заштите од насиља у породици

Значајан проблем судске праксе јесу специфичне конструкције покушаја квалификованог облика силовања кад се ради о примени принуде у циљу обљубе или са њом изједначеног полног чина, до чега не дође, али је у вези са принудом у одређеном циљу наступила тежа последица, на пример тешка телесна повреда. У пракси су чести случајеви да жртва саму себе повреди (нпр. скочивши из аутомобила или кроз прозор), док су теоријски ставови по овом питању подељени (Стојановић, 2013; Лазаревић, 2006).

Посматрајући упоредо силовање и насиље у породици, оправдано је целу ситуацију квалификовати као стицај кривичних дела. Према томе, уколико је насиље у породици имало свој континуитет и контекст који је за њега карактеристичан (нпр. у случајевима злоупотребе моћи и позиције у породици), нема разлога да насиље у породици изузето из кривичног поступка, односно да, поред силовања, не буде предмет кривичног гоњења. Силовање као изоловано кривично дело могло би се посматрати у ситуацијама када радње принуде немају предисторију насиља, ако су предузете са циљем извршења обљуба и искључиво у том циљу. Пракса нажалост показује да су ретке ситуације када је силовање партнера или партнерке изоловани инцидент, већ је оно инкорпорирано у шири спектар различитих облика насиља (Павловић, 2013).

Посебну важност у анализирању овог кривичног дела јесте опредељење законодавца да се за силовање учињено према брачном другу, гоњење предузима по предлогу оштећеног. Овде се отварају разне дилеме, од оне да ли наше законодавство тешко одустаје од уверења да је силовање у браку немогуће до оне везане за трајна решења која су потребна установити у ванбрачној заједници или другој трајнијој заједници унутар које се постави питање постојања силовања? Силовање је по својој природи тешко доказиво без сарадње жртве, на коју извршилац у ситуацијама насиља у породици може вршити велики притисак да предлог повуче чиме би се опструирао сам поступак и отвориле могућности за понављање кривичног дела. У литератури постоје схватања да је регулатива гоњења по предлогу оштећеног управо последица ублажавања потеза који је учинио силовање у браку инкриминисаном радњом. Поставља се питање да ли је законодавац овим направио уступак пред женским покретима поставивши тако нејасна и

неконзистентна решења и неодређене односе друштва и државе према заштити појединца (Павловић, 2013).

7.42 Обљуба над немоћним лицем

Одредбама члана 179 КЗ РС инкриминисана је обљуба или са њом изједначени чин над другим искористивши душевно обољење, заостали душевни развој, другу душевну поремећеност, немоћ или неко друго стање тог лица услед којег оно није способно за отпор (Павловић, 2013; Лазаревић, 2011; Стевановић, 2005).

У основном облику запређена је казна затвора у трајању од две до десет година. Осим основног, ово кривично дело има и два квалификована облика. Тако је у ставу 2 предвиђена казна затвора од пет до петнаест година и то под условом да је услед дела из става 1 овог члана наступила тешка телесна повреда немоћног лица или је дело извршено од стране више лица или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или је учињено према малолетнику или је дело имало за последицу трудноћу. Према истом члану, у ставу 3 учинилац ће се казнити затвором у трајању од најмање десет година ако је услед дела из става 1 и става 2 наступила смрт лица према којем је дело извршено или ако је дело учињено према детету.

Основна карактеристика овог деликта тиче се особености самог пасивног субјекта тј. немоћног лица код којег постоји душевно обољење, заостали душевни развој или друга душевна поремећеност, немоћ или неко друго стање тог лица услед којег оно није способно за отпор. Потребно је да је обљуба, односно са њом изједначен чин, извршена искоришћавањем неког од описаних стања, а то значи без пристанка тог лица. Та стања код пасивног субјекта проузрокују физичку, психичку или обе врсте неспособности за пружање отпора. Она не мора бити апсолутна, довољно је да починилац овог кривичног дела не мора користити принуду да би извршио обљубу или са њом изједначен чин.

Психичка неспособност за отпор постоји у ситуацијама душевне поремећености или заосталог душевног развоја, када жртва није у стању да схвати значај сексуалног акта

или да управља својим поступцима. Постоје случајеви да такво лице само иницира обљубу или са њом изједначен чин, не налазећи се у стању да схвати значај сексуалног акта или да управља својим поступцима. Код физичке немоћи пасиван субјект не може, услед болести, старости или исцрпљености, испољити отпор. Психичка и физичка немоћ истовремено јавља се у случајевима неког органског обољења које доводи до поремећаја или губитка свести, затим услед пијанства, злоупотребе наркотика, онесвешћивања и слично (Ђурђић и Јовашевић, 2010).

Анализирајући судску праксу, најчешће се као пасивни субјекти јављају душевно заостала лица, привремено душевно поремећена лица услед конзумирања алкохола или наркотика или лица над којима је извршено силовање од стране више лица која услед исцрпљености и сл. нису била у стању пружити отпор, тако да су учиниоци без употребе принуде извршили обљубу (Чејовић, 2006).

У погледу овога, у релевантној литератури јавља се неколико спорних питања. Између осталог, једно је везано за дилему у ком степену је потребно да неко лице буде душевно заостало да би се посматрало као пасиван субјект овог кривичног дела. Прецизно одређену границу не препознаје ни судска пракса иако је јасно да лица могу показивати различит степен интелектуалне ометености. Неки аутори, попут Стојановића (2006) сматрају да само она лица код којих постоји знатнија душевна заосталост не могу схватити значај сексуалног акта нити су свесни његових последица, те би се само такво лице могло сматрати психички неспособним за пружање отпора.

Надаље, исти аутор истиче проблем различите интерпретације постојања или непостојања овог кривичног дела или кривичног дела силовања онда када је учинилац дао алкохол жртви, или је наговорио да га узме небили лакше извршио обљубу или други чин који представља радњу извршења ових кривичних дела, намеравајући тако да смањи или поништи евентуални могући отпор. Иако је жртва пристала да конзумира алкохол, и овде постоји кривично дело силовања, под условом да није пристала да се над њом у таквом стању изврши обљуба или са њом изједначен чин, као што је случај и у ситуацијама када је немоћно лице принуђено на обљубу силом или претњом напада на живот и тело.

Поступци заштите од насиља у породици

Код тумачења овог кривичног дела од значаја може бити постојање стварне заблуде починиоца у погледу стања немоћи другог лица, када душевне поремећености које није могуће уочити на први поглед. Ово се наравно искључује у ситуацијама када је дело учињено унутар породице и оправдано је целу ситуацију квалификовати као стицај кривичних дела. Према томе, уколико је насиље у породици имало свој континуитет и контекст, нема разлога да насиље у породици буде изузето из кривичног поступка, односно да, поред обљубе над немоћним лицем, не буде предмет кривичног гоњења (Лазаревић, 2011; Стојановић, 2006; Павловић, 2013).

И код овог кривичног дела постоји ограничење постављено од стране законодавца да се кривично гоњење предузима по предлогу оштећеног, уколико је пасивни субјект (немоћно лице), брачни друг учиниоца. Неумесност самог решења посебно је уочљива у случајевима када је учинилац уједно и старалац немоћном лицу које при томе не поседује правно релевантну вољу. Може се закључити да у тим случајевима кривично гоњење не постоји.

7.43 Обљуба са дететом

Обљуба над дететом представља посебан облик напада на полне слободе ове вулнерабилне категорије. Услед тога је законодавац чланом 180 КЗ РС ограничио права других пунолетних лица да у сексуалном смислу приступе особама испод одређене старосне доби тј. особама које због достигнутог нивоа зрелости не могу схватити евентуалне штетне последице ступања у сексуалне односе. Иако поједина лица не досежу исти степен развијености у одређеном моменту, у кривичном праву је потребно одредити одређену границу када већина достиже биолошку полну зрелост, а коју је наш законодавац фиксирао за узраст од четрнаест година (Алексић, 2010).

Основни облик ове инкриминације изриче да онај ко изврши обљубу или са њом изједначен чин са дететом казниће се затвором од три до дванаест година. Појам обљубе и са њом изједначеног полног чина, тумаче се на исти начин као и у другим кривичним делима из категорије кривичних дела против полне слободе. Ово кривично дело изузима

Поступци заштите од насиља у породици

постојање силе или квалификоване претње, те се у том погледу разликује од најтежег облика кривичног дела силовања, а може се извршити само са умишљајем (Павловић, 2013).

Једно од значајнијих питања у тумачењу овог кривичног дела може бити постојање стварне заблуде починиоца у погледу узраста пасивног субјекта. Према Стојановићу (2006), та могућност је сасвим реална нарочито у случајевима када пасиван субјект није био знатно испод старосне доби од четрнаест година. Исти аутор поставља и питање да ли је неко пре ступања у сексуалне односе са другим лицем дужан да утврђује његове године старости.

Уз основни облик, ова инкриминација има и два квалификована облика. Тако је у ставу 2 предвиђена казна затвора од пет до петнаест година и то под условом да је услед дела из става 1 наступила тешка телесна повреда детета према којем је дело извршено или је дело извршено од стране више лица или је дело имало за последицу трудноћу. Према истом члану, у ставу 3 учинилац ће се казнити затвором у трајању од најмање десет година ако је услед дела из става 1 и става 2 наступила смрт детета (Лазаревић, 2011).

Надаље, став 4 члана 180 КЗ РС о коме је овде реч предвиђа основ искључења постојања кривичног дела када су у питању одређени учиниоци. Наиме, неће постојати ово кривично дело (основни облик) ако између учиниоца и пасивног субјекта, у овом случају детета, не постоји значајна разлика у њиховој душевној и телесној зрелости. Поменута разлика, тј. максимална старосна разлика између њих различито се тумачи у теорији, судској пракси као и у ставовима страних законодавстава. Та се разлика креће од две до четири године уз услов да дете, односно пасиван субјект, не сме бити млађе од дванаест година. Посматрајући и упоређујући ово кривично дело са кривичним делом насиља у породици, може се закључити да једно друго не искључују и да уколико постоје елементи оба деликта, нема разлога да се учинилац не гони за оба дела истовремено (Стојановић, 2006; Лазаревић, 2006).

7.44 Обљуба злоупотребом положаја

Законодавац је ову икриминацију из члана 181 КЗ РС уврстио у кривична дела против полних слобода, прописујући му један основни и четири тежа квалификована облика (Павловић, 2013).

Радња извршења основног облика јесте навођење на обљубу или са њом изједначен чин, лице које се према њему налази у односу какве подређености или зависности. Починилац ће бити кажњен затворском санкцијом у трајању од три месеца до три године. Навођење не сме да обухвати принуду јер би се у противном радило о силовању, те се у овом погледу јавља дилема у погледу оправданости инкриминисања основног облика. Наиме, реч је о блажем степену утицаја на вољу пасивног субјекта, којом би се он могао одупрети, што не чини, често из разлога обећања починиоца да ће злоупотребом свог положаја учинити нешто за њу или је на неки начин привилеговати. Стога је, према мишљењу Стојановића (2006) појам навођења потребно рестриктивно тумачити, односно доказати да се ради о озбиљнијим видовима злоупотребе положаја и о знатнијем степену зависности или подређености, тј о озбиљнијим облицима притисака на пасивног субјекта.

Тежи облик из става 2 је неоспоран у погледу оправданости инкриминисања јер прописује да наставник, васпитач, старалац усвојилац, родитељ, очух, маћеха или друго лице које злоупотребом свог положаја или овлашћења изврши обљубу или са њом изједначен чин са малолетником који му је поверен ради учења, васпитавања, старања или неге, има бити кажњен затвором од једне до десет година. Овај облик значајан је и са становишта насиља у породици. Пре ступања на снагу актуелног Кривичног законика, овај члан није садржао родитеље или маћеху као могуће починиоце, те је у погледу обухватности знатно унапређена ова инкриминација (Лазаревић, 2011).

Ово дело има свој тежи облик уколико је дело из претходно описаног става учињено према детету. Запређена затворска санкција креће се у временском интервалу од три до дванаест година. Уколико је пак дело из става 1 до става 3 имало за последицу трудноћу, учинилац ће се казнити за дело из става 1. затвором од шест месеци до пет година, за дело

из става 2. затвором од две до дванаест година, а за дело из става 3. затвором од три до петнаест година.

Најтежи квалификовани облик предвиђен је у ставу 5 који прописује да ако је услед дела из става 3 овог члана наступила смрт детета, учинилац ће се казнити затворском санкцијом у трајању од најмање десет година. Анализирајући ову тематику Јовановић (2008) закључује да је остао „непокривен“ случај наступања смртне последице код пасивног субјекта старијег од четрнаест година.

7.45 Недозвољене полне радње

Према члану 182 КЗ, законодавац је недозвољене полне радње инкриминисао као кривично дело којим се врши напад на сексуалну слободу појединца, у складу са општим заједничким објектом ове групе кривичних дела (Стевановић, 2005). Међутим, постоје тумачења из којих произилази да се понашања која су обухваћена овом инкриминацијом могу разумети у ширем контексту остваривања реалне увреде, омаловажавања и изругивања руглу пасивног субјекта (Павловић, 2013).

Тако према тумачењу Лазаревића (2006) недозвољене полне радње представљају типична кривична дела против полног морала, односно моралних осећања људи у погледу задовољења полног нагона, као и повреду полног достојанства.

Иако појам недозвољених полних радњи или, како се раније називао „блудне радње“, представља оквир који није правно експлициран, кључни моменат дистинкције понашања која су обухваћена датим појмом у односу на увреду, представља субјективни однос извршиоца, односно сам умишљај. Према томе, витални ће елемент овог кривичног дела представљати управо чињеница да су конкретна понашања предузета са циљем задовољења полног нагона, односно из похотљиве намере (Павловић, 1988). Оне радње које су извршене у шали, без обзира колико биле непристојне, грубе или неукусне, уколико су учињене у одсуству разблудних побуда, неће се разумети у контексту овог кривичног дела.

Поступци заштите од насиља у породици

Уколико упоредимо примере из судске праксе, чини се да ипак постоје доста неуједначени ставови у смислу оцене недозвољених полних радњи и умишљаја извршиоца. Према члану 182 КЗ-а, став 1, законодавац експлицира да ће се извршиоцем кривичног дела недозвољених полних радњи сматрати лице које под условима из члана 178 став 1 и став 2, члана 179 став 1 и члана 181 став 1 и став 2 КЗ-а, изврши неку другу полну радњу и казниће се новчаном казном или казном затвора до три године. Ако је услед дела из става 1 овог члана наступила тешка телесна повреда лица према којем је дело извршено или ако је оно извршено од стране више лица или на нарочито свиреп или на нарочито понижавајући начин, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година. Други тежи квалификовани облик прописује казну затвора у трајању од најмање десет година за инкриминисане радње услед којих је наступила смрт лица.

Елаборирајући проблеме терминологије и овде се сусрећемо са проблемом разграничења овог кривичног дела са покушајима других сексуалних деликата на пример силовања, принуде на обљубу и сл. општеприхваћени критеријум разграничења је умишљај починиоца (Павловић, 2013; Лазаревић, 2011).

7.5 Кривична дела против живота и тела

Кривична дела против живота и тела законодавац је обухватио главом VII КЗ РС, обзиром на заједнички објект кривично правне заштите, а то је у овом случају живот и тело човека (Лазаревић, 2011; Чејовић, 2006). У даљем анализирању ових инкриминација пажња ће бити посвећена оној групи дела који су инкорпорирани у делу насиља у породици, а то су: убиство, тешко убиство, лака телесна повреда, тешка телесна повреда, навођење на самоубиство и помагање у самоубиству, као и кривично дело угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи.

Пракса показује да и поред постојања посебне инкриминације постоји могућност да се поједини акти насиља у породици квалификују као нека од побројаних инкриминација, о чему посебно ваља водити рачуна бавећи се овом проблематиком.

Такође, кривична пријава може бити одбачена због тога што се у конкретном случају ради о делу за које се гони по приватној тужби, те се отвара питање границе која одваја насиље у породици од других дела која су инкорпорирана у његове оквире. Једно од могућих решења према Јовановићу (2008) је сама околност да се ради о лицима која се сматрају члановима породице.

7.51 Убиство

Живот човека, као заштитни објект члана 113 КЗ РС, спада у добра појединца која на скали вредности добара заузима највише место. Неповредивост живота човека, а тиме и његова кривичноправна заштита је апсолутна, а од које се може одустати једино у случајевима искључења противправности као што је случај код нужне одбране и крајње нужде (Цоковић, 2013).

Инкриминација о којој је реч познаје само основни облик убиства, а радња извршења састоји се у лишавању живота другог лица. Из овога се закључује да осим радње чињења, то може бити и радња нечињења (Коларић, 2008).

Као што је већ наведено, заштићено добро, односно заштићени објект јесте живот човека, а нападни објект, који је истовремено и објект радње, јесте човек. Према томе, кривично дело убиства може се извршити само према живом човеку, те се у том погледу поставља питање одређења почетка и краја живота. Према Стојановићу (2006), релевантан се јавља почетак порођаја, тј. за постојање објекта радње потребно је да је дете живо рођено, а ирелевантна је његова способност за живот, док се као моменат смрти узима тзв. мождана смрт, односно иреверзибилно оштећење мозга и престанак рада свих можданих функција.

Последица кривичног дела је смрт другог лица, а између радње извршења и последице мора постојати узрочна веза. Узрок смрти могу бити посредни услови, али и она чињења која погоршавају постојеће стање, али узрок могу бити и постојања заједничке радње учиниоца и неких посебних својстава и стања жртве, као и неки

накнадни услов који је скренуо узрочни ток и тиме засновао нови узрочни ланац чија је последица смрт (Лазаревић, 2011).

На субјективном плану неопходан је умишљај чије се постојање утврђује, по правилу, преко објективних елемената, односно радње извршења, те се може рећи да се умишљај утврђује на основу околности самог догађаја. За починиоце овог кривичног дела запрећена је казна од пет до петнаест година (Ђурић, 2010; Симић-Јекић, 1983).

7.52 Тешко убиство

У члану 114. КЗ РС инкриминисано је кривично дело тешког убиства које има више облика прописаних кроз девет тачака. Укратко, затвором најмање десет година или затвором од тридесет до четрдесет година казниће се онај ко другог лиши живота на свиреп или подмукао начин; онај ко другог лиши живота при безобзирном насилничком понашању; онај ко другог лиши живота и при том са умишљајем доведе у опасност живот још неког лица; онај ко другог лиши живота при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе; онај ко другог лиши живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из безобзирне освете или из других ниских побуда; онај ко лиши живота службено или војно лице при вршењу службене дужности; онај ко лиши живота судију, јавног тужиоца, заменика јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности; онај ко лиши живота лице које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које то лице обавља; онај ко лиши живота дете или бремениту жену; онај ко лиши живота члана своје породице којег је претходно злостављао; као и онај ко са умишљајем лиши живота више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству детета при порођају или лишењу живота из самилости (Коларић, 2008; 2010; Марковић, 1998; Ћирић, 2000).

Са аспекта разматрања насиља у породици и посматрајући његову проблематику, од посебног је значаја облик тешког убиства описан у тачки осам. Убиство члана породице којег је учинилац претходно злостављао треба посматрати првенствено у

Поступци заштите од насиља у породици

контексту дела насиља у породици, а самом његовом инкриминацијом постиже се значајна генерална превенција којом се латентно насиље у породици зауставља пре најтрагичније последице, тј. смрти члана породице. Уколико се она ипак деси, за починиоца казна може бити највећа могућа, јер је реч о тешком убиству (Коларић, 2008).

Као и код кривичног дела убиства, радња извршења састоји се у лишавању живота другог лица, односно члана породице. Последица кривичног дела је смрт другог лица, а између радње извршења и последице мора постојати узрочна веза. У том погледу, свака радња којом се може остварити ова последица представља радњу извршења овог кривичног дела, било да је она радња чињења или радња нечињења, код које се у улози починиоца налази лице које има дужност чињења (без обзира да ли оно произилази из закона или другог прописа, правног посла или односа поверења), а које би, да је преузело одређене радње (нпр. дало лек или храну), спречило наступање последице, односно смрт (Лазаревић, 2011).

Раније законодавство и ранија судска пракса, злостављање није посматрало као квалификаторну околност чије утврђење носи тежу квалификацију дела, а тиме и казну, већ је оно евентуално имало статус отежавајуће околности. Иако овде није неопходно да је претходно извршено кривично дело злостављања, довољно је да је оно претходило убиству. У том погледу, значајно је тачно одредити одговоре на питања ко је члан породице и шта се подразумева под појмом злостављања. Код аутора као што је Симић (2007), наилазимо на мишљење да у случају овог кривичног дела, појам члана породице мора бити тумачен шире у односу на тумачења члана породице у случају дела из члана 194. КЗ РС. Оваквим тумачењем, аутори теже да придају значај тежини овог дела, мада се са друге стране може радити и о неуспеху да се сагледа целовита слика насиља у породици и његове динамике (Јовановић, 2008). Даље, веома је значајно прецизно одређење појма злостављања, обзиром на чињеницу да за постојање овог кривичног дела није довољно да је један члан породице лишио живота другог члана, већ је потребно доказати везу између смртне последице и ранијег злостављања. Стојановић (2006) сматра да није потребно да је лишењу живота претходило извршење кривичног дела насиља у породици, што подразумева да убица раније није морао бити осуђиван за поменути

деликт. Међутим, ово не искључује обухватање радње злостављања у оквире радњи извршења насиља у породици.

Појмовна тумачења злостављања веома су разнолика и подразумевају предузимање одређених радњи које код пасивног субјекта проузрокују одређене телесне или душевне патње слабијег интензитета које не представљају лаку телесну повреду. Тако се оно може одредити као делатност којом се другом, осим физичке, може нанети психичка бол под коју убрајамо страх, нелагоду, патњу, понижење и сл. Стојановић (2006) у овом погледу, злостављање описује као поступање на начин којим се вређа људско достојанство, и оно по правилу захтева предузимање више сукцесивних радњи за чије је утврђивање извршења неопходан нормативни приступ, тј. вредновање са аспекта стандарда, обичаја и других схватања која постоје у једној средини. Напокон, ово кривично дело постојаће уколико је у току злостављања или непосредно након њега, дошло до умишљајног лишавања живота.

7.53 Лака телесна повреда

Одредбама члана 122 КЗ РС инкриминисана је радња која обухвата лако нарушавање телесног интегритета или лако нарушавање здравља пасивног субјекта. Закон не садржи прецизнија обележја појма лаких телесних повреда, што се у горњој граници одређује као све оно што не представља обичну тешку телесну повреду, док се проблем јасног појмовног одређења јавља код доње границе. Питање је шта је уопште телесна повреда, односно како поставити доњу границу, када се може радити о злостављању, увреди и слично (Чејовић, 2006; Лазаревић, 2011).

Постоје два облика лаке телесне повреде, обична лака телесна повреда описана ставом 1 члана 122 КЗ РС и опасна лака телесна повреда, описана ставом 2.

Лака телесна повреда постоји када ни на који начин није доведен у опасност живот повређеног, те је као таква неспојива са уништењем било којег органа или дела тела. О овој инкриминацији се може говрити када није дошло до знатног или трајног ослабљења

Поступци заштите од насиља у породици

неког органа или дела тела, као и у случајевима када није дошло до унакажености или трајне деформације тела повређеног. У самом изгледу тела повређеног се стога могу јавити само привремене промене нпр. модрице, огреботине и слично. Следећа карактеристика лаких телесних повреда је што оне не могу изазвати трајну или привремену неспособност за рад, мада се у изузетним случајевима обухватају радње које су довеле до неспособности која је трајала врло кратко време. Предвиђене су новчане казне или затворске, у трајању до једне године (Стојановић, 2013).

Опасна лака телесна повреда постоји када се лака телесна повреда наноси оружјем, опасним оруђем или другим средством подобним да се тело тешко повреди или здравље тешко наруши, а предвиђена санкција је казна затвора у трајању до три године. У сваком конкретном случају врши се процена да ли је заиста постојала могућност да се неким средством, обзиром на његову врсту и постојеће околности, тело тешко повреди или здравље тешко наруши. Приликом процењивања да ли је неко средство, нпр. зуби, шака или глава, довољно за вршење ових радњи, судска пракса забележава различите, па чак и супротне ставове. Стога је оправдано мишљење да је неопходно јасно терминолошко одређење која су то средства погодна да се тело тешко повреди или здравље тешко наруши. У том погледу Стојановић (2006) сматра да под тим појмом треба подразумевати оно средство чија употреба на одређени начин, односно под одређеним околностима, по правилу, проузрокује тешку телесну повреду, а не и свако средство којим се под одређеним околностима и у изузетним случајевима може нанети тешка телесна повреда.

Разматрајући однос овог кривичног дела и насиља у породици, максимум у вршењу насиља може бити лако телесно повређивање. Тада би могло бити речи о тзв. обичној телесној повреди, са разликом што се у поступку насиља у породици на страни тужиоца јавља јавни тужилац, док је гоњење за обичну лаку телесну повреду по приватној тужби. Опасна лака телесна повреда је предвиђена у члану 194 ст 2 КЗ, исти је овлашћени тужилац, али је прописана казна строжа, а предвиђен је и минимума њеног трајања. Овде такође, за разлику од опасне лаке телесне повреде, не постоји могућност изрицања судске опомене уколико је учинилац инкриминисане радње био изазван непристојним или грубим понашањем пасивног субјекта (Чејовић, 2006).

Са друге стране, уколико би се радило о једном изолованом акту лаког телесног повређивања које није инкорпорирано у контекст насиља у породици, нема разлога да се дело не квалификује као лака телесна повреда из члана 122, било да је обична или опасна. Супротно, уколико је лака телесна повреда праћена актима физичког или психичког злостављања, претњама или пак дрским или безобзирним поступањем, дело се мора квалификовати као насиље у породици. Овде је од посебног значаја истраживање контекста у коме се повреда десила, обзиром на чињеницу да је она углавном последица аката злостављања који не морају нужно бити праћени телесним повређивањем. У криминолошко-социолошком смислу, насиље у породици углавном има свој континуитет у смислу постојања неспокоја, страха или угрожености.

7.54 Тешка телесна повреда

Законодавац је чланом 121 КЗ РС тешку телесну повреду сврстао у дела против живота и тела, са циљем да овом инкриминацијом обухвати нарушавање телесног интегритета јачег интензитета и тешког нарушавања здравља неког лица. Постоји пет облика тешке телесне повреде и они су: обична тешка телесна повреда, нарочито тешка телесна повреда, тешка телесна повреда квалификована смрћу, тешка телесна повреда на мах и тешка телесна повреда из нехата (Мрвић-Петровић, 2006).

Обична тешка телесна повреда је квалификација између лаке телесне повреде и нарочито тешке телесне повреде и о њој је реч када услед повреде живот повређеног није доведен у опасност или је доведен у апстрактну опасност, док се о нарочито тешкој телесној повреди говори када је доведен у опасност живот повређеног (а та опасност је конкретна и непосредна), ако је уништен или у знатној мери ослабљен неки важан део тела или његов важан орган или је услед повреде проузрокована трајна неспособност за рад. Предвиђена казна затвора за почињено кривично дело обичне тешке телесне повреде је од шест месеци до пет година затвора, док је за тежи квалификовани облик, односно

Поступци заштите од насиља у породици

нарочито тешку телесну повреду забрањена затворска казна у временском интервалу од једне до осам година (Ђурђић и Јовашевић, 2006).

Надаље, уколико је услед дела из претходно описаног става два наступила смрт повређеног лица, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година, или казном до три године уколико је повреда нанета из нехата. Тешко телесно повређивање на мах постоји када је учинилац обичну, нарочито тешку или квалификовану смрћу повреду учинио на мах доведен без своје кривице у јаку раздраженост нападом, злостављањем или тешким вређањем од стране повређеног. Забрањена висина казне зависи од тежине повреде те је тако за обичну прописана казна затвора до три године, за нарочито тешку од три месеца до четири године, а за ону квалификовану смрћу предвиђа се затвор од шест месеци до пет година (Стојановић и Перић, 2006).

Посматрајући однос кривичног дела насиља у породици са кривичним делом тешке телесне повреде, јасно је да ће, ако је из основног облика насиља у породици или облика из става 2 произилази тешка телесна повреда са нехатом проузрокована, деликт ће бити квалификован као кривично дело насиља у породици из става 3. Међутим, квалификација дела може бити спорна у ситуацијама када се у оквиру ситуације насиља у породици јави умишљајно нанета тешка телесна повреда, нарочито ако се ради о стицају кривичних дела насиља у породици и умишљајне тешке телесне повреде, уколико би она била нанета у оквиру контекста насиља у породици. У том погледу, Јовановић (2008) наводи да резултати досадашњих истраживања доводе до закључка ће редовно овакве ситуације бити подведене под ст.3 чл.194 КЗ, јер ће у први план бити истакнут однос учиниоца и пасивног субјекта. Надаље, прегледавајући релевантну литературу, Лазаревић (2009) у свом Коментару Кривичног законика Републике Србије истиче да је карактеристика овог дела у својству учиниоца и пасивног субјекта, а у случајевима када је учињено неко дело чија обележја улазе у састав овог дела, нема идеалног стицаја, наводећи пример тешке телесне повреде, без опредељења да ли се мисли на умишљајне облике или нехатну тешку телесну повреду.

Обзиром на чињеницу да преовлађује мишљење да, по општем правилу о одговорности за тежу последицу, у односу на тежу последицу тј. тешку телесну повреду

Поступци заштите од насиља у породици

мора постојати нехат, поставља се питање дефинисања тешке телесне повреде нанете са умишљајем у контексту насиља у породици. Дилема се састоји у питању да ли је у описаној ситуацији реч о једном делу тешке телесне повреде нанете са умишљајем или о стицају дела тешке телесне повреде из чл. 121 КЗ и насиља у породици. У погледу запређених казни такође постоје разлике, обзиром да је у члану 194 став 3 прецизирано да ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година. У сваком случају, у ситуацијама када је тешка телесна повреда нанета са умишљајем и у оквиру је насиља у породици, не треба остати само на неком од облика тешке телесне повреде уз занемаривање постојања насиља у породици, иако се оно може третирати и само као отежавајућа околност.

Ако је са умишљајем нанета обична тешка телесна повреда, учинилац би могао, вођењем оваквог поступка, бити у најмању руку привилегован или ослобођен дела одговорности, те се може закључити да је исправније ситуацију квалификовати по члану 194, став 3.

7.55 Навођење на самоубиство и помагање у самоубиству

Законодавац је општим одредбама члана 119 КЗ РС инкриминисао подстрекивање на самоубиство као посебно кривично дело, имајући у виду друштвену опасност помагања навођења на самоубиство. При томе треба имати на уму да самоубиство не представља кривично дело како у нашем, тако ни у једном од савремених кривичних права, а радње саучесништва у самоубиству не могу према општим правилима о саучесништву бити кажњиве (Стојановић, 2006; Чејовић, 2006; Делић, 1998; Ђорђевић, 1995).

Кривично дело има више облика. Основни облик обухвата радње извршења подстрекивања или помагања у самоубиству неког лица, а неопходно је да између њих и самоубиства постоји узрочна веза, односно да је радњом навођења изазвана или учвршћена одлука код неког лица да изврши самоубиство. Такође је неопходно да

Поступци заштите од насиља у породици

самоубиство буде и стварно извршено или бар покушано. Прописана казна затвора је од шест месеци до пет година. Став 2 одређује да онај ко другом помогне у извршењу самоубиства под условима из члана 117. КЗ РС, па ово буде извршено или покушано, казниће се затвором од три месеца до три године (Стојановић, 2013).

У ставу 3 предвиђен је тежи облик овог кривичног дела где квалификаторну околност чини својство пасивног субјекта, наиме, када се дело из става 1 изврши према малолетнику, тј према лицу које је навршило 14 година, или према лицу које се налази у стању битно смањене урачунљивости. Стање смањене неурачунљивости треба да постоји у односу на акт самоубиства, а у моменту извршења самоубиства потребно је утврдити да је лице које га је извршило било у таквом стању. Законодавац је за починиоца овог кривичног дела предвидео казну затвора у трајању од две до десет година (Лазаревић, 2009).

Наредни квалификовани облик, уједно и најтежи, постоји у случају када се дело из става 1 врши према лицу које није навршило четрнаест година (детету) или према неурачунљивом лицу. У погледу битне смањене неурачунљивости важе исте напомене као и код претходног квалификаторног облика. Разлика је у одмеравању предвиђене казне, која је у претходном облику затвор од две до десет година, док ће учинилац за кривично дело по ставу 4 казнити по члану 114 КЗ РС, тј. по кривичном делу тешког убиства (Стојановић, 2013).

Посебан облик овог кривичног дела описан је у ставу 5 где радња извршења се састоји у суровом и нечовечном поступању са лицем које се према учиниоцем налази у односу какве подређености или зависности. За постојање овог облика потребно је да је лице у односу подређености или зависности извршило самоубиство услед суровог или нечовечног поступања, што значи да између описаних радњи и самоубиства постоји узрочно-последична веза. Умишљај извршиоца мора обухватити свест о свом суровом и нечовечном поступању према одређеном лицу, као и свест о његовом стању подређености или зависности. Предвиђа се казна затвора од шест месеци до пет година. Овај облик значајан је са аспекта насиља у породици, обзиром да оно може под горе описаним околностима довести до самоубиства. Као сурово и нечовечно понашање у породици се

сусреће физичко и психичко злостављање, туча, вређање, понижавање, уцењивање, изгладњивање, ускраћивање односа и сна, итд (Ђорђевић 2001). Повлачећи паралелу између овог кривичног дела и насиља у породици оправдано је мишљење да најтежи облик насиља у породици из става 5 не конзумира ово дело.

7.56 Угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи

Следеће кривично дело значајно са аспекта породичног насиља законодавац је инкриминисао у члану 124, сврставајући га у групу кривичних дела против живота и тела. Ово кривично дело постојаће када се починилац у тучи или свађи маши оружја, опасног оруђа или другог средства подобног да тело тешко повреди. У том случају предвиђена је новчана казна или казна затвора до шест месеци, док је за тежи квалификовани облик, који предвиђа да се починилац при тучи или свађи машио ватреног оружја, предвиђена казна затвора од две године, уз новчану казну (Игњатовић, 2007, Чејовић, 2006).

Употреба опасног оруђа мора остати на нивоу намере да се оно употреби, јер би у противном постојало неко друго кривично дело. Када се оно пак сагледава са аспекта насиља у породици, обележја овог дела се стичу у облику прописаном у ставу 2, те би се у случају да је дошло до машења за оружје или неко друго средство подобно да се тело тешко повреди, постојало ово кривично дело.

7.6 Кривична дела против слобода и права човека и грађанина

Заштитни објект кривичних дела из главе XIV КЗ РС јесу слобода и права човека и грађанина. Иако се може рећи да читаво кривично право служи заштити основних права човека, овде је акценат стављен пре свега личним правима и слободама, правима везаним за личност и личну сферу. Анализом позитивног законодавства може се закључити да се

данас у већој мери пружа кривичноправна заштита у овој изузетно важној области, у односу на раније кривично законодавство. Посматрајући и упоређујући кривично дело насиља у породици са кривичним делима обухваћеним овом главом, посебна пажња биће посвећена принуди, угрожавању сигурности, противправном лишењу слободе и злостављању и мучењу (Чејовић, 2006; Игњатовић, 2007).

7.61 Принуда

Законодавац је чланом 135 КЗ РС инкриминисао принуду као кривично дело којим се штите слобода одлучивања и слобода деловања као основна права човека. Данас је оно у многим европским кривичним законодавствима постављено на сличан начин (Јовић, 2002; Павловић, 2013).

Биће основног облика експлицирано је у ставу 1 и изриче да онај другог силом или претњом принуди да нешто учини или не учини или трпи, биће кажњен затвором до три године. За његово извршење није потребно да жртва принуде до краја доврши оно на шта се принуђује, веч је довољно да је то започело, док је у случају принуде на нечињење или трпљење довољно да није било у могућности да донесе одлуку, односно да је реализује. Између принуде и онога на шта се пасиван субјект принуђава мора постојати узрочно последична веза, односно мора постојати одређени однос између средстава принуде (циља или озбиљне претње) и циља принуде. Из овога јасно произилази да се кривично дело може извршити само са директним умишљајем, обзиром да учинилац хоће силом или претњом постићи одређени циљ (Лазаревић, 1981; Таховић, 1953; Чејовић, 2006). Умишљај, према Стојадиновићу (2006) мора обухватити и конкретно чињење, нечињење или трпљење на које се пасивни субјекат принуђава.

Осим описаног основног облика постоје и тежи квалификовани облици садржани у ставу 2, 3 и 4. У случају да је дело извршено на свиреп начин или претњом убиством или тешком телесном повредом или отмицом, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година. Ако је пак услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или друге тешке последице, учинилац ће се казнити затвором од једне до

Поступци заштите од насиља у породици

десет година, или уколико је смрт принуђеног проузрокована извршењем дела принуде, или је дело извршено од стране групе, предвиђена казна затвора је од три до дванаест година.

Принуда, или најопштије речено употреба силе или претње јавља се као радња извршења, односно као средство извршења низа других кривичних дела (Стојановић, 2006). Тако се обележја овог дела срећу и током извршења дела насиља у породици. Такође, принуда на чињење, нечињење или трпљење је и те како замислива у ситуацији насиља у породици и када се врши употребом претње да ће се напасти на живот или тело, што је једна од радњи извршења насиља у породици (Јовановић, 2008). Извршиоцу основног облика поменутог кривичног дела запређена је истоветна затворска санкција, али је и одређен минимум њеног трајања, за разлику од принуде где то није случај. Према мишљењу многих аутора, између осталог и Јовановића (2008), овакве случајеве требало би третирати као насиље у породици или би их требало посматрати у стицају, чиме би се починиоцу послала јасна и недвосмислена порука. Овако изречене казне имале би генерално превентиван учинак.

7.62 Угрожавање сигурности

Кривичноправне одредбе које се тичу угрожавања сигурности садржане су у члану 138 КЗ РС, а њиховим одређењем намера законодавца је пружање заштите личне сигурности грађана. Ово кривично дело има основни и два тежа облика. У првом ставу законодавац је инкриминисао радњу извршења која се састоји у употреби претње да ће се напасти на живот или тело тог лица или њему блиског лица чиме се угрожава сигурност тог лица. Реч је о квалификованој претњи која за последицу има осећање несигурности лица којем је претња упућена. Ова несигурност одређује се пре свега субјективно и није од важности да ли је она реална, односно није потребно да је сигурност стварно била угрожена, већ само да је претња објективно остварљива и да код оштећеног ствара страх. У супротном, ако пасиван субјект претњу није схватао озбиљно, ово кривично дело неће

Поступци заштите од насиља у породици

постојати, већ само његов покушај који није кажњив. Кривично дело неће постојати нити уколико пасиван субјект због својих карактеристика (нпр. душевно оболело лице) не може да схвати озбиљност претње (Мемедовић, 2008; Стојановић, 2016). У случају да се претња оствари неће постојати ово кривично дело већ лака или тешка телесна повреда, или чак убиство, односно према Стојановићу (2006) радиће се о привидном идеалном стицају.

Кривично дело могуће је починити само са умишљајем, обзиром да је он управљен на угрожавање сигурности пасивног субјекта. Кривично гоњење за основни облик предузима се по приватној тужби, а запрећена казна је новчана или затворска у висини до једне године. Тежи облик подразумева постојање једне од следећих квалификаторних околности: ако је дело из става 1. овог члана учињено према више лица или ако је дело изазвало узнемиреност грађана или друге тешке последице, а учинилац се има казнити затвором од три месеца до три године. У даљем појмовном одређењу овог става битно је напоменути да се у првом случају ради о ситуацији када је једном радњом угрожено више лица (најмање два). У противном би се радило о стицају кривичних дела. Узнемиреност грађана је осећај који је створен код грађана обзиром на карактер претње, уколико се зло којим се прети посредно односи на њих и које може да их угрози. Нејасноће настају приликом покушаја појашњења треће квалификаторне околности- тешке последице која је сасвим неодређена и пример је генералне клаузуле. Једини постојећи критеријум за одређивање овог појма јесте његова узрочна веза са основним делом из става 1(Лазаревић, 2009).

Новине у Кривичном законнику тичу се најтежег облика кривичног дела угрожавања сигурности инкриминисаног у ставу 3. где се наводи да онај који дело из става 1. овог члана учини према председнику Републике, народном посланику, председнику Владе, члановима Владе, судији Уставног суда, судији, јавном тужиоцу и заменику јавног тужиоца, адвокату, полицијском службенику и лицу које обавља послове од јавног значаја у области информисања у вези са пословима које обавља, биће кажњен затвором од шест месеци до пет година.

Раније устаљена судска пракса сводила је често насиље у породици на једно дело и када су радње насиља управљане према више лица. Обзиром на висину казне, починилац

је у тим случајевима био безразложно привилегован. Такве ситуације довеле су до ревидирања казних оквира код основног облика кривичног дела насиља у породици.

7.63 Противправно лишење слободе

Општим одредбама члана 132 КЗ РС инкриминисана је радња која обухвата противправно лишење слободе, а заштитни објект код овог дела је слобода човека и то право на слободу кретања (Стојановић, 2013; Јанковић, 1988; Чејовић, 2006). Поред основног облика ово кривично дело има и теже облике.

Основни облик из става 1. састоји се у узимању слободе кретања неком лицу, што подразумева спречавање неког лица, противно његовој вољи, да промени место на коме се налази. Према томе, онај ко другог противправно затвори, држи затвореног или му на други начин противправно одузме или ограничи слободу кретања, казниће се затвором до три године. За постојање радње основног облика није од значаја колико је дуго трајало одузимање слободе кретања, односно довољно је да је започето, с тим да није трајало дуже од тридесет дана јер би у том случају било речи о квалификованом облику из става 3. Ово кривично дело је трајног карактера и постоји све време док је пасивани субјект лишен слободе. Детаљним тумачењем одредби основног облика битно је напоменути да се под појмом “други начини” противправног одузимања слободе, према Стојановићу (2006), обухватају сви они начини који су подобни да се неком одузме слобода кретања. То не морају бити радње сличне затварању, јер дело постоји и када се нпр. инвалиду одузме средство за кретање (штаке, инвалидска колица), а радња извршења се може остварити и нечињењем (нпр. пропуштањем да се затворено лице ослободи). Пасиван субјект овог деликта је свако лице које је способно да се креће и да је способно да у једном природном смислу доноси одлуку о промени места на ком се налази, као и да ту одлуку може да реализује. За постојање дела потребан је умишљај који мора обухватити и свест о противправности (Стојановић, 2013).

Поступци заштите од насиља у породици

Тежи облик кривичног дела противправног лишења слободе, садржан у ставу 2, постојаће у случајевима када дело из става 1. овог члана учини службено лице злоупотребом свог положаја или овлашћења, а прописана казна је затвором од шест месеци до пет година. Умишљај извршиоца мора обухватити и свест о злоупотреби службеног положаја или својих овлашћења. Постоји могућност да службено лице буде у индиректној правној заблуди у погледу основа која искључују противправност (Лазаревић, 2009; Вуковић, 2014; Јовашевић, 2006).

Код наредног тежег облика прописаног у ставу 3. квалификаторне околности су постављене алтернативно и гласе да ако је противправно лишење слободе трајало дуже од тридесет дана или је вршено на свиреп начин или је лицу које је противправно лишено слободе услед тога тешко нарушено здравље или су наступиле друге тешке последице, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

О најтежем облику говоримо у случају када је услед дела из ст. 1. и 3. овог члана наступила смрт лица које је противправно лишено слободе, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година. Његово постојање предвиђа узрочну везу између лишавања слободе и смрти, као предвиђа нехат у односу на тежу последицу (Чејовић, 2006).

Неретко се у пракси неки од горе описаних поступака јављају у случајевима насиља у породици. Тако је затварање, закључавање члана породице, недопуштење да изађе из стана или куће, одношење помагала (на пример старим лицима) како би им се оумугућила слобода кретања, део свакодневнице породица где се јавља насиље као образац понашања. Управо из тог разлога бројни аутори постављају питање ограничавања слободе кретања детета из васпитних разлога и његовог разграничења од насиља у породици. Тим поводом, Европски суд за људска права је у свом изјашњењу изнео став да су ограничења слободе која се не сматрају противправним управо она која су својствена обављању војне дужности и она која произилазе из родитељског права (у погледу одлучивања где ће дете живети, као вид дисциплинског кажњавања или због потребе болничког лечења детета). Под условом да се могу јасно раздвојити елементи кривичних дела насиља у породици и

противправног лишења слободе, може се применити и конструкција стицаја ових дела (Лазаревић, 2009).

7.64 Злостављање и мучење

У нашем законодавству ово кривично дело је релативно новије природе, обзиром да је уведено тек Кривичним закоником. Посматрано у кривичноправним оквирима, одређујући члан 137 КЗ РС, законодавац је на тај начин омогућио прихватање конвенција о забрани мучења, суровог и понижавајућег поступања (Чејовић, 2006; Лазаревић, 2009).

Постоје два облика овог кривичног дела, као и квалификовани облик. Први облик се односи на злостављање другог лица, док је у другом облику, сходно релевантним међународним документима, инкриминисана тортура. Тако се основним обликом предвиђају казне затвора до једне године за радње злостављања другог или према њему поступања на начин којим се вређа људско достојанство, чиме су оне постављене алтернативно. У основним карактеристикама овај облик подсећа на насиље у породици, које као такво и треба бити оквалификовано, обзиром на строжију казнену политику, чиме се не би вршило привилеговање починилаца. Стицај ова два дела био би привидан (Стојановић, 2013).

Злостављање, према Стојановићу (2006) подразумева предузимање одређених радњи које код пасивног субјекта проузрокују одређене телесне или душевне патње слабијег интензитета, а које не представљају лаку телесну повреду. Одређивањем појма поступања на начин којим се вређа људско достојанство, поменути аутор наводи да оно по правилу захтева предузимање више сукцесивних радњи тј. представља једну комплексну радњу за чије је утврђивање извршења неопходан нормативни приступ, тј. вредновање са аспекта стандарда, обичаја и других схватања која постоје у једној средини. Према томе, није довољно да пасиван субјект осети да му је повређено људско достојанство, неопходно је да то буде на начин који ће се тако и објективно вредновати, тј. као начин који ће код једног просечног грађанина, с обзиром на важеће норме, представљати

Поступци заштите од насиља у породици

повреду људског достојанства. Субјективна страна ове инкриминације захтева постојање умишљаја који обухвата свест да се радњом извршења врши злостава неког лица или вређа његово људско достојанство (Стојановић и Перић, 2006; Чејовић и Миладиновић, 1999).

Занимљива дилема поставља се у ситуацији одређења стицаја овог кривичног дела са кривичним делима приликом чијег вршења у одређеним случајевима претходно долази до злостављања. Обзиром да радња овог кривичног дела не обухвата телесно повређивање, када је реч о лакој и тешкој телесној повреди може се говорити о стицају. Међутим, ако је у питању отмица или убиство, стицај би по правилу био привидан, а злостављање у том случају било би отежавајућа околност приликом одмеравања казне. Код неких кривичних дела која подразумевају повреду људског достојанства, као што су кривична дела против части и угледа, такође не би био могућ стицај (Стојановић, 2013).

Мучење је ново кривично дело уведено са намером испуњавања обавеза које је Република Србија преузела ратификацијом одређених међународних уговора. До тада је наше законодавство само делимично препознавало радње које се сматрају тортуром нпр. постојало је кривично дело изнуђивање исказа. Ратиковани су следећи међународни уговори: Конвенција против тортуре и других сурових, нехуманих или понижавајућих казни и поступака, усвојена резолуцијом Генералне Скупштине Уједињених нација која је ступила на снагу 1987. године, а код нас је ратификована 1991. године, као и Конвенција о спречавању мучења, нечовечних и понижавајућих поступака и кажњавања Савета Европе из 1987. године, а која је ратификована 2003. године.

Радња извршења подразумева наношење великог бола или тешких патњи применом силе, претње, или на други недозвољени начин, с циљем да се од пасивног субјекта или од трећег лица добије признање, исказ или друго обавештење или да се он или неко треће лице застраши или незаконито казни. Алтернативно, прописано је да се то може учинити из друге побуде засноване на било каквом облику дискриминације, а прописана је казна затвора од шест месеци до пет година. Осим умишљаја, кривично дело одређује и намера као субјективно обележје (да се од пасивног субјекта или од трећег лица добије признање, исказ или нека друга информација), или побуда (у ком се случају се

радња предузима због тога што у односу на пасиван субјект постоји и неки облик дискриминације, због на пример припадања одређеној нацији, вери, политичкој партији и сл). Кривични законик овом инкриминацијом проширује појам тортуре истичући да починилац основног облика може бити било које лице, подразумевајући тиме и службена лица (Игњатовић, 2007; Чејовић, 2006).

И код овог кривичног дела поставља се питање стицаја, а прегледавајући релевантну литературу сусрећемо се са опречним мишљењима. Овога пута задржаћемо се на наводима већ поменутог аутора Стојановића (2006) који сматра да је стицај могућ са кривичним делима тешке телесне повреде, убиства и нехатног лишавања живота, док се код кривичног дела убиства не би могло говорити о стицају уколико је извршењем и кривичног дела мучења остварена нека квалификаторна околност.

8. Породичноправна заштита од насиља у породици

Водећи се наводима Влашковића (2012; 2010) појам породичноправне заштите од насиља у породици има своје формално и материјално одређење. Тако ће у формалном смислу дати оквир почивати на легалном критеријуму квалификације правних норми, односно може се разумети као скуп правних норми материјалног и процесног права, а које су део закона из породичне и грађанске материје.

Слично се наводи и у контексту појама породичног права, а који према Почучи (2010; 19) представља „скуп правних норми којима се уређују односи између чланова породице, сродника, углавном у браку, односно ванбрачној заједници“. Исти аутор даље наводи да се породично право може посматрати у ужем или ширем смислу, односно као део права којим се регулишу само односи унутар породице или пак и сви други правно релевантни односи везани за породицу, брак, ванбрачне односе, усвојење, старатељство и друго.

Поступци заштите од насиља у породици

Породичноправна заштита од насиља у породици јасно своје упориште налази у гаранцијама уставноправне заштите, а која у члану 21, 23, 25 и 64 Устава РС гарантују сваки вид дискриминације на основу пола, заштиту људског неприкосновености људског достојанства, неповредивост психичког и физичког интегритета личности, као и посебну заштиту мајке и детета од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања и злоупотреба (Панов, 2009; Поњавић, 2007). Отуда је и јасна подела начела породичног права коју представља Почуча (2010), а према коме се разликују начело посебне заштите породице, начело посебне заштите мајке и детета, начело друштвене функције родитељског права, начело равноправности брачне и вабрачне заједнице, начело равноправности полова, те начело слободног одлучивања о рађању деце.

Водећи се наводима раније поменутог Влашковића (2012) оквир породичноправне заштите обично није део основних извора породичног, односно грађанског права, већ елемент допунског законодавства. Па ипак, чињеницом да је у оквирима националне легислативе исто обухваћено Породичним законом, дато решење се представља јасно као изузетак²¹.

Специфичност датог сегмента заштите огледа се и у контексту односа породичноправне и кривичноправне заштите. У том смислу, први оквир треба разумети пре свега као превентивно поступање којим се превентира прогредирање степена остварене виктимизације, док је кривични сегмент јасно репресивног карактера, уз елементе генералне превенције (Шкулић, 2009; Драшкић, 2007).

Према неким тумачењима породичноправна заштита од насиља у породици може се схватити као превентивни вид заштите, где се заправо интервенцијом у породичне односе спречава ескалација насиља, односно обезбеђује сигурност угрожених чланова породице. У том смислу могу се разумети и основне карактеристике овог вида заштите, а које подразумевају привремени карактер, настојање да се заустави даље узнемиравање и обезбеди сигурност оштећеног лица, те примарно превентивно настојање (Влашковић, 2012; 2010).

²¹ Породични закон као основни извор породичног права донет је 17.02.2005. године, а у Републици Србији се примењује од 01.07.2005. године. Пре доношења датог закона на снази је био Закон о браку и породичним односима (Почуча, 2010).

Поступци заштите од насиља у породици

Осврнувши се на доприносе судске праксе природа породичноправне заштите експлицирана је и пресудом Врховног суда Србије Рев.бр. 849/06 од 08.06.2006. године. Тако се датим оквиром наводи да: „*Ове мере нису казна учиноцу насиља, већ је њихово дејство првенствено превентивно, јер оне опомињу и упозоравају учиниоца на то какве га законске последице очекују за случај да убудуће понови совје дело....ове мере зато морају бити строге, ефикасне и сврсисходне, како би могле остварити свој циљ на плану опште и генералне превенције, а њихов крајњи циљ је заштита породице као основне и најзначајније ћелије сваког друштва, породице као целине, али и сваког њеног члана појединачно. Жртвама породичног насиља ове мере обезбеђују мир, спокој и безбедност за одређени временски период, као и живот без страха од даљег насиља, ослобођење траума и опоравак. Ова временска и просторна дистанца са обе стране ствара предуслове за изналажење решења у циљу превазилажења настале ситуације и стабилизацију међусобних односа“.*

Према Петрушић и Константиновић-Вилић (2006) мере породичноправне заштите подразумевају одговарајуће ограничење права и слобода насилника. Као што је то раније напоменуто оне имају привремени карактер, а с обзиром да се ради о правима која имају ранг уставних, услед чега дата суспензија и не може бити трајна. Ипак, ваља напоменути да законодавац у овом смислу прави извесни преседан с обзиром да чланом 199 ПЗ истиче да се трајање датих мера може продужавати све док постоје, односно док не престану разлози њиховог одређивања.

Вративши се теми ранијег поменутог односа различитих нивоа правне заштите од насиља у породици, исти не треба гледати у контексту искључивости већ међусобног прожимања и допуњавања, а што јасно оставља могућност да исти случај добије и породичноправно и кривичноправно разрешење. У том смислу може се разумети и члан 198. став 4 породичног закона, а према коме се свако лишење слободе изречено у контексту насиља у породици урачунава у време трајања мере заштите предвиђене Породичним законом. Коначно, о међусобној повезаности датих сегмената сведочи и раније елаборирана чињеница да је ставом 194. став 5 законодавац предвидео кривично кажњавање у случају кршења изречених породичноправних мера заштите (Почуча, 2010).

Поступци заштите од насиља у породици

Коначно, када је у питању однос породичноправне и прекршајне заштите, ваља напоменути значајност преклапања датих оквира. Влашковић (2012) отуда наводи пример према коме у хрватском праву постоји мера забране приближавања жртви насиља у породици, а која је прекршајноправне природе, док је иста у Републици Србији инкорпорирана у оквиру Породичног закона.

Сумирајући наведено, Панов (2008) истиче да је насиље у породици комплексан правни феномен који се мора посматрати на више нивоа. У том смислу дати аутор и представља пример према коме један акт насиља, који за последицу има телесну повреду може узроковати више различитих санкција. Тако можемо говорити о кривичној санкцији, грађанскоправној санкцији, укључујучи накнаду имовинске и неимовинске штете, као и могућност искључења нужног наследника који се теже огрешио о завештаоца (Станковић, 2012) и породичноправну заштиту у контексту неке од Породичним законом предвиђених мера према учиниоцима насиља у породици.

О међусобној повезаности Породичног закона са другим изворима права пише и Почуча (2010). Тако дати аутор рецимо напомиње да Закон о облигационим односима садржи одредбе које се тичу накнаде нематеријалне штете, а што је примењиво у случајевима смрти или тешког инвалидитета оштећеног лица, када се ради о сроднику или вабрачном партнеру.

Слично се односи Закон о парничном поступку, а с обзиром на напомену садржану у члану 202. Породичног закона којим се предвиђа суспендијарна примена Закона о парничном поступку у свим споровима из породичноправне области.

Осврнувши се даље на напомене о изузецима који су начињени у правним решењима у Републици Србији ваља напоменути да за разлику од других држава попут САД, у којима постоји јасна специјализација судова, односно посебни судови за насиље у породици, породичноправна заштита у датом контексту код нас је у ингеренцији судова оште надлежности (Панов, 2008). Истина, посматрано у оквирима домаћег законодавства судије у породичним споровима, а под овим се подразумевају и спорови који се тичу породичног насиља могу бити само лица са посебним знањима из области права детета. Влашковић (2012) ипак износи да предвиђени ниво специјализације ипак није довољан, а с

Поступци заштите од насиља у породици

обзиром да исти оквир не обухвата у феноменолошком смислу цео оквир породичног насиља.

Анализирајући структуру и садржину Породичног закона, чланом 1 наводи се да се датим оквиром уређују брак и односи у браку, односи у ванбрачној заједници, односи детета и родитеља, усвојење, хранитељство, старатељство, издржавање у породици, заштита од насиља у породици, поступци у вези са породичним односима и лично име.

Истим законом чланом 2 даље се експлицира да породица ужива посебну заштиту државе (став 1), те да свако има право на поштовање свог породичног живота (став 2). Предвиђајући равноправност супружника (члан 3, став 3), Породични закон предвиђа једнакост у погледу права и дужности ванбрачних супружника. Такође, у погледу заштите права датим законом предвиђа се да мајка и дете уживају посебну заштиту државе (члан 5, став 2), као и посебна права детета у том смислу. Тако се чланом 6 истиче да је свако дужан да се руководи најбољим интересом детета у оним активностима које се тичу детета (став 1), затим да држава има обавезу да предузме све потребне мере за заштиту детета од занемаривања, од физичког, сексуалног и емоционалног злостављања, те сваке врсте експлоатације (став 2), те да држава има обавезу да поштује, штити и унапређује права детета (став 3). Истим чланом ПЗ даље се предвиђа да дете рођено ван брака има једнака права као и дете рођено у браку (члан 4), односно да усвојено дете има једнака права према родитељима као дете према родитељима (став 5).

Водећи се наводима Почуче (2010) основним одредбама ПЗ даље се наводи да су родитељи равноправни у вршењу родитељског права (члан 7 став 2), као и да је забрањена свака злоупотреба датог права (члан 7 став 3). Коначно сходно члану 10 истог закона наглашава се забрана насиља у породици (став 1), те да свако, у складу са законом, има право на заштиту од насиља у породици.

Даљом анализом садржине Породичног закона, ваља се осврнути на сегмент о дејству брака, односно заједници живота, поштовању и помагању. Тако се у члану 25. наводи да су супружници дужни да воде заједнички живот те да се узајамно поштују и помажу. Слична природа обавеза наглашена је и чланом 28 којим се истиче обавеза узајамног издржавања супружника, а под условима одређеним овим законом.

Поступци заштите од насиља у породици

Важним одредбама у контексту теме овог рада поставља се и садржина члана 60, а којим се регулише живот са родитељима. Тако се у ставу 1 овог члана наводи да дете има право да живи са родитељима и право да се родитељи о њему старају пре свих других. Ипак, ставом 2 истог члана наводи се да право детета да живи са родитељима може бити ограничено судском одлуком када је то у најбољем интересу детета. Ово се може остварити одлуком суда о одвајању детета од родитеља ако постоје разлози да се родитељ делимично или потпуно лиши родитељског права или у случају насиља у породици (став 3). Коначно исто се истиче и чланом 61 став 3, где се предвиђа могућност ограничавања права детета да одржава личне односе са родитељом са којим не живи ако постоје разлози да се тај родитељ делимично или потпуно лиши родитељског права или у случају насиља у породици.

Чињеницом да насиље у породици феноменолошки у значајном сегменту подразумева насиље над децом, захтева даље упознавање са појединим одредбама Породичног закона. Тако се чланом 62 ПЗ експлицира да дете има право на обезбеђење најбољих могућих животних и здравствених услова за правилан и потпун развој. Једнако важним поставља се и садржано у одредбама члана 67, а којим се одређује смисао родитељског права. Наиме, датим сегментом напомиње се да је родитељско право изведено из дужности родитеља, те да егзистира само у мери која је потребна за заштиту личности, права и интереса детета.

У истом контексту може се посматрати и члан 69 којим се наводи да родитељи имају право и дужност да чувају и подижу дете, тако што ће се они лично старати о његовом животу и здрављу. Ипак, ставом 2 датог члана наглашава се да родитељи не смеју подвргавати дете понижавајућим поступцима и казнама које вређају људско достојанство детета, те да су дужни да дете штите од таквих поступака других људи. У том смислу се може и разумети став 3 истог члана којим се родитељима забрањује да оставе без надзора дете предшколског узраста.

Заштита деце предвиђена је и одредбама члана 81 Породичног закона а којим се предвиђа потпуно лишење родитељског права. Панов (2008) тако наводи да је основ потпуног лишења родитељског права злоупотреба истог или грубо занемаривање вршења

Поступци заштите од насиља у породици

родитељских дужности. Поменути чланом ПЗ даље се таксативно наводи да се под злоупотребом права из садржине родитељских права сматра: физичко, сексуално или емоционално злостављање детета; израбљивање детета, уз принуду на претерани рад или рад који угрожава морал, здравље и образовање детета, одосно рад који је забрањен законом; подстицање детета на вршење кривичних дела; навикавање детета на одавање рђавим склоностима; односно други начини злоупотребе права из садржине родитељских права.

Истим контекстом експлицира се и значење грубог занемаривања дужности из садржине родитељског права, а под чиме се подразумева: напуштање детета; ситуација у којој се родитељ уопште не стара о детету са којим живи; избегавање издржавања детета; спречавање одржавања личних односа детета и родитеља са којим дете не живи; поступање са намером којим се неоправдано избегава стварање услова за заједнички живот са дететом које се налази у установи социјалне заштите за смештај корисника; односно други начини грубог занемаривања дужности из садржине родитељских права.

Напослетку, чланом 81 став 5 напомиње се да судском одлуком о потпуном лишењу родитељског права може бити одређена једна или више мера заштите детета од насиља у породици.

Исти протективни оквир превиђа се и чланом 82, а према коме се делимично лишавање родитељског права може изрећи према родитељу који несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права. Тако се датим чланом наводи да судска одлука о делимичном лишавању родитељског права може лишити родитеља једног или више права и дужности из садржине родитељског права, осим дужности да издржава дете. Истим оквиром предвиђа се и да родитељ који врши родитељско право може бити лишен права и дужности на чување, подизање, васпитавање, образовање и заступање детета, те на управљање и располагање имовином детета. Напослетку, истиче се да родитељ који не врши родитељско право може бити лишен права на одржавање личних односа са дететом и права на одлучивање о питањима која битно утичу на живот детета.

Водећи се криминолошким дефиницијама насиља у породици које укључују и концепт економског насиља, ваља се осврнути и на седми део Породичног закона којим се

Поступци заштите од насиља у породици

регулишу обевезе издржавања супружника. Тако се у члану 151 ПЗ наводи да супружник који нема довољно средстава за издржавање, неспособан је за рад или је незапослен, има право на издржавања од супружника сразмерно његовим могућностима. Исто право чланом 152 одређено је и у контексту издржавања ванбрачног партнера, док се чланом 153 ПЗ експлицира да мајка детета која нема довољно средстава за издржавање има право на издржавање од оца детета за време од три месеца пре порођаја и годину дана после порођаја. Коначно, дати законски оквир предвиђа ограничења у погледу захтева за издржавање, а у случају када би исти представљао очигледну неправду за оца, као и ограничења у погледу трајања издржавања²². У том смислу чланом 163 ПЗ наводи се да издржавање супружника после престанка брака не може трајати дуже од пет година, односно да се издржавање супружника по престанку брака може продужити и после истека рока од пет година, а у случају постојања нарочито оправданих разлога који спречавају супружника повериоца издржавања да ради.

Водећи се судском праксом ваља напоменути и решење Окружног суда у Новом Саду, Рж. 921/00 од 29.03.2000. године којим се наводи наводи да: *„При одлучивању о захтеву за издржавње брачног друга, суд је дужан да утврди битне чињенице које се односе на материјално стање, могућност запослења и остварења прихода од стране брачног друга који тражи издржавање и материјалне могућности другог брачног друга да даје издржавање. О издржавању брачног друга суд не одлучује по службеној дужности већ само по његовом захтеву који мора бити опредељен како у погледу износа, тако и у погледу времена од када треба да тече обавеза издржавања“*.

У истом контексту ваља напоменути и образложење пресуде Окружног суда у Новом Саду, Гж. 5324/05 од 28.09.2006. године којим се наводи да: *„Постојање редовних месечних новчаних примања дужника супружанског издржавања није неопходан предуслов за право на издржавање другог супружника, већ се морају испитати све*

²² *„Када поверилац супружанског издржавања без оправданог разлога напусти брачну заједницу, у дужем временском периоду не захтева издржавање, својеволјно напусти стално запослење а није радно неспособан, обавезивање другог супружника на плаћање издржавања представља очигледну неправду за дужника издржавања другог супружника (Пресуда Врховног суда Србије у Београду, Рев.1964/08 од 27.08.2008. године)*

Поступци заштите од насиља у породици имовинске прилике дужника издржавања, посебно постојање уштеђевине, као и нередовних прихода, а ради утврђивања могућности давања издржавања“.

Овим оквиром предвиђају се и права издржавања малолетне, односно пунолетне деце, као и родитеља. Отуда се у члану 154 истиче да малолетно дете има право на издржавање од стране родитеља (став 1), односно од стране других крвних сродника у правој усходној линији ако родитељи нису живи или немају довољно средстава за издржавање (став 2). Решењем окружног суда у Новом Саду, Гж. 3686/01 од 07.02.2002. године даље се наводи да: *„Када одлучује о издржавању деце онда суд мора обавезу издржавања одредити према сваком детету појединачно сагласно утврђеним потребама за свако дете“.* Додатно, чланом 155 дато право пружа се и пунолетном детету, а под условима неспособности за рад, немања довољних средстава за издржавање (став 1), односно у случају редовног школовања, а најкасније до навршене 26. године живота. У том смислу може се разумети и пресуда Окружног суда у Новом Саду, Гж. 5488/06 од 28.09.2006. године, а којом се наводи да *„Пунолетно дете које је самофинансирајући студент сматра се дететом које се редовно школује и има право на издржавање у складу са одредбом члана 153 став 2 Породичног закона“.*

Напоследку, као што је то раније напоменуто у феноменолошком представљању насиља у породици, поред физичког, данас се у пракси често среће економско насиље над родитељима, односно старим лицима. У том смислу важним се постављају одредбе члана 156 Породичног закона којима се наводи право родитеља који је неспособан за рад, а при томе нема довољно средстава за издржавање, на издржавање од пунолетног детета или другог крвног сродника у правој нисходној линији, односно од малолетног детета које стиче зараду или има приходе од имовине, сразмерно његовим могућностима.

8.1. Насиље у породици инкриминација из члана 197- 200 Породичног Закона

Витални сегмент Породичног закона у контексту поступака заштите од насиља у породици регулисан чланом 197 – 200 ПЗ, а којима се одређује појам насиља у породици, мере заштите, могућност продужавања мере заштите и њихов престанак.

Поступци заштите од насиља у породици

Тако се чланом 197 ПЗ наводи да насиље у породици, у смислу датог закона, подразумева сва понашања којима један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље и спокојство другог члана породице²³.

Према Панову (2008) са циљем конкретизације правног стандарда угрожавања телесног или душевног интегритета Породични закон у истом члану наводи *exempli causa* примере. Тако се у ставу члану 197 став 2 ПЗ истиче да се под насиљем у породици у смислу става 1 овог члана сматра нарочито: 1) наношење или покушај наношења телесне повреде, 2) изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу, 3) присиљавање на сексуални однос, 4) навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година или немоћним лицем, 5) ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима, б) вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.

Према Почучи (2010) овим свакако није обухваћен целокупни феноменолошки оквир насиља у породици, а с обзиром да се у последње време све чешће сусрећу посебни облици насиља у породици који чине деца према својим родитељима. О овоме пише и Панов (2008) који истиче да се таксативним навођењем аката насиља у породици не би пружила адекватна заштита од иновативних форми, а с обзиром на чињеницу да је живот инвентивнији од поступања законодавца. Ипак, према истом аутору, занимљиво је да пратећи садржано у ставу 1 и 2 датог члана убиство није наглашено као акт насиља у породици, док се претња истим квалификује као насилнички акт.

Додатно, осврнувши се на компарацију става 1 и 2 датог члана логички се може закључити да претња блиском лицу члана породице наношењем тешке телесне повреде бива окарактерисана као акт породичног насиља, док остварење дате претње, односно телесно повређивање не одговара датом критеријуму. У истом контексту Панов (2008) запажа пароксизам према коме би љубавник супруге могао бити квалификован као блиско лице члану породице, а што имплицира прилично бизарне ситуације у контексту предвиђених мера заштите. Тако, према поменутом аутору, уколико би рецимо супруг претио љубавнику своје супруге наношењем телесне повреде, сходно законским

²³ Према Драшкић (2007; 61) насиље у породици дефинише као „Понашање које се испољава кроз континуирану употребу силе, претње или злоупотребе између чланова породице“.

одредбама, могло би се очекивати да суд може наложити иселјење супруга који је власник одређене непокретности, а након чега не постоји законска препрека да се у исту усели оштећени љубавник.

Када је у питању присиљавање на сексуални однос, дати оквир јасно треба разумети у контексту члана 178 КЗ, односно кривичног дела силовања. Павловић (2013) у том смислу истиче релевантност концепата апсолутне или компулзивне силе, отпора, те транзиције воље оштећеног лица. Коначно, према Панову (2008) поред вагиналног и аналног сексуалног чина који се може окарактерисати као насилан, слично се поима и у контексту оралног секса, додиривања полних органа, егзибиционизма и приказивања порнографских материјала.

Даљом анализом представљеног појмовног оквира насиље у породици може се разумети у контексту члана 180КЗ односно кривичног дела обљуба са дететом, те кривичног дела обљуба над немоћним лицем (Павловић, 2013; Стојановић, 2009). Дати оквир сходно наводима Панова (2008) може се упоредити са садржаним у члану 81 став 2 тачка 1 Породичног закона Србије, а који дефинише разлоге потпуног лишења родитељског права. Наиме, док се датим сегментом помиње сексуално злостављање као шира категорија која укључује и друге радње сексуалне конотације, односно радње чији је циљ задовољење сексуалне похоте, законодавац се у члану 197 ПЗ доста рестриктивно определио за само два наведена кривична дела, а што се свакако чини неоправданим.

Пратећи елелборацију раније поменутог Панова (2008) Породичним законом насиље у породици се види и у контексту ограничавања слободе кретања или комуницирања са трећим лицима. Према истом извору, запажа се да и само ограничавање, а не укидање наведених људских слобода, подводи под исти појам. Ово је јасно посебно занимљиво у контексту права родитеља да у васпитном контексту ограниче слободу кретања детету, а сходно интересима здравља, развоја, будућности. Коначно, дати оквир може се разматрати и у контексту односа према брачним или ванбрачним партнерима, где се напомиње да закључење брака не може бити основ ограничења права и слобода.

Коначно, сегмент обухваћен концептом вређања, као и сваког другог дрског, безобзирног и злонамерног понашања, обухвата доста широку лепезу понашања која су

Поступци заштите од насиља у породици

посебно значајна у контексту насиља у породици, а с обзиром на учесталост и тешкоћу доказивања. Тако Панов (2008) наводи да се увреда може схватити као омаловажавање, да се иста може учинити вербално, симболима или реално, а да се њено постојање цени по објективном критеријуму, а не солипсистички. Повици, звиждање, гестови, пљување, штипање, неке су од радњи у овом контексту.

Феноменолошки посматрано појмови дрског и безобзирног понашања у литератури представљају се и кроз примеру радњи попут ломљења чаша, отимања цигарета, позивање на разговор у непристојно време, или непоштовања интима особе јавним публикувањем записа о деликатним темама. Финално, под злонамерним понашањем могу се разумети елементи бића кривичног дела клевете и кривичног дела изношење личних и породичних прилика, а као радњи са злом намером (Панов, 2008).

Као што је то раније напоменуто, Породични закон из 2005. године представљен је са новим решењима као значајан водич и помоћ у контексту одређења појма члана породице. Ипак, у овом сегменту приметни су бројни проблеми, како у контексту правних усклађености, тако и логичко филозофских концепција.

Наиме, прегледом релевантне литературе налазимо већи број различитих дефиниција породице. Према Перићу (1920) под датим појмом могу се разумети сва она лица која су везана сродством, односно која имају заједничко порекло. Нешто шире гледиште представља Комар (2006) који наводећи да је породица заједница сродника повезаних одговорношћу за живот и узајамну добробит, пружа важне импликације у погледу личноправних и имовинскоправних односа чланова породице.

Пратећи теоријски преглед Панова (2008), правна синтагма дефинисања породице укључује неколико елемената. Тако се под овим мора пре свега говорити о одговарајућем кругу или скупу лица, из чега можемо разликовати нуклеарну породицу, проширену породицу или породичну задругу.

Други сегмент дате елаборације односи се на елемент брачности, односно вабрачности животне заједнице, као иницијаних конститутивних чињеница и сродства. У том смислу напомиње се да брак или ванбрачна заједница подразумевају заједнички живот две особе супротног пола, односно везе са једном особом која није у браку или

вабрачној заједници. Наравно, овоме треба додати све чешће иницијативе да се појмови брачности и породице схвате и у оквиру истородних заједница, а с обзиром на све гласније заступање антидискриминативних права хомосексуално оријентисаних лица.

Занимљиве импликације у контексту појма породице и насиља у породици даље истиче Панов (2008). Наиме, поменути аутор наглашава да је за перфектуирање породице потребна и чињеница сродства, односно да брачни или ванбрачни партнери имају дете. У том смислу Панов (2008) експлицитно наводи да бездетни брачни или ванбрачни партнери нису породица. Ипак, водећи се препорукама УН, под појмом породице могу се разумети и релације муж и жена или родитељства на основу крвног сродства или усвојења.

Вративши се уже теми насиља у породици и породичноправној заштити Почуча (2010) истиче да је титулар права на заштиту од насиља у породици свако лице, а сходно основним одредбама Породичног закона. Ипак, чланом 197 ПЗ таксативно се наводи круг лица која се могу сматрати члановима породице, односно која се могу појавити као субјекти насиља у породици. У том смислу под овим се подразумевају: а) супружници или бивши супружници; б) деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбиском или адоптивном сродству, односно лица које везује хранитељство; в) лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству, г) вабранчни партнери или бивши вабрачни партнери и ђ) лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живели у истом породичном домаћинству.

Чињеницом да је пре измена Кривичног законика, Породични закон имао супсидијарну примену, а у контексту одређивања круга лица која могу починити кривично дело насиље у породици, односно ко се може поставити као пасивни субјект, Шкулић (2009) указује на екстремно прешироко дефинисање члана породице у Породичном закону. Наиме, дати аутор посебно истиче да се члановима породице могу сматрати и лица која су била или јесу у сексуалној или емотивној вези, без обзира на то да ли су икада живела заједно. Апсурдност датог решења које не укључује друге објективне критеријуме, Шкулић (2009; 20) представља примером према којем су: *„за сва времена постали чланови породице ђаци који су током срећних школских дана једно друго симпатисали или се*

Поступци заштите од насиља у породици

волели и тако били у емотивној вези, иако никад нису имали сексуалну везу, а камоли да су живели заједно“. Исти аутор даље упућује и на проблем тумачења конструкта емотивна веза, а с обзиром на могућност да се под овим схвате и сва негативна осећања или мржња што јасно доводи до могућих бизарних интерпретација. Пример такве бизарности представљен је и у контексту сексуално, деемоционализованог односа између проститутке и „муштерије“ који чињеницом да су ступили у сексуални однос, трајно постају чланови породице, а сходно решењу из Породичног закона.

Према Влашковићу (2012) представљени приступ законодавца има ипак и одрешене предности, а с обзиром на чињеницу да се таксативним набрајањем титулара не може дати исцрпан и стваран оквир чланова породице. У том смислу употреба одређених правних стандарда у циљу правног легитимисања истих, премда носи одговарајуће неодређености и дилеме у погледу садржине, може се сматрати пожељном када је у питању насиље у породици. Поменути аутор ово истиче пре свега у контексту намере законодавца да што већем броју лица пружи заштиту по наведеном основу.

Напослетку, породичноправна заштита од насиља у породици садржана је у члану 198 Породичног закона којим се дефинишу мере заштите према учиниоцима насиља. Тако дати оквир предвиђа да против члана породице који врши насиље суд може одредити једну или више мера заштите од насиља у породици, којом се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице (Почуча, 2010).

Тако се у репертоару мера заштите разликују: а) издавање налога за иселење из породичног стана или куће без обзира на право својине односно закупа непокретности; б) издавање налога за уселење у породични стан или кућу без обзира на право својине односно закупа непокретности; в) забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености, г) забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице и д) забрана даљег узнемиравања члана породице.

Анализирајући појединачно наведене мере Почуча (2010) истиче да мера издавања налога за иселење из породичног стана или куће представља меру од највећег значаја за оштећено лице, а с обзиром на учестало запажање ситуације у пракси према којој је жртва та која мора да напусти простор у коме живи. Премда је држава у овом смислу настојала

Поступци заштите од насиља у породици

да пружи помоћ жртвама, а у виду отварања такозваних сигурних кућа или прихватилишта за жртве насиља у породици, дата пракса није у потпуности могла да одговори реалним потребама. Ово се свакако односи како на сам број жртава који је изузетно висок, као и на неоправданост даљег оптерећивања оштећене стране.

Премда мера издавања налога за исељење наизглед задире у стварна права насилника, односно право својине, Панов (2008) истиче да се овим не дира у питање власништва, већ се само привремено ограничава право коришћења сопственог власништва, а с обзиром на општи интерес. У том смислу дату меру треба разумети само као ограничење у смислу *ius utendi*, а не *ius disponendi*. Исти оквир важења који се примењује у контексту својине, односи се и на право закупа.

Ипак, према претходно поменутом аутору извесне дилеме могу се појавити у ситуацији када је власник непокретности из које се исељава насилник неко треће лице. Наиме, и поред могућности да до исељења дође, те да оштећено лице остане у стану, отвара се могућност да стварни власник покрене парнични поступак, односно да поднесе тужбени захтев за исељење жртве.

Исти оквир односа према праву својине, односно закупа нотира се и у контексту заштитне мере издавања налога за усељење у породични стан или кућу. Дати конструкт разумљив је свакако из контекста превенције, а у ситуацијама када насилник не дозвољава оштећеном лицу да се врати у непокретност у којој је живела, а коју је претходно напустила из разлога избегавања насиља. Коначно, наведено решење се мора тумачити и у контексту неповредивости члана 194 Породичног закона којим се истиче да дете и родитељ који врши родитељско право имају право становања у стану чији је власник други родитељ детета ако дете и родитељ који врши родитељско право немају право својине на усељивом стану.

Вративши се елаборацији проблема контрадикторности породичноправне заштите Панов (2008; 752) представља занимљив пример. Наиме, дати аутор претпоставља ситуацију у којој *„партнер галами на своју партнерку која је „конзумент хемије“...Жртва насиља исходује исељење насилника из стана. Дете ових партера буде поверено на чување и васпитање у овом примеру једином субјекту са родитељским капацитетом –*

Поступци заштите од насиља у породици

оцу (насилнику – из претходне реченице). На основу члана 194. став 1 ПЗ Србије, дете и његов отац имају право становања на стану чији је васник други родитељ...док примена члана 198 ПЗ значи исељење насилника –партнера жртве и оца детета“.

Превентивна природа заштитних мера огледа се и у контексту забране насилнику да прилази жртви на одређеној удаљености. Ово се истиче како у смислу спречавања првог акта физичког насиља, а ако су истом рецимо претходиле претње и вербално насиље, односно у смислу превентирања накнадне, поновљене виктимизације члана породице (Петрушић и Вилић, 2006).

Конститутивна и кондемпнаторна природа дате мере подразумева и да суд у својој одлуци експлицира удаљеност на којој се ограничава слобода кретања насилника. Панов (2008) у том смислу истиче да се као минимална мера обично узима видокруг жртве, а с обзиром на стварну или реално претпостављену опасност рецидивизма.

Сличан карактер садржан је и у забрани приступа насилнику око места становања и/или места рада жртве, уз напомену да се дата мера може изрећи кумулативно или алтернативно. Коначно, како то Панов (2008) наводи судска пракса оставља могућност да се забрана приступа месту рада жртве наложи и поред чињенице да иста није засновала радни однос, а уколико се очекује запослење. Дата опција од значаја је с обзиром на поштовање процесне економије и отклањања потребе новог парничног поступка након заснивања радног односа.

Напоследку, законодавац је чланом 198 став 2 тачка 5 ПЗ предвидео забрану наставка узнемиравања жртве, при чему не експлицира и сам начин узнемиравања, већ се ово односи на било који акт насиља.

Пратећи наводе ауторки Петрушић и Вилић (2005) суд има могућност изрицања једне или више наведених мера. Одлука у овом контексту базираће се на процени опасности поновног угрожавања, односно ревиктимијације. Панов (2008) истиче да дата процена даље мора укључити и саму перцепцију жртве о степену угрожености, склоности насилника, природу насилних унутарпородичних односа у смислу хроничитета, доступност оружја, понашање насилника након инцидента и друго.

Поступци заштите од насиља у породици

У погледу трајања заштитних мера чланом 198 став 3 ПЗ исто се ограничава на годину дана. Додатно, пресудом Врховног суда Србије, Рев. 849/06 од 08.06.2006. године наводи се да: „ Мера заштите од насиља у породици може трајати највише годину дана и овај законски рок треба рачунати од доношења решења о привременој мери, а не од доношења пресуде“. Ипак, занимљиво је да садржано у члану 199 ПЗ оставља могућност неодређеног трајања датих мера, а с обзиром на право продужавања истих све до престанка постојања разлога њиховог изрицања. Ово ће се односити на ситуације у којима суд утврди да постоји реална опасност понављања насиља, а с обзиром на непромењеност ставова и понашања учиниоца. Јасно, поред инволутивног понашајног става, позитивна еволуција и побољшање које упућује на редукцију или изостанак ризика поновне ескалације насиља, сходно члану 200 ПЗ представља довољан основ престанка мере заштите.

Коначно, када је у питању трајање мера заштите, ваља напоменути да је чланом 198. став 4 ПЗ предвиђено да ће се време проведено у притвору, као и свако лишење слободе у вези са кривичним делом, односно прекршајем урачунати у време трајања мере заштите од насиља у породици. Ипак, у теоријском смислу, овде остаје дилема да ли се под овим могу разумети сва лишења слободе, без обзира на кривично дело и без обзира на то ко је оштећено лице.

8.2. Процесни аспекти породичноправне заштите

Десетим делом Породичног закона регулисани су поступци у вези са породичним односима. Тако се у члану 201 наводи да се одредбама овог дела закона уређују посебни парнични поступци у вези са породичним односима, те се и примењују одредбе закона којима се уређује парнични поступак, ако овим законом није другачије одређено.²⁴

Када је у питању састав већа, чланом 203 ПЗ наводи се да поступак у вези са породичним ондосима у првом степену суди веће састављено од једног судије и двоје

²⁴ „Поступак у патернитеским и матернитеским парницама заснован је на модификованим начелима парничног поступка у складу са когентним формама којима се родитељско дечји односи регулишу и принципима о посебној заштити детета“ (Станковић, 2006; 554).

Поступци заштите од насиља у породици

судија поротника, а у поступку по жалби веће састављено од троје судија. Ставом 2 истог члана наводи се да поменуто веће судија морају чинити лица која су стекла посебна знања из области права детета, односно која имају искуство у раду са децом и младима (став 3).

Када је у питању хитност поступања чланом 204 истог сегмента наводи се да се поступак у вези са породичним односима хитно решава, а ако се односи на дете или родитеља који врши родитељско право. Истим чланом истиче се да се у поступку у вези са породичним односима тужба не доставља туженом на одговор, а поступак се по правилу спроводи највише на два рочишта (став 3) (Радованов и Почуча, 2010).

Са циљем ефикасније породичноправне заштите у наведеним поступцима важи истражно начело и начело искључивања јавности (Панов, 2008) . Тако се у члану 205 и 206 наводи да у поступку у вези са породичним односима суд може утврђивати чињеници и када оне нису међу странкама спорне, а може и самостално истраживати чињенице које ниједна странка није изнела. Радованов и Почуча (2010) тако наглашавају да истражно начело има превагу у односу на расправно начело, а што се манифестује у овлашћењу суда да у доказном поступку одреди извођење и оних доказа које странке нису предложили. Према поменутиим ауторима, ово се може предузимати не само са циљем утврђивања релевантних чињеница него и ради провере признатих и неспорних чињеница. Пример у овом контексту представља садржано у решењу Окружног суда у Новом Саду, Гж. 315/06 од 02.02.2006. године. Наиме датим решењем наводи се да *„Суд не може донети одлуку о децјем издржавању на онсву изјаве дужника издржавања да је спреман да плаћа одређени износ на име своје обавезе за плаћање алиментације, јер у овим споровима је прописано одступање од начела диспозиције и расправног начела.“* Истим решењем даље се наводи да *„Евентуална спремност туженог да сноси издржавање тужили у износу од по 3.000.00 динара месечно уз приходе које званично остварује, представљала би идицију која би обавезивала суд да применом члана 205. Закона испита стварне приходе туженог и његове могућности за стицање зараде“*.

У истом оквиру даље се наводи да је у поступцима у вези са породичним односима јавност искључена, те да подаци из судских списа спадају у службену тајну коју су сви учесници у поступку дужни да чувају.

Поступци заштите од насиља у породици

У погледу конкретних поступака, анализирајући структуру Породичног закона, могућност изрицања мера заштите од насиља у породици наводи се у контексту поступка у брачном спору. Отуда се чланом 226 ПЗ који се односи на пресуде у брачном спору наводи да је суд дужан да пресудом у брачном спору одлучи о вршењу родитељског права, да истом пресудом може да одлучи о потпуном или делимичном лишењу родитељског права, те да суд може пресудом одредити једну или више мера заштите од насиља у породици.

Исти оквир могућности наводи се и у контексту поступка о утврђивању материнства и очинства. Чланом 260 тако законодавац предвиђа да је суд дужан да пресудом у спору око материнства и очинства одлучити о вршењу родитељског права. У том смислу поново суд може одлучити о потпуном или делимичном лишењу родитељског права, те одредити једну или више мера заштите од насиља у породици.

Када је у питању поступак у спору за заштиту права детета²⁵ и у спору за вршење односно лишење родитељског права, Породични закон чланом 261 предвиђа да дете може поднети тужбу у спору за заштиту свог права и у спору за вршење односно лишење родитељског права пред судом опште надлежности или пред судом на чијем подручју оно има пребивалиште, односно боравиште. Дати поступак, покреће се тужбом, а што је експлицирано у члану 262 истог закона. У том смислу диференцирају се тужба за заштиту права, а коју могу поднети дете, родитељи детета, јавни тужилац и орган старатељства. Поступак се у том контексту може покренути у погледу свих права која су детету призната Породичним законом, а нису заштићена неким другим поступком. Додатно, у погледу права и дужности обавештавања јавног тужиоца или органа старатељства о разлозима заштите права детета, наводи се да исто обухвата све здравствене и образовне

²⁵ Радованов и Почуча (2010) у погледу заштите права детета истичу да се Породичним законом између осталих штите дечје право да одржава личне односе са другим родитељем који не врши родитељско право и са крвним сродницима; право становања детета на стану који је у власништву родитеља који не врши родитељско право; право детета да уколико је навршило десет година живота и способно је за расуђивање да се само обрати суду или другом државном органу и затражи заштиту свог права; право детета да слободно изрази своје мишљење, уколико је у стању да га формира било лично, било преко него другог лица или установе; право детета да добије сва обавештења која су му потребна да би могао да изрази своје мишљење; право детета да затражи продужење родитељског права; право детета да затражи лишење родитељског права итд.

Поступци заштите од насиља у породици

установе, установе социјалне заштите, правосудне и друге државне органе, удружења и грађане (Радованов и Почуча;2010).

Ради потпуније заштите права детета законодавац је предвидео и могућност постављања колизијског старатеља, те привременог заступника детета. Наиме чланом 265 предвиђа се да ако између детета и његовог законског заступника постоје супротни интереси, дете ће заступати колизијски старатељ. У даљим одредбама наводи се да дете које је навршило 10. годину живота и које је способно за расуђивање може само односно преко неког другог лица или установе затражити од органа старатељства да му постави колизијског старатеља, односно од суда да му постави привременог заступника због постојања супротних интереса између њега и његовог законског заступника (Станковић, 2006).

Заштита права детета одређена је спецификацијом дужности суда. Тако се чланом 266 наводи да у спору за заштиту права детета и у спору за вршење односно лишење родитељског права суд је увек дужан да се руководи најбољим интересом детета. Ако пак суд у датом спору процени процесну угроженост детета, односно да дете као странка није заступано на одговарајући начин, суд је дужан да *ex officio* детету постави привременог заступника (Поњавић, 2008).

Ставом 3 истог члана такође се наводи да ако суд утврди да је у спору за заштиту права детета или у спору за вршење односно лишење родитељског права странка дете које је способно да формира своје мишљење, исти ће бити дужан: да се стара да дете добије благовремено сва обавештења која су му потребна, да омогући да дете непосредно изрази своје мишљење, те да му се посвети дужна пажња у складу са годинама и зрелашћу; те да мишљење детета утврди на начин и на месту који је у складу са његовим годинама и зрелашћу, а поштујући захтеве заштите најбољих интереса детета.

Анализирајући судску праксу о овоме сведочи и решење Врховног суда Србије у Београду, Рев. 2393/07 од 12.09.2007. године, а према коме: „У спору за вршење родитељског права суд је увек дужан да се руководи најбољим интересом детета и има обавезу да детету које је способно да формира своје мишљење помогне да добије обавештења која су му потребна да изрази своје мишљење у складу са годинама и

Поступци заштите од насиља у породици

зрелошћу детета, осим ако би то било у супротности са најбољим интересом детета. Зато суд не сме да се пре свега руководи позитивном мотивацијом родитеља да се старају о детету, већ да мишљење детета прибави на законом прописан начин“.

У погледу процесних захтева, Породични закон у поступцима за заштиту права детета и поступцима за лишење родитељског права истиче нарочиту хитност. Тако се сходно члану 269 ПЗ наглашава да се прво рочиште заказује тако да се одржи у року од осам дана од дана када је тужба примљена у суду, док другостепени суд има дужност да донесе одлуку у року од 15 дана од дана када му је достављена жалба.

Са циљем обухватнијег и стручнијег одлучивања које се тиче заштите права детета и вршења односно лишења старатељства суд је чланом 270 обавезан и да затражи налаз и стручно мишљење органа старатељства, породичног саветовалишта или друге установе специјализоване за посредовање у породичним односима^{26,27}.

Тако се Решењем окружног суда у Новом Саду ГЖ. 201/05 од 20.01.2005. године наводи: *„Преурађен је став првостепенеог суда у погледу неуротичних симптома који се јављају везано за страх код малолетног детета приликом конатка са оцем, јер из приложене документације, коју суд није у целости ценио произилази да је реализован само један конатк у просторијама Центра, на иницијативу и у присуству стручних радника, који је протекао уредно, да до даљег контактирања није дошло, да исто није заживело, с тога је суд морао утврдити све чињенице, на исте околности евентуално саслушати стручни тим лекара (психолог-психијатар), како би на несумњив начин утврдио неопходне чињенице ради доношења привремене мере забране виђања оца са млдб.дететом“.*

Када је у питању доношење одлуке о вршењу родитељског права, суд може прихватити споразум родитеља или пак самостално донети одлуку. Поред одлуке о поверавању заједничког детета једном родитељу, суд ће донети одлуку и о висини

²⁶ *„Када родитељи имају пребивалиште на подручју два органа старатељства за правилну одлуку суда о поверавању заједничке малодобне деце на чување и васпитање и издржавање нужно је прибавити мишљење оба органа старатељства“* (Решење окружног суда у Новом Саду ГЖ. 201/05 од 20.01.2005. године).

²⁷ *„Одлука о лишењу родитељског права не може бити заснована на налазу и стручном мишљењу директора и радника органа старатељства, као вештака, ако је тужбу за лишење родитељског права поднео орган старатељства* (Решење врховног суда Србије у Београду, рев. 1963/08 од 27.08.2008. године).

Поступци заштите од насиља у породици

доприноса за издржавање од стране другог родитеља и о начину одржавања личних односа. У датом случају суд ће узети у обзир како могућности родитеља, тако и потребе детета. Решењем окружног суда у Новом Саду ГЖ. 201/05 од 20.01.2005. године отуда се наводи „ У погледу одлуке о привременој мери којом се обавезује тужени да на име свога дела доприноси издржавању малодобног сина 4.000.00 динара месечно, првостепени суд је нашао предлог делимично основаним, имајући у виду приложену документацију из које је видљиво да отац до сада је плаћао алиментацију у утврђеном износу што је непримерено мало с обзиром да се ради о детету школског узраста. Првостепени суд је утврдио и могућности оца, међутим није утврдио потребе детета јер сходно чл.309 Закона о браку и породичним односима Републике Србије је регулисано да у спору за издржавање суд ће утврдити укупан износ средстава потребан за издржавање и приликом утврђивања потреба издржаваног лица узети у обзир узраст детета, као и потребе за његово образовање. У конкретном случају првостепени суд потребе малодобног М. није утврдио због чега се досуђени износ по основу издате привремене мере не може преиспитати“.

Коначно чланом 273 експлицира се да суд може пресудом у спору за заштиту права детета одлучити и о вршењу, односно лишењу родитељског права, било у смислу потпуног или делимичног лишења. Док се ставом 3 истог члана наводи да суд може пресудом у спору за заштиту права детета и у спору за вршење односно лишење родитељског права одредити једну или више мера заштите од насиља у породици.

Тако се репрезентативним представља пример пресуде Врховног суда Србије у Београду, Рев. 292/07 од 25.04.2007. године где се у образложењу наводи: „ У конкретном случају су обе парничне странке као родитељи практично од рођења детета занемаривали и несавесно обављали родитељске дужности због зависности од опијата, препуштајући бригу о детету баби по оцу. Ни после престанка брачне заједнице и започињања лечења странака у току овог брачног спора није било могуће да се успостави адекватно родитељско старање у складу са потребама и интресеима детета и поред покушаја, нарочито тужене као мајке у том правцу. У току поступка вршен је надзор над родитељством оца и мајке који је обухватио праћење редовности њиховог психијатријског лечења. У ту сврху су ангажовани и одговарајући стручњаци органа

Поступци заштите од насиља у породици

старатељства, Института за ментално здравље Одсека за брак и породицу и Завода за болести зависности. Према неподељеном мишљењу свих стручњака због природе болести зависности и потребе лечења обе парничне странке, ниједна од њих као родитељ није подобна да непосредно врши дужности из садржине родитељског права, које се односе на чување и васпитање детета, заступање његових права и располагања његовом имовином, као и одлучивање о важним питањима за његов живот, осим права на одржавање личних односа са дететом, који су пожељни и пре свега у интересу детета, али и родитеља“.

Осврнувши се напослетку на законско уређење поступка за заштиту од насиља у породици чланом 283 ПЗ регулише се питање месне надлежности, односно наглашава да у спору за заштиту од насиља у породици месно је надлежан поред суда опште месне надлежности и суд на чијем подручју има пребивалиште, односно боравиште члан породице према коме је насиље извршено.

У погледу формално-процесних захтева покретања поступка, спор за заштиту од насиља покреће се тужбом, при чему тужбу за одређивање мера заштите у породици, као и за продужење мера заштите могу поднети сам члан породице према коме је насиље извршено, његов законски заступник, јавни тужилац и орган старатељства. Занимљиво је ипак да је право подношења тужбе за престанак мере заштите од насиља у породици дато само члану породице прогив кога је мера одређена (Радованов, Почуча, 2010).

У погледу трајања мере заштите ваља напоменути и став суда према коме „*Када истекне време трајања мере заштите од насиља у породици, не може се тражити даљње поступање суда који је донео одлуку у правоснажно окончаном парничном поступку, већ се у посебном парничном поступку мора исходovati нова извршина исправа за враћање у судржавину стана“* (Решење Округног суда у Новом Саду, Гж 676/2008 од 20.02.2008. и решење Врховног суда Србије у Београду, Рев. 2364/2008 од 17.09.2008. године).

Нарочита хитност у поступању у контексту поступка у спору за заштиту од насиља наглашена је чланом 285 ПЗ. Тако се датим сегментом наводи да се прво рочиште мора заказати тако да се одржи у року од 8 дана од дана када је тужба примљена у суду, док је другостепени суд дужан да донесе одлуку у року од 15 дана од запримања жалбе. Ипак

Поступци заштите од насиља у породици

решењем Окружног суда у Новом Саду Гж 4375/06 од 02.08.2006. године наглашава се да: „*Обавеза поступања са нарочитом хитношћу поводом захтева за заштиту од насиља у породици, не овлашћује суд да због хитности може пропустити извођење свих релевантних доказа за одлуку у овој правној ствари, већ напротив, због значај и тежине предложене мере, суд мора већ у припремном делу поступка предузети све радње у циљу потпуног и правилног утврђења чињеничног стања у каснијем току поступка. У том смислу суд мора, поред извођења доказа предложених у тужби, свакако позвати и саслушати сва лица у односу на која је, према чињеничном наводу тужбе, извршено насиље или су били непосредни сведоци насилничком понашању, те о тим околностима затражити извештај надлежних органа за општу или социјалну заштиту*“.

Као споредни процесни субјект може се појавити и орган старатељства, где се према члану 286 ПЗ наводи да ако орган старатељства није покренуо поступак у спору за заштиту од насиља у породици, суд може затражити да исти пружи помоћ у прибављању потребних доказа те да изнесе своје мишљење у погледу сврсисходности тражене мере.

У погледу начела парничног поступка, чланом 287 истиче се одсутпање од начела диспозиције, односно напомиње се да суд није везан границама тужбеног захтева. У том смислу суд може одредити и меру заштите од насиља у породици која није тражена ако оцени да ће се иста показати најефективнијом у погледу заштите.

Када је у питању дејство жалбе, иста сходно члану 288 неће имати суспензивно дејство, односно не задржава извршње пресуде о одређивању или продужењу мере заштите од насиља у породици.

Напослетку, чланом 289 регулисана је обавеза евиденције и вођења документације о насиљу у породици. Тако се датим сегментом наводи да пресуду у спору за заштиту од насиља у породици суд је дужан одмах да достави како органу старатељства на чијој територији има пребивалиште, односно боравиште члан породице према коме је насиље извршено, тако и органу старатељства на чијој територији има пребивалиште, односно боравиште члан породице против кога је мера заштите одређена. У том смислу орган старатељства се обавезује да води евиденцију и документацију како о лицима према

којима је насиље извршено, тако и према лицима против којих је одређена мера заштите, а сходно прописима надлежног министарства (Векарић, 2011).

9. Улога центра за социјални рад у превенцији и заштити од насиља у породици

Центар за социјални рад (ЦСР), представља јавну установу социјалне заштите, односно орган старатељства овлашћен и специјализован за пружање правне заштите породице и свих њених чланова који су у стању потребе за социјалном, односно правном помоћи (Драшкић, 2007; Шаркић и Почуча, 2012; Бркић, 2005; Обретковић и сар., 1972).

Хронолошки посматрано, правни основ за оснивање ове инстанце дефинисан је 1961. године доношењем Препоруке Савезне скупштине Југославије, а којом су ЦСР предвиђени као интегративна установа, које сажима све облике заштите и помоћи породици. Као мултициљно усмерена установа, ЦСР је и предвиђао ангажовање различитих професионалних усмерења, укључујући правнике, педагоге, психологе, социјалне раднике, па и лекаре.

Водећи се законским одредбама у вршењу јавних овлашћења ЦСР одлучује о: 1. остваривању права на материјално обезбеђење; 2. остваривању права на додатак за помоћ и негу другог лица; 3. остваривању права на помоћ за оспособљавање за рад; 4. остваривању права на смештај у установу социјалне заштите; 5. остваривању права на смештај одраслог лица у другу породицу; 6. хранитељству; 7. усвојењу; 8. старатељству; 9. одређивању и промени личног имена детета; 10. мерама превентивног надзора над вршењем родитељског права; 11. мерама корективног надзора над вршењем родитељског права.

Надаље, Правилником о обављању делатности центра за социјални рад експлицира се да ће центар у вршењу јавних овлашћења обављати следеће послове: спроводи поступак посредовања - медијације у породичним односима (мирење и нагодба), доставља налаз и стручно мишљење, на захтев суда, у парницама у којима се одлучује о заштити

Поступци заштите од насиља у породици

права детета или о вршењу, односно лишењу родитељског права, доставља, на захтев суда, мишљење о сврсисходности мере заштите од насиља у породици коју је тражио други овлашћени тужилац, пружа помоћ у прибављању потребних доказа суду пред којим се води поступак у спору за заштиту од насиља у породици, спроводи поступак процене опште подобности хранитеља, усвојитеља и старатеља, врши попис и процену имовине лица под старатељством, сарађује са јавним тужиоцем, односно судијом за малолетнике у избору и примени васпитних налога, спроводи медијацију између малолетног учиниоца и жртве кривичног дела, подноси извештај о испуњењу васпитног налога јавном тужиоцу, односно судији за малолетнике, присуствује, по одобрењу суда, радњама у припремном поступку против малолетног учиниоца кривичног дела (саслушање малолетног учиниоца кривичног дела, саслушање других лица), ставља предлоге и упућује питања лицима која се саслушавају, доставља мишљење суду пред којим се води кривични поступак против малолетника у погледу чињеница које се односе на узраст малолетника, чињеница потребних за оцену његове зрелости, испитује средину у којој и прилике под којима малолетник живи и друге околности које се тичу његове личности и понашања, присуствује седници већа за малолетнике и главном претресу у кривичном поступку против малолетног учиниоца кривичног дела, обавештава суд надлежан за извршење заводске васпитне мере и орган унутрашњих послова када извршење мере не може да започне или да се настави због одбијања или бекства малолетника, стара се о извршењу васпитних мера посебних обавеза, проверава извршење васпитне мере појачаног надзора од стране родитеља, усвојитеља или старатеља и указује им помоћ у извршењу мере, проверава извршење васпитне мере појачаног надзора у другој породици и указује помоћ породици у коју је малолетник смештен, спроводи васпитну меру појачаног надзора од стране органа старатељства тако што се брине о школовању малолетника, његовом запослењу, одвајању из средине која на њега штетно утиче, потребном лечењу и сређивању прилика у којима живи, стара се о извршењу васпитне мере појачаног надзора уз обавезу дневног боравка у установи за васпитавање и образовање малолетника, доставља суду и јавном тужиоцу за малолетнике извештај о току извршења васпитних

мера о чијем се извршењу стара, предлаже суду доношење одлуке о трошковима извршења васпитних мера, те обавља друге послове утврђене законом.

Сумирајући различитост улога центра за социјални рад у улози органа старатељства у даљем тексту биће дат приказ законске регулативе у погледу учешћа дате инстанце у парничном, ванпарничном и извршном поступку.

9.1 Центар за социјални рад у парничном поступку

Све до 1991. године и доношења Закона о јавним службама у погледу правне и социјалне заштите постојао је паралелизам функционисања ЦСР и општинских органа управе надлежних за социјалну заштиту. Тек од наведеног периода, ЦСР се профилишу као установа којој је поверено обављање делатности у домену социјалне заштите, друштвене бриге о деци и старатељства, односно социјално и породично правне заштите.

Водећи се наводима Станковић (2010) према породичноправним прописима ЦСР представља орган који је у сталној обавези спровођења надзора над вршењем родитељског права. Отуда се, у функцији органа старатељства, ЦСР може појавити у различитим процесним улогама и функцијама, а у контексту породичноправне заштите. Хетерогеност улога такође условљена је тиме да ли се ради о судском поступку који се води самостално или адхезионо уз основни поступак.

Вративши се ранијим процесним разматрањима у контексту Породичног закона, ЦСР је током времена имао различите процесне функције. Ово се посебно нотира у односу на разуђеност функција у периоду 80-их година прошлог века, када је сходно Закону о браку и породичним односима, ЦСР као орган старатељства суделовао у парничном поступку као посебан правосудни орган, помоћни орган суда, помоћни истражни орган, парнична странка, законски заступник, пуномоћних, умешач или специфични вештак (Шаркић и Николић, 2008).

Изменама у сегменту породичноправне заштите законодавац је дати сегмент нормирао кроз посебну породичну парничну или ванпарничну процедуру, додајући овоме и рецимо поступак за лишење родитељског права.

Поступци заштите од насиља у породици

Центар за социјални рад има статус правног лица и као свака јавна установа уписан је у регистар установа. Чињеницом да има правну и пословну способност, ЦСР и стиче одређена права и обавезе, укључујући страначку способност у грађанском судском поступку. Јасно, с обзиром да се ради о правном лицу, фактичко предузимање процесних радњи предузима овлашћено лице, односно пуномоћник запослен у самом центру.

У контексту процесног положаја странке, ЦСР може имати улогу и тужиоца и туженог. Прва улога односи се на оне правне ствари када је овлашћен да у интересу одређеног субјекта породичног правног односа покрене парнични поступак, а са циљем како заштите права тог лица, тако и заштите ширих друштвених интереса.

Као тужени у парници, ЦСР се појављује када привремени старатељ, кога је поставио орган старатељства, током обављања послова старатељства, причинио штету штићенику. Наиме, одредбама Породичног закона, предвиђена је солидарна одговорност обе стране.

Додатно, улога ЦСР, односно органа старатељства нотира се у парницама за накнаду штете, а у ситуацијама када је старатељ проузроковао штету на имовини штићеника својим неправилним радом. Наиме, чињеницом да сам штићеник, који је лице под старатељством, не може самостално да штити своја права, ЦСР се јавља као тужилац, односно процесна странка која покреће поступак.

Функција ЦСР огледа се и остваривању надзора над вршењем родитељског права, док ће суд предузимати мере ограничења вршења истог (Шаркић и Почуча, 2012). У погледу остваривања наведене функције закон предвиђа могућност спровођења превентивног надзора. Односно, ако исти не да очекиване резултате, спровођење корективног надзора.

Циљ превентивног надзора односи се на ситуације у којима родитељи још увек заједнички и споразумно врше родитељско право, без већих неслагања и без наступања последица по дете. Најчешће се у литератури као конфликтни примери представљају неслагања родитеља о избору школе коју ће дете похађати, неслагање о избору слободних активности које дете упражњава, неслагање о слободи комуникације и социјалним контактима детета и слично. Нешто виша одговорност ЦСР односи се на ситуације када је у питању управљање имовине детета веће вредности, постављање колизијског старатеља

Поступци заштите од насиља у породици

или рецимо одређивање личног имена детету, а у ситуацији када се родитељи не могу договорити. Као услов за обављање превентивног надзора поставља се обраћање родитеља захтевом, док се у ситуацији када и поред ангажовања ЦСР није могуће донети одлуку, иста поверава суду.

Када је у питању пак корективни надзор, исти подразумева доношење одлука од стране ЦСР којима се коригују родитељи у вршењу родитељског права. Законом се тако предвиђа неколико мера укључујући: упозоравање родитеља на недостатке у вршењу родитељског права, упућивање родитеља на разговор у породично саветовалиште или установу специјализовану за посредовање у породичним односима, полагање рачуна о управљању имовином детета, те покретање судских поступака.

Према Станковић (2010) да би несметано остваривао задатке у погледу надзора над вршењем родитељског права, законодавац је морао ЦСР признати активну процесну легитимацију, а с обзиром да исти није субјект породичноправног односа. У том смислу овим се омогућава ЦСР да покрене низ посебних породичних парничних поступака ради заштите права и интереса детета, а укључујући под овим: парнице за заштиту права детета – чл. 263. ст. 1. ПЗ; парнице за вршење родитељског права - чл. 264. ст. 1. ПЗ; парнице за лишење родитељског права – чл. 264. ст. 2. ПЗ; парнице за враћање родитељског права - чл. 264. ст. 3. ПЗ; парнице за издржавање детета - чл. 278. ст. 3. ПЗ и парнице за заштиту од насиља у породици – чл. 284 ст. 2. ПЗ.

Када је у питању парнични поступак, треба имати на уму да је орган старатељства странка у функционалном смислу, јер и поред овлашћења да подигне тужбу у своје име, циљ тужбе јесте заштита туђих интереса. Лице чија се права штите, најчешће јесте дете.

ЦСР своја процесна овлашћења остварује примарно или супсидијарно, односно када је дужан да штити туђа грађанска субјективна права или када титулар права не врши своја овлашћења. То заправо значи да ће ЦСР моћи да поступа и у оним ситуацијама када је изостала иницијатива субјектата породичноправног односа, односно када постоји стварна потреба заштите права и интереса детета.

Орган старатељства ће тако у неколико ситуација покренути парницу за вршење родитељског права. Ово се односи на ситуације када није донета одлука о вршењу

Поступци заштите од насиља у породици

родитељског права иако родитељи не живе заједно, када је умро родитељ који је до тада самостално вршио родитељско право, а родитељски однос другог родитеља је познат или је утврђен, кад треба одузети дете које се налази код трећег лица или кад се једном од родитеља ускраћује право на одржавање личних односа са дететом. Исто се односи и на ситуације када је потребна промена начина вршења родитељског права или поверавања детета другом родитељу или трећем лицу јер је родитељско право вршено на неодговарајући начин.

Чињеницом да је ЦСР странка у функционалном смислу, повлачи и да дете нема статус странке у поступку, без обзира што се у парници штите његова права и интереси. Отуда се положај детета дефинише само као прикривена или притајена странка.

Органу старатељства призната је активна процесна легитимација и у парницама које се воде ради заштите различитих права детета, обухваћених корпусом дечјих права, а за чију заштиту нису предвиђена правила посебног парничног поступка. Ово се тако односи на заштиту права детета да одржава личне односе са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост, право становања детета на стану чији је власник родитељ детета који не врши родитељско право или право детета на образовање.

С обзиром да орган старатељства своју протективну функцију може остваривати само по добијању сазнања о постојању потребе заштите права и интереса детета, законодавац је предвидео обавезу информисања ЦСР о дечјем статусу. Ово се односи на обавезу грађана, установа социјалне, образовне или здравствене заштите, правосудних и других органа.

Функционални положај странке нотира се и у парницама за потпуно или делимично лишење родитељског права, као и у парници за заштиту од насиља у породици, било да се ради о одређивању мере заштите или продужење трајања мере заштите.

Центар за социјални рад, ће поред повериоца и дужника бити странка у парницама за одређивање висине доприноса за издржавање малолетног детета. Ово се односи на ситуације када захтев за издржавање није поднет без оправданог разлога, било од стране родитеља са којим дете живи или његовог заступника или другог лица коме је дете поверено или установе.

Поступци заштите од насиља у породици

Овлашћења ЦСР односе се и на право покретања алиментационе парнице, а у ситуацији промене околности које су од значаја за одређивање висине доприноса за издржавање.

У парничном поступку, орган старатељства може да се појави и у улози јединственог супарничара. Ова улога се остварује од почетка парнице, односно од подизања тужбе, а може се засновати и накнадно до закључења главне расправе. Услов за стицање наведене улоге јесте приступање тужиоцу који је покренуо конкретан парнични поступак ради заштите свог права.

Положај супарничара, сходно закону, сужава процесна овлашћења органа старатељства, а посматрано у односу на ситуацију када се исти нађе у тужилачкој страначкој улози. Ово се истиче с обзиром да оваква ситуација подразумева симултаност деловања са тужиоцем, док је у другој ситуацији ЦСР самостални титулар права.

Ипак, аутори попут Станковић (2012) истичу да овакав процесни положај носи и извесне погодности с обзиром на могућност вршења контролно-надзорне функције и потпуније заштите интереса детета.

Орган старатељства који врши улогу супарничара, према наводима претходно поменуте ауторке, олакшаће и рад суду, јер се овим смањује потреба коришћења инквизиционих овлашћења суда у парници, а која суд из разлога непознавања конкретних околности не може у потпуности остварити.

Улога супарничара од посебног је значаја у оним случајевима када је поступање тужиоца компромитовано на неки начин, било да је реч о неукој странци без ангажованог адвоката или ако се ради о детету чија права треба заштитити у поступку.

Сходно својим овлашћењима орган старатељства може се наћи и у улози законског заступника детета или пословно неспособног лица. Такође се може јавити и у улози законског заступника странке у поступку, а уколико је сходно релевантним одредбама Породичног закона, одлучено да непосредно врши дужност старатеља.

У погледу процесних овлашћења и улога, орган старатељства се може јавити и у улози умешача, без обзира да ли је обичан умешач, умешач са положајем јединственог супарничара или *sui generis*.

Поступци заштите од насиља у породици

Наиме, ЦСР се може умешати у парнице, чак и ако није овлашћен да исте покрене, а ако је то потребно са циљем остваривања заштите интереса детета, пунолетног лица над којим је продужено родитељско право или странке која није у стању да се сама стара о заштити својих права и интереса. Орган старатељства ће као умешач пријавити своје учешће било поднеском било усмено на самом рочишту.

При томе, суд ће бити у обавези да обавести ЦСР о могућности узимања учешћа у туђој парници, уколико странка захтева од суда да позове орган старатељства да узме учешће као умешач.

Реализовањем функције умешача у туђој парници остварује се како контрола активности парничних странака и заштите интереса лица о којима ЦСР води рачуна, тако и пружање помоћи суду да донесе одлуке у најбољем интересу детета.

Орган старатељства, може се јавити и као обичан умешач у свим парницама, а где се дете јавља у улози парничне странке, тужиоца или туженог. Ово обухвата релативно широк спектар ситуација попут парнице која је покренута против пунолетног детета које није способно за рад и у којој родитељ тражи да престане право на законско издржавање. Или, уколико је у питању парница у којој се одлучује о промени права на одржавање личних односа детета и родитеља коме дете није поверено (Станковић, 2012).

Даља овлашћења омогућавају ЦСР као органу старатељства да се појави као обичан умешач и у парницама које је постављени привремени старатељ покренуо против старатеља ради накнаде штете која је причињена штићенику. Овим се отвара могућност спречавања интервенцијског дејства пресуде која евентуално може бити донета према туженом старатељу, а што је посебно важно с обзиром на принцип проширене правоснажности датих пресуда. Ово заправо значи да би орган старатељства био везан за дату правоснажну одлуку, јер се ради о одлукама које делују *erga omnes*.

Законом је дозвољено да се орган старатељства појави у парници као умешач са положајем јединственог супарничара, и то у свим парничним поступцима за које је имао активну легитимацију, а није их покренуо као тужилац, већ се касније у њих умешао.

Поступци заштите од насиља у породици

У наведеној ситуацији, орган старатељства и странка којој се придружио у парници у процесном смислу представљају јединствену странку, с тим да је положај ЦСР знатно самосталнији.

Дата ситуација дозвољава да између органа старатељства као супарничарског интервенијента и странке постоји правна колизија, односно супротност процесних радњи. Тада ће суд покушати да отклони насталу колизију, а у случају да се исто не оствари, сматраће се да предузете радње уопште и нема.

Ограничење у погледу овлашћења односи се на немогућност предузимања диспозитивних парничних радњи, осим права изјављивања правних лекова. ЦСР тако има право да изјави поред редовних и ванредни правни лек, чак и ако није суделовао као умешач у парници која је вођена до правоснажности одлуке о тужбеном захтеву.

Положај *sui generis* умешача у адхезионим парницама, носи низ специфичности за орган старатељства. Наиме, овим се дозвољава ЦСР да износи чињенице које нису изнете од стране странака, да предлаже доказе, као и да изјављује правне лекове у односу на одлуке донете у парничном поступку.

У односу на дату позицију, суд ће бити у обавези да омогући расправу о доказима које подноси умешач, укључујући под овим и исправе са прикупљеним подацима о личним и породичним приликама детета, односно податке о имовинским приликама детета и осталих странака у поступку.

Право органа старатељства да се појави као специфични умешач односи се и на оне парнице у којима је суд утврђивао мишљење детета и у којима је орган старатељства већ учествовао у поступку утврђивања способности детета у погледу изражавања сопственог мишљења. Такође како правилима породичног процесног права није експлицитно предвиђено правно средство којим се гарантује заштита права и интереса, а у ситуацији када суд није посветио дужњу пажњу мишљењу детета, отвара се управо могућност да се у парницу умеша ЦСР и изјави правни лек као умешач.

Различитост улога ЦСР обухвата и могућност да се исти у парничном поступку јави као вештак. Ово се посебно истиче у контексту ситуација у којима суд од органа

Поступци заштите од насиља у породици

старатељства тражи мишљење у погледу оправданости поднетог захтева за изрицање мере заштите од насиља у породици.

Обавезност вештачења експлицирана је одредбама Породичног закона у поступку за заштиту права детета, вршењу родитељског права, лишењу или враћању родитељског права или у поменутиим поступцима у парници за заштиту од насиља.

Стручна експертиза ЦСР подразумева подношење извештаја о запаженим и утврђеним околностима које је орган старатељства идентификовао по налогу суда. У садржинском смислу оно се не разликује од извештаја других вештака, те се састоји од налаза и мишљења.

С обзиром да мишљење ЦСР може бити неповољно по странку, она мора имати право да буде обавештена свим релевантним чињеницама и правним аспектима, односно аргументацији на којој се базира налаз и мишљење вештака, а што је коначно и у складу са Европском конвенцијом за заштиту људских права. У том смислу предвиђа се и обавеза вештака да образложи своје мишљење, а сходно правилима породичног парничног процесног права.

Орган старатељства се може јавити и у функцији посебног правосудног органа, а у контексту пружања правне заштите, односно психосоцијалног саветовања и поступка мирења у бракоразводним парницама, а са циљем постизања споразума о вршењу родитељског права или о деоби заједничке својине. Овде треба имати на уму да ЦСР не врши судску функцију, већ је његов ангажман облик алтернативног решавања спора, а у вези са вршењем родитељског права и постизања најбољег интереса детета.

Центар за социјални рад ће вршити и функцију специфичног истражног органа, када по налогу суда има овлашћење у прибављању доказа, а што се посебно наглашава у парницама за заштиту од насиља у породици. Улога органа старатељства се редовно остварује у адхезионим поступцима, а које суд покреће *ex officio*, а са циљем заштите интереса малолетне деце. Тако ће прикупљени подаци о личним и породичним приликама представљати посебан доказни материјал, на основу кога суд може даље доносити своје одлуке.

Поступци заштите од насиља у породици

Орган старатељства може обављати и улогу помоћног органа суда, а када вршењем својих редовних задатака омогућава суду пружање тражене правне заштите. Исто се односи и на ситуацију постављања колизијског старатеља, сталног или привременог законског заступника тужиоцу. Иста улога се остварује и у поступку утврђивања мишљења детета, у потреби слободног изражавања у парници, где се ангажује психолог или одговарајући професионалац запослен у ЦСР који поступа у складу са правилима струке и савремених научних и стручних достигнућа.

Напоследку, орган старатељства ће вршити и контролну функцију, а у оним ситуацијама када ствара услове за пружање правне заштите у поступцима које покрећу одређена лица било као странке или као законски заступници одређених категорија лица. Ово се заправо односи на давање дозволе за покретање појединих судских поступака, попут поступака који се тичу пословно неспособних штићеника. Тако је Породичним законом прецизирано је да се дозвола органа старатељства може дати у конкретним случајевима укључујући парницу за поништење брака кад тужбу треба да подигне законски заступник пословно неспособног супружника (цл. 218. ст. 3. ПЗ), парницу за развод брака (цл. 220. ст. 4. ПЗ) и парницу за утврђивање или оспоравање родитељског статуса (цл. 254. ст.3. ПЗ). Уколико пак дозвола органа старатељства не постоји, законски заступник неће моћи у име странке да покрене парнични поступак, а што ће бити довољан услов за одбацивање тужбе.

9.2 Центар за социјални рад у ванпарничном поступку

Законом о ванпарничном поступку из 1982. године, премда представља закон који је донет за време трајања федералне Југославије, чини основни извор ванпарничне процедуре (Шаркић и Почуча, 2012).

Тако ће сходно поменутом закону органу старатељства бити дата активна легитимација да учествује у различитим поступцима и онда када законом није овлашћен

Поступци заштите од насиља у породици

да покреће поступак. Односно, овлашћен је да предузима различите радње са циљем заштите права и интереса малолетника и лица под посебном заштитом.

У датом контексту, орган старатељства се стога поставља као странка која делује у јавном, а не у личном интересу. Тако, сходно наводима Станковић (2012) ЦСР може бити овлашћени предлагач у низу неофицијелних, двостраначких поступака укључујући под овим поступак за лишење пословне способности, поступак за враћање пословне способности, поступак за утврђење времена и места рођења, поступак за принудну хоспитализацију лица са менталним сметњама, поступак за преиспитивање одлуке и отпуштање принудно хоспитализованог лица са менталним сметњама, поступак за продужење родитељског права, поступак за престанак продуженог родитељског права.

С обзиром да ЦСР има статус овлашћеног органа, он у функцији органа старатељства накнадно стиче процесни положај учесника, а у поступцима који су покренути било по службеној дужности или предлогом. У том смислу, положај странке неће зависити од тога да ли је поступак покренут од стране ЦСР или је исти касније ступио у њега.

У оним ситуацијама када је законом одређена обавеза ЦСР да као овлашћени орган узме учешће у поступку, ванпарнични суд ће бити дужан да упути обавештење о покретању поступка, те да уредно доставља поднеске и одлуке против којих је дозвољен правни лек. Ово при томе важи како у случају официјелних тако и неофицијелних ванпарничних поступака.

Посебна процесна особеност односи се на поступке заштите интереса малолетника или других лица која су под посебном друштвеном заштитом, а где се поставља обавеза суда да позове орган старатељства уз одређивање рока у коме се може пријавити учешће у поступку. Како би ЦСР био адекватно припремљен за учешће, закон предвиђа да до истека судског рока суд има обавезу да застане са поступком. Ипак, законодавац оставља могућност да орган старатељства узме учешће у поступку и накнадно, уз право предузимања свих процесних радњи, односно да износи чињенице, предлаже извођење доказа и изјављује правне лекове.

Вративши се различитим улогама ЦСР исти се може наћи и у улози законског заступника учесника поступка, а у вршењу непосредне функције старатеља. Такође, може

остваривати и улогу обавезног вештака, у поступку за дисцпензацију у случају малолетности и сродства, поступцима за судску еманципацију малолетног родитеља као и поступку за продужење родитељског права (Станковић, 2012).

Коначно, једнако као и у парничном поступку, ЦСР може заузети улогу помоћног органа суда, као и специфичног помоћног истражног органа у ванпарничном поступку, а када по налогу суда спроводи поступке из своје надлежности. Ово се при томе односи на случајеве постављања колизијског старатеља, привременог заступника или сталног законског заступника.

9.3 Центар за социјални рад у извршном поступку

Различитост улога које центар за социјални рад остварује у поступку заштите права и интереса деце огледа се и у законским могућностима везаним за извршни поступак. Тако се исти може јавити у улози странке, односно извршног повериоца, законског заступника странке и у улози помоћног органа суда (Шаркић и Почуча, 2013; Станковић, 2012; Шаркић и Николић, 2013).

У погледу овлашћења, орган старатељства може као извршни поверилац покренути поступак за предају и одузимање детета, а као облик извршења ради намирања неновчаног потраживања (Вулевић, 2009). Принудно одузимање детета и предају другом лицу или установи којој се поверава на чување и васпитавање позиционира ЦСР као странка у функционалном смислу, без обзира да ли је поступак покренут или није на његов захтев. Станковић (2012) наводи да орган старатељства покреће дати поступак извршења на основу одлуке суда о вршењу родитељског права и у ситуацији када у извршној исправи није наложена предаја детета.

Када је у питању поступак за извршење судских одлука које су донете у контексту заштите од насиља у породици, спровођење извршења одређено је експликацијом наложеног понашања садржаног извршном исправом, односно обавезама извршног дужника.

Поступци заштите од насиља у породици

С обзиром на чињеницу да орган старатељство може да се јави као парнична странка у функционалном смислу, отвара се и процесна могућност да покрене и поступак извршења извршне исправе, а са циљем дефинитивне заштите лица.

Надаље, орган старатељства се може јавити и у улози извршног дужника, а у поступку за одређивање и спровођење извршења одлуке донете у поступку за накнаду штете почињене од стране старатеља према штићенику. Додатно, ЦСР ће имати положај извршног повериоца а уколико се ради о извршној исправи донетој у регресној тужби, коју орган старатељства води против старатеља.

Као и у претходним сегментима, орган старатељства се може јавити и улози законског заступника, без обзира да ли је штићеник извршни поверилац или извршни дужник. Односно, у свим оним случајевима када врши функцију старатеља уз покретање парничног поступка или је парнични поступак покренут против штићеника.

Орган старатељства може вршити и улогу помоћног органа извршног суда, а у оним случајевима када се ради о извршењу одлука којима је наложено одузимање и предаја детета, односно грађанскоправној отмици детета или извршењу одлука са циљем одржавања личних односа.

Тако ће у првом случају, по решењу суда орган старатељства одредити стручњака који ће непосредно учествовати у поступку извршења, а са циљем омогућавања заштите најбољег интереса детета. Чињеницом да се ради о посебно вулнерабилној старосној категорији, учешће професионалаца психолошке, педагошке, односно социјалне струке превентира озбиљније психичке трауме детета у самом поступку извршења.

Закон о извршењу и обезбеђењу предвиђа и улогу органа старатељства у поступку извршења одлуке ради одржавања личних односа са дететом, а по аналогији на законски основ у поступку предаје и одузимања детета. Надаље, с обзиром на деликатност постављеног циља, а који у пракси неретко подразумева емоционалну отуђеност детета од родитеља са којим није одржавао личне односе, сам поступак извршења не може подразумевати само једну тренутну радњу. Тако ће решење о извршењу укључити критеријум континуитета где ће стручно лице из центра за социјални рад имати задатак да

обезбеди претходни однос поверења и блискости између детета и родитеља (Шаркић и Николић, 2009).

Напоследку, орган старатељства ће као извршни поверилац бити овлашћен да пре, у току, као и по окончању парничног поступка предлаже да суд донесе привремене мере са циљем заштите права и интереса лица о чијој се правној заштити стара, без обзира да ли се јавља као странка или умешач. Исто се односи и на могућност подношења предлога пре и у току ванпарничног поступка, као и у току поступка извршења.

10. Прекршајноправна заштита од насиља у породици

Пратећи наводе Њагуловић (2012) феномен насиља у породици обухваћен је трипартиним механизмима правне заштите. Дати оквир коначно у складу је и са трихотомном поделом деликата, који се у оквиру националне легислативе деле на кривична дела, привредне преступе и прекршаје (Ђорђевић и Ђорђевић, 2005; Мрвић-Петровић, 2006).

Осврнувши се на рад Мрвић-Петровић (2003) и Ђорђевића (2006) премда кривичноправна заштита представља централни протективни сегмент, постериорна природа датог нивоа заштите која се остварује тек након наступања последице, а било да се ради о угрожавању или повређивању, поставља јасне лимите у погледу превенције. Управо у том смислу дати аутор наводи да прекршајна реакција на насиље у породици, премда такође постериорна, нуди значајно виши превентивни потенцијал. Ово се пре свега односи на чињеницу да се једном покренути прекршајни поступак даље води по службеној дужности, да је у погледу виности довољан и нехат учиниоца, те да се нотирају олакшице у погледу доказивања и изрицања санкција.

Пратећи наводе Анђелковић (2003) потреба анализе прекршајних одредби у контексту насиља у породици истиче се из више разлога. У првом реду тако ваља истаћи приметну тенденцију да се највећи број случајева насиља у породици управо решава кроз

Поступци заштите од насиља у породици

прекршајне поступке. Додатно, водећи се закључцима Шкулића (2012) који упућује на потребу рестриктивније примене кривичног инволвирања и примене алтернативних, превентивних мера, прекршајно законодавство се поставља од изузетног значаја. Коначно, о овоме сведоче и резултати истраживања раније поменуте Анђелковић (2003) која је на узорку свих правоснажно решених предмета Градског судије за прекршаје у Београду током 2002. године. Наиме, дато истраживање указало је да су од укупног броја предмета 894, чак 283 или 31.65% чинили предмети који одговарају насиљу у породици, а што убедљиво чини највиши изоловани сегмент прекршајних поступака.

Осврнувши се на одредбе Закона о јавном реду и миру законодавац није експлицитно предвидео насиље у породици као прекршај. Ипак, анализом датог оквира наведено понашање може се подвести под одредбе садржане у члану 6 и члану 12 датог закона.

Тако се сходно датом сегменту наводи да ко свађом или виком ремети јавни ред и мир или угрожава безбедност грађана казниће се новчаном казном од 20.000 динара или казном затвора до 20 дана. Истим делом предвиђа се и да ко угрожава сигурност другог лица претњом да ће напасти на живот или тело тог или њему блиског лица казниће се новчаном казном до 25.000 динара или казном затвора до 30 дана. Коначно, сходно позитивном решењу истиче се да ко вређањем или злоупотребом другог, вршењем насиља над другим, изазивањем туче или учествовањем у њој, угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир казниће се новчаном казном до 30.000 динара или казном затвора до 60 дана.

Наиме, анализирајући представљени сегмент запажа се да елементи свађе, вике, угрожавања сигурности, претња да ће се напасти на живот и тело, изазивање туче и друго поменуто представљају заправо конститутивне елементе инкриминације из члана 194 КЗ, односно битна обележја насиља у породици (Стојановић, 2009).

Слично се може нотирати и у контексту члана 12 Закона о јавном реду и миру, а којим се наводи да ко просјачењем или скитничењем, или непристојним, дрским и безобразним понашањем угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир казниће се новчаном казном до 20.000 динара или казном затвора до 30 дана.

Поступци заштите од насиља у породици

У погледу даље анализе прекршјано правне заштите на овом месту ваља нотирати и одредбе Закона о прекршајима, а који у глави IV међу прекршајним санкцијама предвиђа и могућност изрицања једне или више заштитних мера. Тако се чланом 51 предвиђа да је сврха примене заштитних мера отклањање услова који омогућавају или подстичу учиниоца на извршење новог прекршаја.

Премда законодавац чланом 52 диференцира 12 заштитних мера које се могу изрећи за учињени прекршај, у контексту насиља у породици посебно се наглашава важност: одузимања предмета; обавезног лечења зависника од алкохола и психоактивних супстанци; обавезног психијатријског лечења; и забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја.

Сходно решењу садржаном у члану 54 предмети који су употребљени или су били намењени за извршење прекршаја или који су настали извршењем прекршаја могу се одузети од учиниоца прекршаја. Тако се предвиђа да суд који је донео пресуду одредиће, у складу са посебним прописима, да ли ће се одузети предмети уништити, продати или предати заинтересованом органу, односно организацији. Истим сегментом предвиђа се и да се предмети из става 1. овог члана могу се одузети и кад се прекршајни поступак не заврши пресудом којом се окривљени оглашава одговорним ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала као и у другим случајевима одређеним посебним законом. О овоме се доноси посебно решење на које окривљени има право жалбе.

Чланом 59 Закона о прекршајима суду се отвара могућност и изрицања мере обавезног лечења зависника од алкохола и психоактивних супстанци. Датим оквиром експлицира се да се наведена мера може изрећи лицу које је учинило прекршај услед зависности од сталне употребе алкохола или психоактивних супстанци и код кога постоји опасност да ће услед ове зависности и даље да чини прекршаје. Жарковић и сарадници (2012) истичу да ће суд пре изрицања мере из става 1. овог члана суд ће бити у обавези да прибави мишљење вештака, односно надлежне здравствене организације. Само лечење, сходно налогу, спровешће се у одговарајућој здравственој или другој специјализованој установи. Напослетку, посебан значај дате законске могућности односи се на принудни

Поступци заштите од насиља у породици

карактер мере сходно коме ако учинилац прекршаја без оправданих разлога одбије лечење, мера ће се извршити принудним путем.

Ипак, дати оквир носи и извесна ограничења, а пре свега у контексту трајања мере сходно коме Заштитна мера из обавезног лечења зависника од алкохола и психоактивних супстанци најдуже може трајати до једне године. Такође извршење изречене мере може се обуставити пре истека времена одређеног у пресуди ако здравствена организација установи да је лечење завршено.

Поштујући општу превентивну интенцију законодавца у погледу сврхе изрицања заштитних мера, исто се нотира и у контексту члана 60, односно мере обавезног психијатријског лечења. Тако се датим одељком наводи да учиниоцу прекршаја који је у стању неурачунљивости учинио прекршај, суд ће изрећи обавезно психијатријско лечење, ако утврди да постоји озбиљна опасност да учинилац понови прекршај, а ради отклањања опасности потребно је његово психијатријско лечење.

Специфичност дате мере огледа се у чињеници да је то једина прекршајна санкција која се самостално може изрећи неурачунљивом учиниоцу прекршаја. Коначно, у погледу основа изрицања ваља напоменути да под условима из става 1. овог члана суд може изрећи обавезно психијатријско лечење и учиниоцу прекршаја чија је урачунљивост битно смањена, ако му је изречена новчана казна, рад у јавном интересу, опомена или је ослобођен од казне.

Када је пак у питању трајање наведене мере и њени облици, обавезно психијатријско лечење спроводи се на слободи и траје док постоји потреба лечења, стим да не може трајати дуже од једне године. Ипак, у случају потребе, а са циљем успешнијег лечења може се одредити да се повремено лечење спроведе у здравственој установи. Дати вид ограничен је у непрекидном трајању од 15 дана, а највише два пута у току године.

Напослетку, одредбама члана 60 Закона о прекршајима Републике Србије наводи се да уколико се учинилац не подвргне лечењу на слободи или га самовољно напусти, суд може одредити да се заштитна мера спроведе у здравственој установи под условима из става 4. овог члана.

Поступци заштите од насиља у породици

Наредним чланом (члан 61) законодавац је предвидео могућност изрицања забране приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја. Као и у ранијим опцијама наведена мера изриче се са циљем спречавања учиниоца да понови прекршај, односно са циљем превенирања накнадног угрожавања оштећеног лица.

У погледу процесних захтева законодавац је предвидео да се мера из става 1 овог члана изриче на писмени предлог подносиоца захтева за покретање прекршајног поступка или на усмени захтев оштећеног истакнут при саслушању у прекршајном поступку. Приликом изрицања наведене мере суд ће бити у обавези да одлуком експлицира и временски период у ком се дата забрана извршава, податке о лицима којима учинилац не сме приступати, назначење објеката којима не сме приступити и у које време, места или локација у оквиру којих се учиниоцу забрањује приступ.

Као и у контексту раније елаборираних процесноправних мера заштите обухваћених Породичним законом, дата мера забране приступа оштећеном обухвата и забрану приступа заједничком стану или домаћинству у периоду за који важи забрана.

У погледу трајања законодавац је дату санкцију ограничио у трајању до једне године, а рачунајући од датума извршности пресуде. Са циљем обезбеђивања ефикасности заштите, о одлуци суда поред оштећеног обавештава се полицијска управа надлежна за извршење мере, као и надлежни орган старатељства уколико се мера односи на забрану учиниоцу приступа деци, брачном другу или члановима породице.

У финалним напоменама, Законом о прекршајима у члану 62 предвиђа се и изрицање санкција у случају кршења дате мере. Тако се истим чланом наводи да кажњеном коме је правноснажном пресудом изречена мера забране приступа, а који приступи оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја током трајања мере или оствари контакт са оштећеним на недозвољени начин или у недозвољено време изрећи ће се санкција по пропису којим је предвиђен прекршај за који је изречена ова мера.

11. Улога полиције у спречавању и сузбијању насиља у породици

Пратећи елаборацију Константиновић-Вилић и Петрушић (2005) улога полиције као дела државног апарата у контексту заштите жртава насиља у породици поставља се у сам фокус стручних и научних интересовања. Ово се истиче пре свега с обзиром на чињеницу да је полиција управо прва инстанца која поступа у конкретним инцидентним ситуацијама, реагује на пријаву, и предузима одговарајуће даље мере заштите (Голубовић, 2011).

Сумирајући раније елаборирана искуства у погледу поступања полицијских службеника који су неретко у пракси доприносили грубој накнадној виктимизацији жртве, а вођени стереотипима у погледу права на насиље у породици, у даљем тексту даће се краћи преглед законских решења којима је прецизирана обавеза поступања полицијских службеника у датим случајевима.

Наиме, водећи се наводима Живковића и сарадника (2012) полиција представља државни орган који је на територији Републике Србије одговоран за остваривање јавне безбедности. Наведена обавеза прецизирана је чланом 1 Закона о полицији, којим се истиче да полиција обавља законом утврђене полицијске послове, пружа подршку владавини права и одговорна је за остваривање безбедности у демократском друштву. Премда се истим чланом гарантује да полиција свима пружа заштиту права и слобода, улога полиције јасно обухвата и ограничење појединих права и слобода, а под условима утврђеним Уставом и законом. Јасно, овде се ради пре свега о поступањима према лицима која својим понашањем чине противправна дела, угрожавајући или повређујући туђа добра или друштвене вредности (Никач, 2012; 2013).

Током обављања полицијских дужности, Законом о полицији и Закоником о кривичном поступку прецизира се да поступајући службеници имају низ различитих

Поступци заштите од насиља у породици

овлашћења (Марковић, 2009). Живковић и сарадници (2012; 257) тако истичу да се ово најпре односи на: а) издавање упозорења и наређења; б) проверу и утврђивање идентитета лица и идентификације предмета; в) позивање и довођење; г) задржавање лица и привремено ограничење слободе кретања; д) тражење обавештења; њ) привремено одузимање предмета; е) преглед простора, објеката и документације и противтерористички преглед; ж) заустављање и преглед места догађаја; з) пријем пријава о учињеном кривичном делу; и) полицијско опсервирање; ј) заштита жртава кривичних дела и других лица; к) прикупљање, обрада и коришћење личних података, и л) употреба средстава принуде.

Осврнувши се на овом месту конкретније на проблематику насиља у породици и улогу полиције, поступање полицијских службеника и полиције као важне државне инстанце у целости обухваћено је, поред закона, различитим националним документима. Ово се пре свега односи на Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, као и Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања.

Наиме, датим оквиром држава је покушала да на општи и јединствен начин уреди и пружи смернице за поступање, добру праксу и сарадњу између различитих државних органа, организација и других заинтересованих правних лица и појединаца у случајевима насиља у породици. Ово се пре свега односи на унапређење заштите жртава и потенцијалних жртава, као и на смањење тамне бројке, односно броја неоткривених случајева породичне виктимизације. У том смислу интенција државе може се разумети кроз праксу нулте толеранције која тендира ка повећању дела санкционисаних случајева насиља у породици.

Пратећи садржај поменутог Општег протокола, један од циљева односи се и на избегавање поступака који доводе до секундарне виктимизације жртава насиља у породици. Свакако, ово се односи у првом реду на полицијске службенике и њихов однос у случајевима виктимизације жена, а посебно малолетних лица.

Поступци заштите од насиља у породици

Поштујући наведено слично се истиче и претходно поменути Посебним протоколом где се међу специфичним циљевима поставља: информисање овлашћених лица, јавности и малолетних лица, како поступати у случају сумње да је малолетно лице жртва злостављања и занемаривања или то може постати и успостављање ефикасне и јединствене процедуре, која ће осигурати постојање брзог и координираног поступка који штити малолетна лица од даље виктимизације и обезбеђује им одговарајућу помоћ.

Поред истицања потребе остваривања јединственог система информисања између организационих јединица Министарства унутрашњих послова, односно између организационих јединица овог министарства и других сегмената државаног апарата, наведени оквир предвиђа формирање процедура којима би се обезбедило пружање брзе, благовремене и ефикасне заштите жртвама насиља и то одмах по дешавању насиља. Исти ниво заштите свакако предвиђа се и током кривичног или прекршајног поступка, као и по окончању тих поступака.

Поред интерсекторске сарадње, циљ Општег и Посебног протокола јесте и подизање свести о феномену насиља у породици међу свим установама и актерима у систему заштите од насиља у породици, те умањење негативне друштвене последице насиља у породици (Војиновић, 2004; Кешетовић, 2006). Наведено се посебно истиче у оквиру нацрта Стратегије полиције у заједници (Влада РС, 2011), а као документа који даје смернице у успостављању и развоју нових начина сарадње полиције са грађанима, заједницом и институцијама ради повећања личне и колективне безбедности у Републици Србији.

Како би се обезбедили постављени циљеви, поступање полицијских службеника у контексту насиља у породици, прецизно је елаборирано. Живковић и сарадници (2012) тако наводе да овлашћена лица могу тројако прибавити информације о унутарпородичном инциденту, било да се ради о самоиницијативном и непосредном запажању, заједничком пријави од стране жртве или пак, заједничком пријави од стране жртве или другог члана породице или грађанина.

Без обзира о ком облику прибављања информација се ради, поступање полицијских службеника мора да буде професионално, без изношења личних ставова о догађају и

Поступци заштите од насиља у породици

сувишних коментара. У том смислу овај сегмент поступања има за циљ пре свега прикупљање свих релевантних информација о извршиоцу дела, жртви, околностима, постојању злоупотребе психоактивних супстанци од стране насилника, коришћењу оружја, евентуалним повредама, угрожености малолетних лица, као и ранијој историји породичног насиља. Живковић и сарадници (2012) упућују да је након прикупљања потребних података и утврђивања основа за полицијско поступање, дежурни службеник у обавези да изврши проверу евиденције легалног поседовања оружја свих чланова породице и на лице места упути полицијску патролу.

Према Голубовићу (2011) један од основних задатака полиције у случајевима насиља у породици јесте заправо заштита живота оштећеног лица, односно чланова породице, као и спречавање даље ескалације насиља. Ипак, дати задатак се мора остварити са посебном тактичношћу и сензитивношћу, без непотребног и додатног подизања напетости и агресивности.

Наиме, само поступање полицијских службеника на месту одвијања насиља у породици подразумева пре свега прекидање инцидента и осигурање непосредне физичке безбедности жртве. Занимљиво је ипак да аутори попут Живковића и сарадника (2012) ипак истичу да приликом непосредног приближавања месту догађаја поступајући службеници не треба да користе звучну и светлосну сигнализацију, јер би се тиме упозорио насилник, остављајући простор за маскирање ситуације и различите манипулације. Ово се наравно не односи на оне случајеве који се нотирају као посебно хитни.

Ради потпуније и објективније провере иницијално прикупљених података препоруке су да се супружници раздвоје, пожељно у различите просторије, а како жртва не би била у видокругу насилника. Ово се наглашава с обзиром на могуће притиске и претње, односно страх који жртва осећа у конкретној ситуацији. Додатно, како би се обезбедила искреност извештавања оштећеног лица, пожељно је да један од поступајућих службеника буде жена. На тај начин би се обезбедило снижавање отпора и страха, те потпуније прикупљање релевантних информација.

Поступци заштите од насиља у породици

Пратећи наводе Пантелића (2006) добра пракса полицијског поступања се базира на четири основна принципа. Тако се поред безбедности жртве/преживеле инсистира на безбедности за свако дете у породици, безбедности за полицијске службенике и гарантовању санкције за учиниоца.

Наиме, поменути Пантелић (2007) који је и аутор Практикума за поступање полицијских службеника у вези са насиљем у породици истиче императив утврђивања угрожености деце, односно малолетних лица, било да се ради о посредном или непосредном угрожавању или повређивању. У том смислу инсистира се на неодложном пружању помоћи повређеним лицима и организовању транспорта до одговарајуће здравствене установе, односно алармирања мобилног тима органа старатељства.

Графикон 1. Хронологија поступања полиције у случајевима насиља у породици (Пантелић, 2006; 795)

Наравно, поред тактичности поступање полицијских службеника мора бити у довољној мери ауторитативно и практично у смислу обезбеђивања доказа и прикупљања релевантних информација. Ограничење у овом смислу односи се на то да полицијски службеници нису овлашћени да посредују у евентуалном помирењу сукобљених чланова породице.

Поступци заштите од насиља у породици

Осим наведеног, Жарковић и сарадници (2012) наводе да полицијски службеници након разговора са осумњиченим, сведоцима и жртвама, треба да опишу, евидентирају и по могућности фотографишу видљиве трагове насиља. Ово се односи како на трагове насиља на лицима, тако и на месту догађаја. Правилно и потпуно утврђивање.

Пратећи претходно цитирани извор, у случају постојања сумње да је учинилац насиља под дејством алкохола, потребно је непосредно да се изврши алкотестирање. У случају да осумњичено лице поседује оружје исто је потребно одузети, док ће се посредством средстава везе утврдити да ли је према осумњиченом већ на снази нека од мера заштите насиља у породици (Пантелић, 2006).

Након прелиминарног прикупљања података и обезбеђивања доказа, обавезе полиције односе се на активности информисања жртава о правима и доступним сервисима (Крсмановић, 2011). При томе Живковић и сарадници (2012) упућују да полицијски службеници не смеју бити сугестивни у погледу покретања или одустајања од доступних механизма заштите.

Поред информација које се односе на контакт и адресе одговарајућих установа заштите и помоћи, полицијски рад подразумева и превоз жртве до сигурне куће или сигурног одредишта, као и помоћ приликом транспорта личних ствари и имовине (Спасић, 2013).

Напоследку, последњи сегмент непосредног поступања односи се на извештавање шефа смене дежурне службе, писање извештаја о свим околностима везаним за инцидент, односно информисање дежурног заменика јавног тужиоца.

Сумирајући наведено, улога полиције у ситуацијама које се тичу насиља у породици је од изузетног значаја. Ипак, стиче се утисак да постојеће законске одредбе, а посебно у контексту упоредноправне анализе ограничавају маневарски простор полиције. Тако док се рецимо у већини држава западне Европе мере иселења примењују према учиниоцу, национално решење предвиђа помоћ жртви у напуштању дома. У том смислу полиција суштински представља инстанцу која само помаже склањању жртве, док се према насилнику непосредно не примењују санкције, већ се он награђује самосталним боравком у својој ширини дома.

Коначно, док већина аутора упућује да је потребно да поступајући службеници буду родно различити, односно да у интервенцији учествује и жена, јасно је да у пракси овакво решење не налази примену. У том смислу поставља се евентуално питање могућности формирања специјализованих тимова, а који би у датој родној композицији поступали само у случајевима насиља у породици.

Наравно, дато питање отвара и друге перспективе стварне специјализације полицијских службеника, њихове обучености, али и спремности да поштују постављена правила понашања. Различити извештаји који упућују да се жртве насиља у породици често жале на несензитивност полиције свакако упућују на потребу унапређења механизма контроле поступања полицијских службеника у датом контексту.

ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО

11. Предмет, циљ истраживања

Предмет овог истраживања представљају ставови професионалаца запослених у правосуђу и полицији, а који се тичу поступака заштите од насиља у породици. Дати предмет формулисан је с обзиром на значај самог феномена, те потребу критичке анализе ефективности постојећих законских механизма заштите, односно могућности даљих унапређења. Наиме, водећи се чињеницом да је од инкриминисања насиља у породици као засебног кривичног дела, те породичноправне рефеорме прошло више од деценије, чини се да у погледу учесталости насиља у породици није постигнуто очекивано. У том смислу испитивање ставова професионалаца према нормативном регулисању унутарпородичних понашања оправдано је са аспекта његове примењивости у пракси, будући да су у реализацији и контроли мера заштите управо укључени професионалци запослени у правосуђу и полицији. Са друге стране, утврђивање и уважавање ставова представника праксе мора се сматрати битним и са аспекта трагања за одговором на питање у којим је ситуацијама друштвено оправдано, неопходно и у којој форми *post festum* задирање мерама кривичног права у сферу међупородичних односа. Тако ће се у истраживачком

сегменту обухватити аспект ставова професионалаца који се тичу општег односа према феномену насиља, ставова који се тичу садржине кривичноправних, породичноправних и прекршајноправних одредби, интерпретације појединих недоумица нотираних у судској пракси, те регулативе полицијског поступања у случајевима насиља у породици.

Поштујући наведено, циљ овог истраживања представља систематични преглед ставова професионалаца запослених у наведеним службама, те формирање *de lege ferenda* предлога законских унапређења у датом контексту.

12. Хипотезе истраживања

Главна Хипотеза Насиље у породици представља све већи и значајнији друштвени проблем и феномен са којим се морамо континуирано бавити на свеобухватан начин у циљу правовремене и адекватне заштите свих својих грађана а нарочито деце.

Хипотеза 1. Постојећа нормативно правна решења у делу заштите од насиља у породици не примењују се адекватно у постојећој судској пракси наших судова.

Хипотеза 2. Постојећи систем кривичноправне заштите жртава у породици захтева одговарајућа унапређења у циљу обезбеђивања пуније ефикасности.

Хипотеза 3. Постојећи систем породичноправне заштите жртава у породици захтева одговарајућа унапређења у циљу обезбеђивања пуније ефикасности.

Хипотеза 4. Потребно је обезбедити ефикасније механизме контроле извршења мера заштите од насиља у породици.

Хипотеза 5. Постоје различити ставови по питању постојања и заштите од насиља у породици код професионалаца који се баве овим питањем у зависности од пола и стручне спреме појединца.

Кроз истраживање које ћемо спровести доћи ћемо научним методама до одговора и потврдити или оповргнути постављене хипотезе. Резултати до којих ћемо доћи након спроведеног анкетирања циљне групе професионалаца са територије Србије показаће тренутно стање, јасан и научно утемељен пут којим би требали ићи у решавању феномена

насиља у породици у будућности, чиме ће ова дисертација добити пуну научну и стручну оправданост и употребљивост у даљим научним истраживањима.

13. Методологија истраживања

Истраживањем ставова професионалаца обухваћен је узорак од 222 испитаника запослених у правосуђу, односно у полицији. Од наведеног броја, 120 партиципаната чинили су дипломирани правници запослени у приватној адвокатској пракси, основним и вишим јавним тужилаштвима, односно основним и вишим судовима на територији града Београда, Новог Сада, Шапца, Крагујевца, Суботице и Ниша. У истим градовима испитано је и 102 полицијска службеника. Анкетирање је извршено током месеца марта, априла и маја 2014. године.

Посматрано према полној структури, подузорак правника чинило је 93 (77,5%) особе мушког пола односно 27 (22,5%) особа женског пола. Премда се покушало уједначавање узорка у погледу полне структуре иста није била могућа на подзорку полицијских службеника где је анкетирано 98 (96%) испитаника и 4 (4%) испитаница. Ово је разумљиво с обзиром на јасно родно неуједначену структуру запослених у датој служби. Просечна старост анкетираних испитаника, посматрано на нивоу целокупног узорка износи 42 године, уз извршено уједначавање у обе компаративне групе.

Само истраживање спроведено је коришћењем технике анкетирања, а као истраживачки инструмент примењен је упитник посебно дизајниран за потребе истраживања. Валидација упитника остварена кроз фокус групу коју су чинили професори Правног факултета за привреду и правосуђе.

Упитник се састоји од два дела, при чему су првим делом обухваћена питања о основним социодемографским карактеристикама испитаника, док други део садржи тридесет тврдњи на које су испитаници давали одговоре по принципу слагања односно не слагања. Сам упитник, односно скала којом су испитивани стручњаци дизајнирана је као

Поступци заштите од насиља у породици

петостепена Ликертова скала у распону одговора од потпуног слагања, до потпуног неслагања.

Креирање и избор ајтема извршено је по узору на слична реализована истраживања у свету и у Србији, односно на основу саме структуре законских одредби Кривичног законика, Породичног закона, Закона о јавном реду и миру, Прекршајног закона, као и одредби садржаних у документима које се тичу поступања полицијских службеника у случајевима насиља у породици.

У погледу даље структуре примењеног инструмента, ајтеми су груписани у неколико области. Тако су анализирани општи ставови о насиљу у породици и етиологији дате појаве, ставови према конкретним решењима кривичноправне, породичноправне и прекршајноправне заштите, ставови у контексту појединих недоумица из судске праксе, те ставови према сегменту полицијских овлашћења и поступања. Посебан сегмент представљају ајтеми који су преузети из упоредноправних решења, а који се нотирају у контексту предлога могућих проширења и унапређења националне легислативе и мера заштите од насиља у породици.

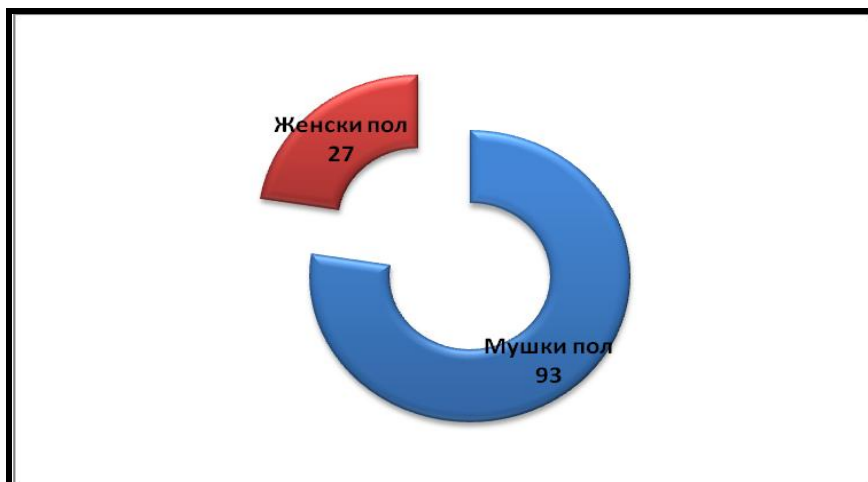
У погледу сарадљивости испитаника, анкетирање је реализовано уз висок *response rate* и високу употребљивост упитника. Тако се статистичком анализом запажа да су у свега 3% случајева враћени упитници са непотпуним одговорима или празни.

Прикупљени подаци су обрађени и анализирани применом компјутерског статистичког програма SPSS 19.0. У обради података примењен је квантитативни метод. При томе, коришћена је дескриптивна статистика, униварјантна анализа варијансе (ANOVA), те провера повезаности зависних и независних варијабли анализом Пирсоновог корелата.

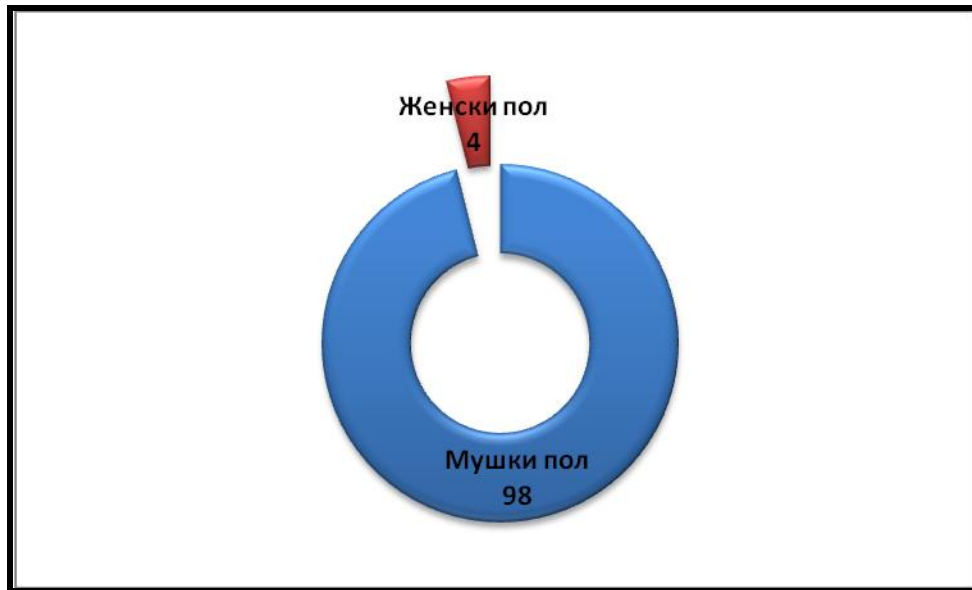
Поступци заштите од насиља у породици
Графикон 2. Истраживањем обухваћен узорак

Графикон 3. Полна структура подузорка правника

Графикон 4. Полна структура подзорка полицијских службеника

14. Резултати истраживања

Компаративна анализа ставова на нивоу истраживањем обухваћеног узорка показује прилично делимично слагање испитаника у погледу оцене друштвене и кривичноправне важности насиља у породици. Тако посматрано у сегменту дескриптивне статистике 83% (n=185) укупног броја партиципаната изражава став потпуног или делимичног слагања са тврдњом изнетом на ајтему 1 да је насиље у породици важан социјални и кривичноправни проблем у Србији. Ипак, занимљиво је да 13,5 % (n=30) испитника нема јасно диференциран став у датом контексту, док 3,2% (n=7) испитаних субјеката исказује делимично неслагање са наведеном тврдњом.

Детаљнијом анализом која укључује засебне партиције узорка откривају се пак сигнификантније разлике. Тако се у групи правника нотира да 96,6% (n=116) испитаника изражава потпуно или делимично слагање у контексту ајтема 1, мање од 1% нема формиран став, док 2,5% (n=3) изражава делимично неслагање у погледу важности предметног феномена.

Поступци заштите од насиља у породици

На другој страни, значајнија дискрепанца ставова приметна је у компарацији са подузорком полицијских службеника, међу којима 67,7% (n=69) исказује ставове делимичног или потпуног слагања на предметном ајтему. У истом оквиру анализе нотирана се и 28,4% (n=29) испитаника који немају јасно формиран став, као и 3,9% (n=4) оних који делимично негирају тврдњу садржану на ајтему 1.

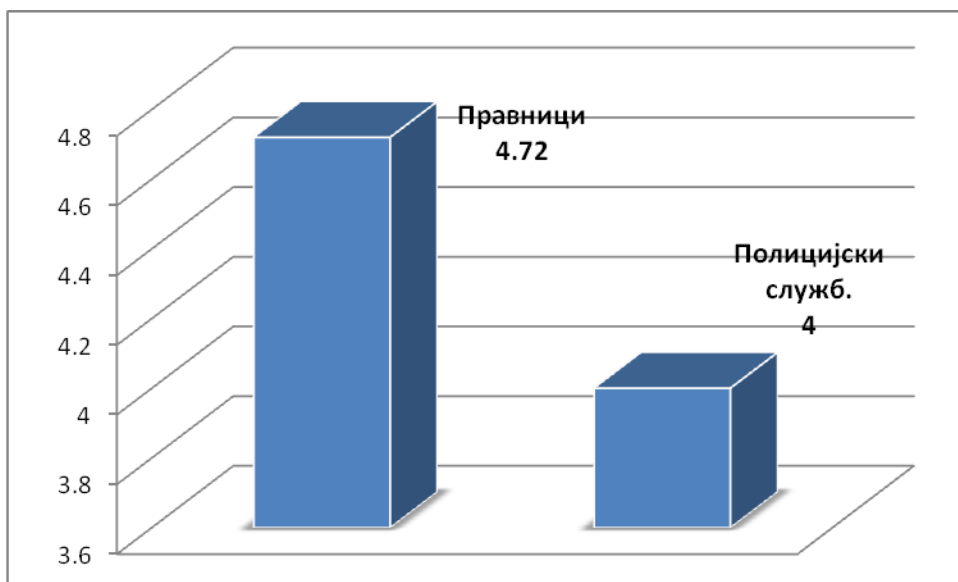
Представљена разлика ставова потврђује се и применом униварјантне анализе варијансе (ANOVA). Тако је на нивоу средњих вредности утврђена разлика између ставова правника и полицијских службеника, при чему се у оквиру прве компаративне групе нотира средња вредност у висини од 4,72, док се код испитаних полицајаца на ајтему 1 нотира средња вредност скова 4,00 ($F(2,199)=28.980$, $p<0,05$).

Анализом везе између зависних и независних варијабли утврђена је корелација између пола испитника ($r=0.245$, $p<0,05$) и старости испитаника ($r=0,348$, $p<0,05$) и исказаних ставова. Тако се запажа да жене исказују виши ниво слагања са изнетим тврдњама, као и да млађи испитаници показују више средње вредности, посматрано у односу на старије правнике или полицијске службенике. Исти тренд приметан је како на нивоу целокупног узорка тако и на нивоу подгрупа.

Табела 1. Компарација ставова на ајтему 1. „Насиље у породици представља важан кривичноправни и социјални проблем у Србији“.

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	4.72	.608
Полицијски службеници	102	4.00	.901
УКУПНО	222	4.39	.837

Графикон 5. Средње вредности на нивоу подузорака на ајтему 1 „Насиље у породици представља важан кривичноправни и социјални проблем у Србији“.

Анализом одговора на ајтему 2 „Стварна учесталост насиља у породици је виша него што то званична статистика показује“, добијени су следећи резултати. Наиме, посматрано на нивоу целокупног узорка 87,4 % (n= 194) испитаника изнело је ставове делимичног или потпуног слагања са наведеном тврдњом, док је 12,6% (n=28) изнело неопредељене ставове у датом контексту.

Значајнија разлика пак нотира се на нивоу подузорака при чему 96,7% (n=116) анкетираних правника износи ставове делимичног или потпуног слагања, док свега 3,3% (n=4) нема јасно опредељен став. Ово се поставља посебно значајним у компарацији са подузорком полицијских службеника у оквиру којих 76,5% (n=78) пружа изјаве делимичног или потпуног слагања, а чак 23% (n=24) на изнету тврдњу даје исказ да нити се слаже нити се не слаже.

Применом униварјантне анализе варијансе нотира се статистички сигнификантна разлика средњих вредности ($F(2, 199)=20.734, p<0,05.$), при чему се на подузорку правника региструје средња вредност од 4,69, а на подузорку полицијских службеника 4.08.

Табела 2. Компарација ставова на ајтему 2 „*Стварна учесталост насиља у породици је виша него што то званична статистика показује*“

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	4.69	.531
Полицијски службеници	102	4.08	.740
УКУПНО	222	4.41	.705

Анализом везе између зависних и независних варијабли потврђена је корелација између пола испитника ($r=0.265$, $p<0,05$) и старости испитаника ($r=0,258$, $p<0,05$) и исказаних ставова. У том смислу запажа се да жене исказују вишу процену стварне учесталости насиља у породици у односу на званичну статистику, као и да млађи испитаници, на истом ајтему, показују више средње вредности, посматрано у односу на старије правнике или полицијске службенике. Једнако као и у претходном сегменту анализе, исти тренд приметан је како на нивоу целокупног узорка тако и на нивоу подгрупа.

Разумевање претходних резултата постаје јасније у контексту анализе ставова изражених на ајтему 3 „*Жене данас често лажно пријављују насиље у породици*“. Наиме, посматрано на нивоу целокупног узорка 41,9% ($n=93$) испитаника дало је делимичну или потпуну потрвду датих навода. При томе 21,6% ($n=48$) испитаника није имало јасно дефинисан став у датом контексту, док је 36,5% ($n=81$) анкетираних професионалаца делимично или потпуно негирало дату тврдњу.

Посматрано на нивоу подузорака запажа се да делимично или потпуно слагање са наведеном тврдњом исказује 40% ($n=36$) анкетираних правника, 23,4% ($n=28$) нема јасно диференциран став, а 46,6% ($n=56$) испитаника је делимично или потпуно негирало изнету тврдњу.

У субгрупи полицијских службеника, забележени су нешто другачији резултати. Тако се 48% ($n=49$) испитаника датог подузорка изјашњава да је делимично или потпуно сагласно са тврдњом да жене данас често лажно пријављују насиље у породици. 33,3%

Поступци заштите од насиља у породици

(n=34) испитаника нема јасан став по датом питању, док 20,6% (n=19) сматра да дата тврдња делимично или потпуно није тачна.

Применом униварјантне анализе варијансе на нивоу средњих вредности у субгрупи правника иста се идентификује на нивоу од 3,23, док се у субгрупи полицијских службеника идентификује на нивоу од 3,61. При томе дата разлика није показана као сигурнификантна у статистичком смислу, нити су анализом Пирсоновог корелата номиране разлике у односу на пол испитаника.

Слично негативно опажање понашања жена у контексту насиља у породици номирано је и у контексту ајтема 4 „Жене некад свесно „окрену главу на другу страну“ када муж или очух сексуално злоставља дете“. Наиме, посматрано на нивоу целокупног узорка чак 79,3% (n=176) делимично или потпуно се слаже са наведеном тврдњом о намерној пасивности мајки. У истом оквиру 13,1% (n=29) нема јасно диференциран став, а само 7.7% (n=17) делимично или потпуно негира изнету тврдњу.

Посматрано на нивоу подузорака, висок проценат слагања приметан је и у субгрупи правника и у субгрупи полицијских службеника, при чему се нешто виши ниво номира у првој компаративној групи. Тако 83,3% (n=100) испитаних правника износи делимично или потпуно слагање у погледу намерног „окретања главе“ мајке у случају дечје виктимизације, 11,7% (n=14) нема јасно диференциран став, док само 5% (n=6) износи делимично или потпуно неслагање са датом тврдњом.

Посматрано на подузорку полицијских службеника, запажа се такође висок ниво изјава слагања на нивоу од 74,5% (n=76). У односу на компаративну групу идентификује се нешто виши ниво неопредељених одговора у равни од 14,7% (n=15), док је 10,7% (n=11) испитаника става да дата тврдња делимично или потпуно није тачна.

У погледу средњих вредности добијених на Ликертовој скали, применом ANOVA теста идентификована је статистичка сигнификантност ($F(2, 199)=7,552, p<0,05.$). Ипак, мора се запазити да су у обе субгрупе идентификовани скорови доста високи, односно 4,45 у подузорку правника и 4,08 у подузорку полицијских службеника.

Табела 3. Компарација ставова на ајтему 4 „*Жене некад свесно „окрену главу на другу страну“ када муж или очух сексуално злоставља дете*“.

Испитаници	n	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	4.45	.887
Полицијски службеници	102	4.08	1.099
УКУПНО	222	4.28	1.005

Важни ставови према насиљу у породици представљени су и на ајтему 5 „*Понекад је оправдано ударити жену*“. Тако посматрано на нивоу целокупног узорка 82% (n=182) испитаника изражава делимично или потпуно неслагање са датом тврдњом. Ипак, посматрано у истој равни, 10,4% (n=23) испитаника нема јасно диференциран став, док 7,7% (n=17) анкетираних професионалца исказује делимично слагање у погледу оправданости ударања жена.

Парцијалном анализом подузорака идентификују се условно слични резултати. Тако се у субгрупи правника нотира да 86,7% (n=104) испитаника исказује делимично или потпуно неслагање са тврдњом да је понекад оправдано ударити жену, свега 5,8% (n=7) нема јасно опредељен став, а 7,5% (n=9) делимично потврђује дати исказ.

На другој страни, подузорок полицијских службеника даје нешто нижи ниво изјава слагања од 76,5% (n=78), као и скоро три пута виши ниво неодређених одговора у равни од 15,7% (n=16), односно 7,8% (n=8) испитаника који се делимично слажу са раније наведеном тврдњом.

Применом униварјантне анализе варијансе нису нотирани статистички сигнификантне разлике средњих вредности између поређених група, док је анализа везе зависних и независних варијабли путем Пирсоновог корелата показала разлике у одговорима у односу на пол испитаника. Јасно већи ниво неслагања са наведеном тврдњом на предметном ајтему исказивале су жене ($r=0,247$, $p<0,05$). Иста веза није утврђена у односу на старост испитаника као независне варијабле.

Графикон 6. Резултати на ајтему 5 „Понекад је оправдано ударити жену“ – подзорак правника

Графикон 6. Резултати на ајтему 5 „Понекад је оправдано ударити жену“ – подзорак полицијских службеника

Перцепција појма насиља у породици анализирана је и на ајтему 6 „Физичко кажњавање детета није увек злостављање“. Тако је на нивоу целокупног узорка чак 78,3% (n=184) испитаника изнело став делимичног или потпуног слагања са наведеном

Поступци заштите од насиља у породици

тврдњом. У истом оквиру дескрипције 8,1% (n=18) испитаника није имало јасно дефинисан став, док је 13,5% (n=30) изнело став делимичног или потпуног неслагања да физичко кажњавање не може увек бити оцењено као злостављање.

Посматрано на нивоу подузорака, 69,2% (n=83) испитаних правника дало је одговоре делимичног или потпуног слагања са тврдњом представљеном на ајтему 6. 12,5% (n=15) није имало јасно опредељен став, док је 18,3% (n=22) дало исказе делимичног или потпуног негирања дате тврдње.

Осврнувши се на подузорок полицијских службеника нотиран је нешто драстичнији резултат. Тако је у датој групи чак 89,2% (n=91) испитаника изнело став да физичко кажњавање детета није и увек злостављање. Свега 2,9% (n=3) није имало јасно опредељен став, док је 7,8% (n=8) изнело став делимичног или потпуног неслагања са предметном тврдњом.

Графикон 8. Резултати на ајтему 6 „Физичко кажњавање детета није увек злостављање“ – целокупни узорак

Анализом униварјантне анализе варијансе утврђена је статистички значајна разлика средњих вредности између компарираних група ($F(2, 199)=14,302, p<0,05.$), при чему је виши скор од 4,28 идентификован у субгрупи правника, наспрам 3,77 у субгрупи

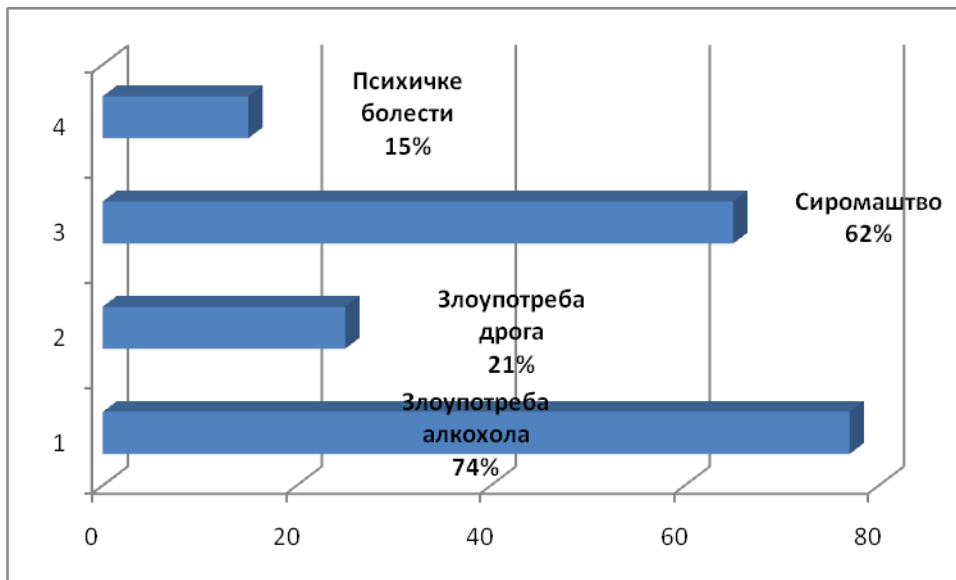
Поступци заштите од насиља у породици

полицјских службеника. Анализа Пирсоновог корелата није показала везу између зависне варијабле и независних варијабли пола и година старости испитаника.

Етиолошки и феноменолошки аспекти насиља у породици анализирани су на ајтему 7 „Насиље у породици се не дешава у богатим породицама“. Тако посматрано на нивоу целокупног узорка 94% (n=209) исказује став делимичног или потпуног неслагања, док само 6% (n=13) испитаника није јасно опредељено. У обе комапаративне групе нису нотирани испитаници који су се делимично или потпуно сложили са наведеном тврдњом. Висока хомогеност ставова последично је идентификована и приликом анализе подузорака, без статистички значајних разлика средњих вредности или позитивног Пирсоновог корелата.

Анализа етиолошких перспектива анализирана и на допунском ајтему где су испитаници давали одговоре у контексту узрочности насиља у породици. Тако су на ајтему 7а као најчешћи фактор повезан са настанком виктимизације унутар породице испитаници навели злоупотребу алкохола (74%), затим сиромаштво (62%), злоупотребу дрога (21%), односно постојање психичких болести (15%).

Графикон 9. Фактори повезани са настанком насиља у породици.

Опажање особености злостављача у контексту породичног сексуалног насиља анализирано је на ајтему 8 „Жене не злостављају сексуално децу“. Обработом података

Поступци заштите од насиља у породици

добијених на нивоу целокупног узорка тако је утврђено да 67,5% (n=150) испитаника делимично или потпуно негира дату тврдњу, исказујући став да су и жене јасно злостављачи. Ипак, посматрано у истој равни 20,7% (n=46) испитаника нема јасно опредељен став, док 11,7 % (n=26) не препознаје жене као сексуалне насилнике.

Парцијалном анализом на нивоу подузорака висок проценат негирања приметан је у групи правника где 79,2% (n=95) испитаних партиципаната исказује делимично или потпуно неслагање са предметним ајтемом. У истом оквиру анализе 13,3% (n=16) испитаника нити се слаже нити се не слаже са наведеном тврдњом, док 7,5% (n=9) исказује став да полна одређеност свакако утиче на ризик сексуалног насилништва.

Резултати добијени на ајтему 8 показују ипак нешто другачије резултате у субгрупи полицијских службеника. Тако на датом субузорку 54% (n=55) испитаника даје изјаве делимичног или потпуног негирања изнете тврдње, односно препознаје и жене као сексуално виоленте, 29,4% (n=30) нема опредељен став, док 16,7% (n=17) сматра да жене нису ризичне у датом контексту.

Применом ANOVA теста утврђена је статистички сигнификантна разлика средњих вредности између поређених група, при чему је виши скор од 2,41 идентификован у групи полицијских службеника, наспрам 1,98 у групи правника ($F(2, 199)=10.120, p<0,05.$). Веза између независних варијабли пола и година старости и исказаних ставова није показала позитиван Пирсонов корелат.

Табела 4. Компарација ставова на ајтему 8 „Жене не злостављају сексуално децу“

Испитаници	N	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	1.98	.860
Полицијски службеници	102	2.41	1.008
УКУПНО	222	2.18	.953

Процена препознавања сексуално насилних особа према деци вршена је и на допунском ајтему 8а. Тако су посматрано на подузорку правника најчешће у овој категорији препознавани очеви (75%), очуси (73%) и старатељи (69,5%). Нешто нижи

Поступци заштите од насиља у породици

ниво идентификован је код лица ван породице: комшије, пријатељи и познаници (58%), стричеви, ујаци, кумови (54%), док је врло мали проценат испитаника као злостављаче идентификовао васпитаче, учитеље, наставнике (12%).

Исти сегмент анализе вршен на подузорку полицијских службеника дао је нешто другачије резултате при чему су исте категорије препознате као злостављачи у следећим процентима: очеви (61%), очуси (72%), старатељи (41%), комшије, пријатељи и познаници (61%), стричеви, ујаци, кумови (37%), васпитачи, учитељи, наставници (44%).

Спремност испитаника да пријаве насиље о којем стекну сазнања у приватном животу, мимо службених обавеза интерпретирано је на ајтему 9 „*Када бих у приватном животу сазнао да неко чини насиље над чланом породице, сигурно бих то пријавио надлежним службама*“. Анализом целокупног узорка тако је утврђено да делимично или потпуно слагање са претходно наведеном тврдњом исказује 72,6% (n=161) испитаник, 13,1% (n=29) нема јасно дефинисан став, док 14,5% (n=32) делимично или потпуно негира дати исказ.

Посматрано на нивоу подузорака, 72,5% (n=87) правника би пријавило насиље надлежним службама, 15,8% (n=19) нема јасно дефинисан став, док 11,7% (n=14) исказује неспремност да пријави конкретна инцидента понашања.

Идентичан удео од 72,5% (n=73) полицијских службеника исказао је спремност да пријави насиље о коме има сазнања у приватном животу. Ипак, треба напоменути да ни један испитаник из дате групе није дао одговоре потпуног слагања са изнетом тврдњом, већ се представљени проценат односи на делимично слагање. Даљом анализом утврђено је да 9,8% (n=10) нема јасно формиран став у погледу пријављивања насиља, док је чак 17,7% (n=18) исказало делимично или потпуно неслагање са тврдњом изнетом на предметном ајтему.

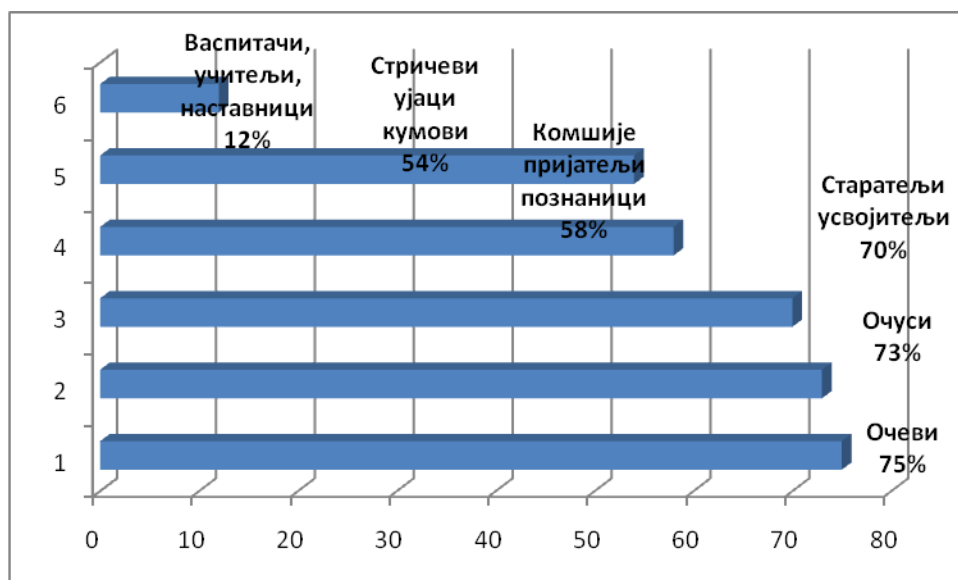
Униварјантном анализом варијансе на ниво средњих вредности идентификоване су статистички значајне разлике компарираних група ($F(2, 199)=8,952, p<0,05.$), при чему је ниво слагања са тврдњом из предметног ајтема нешто виши у субузорку правника. Веза између зависних и независних варијабли пола и старости није утврђена.

Поступци заштите од насиља у породици

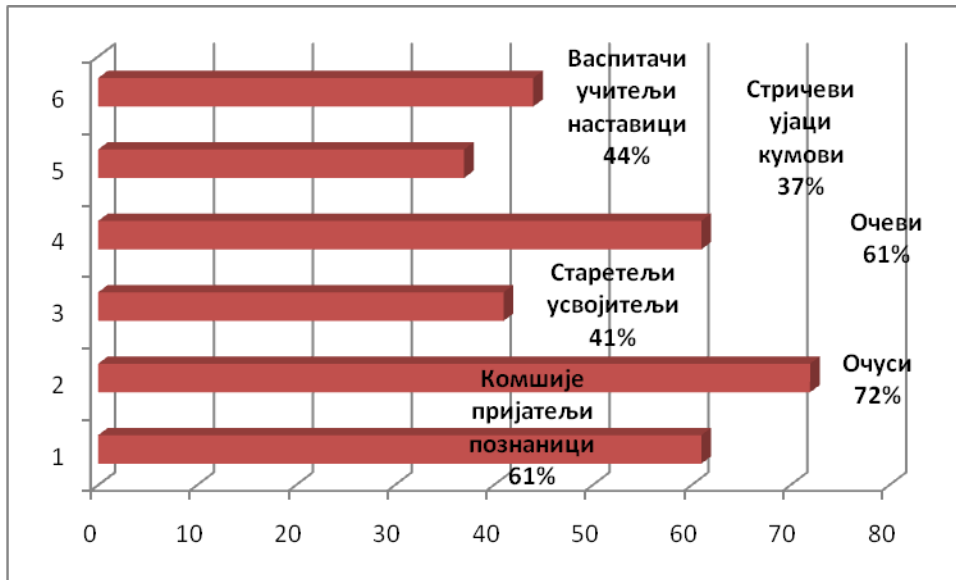
Табела 5. Компарација ставова на ајтему 9 „Када бих у приватном животу сазнао да неко чини насиље над чланом породице, сигурно бих то пријавио надлежним службама“

Испитаници	N	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	3.88	.945
Полицијски службеници	102	3.48	.941
УКУПНО	222	3.69	.962

Графикон 10. Перцепција лица која сексуално злостављају децу – подузорок правника

Графикон 11. Перцепција лица која сексуално злостављају децу – подузорок полицијских службеника

Сегмент ставова који се тичу позитивноправних решења у контексту заштите од насиља у породици анализиран је кроз 20 ајтема. Датим сегментом упитника обухваћени су аспекти кривичноправне, породичноправне и прекршајне заштите, а у контексту саме садржине закона и појединих дилема које су се појављивале у судској пракси.

Анлизом резултата на ајтему 10 „*Свако насиље у породици треба третирати као кривично дело*“, посматрано на ниову целокупног узорка 52,5% (n=116) испитаника исказује ставове делимичног или потпуног неслагања са наведеном тврдњом. У истом оквиру анализе 19,4% (n=43) није имало јасно опредељене ставове, док је свега 28,4% (n=63) испитаника исказало делимично или потпуно слагање са потребом инкриминације свих облика унутарпородичног насиља.

Слична композиција одговора приметна је и засебном анализом подузорока. Тако се на подузорку правника идентификује 53,3% (n=64) испитаника који се делимично или потпуно не слажу са изнетом тврдњом, док је на подузорку полицијских службеника исте одговоре дало 51% (n=52). Процент неодређених одговора на подузорку правника износио је 18,3% (n=22), док је у групи полицијских службеника регистровано 20,6% (n=21). Коначно, у првој поменутој компаративној групи нотирано је 28,3% (n=34)

Поступци заштите од насиља у породици

одговора делимичног или потпуног слагања, док је у групи полицијских службеника, на истом ајтему, забележено 28,4% (n=29) одговора датог типа.

Анализом средњих вредности добијених на ајтему 10 ANOVA тест није показао статистички сигнификантне разлике. Занимљиво, детаљнијом анализом није утврђена ни веза између независних варијабли пола и старости и исказаног става на предметном ајтему.

Ајтем 11 садржао је изјаву која се тиче критеријума континуитета насиља у породици, а као евентуално нужног у погледу остваривања бића датог кривичног дела. Тако су на поменутом ајтему испитаници исказивали ставове у односу на тврдњу „Довољан је и један шамар члану породице (први инцидент) да се дато понашање схвати као кривично дело насиља у породици“.

Посматрано на нивоу целокупног узорка на датом ајтему 45,5% (n=101) испитаника изнело је став да се делимично или потпуно не слаже са тим да је само један шамар члану породице довољан да би се говорило о инкриминацији из члана 194 КЗ. 18,9% (n=42) није имало јасно дефинисан став док је 35,6% (n=79) исказало став делимичног или потпуног слагања са изнетом тврдњом.

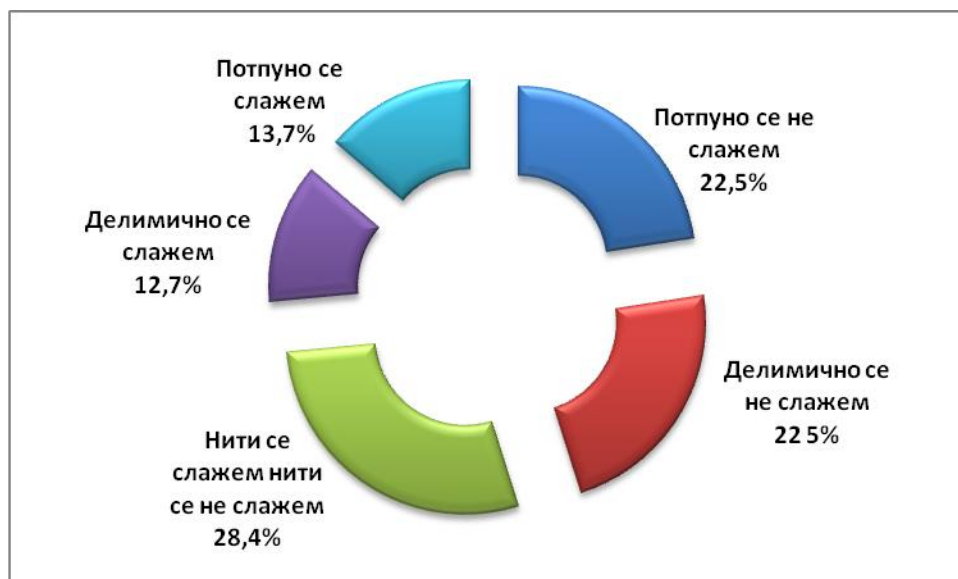
Анализирајући засебне подузорке 45,8% (n=55) испитаних правника исказало је став делимичног или потпуног неслагања са изнетом тврдњом, док је 10,8% (n=13) било неопредељено у датом контексту. Коначно, 43,4% (n=52) испитаника делимично или потпуно се сложила са изјавом да је довољан и један шамар члану породице па да се говори о кривичном делу.

Сличне ставове исказали су и полицијских службеници при чему је 45,1% (n=46) изнело ставове делимичног или потпуног неслагања у погледу постављеног критеријума континуитета, односно изолованости инцидента. Занимљиво, у истом оквиру анализе чак 28,4% (n=29) испитаника изнело је став да нити се слаже нити се не слаже са изнетом тврдњом, док се 26,4% (n=27) делимично или потпуно слагало са изјавом на датом ајтему.

Графикон 12. Ајтем 11 „Довољан је и један шамар члану породице (први инцидент) да се дато понашање схвати као кривично дело насиља у породици“ – подузорок правника

Графикон 13. Ајтем 11 „Довољан је и један шамар члану породице (први инцидент) да се дато понашање схвати као кривично дело насиља у породици“ – подузорок полицијских службеника

Поступци заштите од насиља у породици

Применом униварјанте анализе варијансе нису пронађене сигнификантне разлике средњих вредности на нивоу подузорака, нити су утврђене везе између независних варијабли пола и старости са ставовима на предметном ајтему.

Ставови професионалаца у односу на процесне аспекте који се тичу насиља у породици, анализирани су на ајтему 12 „ *Насиље у породици које за последицу има лаку телесну повреду треба да се гони по предлогу оштећеног лица*“ .

Статистичком обрадом података на нивоу целокупног узорка запажа се да 47,8% (n=106) испитаника исказује делимично или потпуно слагање са наведеном тврдњом. Истовремено 17,6% (n=39) је става да нити се слаже нити се не слаже, док је 34,7% (n=77) изјавило да се делимично или потпуно не слаже са идејом да се у случају лаког телесног повређивања члана породице учинилац насиља гони тек по предлогу.

Парцијалном анализом подузорака 40,8% (n=49) испитаних правника дало је изјаве делимичног или потпуног слагања на предметном ајтему. Поређења ради у групи полицијских службеника, одговоре овог типа дало је 55,9 % (n=57). Неопредељене одговоре на субузorkу правника дало је 16,75 (n=20), а што је нешто мање у односу на 18,6% (n=19) полицијских службеника. Коначно, ставове делимичног или потпуног неслагања дало је 42,5% (n=51) правника, односно 25,5% (n=26) професионалаца запослених у полицији.

Ставови професионалаца анализирани су и на ајтему 13 *“Свако псовање, вређање и понижавање члана породице треба увек тумачити као угрожавање спокојства и душевног стања члана породице”*. Дати исказ праћен је појашњењем према коме наведени елементи представљају биће кривичног дела из члана 194. КЗ.

Посматрано на нивоу целокупног узорка 16,4% (n=36) испитаника изнело је ставове делимичног или потпуног слагања са наведеном тврдњом, 29,7% (n=66) није било дефинитивно опредељено, док је 54% (n=120) исказало делимично или потпуно неслагање у погледу квалификације угрожавања спокојства и душевног стања члана породице.

Статистичком анализом резултата на нивоу подузorkа нешто виши ниво изјава делимичног или потпуног слагања приметан је у групи правника са 20,8% (n=25), док је исти елемент у групи полицијских службеника идентификован на нивоу од 10,8% (n=11).

Поступци заштите од насиља у породици

Подузорок правника показао је и значајно виши ниво неопредељених одговора, односно 37,5% (n=45) наспрам 20,6% (n=21) колико је идентификовано на подузорку запослених у полицији. Напослетку, одговоре делимичног или потпуног неслагања дало је 41,7% (n=50) правника, односно 68,6% (n=70) полицијских службеника.

Применом униварјантне анализе варијансе идентификоване су статистички сигнификантне разлике средњих вредности компарираних група ($F(29,926)=33,916$, $p<0,05$). Ипак веза између независних варијабли пола и година старости и исказа на предметном ајтему није потврђена.

Табела 6. Компарација ставова на ајтему 13. “Свако псовање, вређање и понижавање члана породице треба увек тумачити као угрожавање спокојства и душевног стања члана породице“

Испитаници	N	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	2.83	.964
Полицијски службеници	102	2.04	1.172
УКУПНО	222	2.47	1.132

Дилеме у вези тумачења бића кривичног дела и судске праксе анализиране су на ајтему 14 „Уколико жена псује или вређа мужа, а овај накнадно буде физички насилан према њој, треба обоје кривично казнити“. Тако посматрано на нивоу целокупног узорка 23,9% (n=53) испитника исказало је ставове делимичног или потпуног слагања, 18,9% (n=42) није имало јасно дефинисан став, док је 57,2% (n=127) исказало став делимичног или потпуног неслагања.

Анализирајући подузорке, исказе делимичног или потпуног слагања на предметном ајтему изнело је 23,4 % (n=28) правника, односно 24,5% (n=25) полицијских службеника. Одговоре „нити се слажем нити се не слажем“ дало је 24,2% (n=29) правника, односно 12,7% (n=13) професионалаца запослених у полицији. Коначно, одговоре делимичног или потпуног неслагања дало је 52,5% (n=63) правника, те 62,7 (n=64) полицијских службеника.

Применом униварјантне анализе варијансе није утврђена статистички значајна разлика средњих вредности. Тако је иста на подузорку правника идентификована на нивоу

Поступци заштите од насиља у породици

од 2,67, док је код полицијских службеника идентификована на нивоу од 2,37. Анализа Пирсоновог корелата у погледу везе пола и година старости испитаника и изнетих ставова, такође није нашла очекивану везу. Водећи се криминолошким и психолошким запажањима према којима је изложеност деце физичком насиљу унутар породице вид психолошког злостављања, испитаници су давали одговоре на ајтему 15 „Уколико је супруг физички насилан према жени пред децом, дату ситуацију треба тумачити као стицај/продужено дело физичког насиља над женом и психолошког насиља (угрожавање спокојства или душевног стања члана породице) над децом“. Анализом резултата целокупног узорка 18,5% (n=41) дало је изјаве делимичног или потпуног слагања, док је 15,4 (n=34) било става да нити се слаже нити се не слаже. Коначно, у истом оквиру анализе, 66,2% (n=147) испитаника дало је изјаве делимичног или потпуног неслагања.

Обрадом резултата подузорака одговоре делимичног или потпуног слагања изнело је 22,5% (n=27) правника, те 13,7% (n=14) полицијских службеника. Неодређене одговоре изнело је 12,5% (n=15) правника и 18,6% (n=19) запослених професионалаца у полицији. Напослетку, одговоре делимичног или потпуног неслагања изнело је 65% (n=78) правника и 67,6% (n=69) полицијских службеника.

Компарацијом средњих вредности ANOVA тест није показао сигнификантне разлике (2,42 vs. 2.22), нити је утврђена веза независних и зависних варијабли анализом Пирсоновог корелата.

Премда кривично дело силовања представља засебну инкриминацију у оквиру Кривичног законика, чињеницом да сексуално насиље представља сегмент породичног насиља, на ајтему 16 „Супруг не може силовати своју венчану супругу“, анализирани су ставови професионалаца у датом контексту.

Посматрано на нивоу целокупног узорка чак 10,4% (n=23) испитаника делимично или потпуно се сложило са тврдњом изнетом на предметном ајтему. Истовремено 10,4% (n=23) није имало јасно дефинисан став, док је 79,3% (n=176) изнело став делимичног или потпуног неслагања.

Компарацијом подузорка одговоре делимичног или потпуног слагања изнело је 8,3% (n=10) правника и 12,7% (n=13) полицијских службеника. Нити се слажем нити се не

Поступци заштите од насиља у породици

слажем изјавило је 10% (n=12) правника, односно 10,8% (n=11) професионалаца у компаративној групи. Коначно, одговоре делимичног или потпуног неслагања изнело је 81,7% (n=98) правника, наспрам 68,4% (n=78) полицијских службеника.

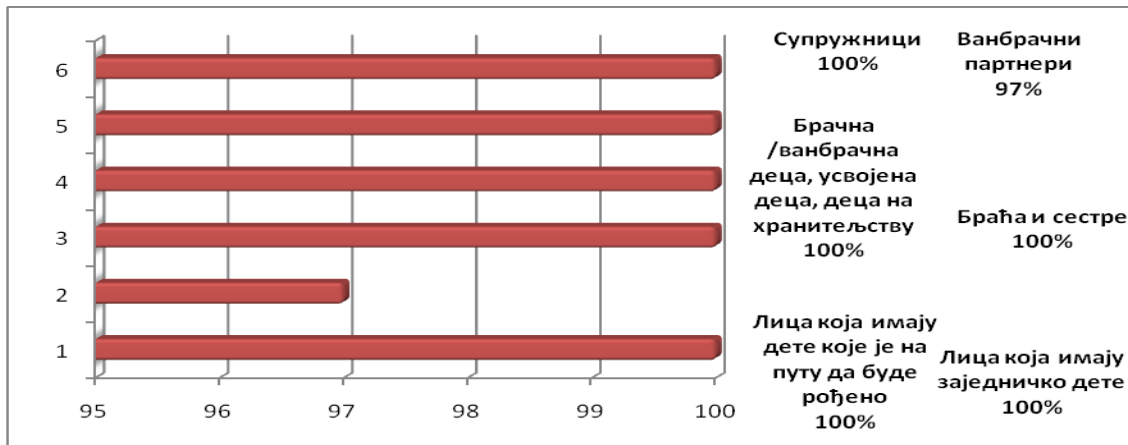
Премда је анализа средњих вредности показала да обе поређене групе изражавају преодминантне одговоре у равни делимичног неслагања, ANOVA тест показао је статистички сигнификантне разлике ($F(2,199)=7,733$, $p<0,05$). Анализа Пирсоновог корелата ипак није показала везу између старости испитаника и пола и исказаних ставова.

Табела 7. Компарација ставова на ајтему 16 „Супруг не може силовати своју венчану супругу“

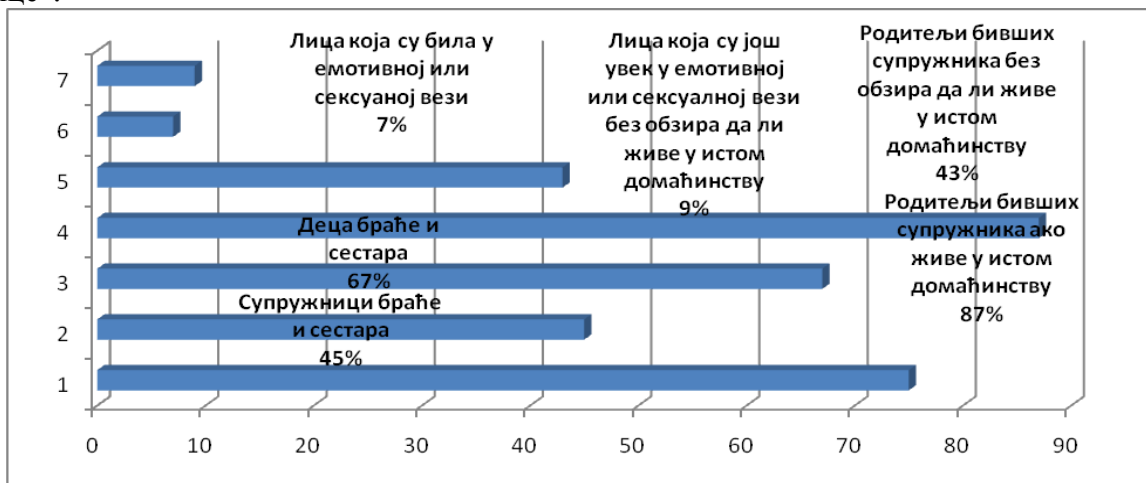
Испитаници	N	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	1,73	1.051
Полицијски службеници	102	2.10	1.023
УКУПНО	222	1,90	1.052

С обзиром на запажене дилеме у погледу одређења лица која се могу подвести под оквир породице дато питање анализирано је на ајтему 16а. Тако је испитаницима дата могућност вишеструких одговора у погледу одређења датог појма. Посматрано на нивоу целокупног узорка највиши консензус изречен је у погледу супружника (100%), ванбрачних партнера (97%), деце (100%), рачунајући под овим како брачну и ванбрачну децу, тако и усвојену децу и децу на хранитељству. Висок проценат идентификован је и у погледу става да браћа и сестре треба да буду обухваћени појмом породице (100%), као и лица која имају заједничко дете (100%), или лица која имају дете које је на путу да буде рођено (100%).

Графикон 14. Одговори на ајтему 16а „Која лица треба да буду обухваћена појмом породице“

Графикон 15. Одговори на ајтему 16а „Која лица треба да буду обухваћена појмом породице“.

Ипак, нешто нижи проценти позитивних одговора приметни су када су у питању родитељи бивших супружника (уколико живе или без обзира да ли живе у истом домаћинству) (43% vs 84%), супружници и деца браће и сестара (45% vs 67%), односно лица која су била или јесу у емотивној или сексуалној вези (без обзира да ли живе у истом домаћинству) (7% vs 9%).

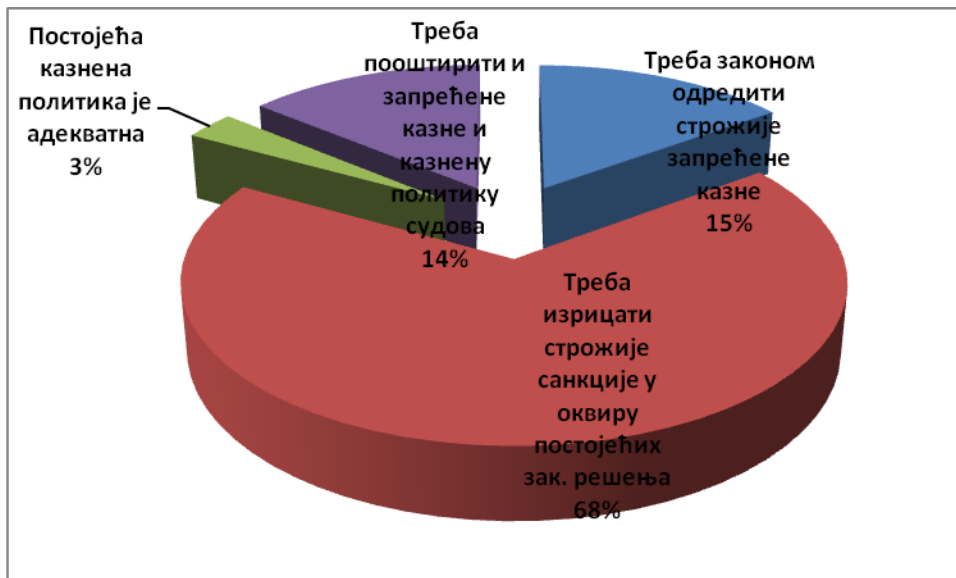
Опажајући различите проблеме који се тичу насиља у породици, на ајтему 17 анализирали су се ставови испитаника који се тичу кажњавања учинилаца. Тако је дати ајтем садржао могућност вишеструког избора, односно „Треба законом одредити строжије

Поступци заштите од насиља у породици

запрећене казне“, „Треба поштриити казнену политику и изрицати строжије санкције у оквиру постојећих законских решења“ и „Треба и законом одредити строжије запрећене казне и изрицати строжије санкције“, „Постојећа казнена политика је адекватна“.

Анализирајући резултате на нивоу целокупног узорка тако се уочава да 15% (n=33) испитаника става да треба законом одредити строжије запрећене казне, 68% (n=151) става је да су постојећа законска решења у погледу казни коректна али да судови треба да изричу строжије санкције, 14% (n=31) сматрало је да оба аспекта треба да буду коригована, док је само 3% (n=7) заокружило одговоре који указују да је постојећа казнена политика адекватна.

Графикон 16. Одговори на ајтему 17 – целокупни узорак

Посматрано на нивоу подузорка, занимљиво је да је приметно велико слагање одговора. Ово се практично односи на све понуђене одговоре где је компарирањем подузорка приметно одступање мање од 5%. Тек нешто виша дискрепанца, од укупно 7 процентних ступњева приметна је на одговору да треба поштриити и законска решења и судску праксу, где су дати одговор нешто више заокружили полицијски службеници.

Осврнувши се на аспект кривичноправне заштите ајтем 18 садржао је изјаву „Треба оформити посебне Породичне судове“. Тако је на нивоу целокупног узорка исказано

Поступци заштите од насиља у породици

високо слагање са наведеном тврдњом где је чак 77% (n=171) испитаника било делимично или потпуно сагласно са датом изјавом, 12% (n=27) испитаника није имало јасно дефинисан став, а 11% (n=24) делимично или потпуно се није слагало са наведеном тврдњом.

Анализирајући подузорке приметне су значајне разлике. Тако је на субгрупи правника нотирано чак 87,4% (n=110) испитаника који су исказали делимично или потпуно слагање, наспрам 59,8% (n=61) полицијских службеника. У истом компаративном моделу 5% (n=6) правника није имало јасно дефинисане ставове, а што је значајно дискрептан у односу на чак 19,6% (n=20) полицијских службеника. Коначно, док је свега 3,3% (n=4) правника исказало ставове делимичног или потпуног неслагања, чак 20,6% (n=21) полицијских службеника није нашло потребним формирање Породичних судова.

Идентификоване разлике потврђене су и применом униварјантне анализе варијансе, односно компарацијом средњих вредности. Тако се статистички сигнификантна разлика уочава с обзиром на значјно виши скор на подузорку правника у односу на средњу вредност на Ликертовој скали код полицијских службеника ($F(2, 199)=35,897$; $p<0,05$). Ипак, веза између независних варијабли пола и година старости и исказаних ставова није потврђена анализом Пирсоновог корелата.

Табела 8. Компарација ставова на ајтему 18 „Треба оформити посебне Породичне судове“.

Испитаници	N	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	4,48	.840
Полицијски службеници	102	3,67	1.275
УКУПНО	222	4,11	1.133

Процесни проблеми који се тичу насиља у породици анализирани су на ајтему 19. „Потребно је обезбедити већу хитност у поступцима за насиље у породици“. Статистичком анализом на нивоу целокупног узорка уочена је значајна подударност ставова. Ово се огледа у чињеници да је практично 95% целокупног узорка изнело ставове делимичног или потпуног слагања са изнетом тврдњом. При томе просечна вредност на

Поступци заштите од насиља у породици

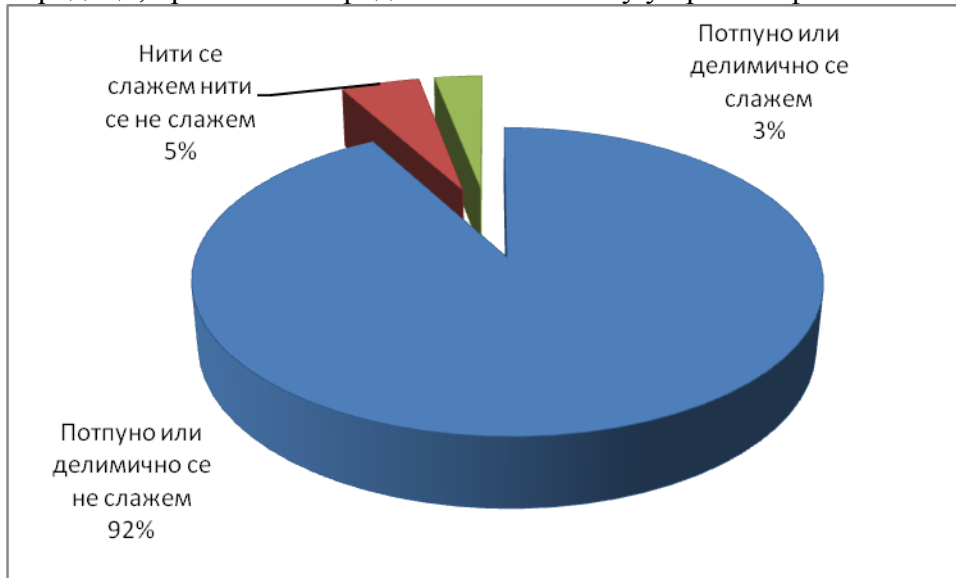
Ликертовој скали идентификована је на нивоу 4,6, а применом ANOVA теста нису утврђене сигнификантне разлике.

Анализирајући аспект породичноправне заштите односно практичних мера заштите од насиља у породици, испитаници су на ајтему 20 износили ставове у односу на тврдњу „Постојеће мере заштите од насиља у породици, прописане Породичним законом су у пракси ефикасне“. Тако је обрадом добијених резултата приметан доста висок консензус испитаника који, посматрано на нивоу целокупног узорка, на нивоу од 92% изражавају делимично или потпуно неслагање са датом тврдњом. Као и у случају анализе претходног ајтема просечна идентификована вредност на Ликертовој скали је доста висока и износи 4,5, а применом ANOVA теста нису утврђене сигнификантне разлике међу компарираним субгрупама.

Графикон 18. Одговори на ајтему 19 – Потребно је обезбедити већу хитност у поступцима за насиље у породици

Графикон 19. Одговори на ајтему 20. - Постојеће мере заштите од насиља у породици, прописане Породичним законом су у пракси ефикасне

Конзистентност резултата приметна је и на ајтему 21 „*Потребно је развити строжије механизме контроле спровођења мера заштите од насиља у породици*“. Наиме, анализом резултата нотирана је учесталост од 94%, посматрано на нивоу целокупног узорка, ставова делимичног или потпуног слагања са изнетом тврдњом. Практично истоветни резултати идентификовани су у обе компаративне групе, без статистички сигнификантне разлике средњих вредности.

У погледу конкретних решења која се могу применити у контексту поштовања мера заштите, односно иселјења учиниоца насиља и забране приласка и узнемиравања, значајни резултати су добијени на допунском ајтему 21а. Наиме, посматрано на нивоу целокупног узорка 35% испитаника је исказало став да је потребно интензивирати непосредну полицијску контролу извршења судског налога, док је чак 85% као посебно ефикасно решење видело увођење мере електронског надзора. У истом контексту практично сви испитаници који су подржали дату идеју сматрали су да трошкови електронског надзора треба да буду стављени на терет учиниоца насиља.

Вративши се даљој анализи, нешто неуједначенији резултати забележени су на ајтему 22 „*Потребно је законом омогућити да полиција на лицу места изда привремени*

Поступци заштите од насиља у породици

полицијски налог о исељењу учиниоца породичног насиља“. Наиме, посматрано на нивоу целокупног узорка 21,2 % (n=47) испитаника исказало је ставове делимичног или потпуног неслагања са датом тврдњом. Истовремено 20,3% (n=45) испитаника није имало јасно дефинисан став, док је 58,5% (n=130) испитаних професионалаца исказало став делимичног или потпуног слагања са изнетом тврдњом.

Дискрепатна дистрибуција резултата приметна је даљом анализом резултата на нивоу подгрупа. Тако се на подузорку правника евидентира 10,9% (n=13) испитаника који исказују делимично или потпуно неслагање са предметном изјавом, док је 15,8% (n=19) имало недефинисан став. Истовремено, чак 73,3% (n=98) испитаних правника делимично или потпуно се слагало са изнетом тврдњом.

Исти оквир анализа на подузроку полицијских службеника показао је да 33,3 % (n=34) испитаника делимично или потпуно не подржава изнету тврдњу, а 25,5% (n=26) није опредељено. Напослетку, 41,1% (n=42) испитаника изнело је ставове делимичног или потпуног слагања са потребом увођења привремених полицијских налога о исељењу.

Применом униварјантне анализе варијансе јасно потврђено је постојање статистички сигнификантне разлике средњих вредности на нивоу подузорка ($F(2,199)=29,611$; $p<0,05$), док није утврђена веза између независних варијабли пола и година старости и исказаних ставова.

Табела 9. Компарација ставова на ајтему 22 „Потребно је законом омогућити да полиција на лицу места изда привремени полицијски налог о исељењу учиниоца породичног насиља“

Испитаници	N	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	3,95	1.087
Полицијски службеници	102	3,22	1.406
УКУПНО	222	3,62	1.294

Област породичноправне заштите обухваћена је и ајтемом 23 „*Поступак извршења пред нашим судовима у породичноправним односима у пракси функционише на прихватљив начин*“. Тако је посматрано на нивоу целокупног узорка 27,5% (n=61) испитаника исказало ставове делимичног или потпуног слагања, чак 41,4% (n=92) није имало јасно

Поступци заштите од насиља у породици

дефинисан став, док 31,1% (69) делимично или потпуно није било сагласно са изнетом тврдњом. Висок ниво неодређених ставова може се пак објаснити даљом анализом подузорака. При томе, посматрано на подзоруку правника запажа се да је 35% (n=42) испитаника било сагласно са датом тврдњом, 22,5% (n=27) није имало јасно дефинисан став, док је 42,5% (n=51) исказало ставове делимичног или потпуног неслагања са изјавом на предметном ајтему. У истом оквиру анализе, посматрано на подзоруку полицијских службеника, изјаве делимичног или потпуног слагања изнело је 28,6% (n=18) испитаника, чак 63,7% (n=65) није имало јасно опредељен став, док је 17,6% (n=18) дало изјаве делимичног или потпуног неслагања са тврдњом да поступци извршења пред нашим судовима у породичноправним односима у пракси функционишу на прихватљив начин.

Анализирајући средње вредности, применом ANOVA теста, нису утврђене статистички сигнификантне разлике. Такође, на датом ајтему, није утврђена веза између независних варијабли пола и старости испитаника и исказаних ставова.

Табела 10. Компарација ставова на ајтему 23 „Поступак извршења пред нашим судовима у породичноправним односима у пракси функционише на прихватљив начин“

Испитаници	N	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	2,95	1.186
Полицијски службеници	102	3,00	1.206
УКУПНО	222	2,99	1.194

Практични сегмент породичноправне заштите анализиран је и на ајтему 24 “*Центри за социјални рад квалитетно и професионално учествују у поступцима заштите од насиља у породици*”. Тако је посматрано на нивоу целокупног узорка 30,5% (n=90) испитаника изнело ставове делимичног или потпуног слагања, 25,2% (n=56) нити се слаже нити се не слаже, док је 34,2% (n=76) испитаника исказало делимично или потпуно неслагање са предметном тврдњом.

Посматрано на нивоу узорака, приметне су значајне разлике добијених резултата. Тако се у субгрупи правника нотира да је 42,5% (n=51) делимично или потпуно сагласно са датом тврдњом, док је исте одговоре дало 38,3% (n=39) полицијских службеника.

Поступци заштите од насиља у породици

Недефинисани одговори нотирани су код 29,2% (n=35) правника, односно 20,6% (n=21) испитаника у компаративној групи. Коначно, у истом оквиру поређења идентификовано је 28,4% (n=24) одговора потпуног или делимичног неслагања, односно 41,2% (n=42) у групи полицијских службеника.

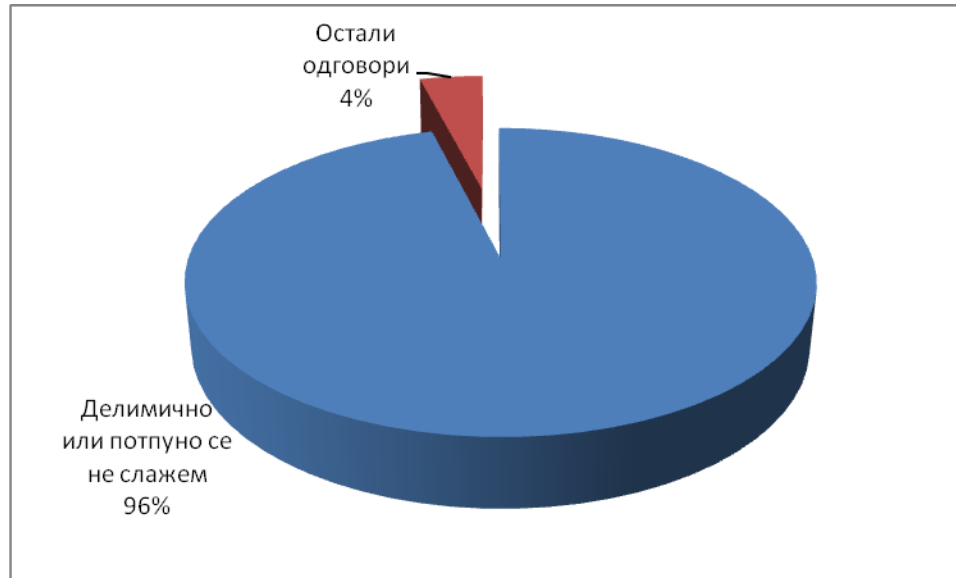
Анализом средњих вредности ANOVA тест показао је статистички сигнификантне разлике на нивоу подузорака ($F(2,199)=8,227$; $p<0,05$), при чему је нешто виши скор идентификован у субгрупи правника. Корелације независних и зависних варијабли нису потврђене.

Табела 11. Компарација ставова на ајтему 24 “Центри за социјални рад квалитетно и професионално учествују у поступцима заштите од насиља у породици”

Испитаници	N	Средњ.вредност	Стд.девијација
Правници	120	3,36	1.346
Полицијски службеници	102	2,98	1.441
УКУПНО	222	3,31	1.194

Исти сегмент породичноправне заштите анализиран је и у оквиру новијих идеја увођења приватних извршитеља у поступцима извршења у породичноправним односима. Тако су испитаници на ајтему 25 исказивали ставове према изјави „*Приватни извршитељи би поред судских извршитеља требали учествовати у поступцима извршења у породичноправним односима*“. Занимљиво, анализом добијених резултата добијен је врло висок консензус између компарираних група, са јасно доминантним ставом који се противи увођењу приватних извршитеља у дату област. Тако се нотира да је на нивоу целокупног узорка 96% испитаника било делимично или потпуно несагласно са изнетом тврдњом, а о чему сведочи и просечна средња вредност од 1,8.

Графикон 20. Одговори на ајтему 25 - *Приватни извршитељи би поред судских извршитеља требали учествовати у поступцима извршења у породичноправним односима*

Изразито висок консензус ставова приметан је и на наредним ајтемима. Ово се односи посебно на ајтем 26 *„Неопходно је обезбедити континуирано вођење јединствене евиденције насилника према донетим пресудама у свим поступцима (кривичном, прекршајном, парничном, извршном)“*. Тако су испитаници у обе групе наглашено сагласни са датом идејом, а на нивоу од 93% одговора потпуног или делимичног слагања и просечну средњу вредност 4,7. Јасно, статистички нису утврђене сигнификантне разлике између поређених група.

Пратећи идеје различитих аутора, ајтемом 27 обухваћена је изјава да *„У пракси судови треба чешиће да изричу заштитне мере предвиђене Законом о прекршајима, а које се тичу породичног насиља“*. Исти ајтем, пратило је допунско објашњење о законом експлицираним мерама. Тако је посматрано на нивоу целокупног узорка практично више од 95% испитаника подржало дату тврдњу. Ово се посебно истиче на подузорку полицијских службеника где је дато исто идентификовано на нивоу од 98%. Поново, посматрано на нивоу средњих вредности није било сигнификантних разлика између поређених група.

Поступци заштите од насиља у породици

Коначно, последњи ајтем обухваћен истраживањем односио се на ставове испитаника према казненој политици према повратницима. Тако је ајтемом 28 обухваћена тврдња „Постојећа законска решења су превише блага према повратницима, учиниоцима насиља у породици“. Једнако као и у претходном ајтему, и правници и полицијски службеници исказали су висок ниво конзистентности ставова, при чему је практично 96% целокупног узорка изнело делимично или потпуно слагање са датом изјавом уз просечни скор од 4,6.

15. Дискусија

Сумирајући претходно представљене резултате спроведеног истраживања покушао се анализирати комплексни оквир ставова професионалаца запослених у правосуђу и полицији, а као круга лица која су у директном стручном раду са учиниоцима и жртвама породичног насиља. У том смислу, ставови дате групе професионалаца од виталне су важности у погледу оцене постојећег стања у Србији у контексту законодавних решења, њихове примењивости, те практичних аспеката заштите жртава насиља у породици.

Опажајући представљено, у првом реду намећу се важни закључци у погледу перцепције друштвене сигнификатности насиља у породици као феномена. Тако, премда посматрано на нивоу целокупног узорка 83% испитаника изражава слагање са тврдњом изнетом на ајтему 1²⁸, озбиљне разлике приметне су на нивоу подузорка. Ово се истиче с обзиром на чињеницу да је нотирана разлика одговора потпуног или делимичног слагања између компарираних група практично 30%. Анализирајући добијене резултате, посебно се истиче чињеница да 28,4%, и 3,9% полицијских службеника нема јасно дефинисан став у датом контексту, односно износи став да насиље у породици не представља посебно важан друштвени проблем. Свакако, утврђени ставови посебно су важни с обзиром да

²⁸ Ајтем 1. Насиље у породици представља важан кривичноправни и социјални проблем у Србији

Поступци заштите од насиља у породици

корелирају са раније запаженим особеностима негативног односа полиције према жртвама породичног насиља (Николић-Ристановић, 2002), а што чини основ свих поступања који се тичу насиља у породици.

Ипак, у разговору који је вођен након интервјуа са испитаницима стиче се утисак да су изражени ставови вођени пре свега перцепцијом датог феномена у контексту других криминалних и безбедносних изазова са којима се сусрећу. Изложеност високом стресу и експанзија виолентног криминалитета, тако чини да полицијски службеници „кућне свађе“ не опажају посебно важним, посматрано у односу на насилна имовинска кривична дела, проблеме насиља везаног за трговину наркотицима и слично.

Очигледно, овакав тренд ставова недвосмислено упућује на потребе организовања организоване едукације и корекције односа запослених, а у смислу увиђања стварних последица које дати вид насилног понашања носи. Ово се намеће као императив с обзиром на чињеницу да у Србији годишње бива забележено више десетина случајева породичног насиља са смртним исходом, а што свакако овај феномен поставља високо у хијераријској класификацији кривичних дела. Додатно, опажено свакако корелира са ставовима различитих криминолошких и виктимолошких аутора, који упућују да и поред значајног залагања за освешћење јавности, насиље у породици није још увек перципирано у својој пуној сложености у Србији, а што отвара бројна питања правремености и адекватности државноправног реаговања у датом оквиру (Петковић и сар., 2010; Николић-Ристановић и Миливојевић, 2000; Константиновић-Вилић и Петрушић, 2004).

Сличан тренд разлике у опажању односног предмета приметан је и на ајтему 2. Тако се поређењем испитаних група нотира разлика од практично 20% у погледу слагања са изјавом да је званична статистика нижа у односу на стварну. Јасно, мањи ниво изјава слагања полицијских службеника у сагласности је са налазима негативног односа према датом феномену и тенденције да се насиље у породици не препознаје као кривично дело. При томе овде се мора водити рачуна о чињеници да у Србији не постоји јединствена статистика, нити јединствена методологија, а што свакако поставља питање валидности доступних статистичких података. Додатно, мора се узети у обзира да различити аутори напомињу постојање различитих притисака на жртве породичног насиља, било од стране

Поступци заштите од насиља у породици

запослених у полицији или тужилаштву, да одустану од кривичног гоњења, било притисака родбине и других блиских лица, што свакако умањује број (судски) регистрованих учинилаца насиља. Отуда, се не поставља посебно чудним дискрепанца између стварне и формалне статистике, као и постојање проблема у опажању исте (Константиновић-Вилић и Петрушић, 2004; 2007)

Поштујући претходно, занимљиви подаци запажају се на ајтему 3 где је 40% правника и 48% полицијских службеника става да жене често лажно пријављују насиље у породици. Овоме свакако треба додати 23,4%, односно 33,3% испитаника у обе компаративне групе нема јасно дефинисан став према датој изјави. Дати подаци, могу се тумачити једнако у контексту негативног, родно неједнаког става. Међутим, у разговору са испитаницима који је реализован током истраживања запажа се прилична сагласност у погледу растућег тренда лажног пријављивања случајева насиља у породици. Ово се истиче у контексту све чешће опажених манипулација супружника у бракоразводним парницама, као и у поступцима за остваривање старатељства. Наравно, дати став није у потпуности без основа, а свакако отвара значајну дилему у контексту недовољно јасних законских дефиниција, неуједначене судске праксе, могућности за манипулације у овом смислу, али и стварне потребе инволвирања кривичног права у област породичних односа.

Улога жене у етиологији и одржавању насиља у породици анализирана је на ајтему 4 где је чак 79,3% испитаника изнело слагање да жене често намерно окрену главу на другу страну када муж или очух сексуално злоставља дете. Овакви налази су сагласни са резултатима ранијих истраживања (Петковић и сар., 2010) која су анализирали дату проблематику. Идентификовани резултати могу се разумети ипак на више начина. Тако одређени број испитаника у обављеном разговору жене практично препознаје као саучеснике који малициозно запостављају своју децу не пружајући им заштиту. Јасно, у одређеном броју случаја дата перцепција и није погрешна, а на шта упућују различита криминолошка сазнања (Павловић, 2013). Ипак, приликом тумачења истог морају се узети у обзир и закључци виктимолошки орјентисаних аутора (Николић-Ристановић, 2002) према којима жене трпе дата понашања из принуде и немогућности реорганизације живота. Коначно, дуална могућност интерпретације поставља питање могућности државне

Поступци заштите од насиља у породици

интервенције у датој области, а пре свега у домену социјалног рада и формулисања одговарајућих сервиса којима би се жртве, посредне или непосредне могле обратити. Додатно, вративши се сегменту заштитних мера од насиља у породици, мора се размотрити евентуални позитивни утицај мера које су усмерене на самог насилника, попут његовог исељавања или контроле спровођења мера путем електронског надзора. Наиме, не искључујући могућност да жене малициозно, у неким случајевима, игноришу насиље над децом, чини се да је у већем случају реч о последицама хроничне трауматизације, страха и одржавања квази породичне равнотеже, а која је условљена заправо недостатком опција, сигурности, сервиса и законских ограничења.

Озбиљност присутности негативних ставова посебно се нотира на ајтему 5. Наиме, посматрано на нивоу подузорака 5,8%, односно 15,7% испитаника није имало јасно дефинисан став према питању да ли је понекад оправдано ударити жену, док 7,5%, односно 7,8% исказује делимично или потпуно слагање са датом изјавом. Дати налази при томе морају се тумачити и у контексту прилагођавања социјално пожељних одговора, због чега би се морао очекивати и виши ниво ставова слагања. Овакви резултати јасно упућују на укорененост патријархалног, родно неједнаког односа који оправдава примену насиља у породичним односима.

Анализирајући ставове према примени физичке силе унутар породице занимљивим се поставља и интерпретација резултата на ајтему 6 где су се испитаници изјашњавали о оправданости физичког кажњавања деце. Наиме, посматрано на нивоу целокупног узорка 78,3% испитаника делимично или потпуно се слагало са изјавом да физичко кажњавање детета није увек злостављање. Ово је посебно наглашено у групи полицијских службеника 89,2% . Дати резултати могу се различито тумачити, а пре свега у контексту васпитно-вредносних атрибута нашег друштва у коме физичко кажњавање представља уобичајени васпитни репертоар (Стевковић, 2013; Најдановић-Томић и Клашња, 2001).

Етиолошка перспектива насиља анализирана је на ајтему 7, где је нотиран висок консензус ставова. Ово се истиче чињеницом да је 96% испитаника, посматрано на нивоу целокупног узорка, правилно перципира да насиље у породици није ексклузивно феномен везан за сиромашне породице. Јасно, бројна криминолошка истраживања потврђују дати

Поступци заштите од насиља у породици

став, према коме се насиље у богатим породицама само боље прикрива, а услед деловања различитих чинилаца. Занимљиви подаци у контексту етиолошког перципирања добијају се и на допунском ајтему 7а на коме се као најчешћи фактори повезани са настанком виктимизације унутар породице опажају злоупотреба алкохола (74%), сиромаштво (62%), злоупотреба дрога (21%), односно постојање психичких болести (15%). Премда би се могло детаљније анализирати да ли су представљени проценти у корелацији са налазима емпиријских студија, стиче се утисак да испитаници коректно опажају ризико факторе настанка насиља у породици.

Ставови према женама у контексту унутарпородичног насиља анализирани су и на ајтему 8 где су се испитаници изјашњавали у односу на тврдњу да жене не злостављају децу. Добијени резултати указују да подузорок испитаних правника у значајно вишем проценту опажа жене као насилне. Ово се закључује с обзиром на разлику од 25,2% одговора слагања између компарираних група, а објашњење може наћи у стереотипном схватању да жене ретко самостално испољавају дата понашања. Додатно, у разговору који је накнадно вођен са испитаницима, занимљиво запажање се односи на преобладајну идеју полицијских службеника да жене практично никад не злостављају сексуално децу.

О перцепцији злостављача важни подаци добијају се и на ајтему 8а. Тако се у обе компаративне групе у доста високом проценту препознају као злостављачи особе које су блиске детету. Ипак, занимљиво је да полицијски службеници у нешто вишем проценту као насилнике над децом препознају особе ван породице. Ово се посебно нотира у односу на наставнике, васпитаче и учитеље, где је разлика између компарираних група 30% у датој категорији.

Последњи сегмент општих ставова према предметној појави анализиран је на ајтему 9 у оквиру кога је утврђивана спремност испитаника да пријаве насиље у породици надлежним службама, а у случају сазнања стечених у приватном животу. Премда се на нивоу целокупног узорка нотира да 72,6% испитаника има јасан став да би пријавило учиниоца, 27,4% нема јасно дефинисан став, или негира да би исто пријавило. Ово се посебно истиче у групи полицијских службеника где 17,7% испитаника исказује делимично или потпуно не слагање са изјавом на датом ајтему.

Поступци заштите од насиља у породици

Сумирајући наведено, аспект општих ставова према насиљу у породици указује на недовољно позитивно структуриран однос испитаника обухваћених истраживањем. Наведено се намеће с обзиром на запажену перзистентност предрасуда и стереотипа како према учиниоцима насиља, тако и према жртвама. Овоме треба придодати очекивано прилагођавање одговора као социјално пожељних. Ипак, поједини представљени сегменти правилне перцепције и очекиваних ставова указују и на извесну тенденцију позитивних промена, али и потребе континуиране едукације и програма намењених професионалцима у датој области. Коначно, осврнувши се на парцијалну анализу подузорка, перципиране разлике ставова могу се објаснити управо разликама у нивоу информисаности, те учвршћеношћу патријархалног виђења породичних релација унутар подузорка полицијских службеника.

Централни сегмент истраживања обухватио је ставове испитаника према кривичноправној, породичноправној и прекршајноправној заштити од насиља у породици.

Тако се значајни резултати запажају на ајтему 10 где су се испитаници изјашњавали у односу на изјаву да свако насиље у породици треба третирати као кривично дело. Наиме, дати ајтем посебно је важан с обзиром на ранију иницијативу нулте толеранције према насиљу у породици и увођења засебне инкриминације у Кривични законик. Ипак, премда се у ранијим теоријским доприносима истицао императив инкриминисања свих насилних односа унутар породице, резултати добијени истраживањем драстично су дискрепантни. Тако посматрано на нивоу целокупног узорка 52,5% испитаника износи став делимичног или потпуног неслагања са изнетом тврдњом, 19,4% нема јасно опредељен став, док је само 28,4% исказало делимично или потпуно слагање са недискриминативним инкриминисањем. При томе, добијени резултати нису драстично различити у поређеним субгрупама.

Анализирајући резултате на ајтему 10 идентификовани висок ниво неслагања чини се кохерентним новијим ставовима у релевантној литератури и пракси, према којима данас долази до некритичне примене кривичног права у контексту спречавања насиља у породици. Тако се могу поменути и наводи Шкулића (2011) према коме кривично право

Поступци заштите од насиља у породици

представља крајње средство заштите одговарајућих вредности, а да се у контексту предметне појаве исто може превенирати другим законским механизмима.

Велика дилема од увођења инкриманције 118а у Кривични закон представљало је питање критеријума континуитета повређивања, односно угрожавања члана породице. Ово се јасно запажало у неуједначеној судској пракси и ставовима практичара. Слична хетерогеност приметна је и у одговорима испитаника. Наиме, посматрано на нивоу целокупног узорка 45,5% испитаника изнело је став да се делимично или потпуно не слаже са тим да је само један шамар члану породице довољан да би се говорило о инкриминацији из члана 194 КЗ. У истом оквиру 18,9% није имало јасно дефинисан став док је 35,6% исказало став делимичног или потпуног слагања са изнетом тврдњом. При томе анализа средњих вредности добијених на ајтему 11 ANOVA тест није показао статистички сигнификантне разлике између компаративних група. Дати резултати отуда се могу тумачити недовољно јасним критеријумима инкриминације, као и различитим предрасудама које се тичу перцепције насиља. Ово се истиче с обзиром на чињеницу да и поред тога што је актуелни став судске праксе да се и изоловани инцидент може тумачити у контексту члана 194 КЗ, немали број стручњака не сагледава свако насиље у корелацији са овим.

Потреба увођења измена у кривично законодавство анализирана је с обзиром на могућност да учинилац насиља у породици које за последицу има лаку телесну повреду буде кривично гоњен по предлогу оштећеног лица. Наведена изјава, односно предлог има свакако своје добре и лоше стране, а отуда и не треба да чуди дискрепантност добијених налаза. Наиме, чињеница је да у бројним случајевима кривично гоњење може донети породици више проблема него разрешења. Ово се истиче с обзиром на то да оштећена не мора желети да покрене бракоразводну парницу, као и да цела породица може финансијски зависити од насилника. Исто се увиђа с обзиром на могућност примене мера заштите предвиђених Законом о прекршајима, попут лечења од алкохолизма, а који се често намеће као перципитатор насиља у породици.

Декларативна тенденција нулте толеранције према насиљу у породици довела је до појаве да дати феномен често буде некритички перципиран. Ово се истиче како у

Поступци заштите од насиља у породици

контексту односа супружника, тако и односа према деци. Отуда се занимљивим постављају ставови испитаника, који на нивоу целокупног узорка у 16,4% случајева се слажу са тврдњом да свако псовање, вређање и понижавање члана породице треба увек тумачити као угрожавање спокојства и душевног стања члана породице. У истом оквиру анализе скоро трећина испитаника није била јасно опредељена, док је 54% исказало делимично или потпуно неслагање у погледу квалификације угрожавања спокојства и душевног стања члана породице.

Водећи се раније представљеним примерима из судске праксе, као и различитим криминолошким запажањима према којима жртве неретко доприносе сопственој виктимизацији (Николић-Ристановић, 1984), испитаници су испитивани у контексту ставова према тврдњи да уколико жена псује или вређа мужа, а овај накнадно буде физички насилан према њој, треба обоје кривично казнити. Занимљиво, скоро четвртина целокупног узорка била је сагласна са датом тврдњом, упућујући на то став да жене активно саучествују у породичном насиљу. Према се ово не може у потпуности искључити у етиолошком смислу, након разговора који је обављен са испитаницима, стиче се утисак да добијени резултати сведоче пре свега о укорењеним предрасудама и патријархалном ставу који оправдава примену физичког насиља.

Пратећи криминолошка и виктимолошка сазнања изложеност деце насиљу може се сматрати засебним видом психолошког злостављања. Јасно, овакав став је логичан с обзиром на трауматичност ситуације изложености породичном насиљу, те психолошке секвеле које дата искуства носе. Ипак, док су психолози и виктимолози сагласни у датом контексту, посматрано на нивоу целокупног узорка испитаника обухваћених истраживањем, само 18,5% партиципаната било је сагласно са идејом да уколико је супруг физички насилан према жени пред децом, дату ситуацију треба тумачити као стицај /продужено дело физичког насиља над женом и психолошког насиља (угрожавање спокојства или душевног стања члана породице) над децом. Дати резултати уједначени су у обе компаративне групе, а могу се тумачити недовољном сензитивношћу испитаника у погледу стварне природе и последица посредног насиља над најмлађима. Тако рецимо можемо размотрити оквир који у свом раду анализира Павловић (2013) а према коме ће се

Поступци заштите од насиља у породици

кривичним делом сматрати навођење или приморавање детета да присуствује извршењу кривичног дела против полних слобода, као и само представљање порнографских садржаја, без обзира на чињеницу да до физичког контакта са дететом није дошло. Отуда би се могло размишљати, да уколико законодавац представљање порнографије малолетнику види као вид угрожавања, слично се може тумачити и у контексту изложености насиља у породици, а чиме се остварују услови за постојање стицаја дела, или продуженог кривичног дела.

Изменама кривичног законодавства кривично дело силовања претрпело је одговарајућу измену, а у смислу чињенице да се као учинилац може појавити супруг, односно као пасивни субјект венчана супруга учиниоца. Ово се истиче с обзиром на ранији став да брак подразумева и сексуалну доступност партнерке, чиме је могућност силовања искључена. Управо у том контексту испитаници су се одређивали према изјави да супруг не може силовати своју венчану супругу, где је делимично или потпуно слагање са наведеном тврдњом исказало 8,3% правника и 12,7% полицијских службеника. Премда дате бројке сведоче о значајном броју оних који дати проблем и даље ретроградно тумаче, важним се поставља и то да 10% правника и 10,8% полицијских службеника нема јасно дефинисан став, а што говори о значајном прилагођавању социјално пожељних одговора и великој учесталости ставова који жену опажају у сексуалном поседу супруга. Отуда се може поставити и питање импликација датих ставова у ситуацијама када би жене пријавиле сексуално насиље од стране супружника, односно самог кривичног гоњења, а с обзиром да се исто гони по предлогу оштећеног лица.

Неуједначеност судске праксе, као и решења у Кривичном законику и Породичном закону у погледу круга лица која би требала бити обухваћена анализирана су на ајтему 16. Тако је у датом сегменту забележено да испитаници у највећој мери као чланове породице препознају чланове уже породице, укључујући под овим супружнике, ванбрачне партнере, лица која имају заједничко дете, лица која имају дете које је на путу да буде рођено, браћу и сестре, као брачну, ванбрачну, усвојену децу и децу на хранитељству. У истом оквиру анализе посебно се нотира да су испитаници показали приличну кохерентност ставова у погледу неоправданости обухватања лица која су била у емотивној или сексуалној вези

појмом породице, а што се и чини неоправданим и некритичким проширивањем датог оквира.

Питање адекватности друштвене реакције и потребе корекције казнене политике анализирано је кроз вишеструке изборе који су понуђени испитаницима. Тако су обе групе, уз значајно поклапање резултата исказале став да би судови требали да изричу строжије кривичне санкције учиниоцама насиља у породици. Ово се пак нотира уз напомену да су испитаници постојеће распоне запрећених казни оценили као адекватне, где је само 15% , односно 29% испитаника изнело став да треба подићи законом запрећене казнене минимуме и максимуме. Коначно, у истом контексту, чињеницом да је само 3% испитаника актуелну казнену политику оценило као адекватну отвара се питање потребних измена у судској пракси, те стварних могућности корекције пеналних аспеката друштвеног реаговања. Исто се напомиње пре свега у контексту повратништва, као и прилично учестале ситуације протеклих година у којој је прогресивни карактер породичног насиља у неколико десетина случајева кулминирао смртним исходом злостављаног члана породице.

Пратећи раније елабориране аспекте упоредноправних решења приметно је да у различитим државама постоје формиран посебни Породични судови. Дати концепт поред специјализације судова представио је бројне предности, а последњих година у стручној литератури приметне су иницијативе за имплементацијом дати идеје и у националном законодавству.

Детаљном анализом добијених резултата приметне су сигнификатне разлике између компаративних група у погледу оправданости формирања породичних судова. Тако се у датом оквиру нотира скоро 30% разлике одговора делимичног или потпуног слагања, са превалентношћу групе правника. Овакво решење јасно може се тумачити већом упућеношћу правника у практичне аспекте функционисања породичних судова, али и раније елаборираним преобладајућим негативним ставовима полицијских службеника према феномену породичног насиља и жртвама истог.

Ипак, поменути сегмент анализе захтева и додатне напомене, а које су прикупљене у накнадном разговору са испитаницима. Наиме, и поред става да је потребно формирање

Поступци заштите од насиља у породици

Породичних судова, већина испитаника је исто сматрала немогућим и неостварљивим данас у пракси. Ово се пре свега објашњавало инертношћу промена у датој области, као и недостатком финансијских, те просторних капацитета на нивоу државе. Ипак, конструктивним предлозима могу се сматрати идеје према којима су могуће извесне архитектонске и организационе корекције у оквиру постојећих судова, а којима би се обезбедила већа сигурност оштећених лица, а посебно малолетника у поступцима насиља у породици. Ово је свакако у складу са бројним тенденцијама савремених домаћих аутора, као и аутора у региону, а чини се да не би носило значајнија раније поменуто оптерећења.

Премда законодавац предвиђа хитност у поступању у случајевима насиља у породици, проблеми забележени у пракси јасно упућују да дати оквир хитности не одговара увек очекиваном и потребама жртава. Отуда не треба да чуди да је 95% испитаника изнело ставове делимичног или потпуног слагања са изнетом тврдњом. У том контексту, једно од могућих решења свакако представља раније поменуто формирање породичних судова, односно преузимање појединих раније представљених упоредноправних решења која гарантују стварну хитност и непосредну заштиту оштећених чланова породице.

Да постојећи оквир мера заштите од насиља у породици није у пракси ефикасан потврдило је 92% испитаника. Ово се најпре односи на чињеницу да данас не постоје адекватни механизми контроле поштовања изречених мера, а што је коначно потврђено резултатима на ајтему 21²⁹. У истом контексту могу се разумети и резултати добијени на допунском ајтему који упућују да професионалци јасно подржавају развијање обухватнијег система контроле чијим деловањем мере заштите заправо неће остати само „мртво слово на папиру“. Свакако, у прилог овоме говоре бројна искуства из праксе према којима учиниоци породичног насиља свакодневно крше изречене мере забране приласка или узнемиравања, као и мере исељења из стана, чиме се циклус насиља само наставља. У том смислу, значајним се постављају подаци према којима испитаници сматрају да је потребно интензивирати непосредну полицијску контролу извршења судског налога, док је чак 85% испитаника као ефикасно средство видело електронски надзор. Овакви

²⁹ Ајтем 21- Потребно је развити строжије механизме контроле спровођења мера заштите од насиља у породици

Поступци заштите од насиља у породици

предлози јасно корелирају са савременим теоријским и практичним тенденцијама, где се електронски надзор, чији трошкови иду на терет учиниоца насиља, поставља као врло ефикасна мера контроле кретања, приласка, узнемиравања, те превенирања даље ескалације насиља (Стевковић и Васиљевић, 2008).

Поред наведеног, потреба хитности и неодложности поступања посебно је опажена на ајтему 22³⁰. Наиме, у систему доступних заштитних мера жртава породичног насиља често се у литератури, а посебно водећи се упоредноправним изворима, истиче потреба непосредног исељења учиниоца насиља, те издавање налога о исељењу од стране поступајућег полицијског службеника. У односу на представљену идеју, а која је доста добро примљена у другим државама, испитаници су имали ипак доста неуједначене ставове. О овоме сведочи чињеница да 21,2%, односно 20,3% испитаника изнело ставове неслагања са наведеном идејом, односно недефинисане ставове у погледу оправданости исте. При томе, посматрано на подзорку полицијских службеника проценат ставова делимичног или потпуног неслагања идентификована је на нивоу од чак 33,35%.

Осврнувши се додатно на претходну неуједначеност ставова, у разговору који је обављен са испитаницима, већина аргумената против издавања привременог полицијског налога о исељењу учиниоца породичног насиља односила се пре свега да би се на тај начин полицији доделила овлашћења суда. Наведено се истицало с обзиром на идеју о неповредивости личне својине, као и пребацивање неоправдане одговорности на полицијске службенике који би били изложени значајном притиску у датој ситуацији исељења. У том смислу, нешто пријемчивијом чинила се идеја која се практикује у америчком законодавству, а према којој поступајући полицајац, у случају потребе контактира телефонски дежурног судију, који затим издаје одговарајући налог, по коме полиција поступа. Наравно, дата идеја носила је и бројене недоумице, а пре свега техничког карактера, као и адекватности процене поступајућих службеника у односу на димензије заштитне мере.

³⁰ Ајтем 22 - Потребно је законом омогућити да полиција на лицу места изда привремени полицијски налог о исељењу учиниоца породичног насиља

Поступци заштите од насиља у породици

Ефикасност правосуђа и породичноправне заштите анализирана је и на ајтему 23³¹ где је нотирано свега 27,5% ставова делимичног или потпуног слагања. Слично се запажа и у погледу процене квалитета и професионалности рада центара за социјални рад у поступцима заштите од насиља у породици, где је свега трећина испитаника дала позитивне оцене истог. Наиме, већина аргумената изнетих у овом контексту односила се на несензитивност службеника, проблеме додатне трауматизације деце, необјективности у поступањима, као и непоштовања законских рокова. Ипак, практично целокупан узорак испитаника (96%) сматрао је да поступци извршења у породичноправним односима треба да остану у ексклузивном оквиру рада државе. У том смислу идеја приватних извршитеља који би били ангажовани поред судских, није нашла на одговарајућу потврду. Ово се истицало пре свега у контексту обавеза и гаранција које држава преузима у погледу бриге и правне заштите, а чији стандарди не би требали да буду у домену приватног сектора. На тај начин, већина предлога се односила на потребе унапређења државноправног реаговања, а не пребацивања одговорности. Додатно, премда идеја корупције и необјективности није свакако страна државном сектору, значајан удео испитаника изказао је сумње у погледу одрживости стандарда поступања од стране приватних извршитеља у деликатним породичноправним односима.

У погледу могућих и потребних унапређења националне праксе, посебно важним поставио се оквир неопходности обезбеђивања континуираног вођења јединствене евиденције насилника премда донетим пресудама у свим поступцима. Ово се поставља сличним наводима Павловића (2013) који дату тему елаборира у контексту сексуалног насиља над децом и законског обавезивања државе да води евиденцију сексуалних преступника. Јасно, формирањем јединствене методологије и статистичке обухватне анализе допринело би се много не само у погледу сагледавања стварне учесталости насиља у породици, већ и у практичним аспектима превенирања, полицијског и коначно, судског поступања.

Последња сегмент истраживања обухватио је ставове професионалаца у контексту предлога да судови треба чешће да изричу заштитне мере предвиђене Законом о

³¹ Ајтем 23 - Поступак извршења пред нашим судовима у породичноправним односима у пракси функционише на прихватљив начин

Поступци заштите од насиља у породици

прекршајима, а које се тичу породичног насиља. Дату идеју подржало је 98% испитаника, а што свакако корелира са раније представљеним резултатима. Наиме, дати оквир прекршајноправне заштите носи вишеструки бенефит. Ово се пре свега намеће у контексту избегавања кривичног гоњења, уз пружање ефикасног оквира заштите и купирања фактора ризика. Јасно, мере обавезног лечења које поменути закон предвиђа, чине се као посебно важан сегмент у превенцији насиља у породици, које се често дешава под утицајем алкохола учиниоца (Дундовић, 2008).

Напоследку, премда је аспект казнене политике анализиран у ранијим сегментима истраживања, посебна пажња посвећена је односу државе према повратницима. Ово се истиче с обзиром на чињеницу да насиље у породици често представља дугогодишњу појаву, прогресивног карактера. Бројни случајеви завршени леталним исходом који су нотирани у Србији претходних година, свакако потврђују ову хипотезу. У том смислу поставља се и потреба строжијег и обухватнијег реаговања према специјалним повратницима, а који нису кориговали своје понашање након раније изречених мера, односно казни. Отуда не треба да чуди да је 96% испитаника изнело став да су постојећа законска решења превише блага према повратницима учиниоцима насиља у породици, те да би законодавац морао бити експлицитнији у осуди истих.

Сумирајући наведено, представљено истраживање покушало је презентовати обухватни оквир ставова према државноправном реаговању према учиниоцима насиља у породици и примени мера заштите жртава. Премда је исто истраживање могло бити и шире у обиму, добијени резултати могу се сматрати врло драгоценим. Тако се у првом реду намеће закључак перзистентности негативних, родно несензитивних ставова, те предрасуда које оптерећују професионаце у датој области. Јасно, исто упућују на потребе континуираног рада са датом популацијом, спровођења едукације и примене мера контроле у раду.

Ипак, запажени су и позитивни аспекти, а пре свега у подржавајућим ставовима унапређења доступне заштите жртвама породичног насиља. Ово се односи како на потребу специјализације судова и помажућих сервиса, тако и на аспект казнене политике,

Поступци заштите од насиља у породици

који чини се захтева обухватније корекције, а са циљем остваривања ефективне превенције насиља у породици.

Коначно, последњи ајтем обухваћен истраживањем односио се на ставове испитаника према казненој политици према повратницима. Тако је ајтемом 24 обухваћена тврдња „*Постојећа законска решења су превише блага према повратницима, учиниоцима насиља у породици*“. Једнако као и у претходном ајтему, и правници и полицијски службеници исказали су висок ниво конзистентности ставова, при чему је практично 96% целокупног узорка изнело делимично или потпуно слагање са датом изјавом уз просечни скор од 4,6.

Наиме, добијени налази у складу су са запажањима ставова изнетих у бројним јавним и научним расправама, а према којима се насиље у породици често завршава трагичним исходом, управо из разлога изостанка правовремене и адекватне законске реакције (Николић-Ристановић, 2000). Ово се односи како на случајеве у којима породично насиље кулминира убиством жене, али и случајевима када жене пређу пут од жртве до затворенице.

Закључак и препоруке

Представљена анализа позитивноправних националних решења, компаративноправне праксе, те ставова правника и полицијских службеника у Србији, недвосмислено упућује да питање насиља у породици представља проблем који је далеко од решења. Тако се чини очигледним да актуелни трипартитни систем заштите жртава породичног насиља у Србији захтева корекцију практично у свим сегментима. При томе, ово се јасно опажа како у контексту неусклађености постојећих система правне заштите, тако и смислу неуједначености оцене стручњака у погледу прилагођености и употребљивости постојећих правних норми.

Када је у питању сегмент материјалног кривичног права и поред различитих измена које су начињене последњих година, стиче се утисак потребе ревидирања стварне потребе

Поступци заштите од насиља у породици

кривичноправне интервенције у сегмент унутарпородичних збивања. Рестриктивнија тумачења тако се поново истичу у контексту појма породице, односно лица обухваћених објектом заштите, али и саме радње извршења. Преширока и логички неутемељена правномотехничка решења данас су подељена између доминантно феминистичких аутора који инсистирају на пунијој заштити жена и правника који прагматично приступају проблему ефективности кривичног правосуђа.

Други проблеми у овој равни свакако се односе на обезбеђивање стварне хитности у предметима који се тичу насиља у породици, те значајних оптерећења која у пракси носе још увек снажни стереотипи и предрасуде. Секундарна виктимизација као и решења којима се и даље додатно оптерећује жртва у процесном смислу, тако се морају елиминисати кроз прецизније законске одредбе и препоруке у организацији поступајућих државних служби.

Коначно сегмент кривичног права поставља се проблематичним у контексту казних одредби. Наиме, водећи се искуствима из судске праксе према којима судови доста благо кажњавају учиниоце насиља у породици, отвара се дилема потребе обезбеђивања јаснијих ограничења у овом смислу. Ово се посебно односи на сегмент повратника, где би законом могле бити предвиђене одредбе које императивно предвиђају строжије кажњавање у случају поврата.

Ипак, стиче се утисак да просто правномотехничко кориговање у овој равни представља само естетику и ментално-правну гимнастику уколико не би било праћено другим променама. Чак и када би замислили модел који је потпуније прилагођен феноменологији насиља у породици и потребама заштите жртава, чини се да у Србији већи проблем представљају, раније поменути, прилично чврсти стереотипи и негативни родно орјентисани ставови. У том смислу, свако законско решење моћи ће да се „искриви“ на штету жртава. Тек системском променом односа према феномену насиља у породици, едукацијом која почиње у основној школи, а завршава се на нивоу полиције, тужилаштва и судова може се очекивати и промена у погледу учесталости и последица насиља у породици у Србији.

Поступци заштите од насиља у породици

Често нејасна линија између прекршајне и кривичноправне оцене унутарпородичних инцидената, води и другим закључцима и могућим корекцијама правне праксе и националне легислативе. Наиме, чињеницом да насиље у породици представља пре свега интерперсонални проблем са сложеном психолошком и психијатријском етиологијом, чини се да би се могло размишљати о стратегији која уместо лишења слободе, предоминантно инсистира на примени мера безбедности. Постојећи прекршајни и кривичноправни концепт управо нуди одговарајући простор за судско маневрисање у овом смислу, те налагање обавеза медицинског карактера учиниоцу насиља у породици. Обавезно лечење алкохоличара, наркомана као и обавезни психијатријски третман, чини се да би носили пунији потенцијал превенције, али и трајније корекције унутарпородичних релација.

Ипак, као што је то раније напоменуто прекршајни судови у Србији врло ретко изричу мере заштите предвиђене Прекршајним законом. Отуда се и пропушта могућност државе да интервенише у раном стадијум брачних турбуленција, те да се кроз одговарајућу медијацију и медицински третман отклоне стања и услови који доприносе насилним односима. Кривично право, са најтежим видом кажњавања, тако би и било резервисано само за најдрастичније облике угрожавања и повређивања. Коначно, водећи се чињеницом да се у Србији годишње бележи више десетина убистава од стране партнера, мере безбедности предвиђене Кривичним закоником, могле би се изрицати уз затворске казне, или самостално, а као део обавезног третманског програма, који би обезбедио управо редукуцију озбиљнијих форми рецидива.

Финални сегмент корекција националне правне праксе и законских решења морао би обухватити сегмент Породичног закона и пратећих одредби Кривичног законика, а у контексту мера заштите. Наиме, водећи се упоредноправним прегледом, инострана решења чине се далеко напреднијим у односу на моделе који се примењују у Србији. Могућност непосредне интервенције полиције у смислу исељења учиниоца, односно издавање полицијских налога, тако се поставља као најпотентније решење у контексту заштите жртава.

Поступци заштите од насиља у породици

Међутим, национална пракса дугорочно испољава другачију трајекторију деловања. Отварање бројних „Сигурних кућа“ тако премда јасно од помоћи женама, неоправдано заправо штити насилнике који остају у удобности дома. Тек, формулисањем јасног друштвеног става нетолеранције према датој појави, модел склоништа и прихватилишта могао би се, по узору, на поједине европске земље наменити насилницима који би напуштали место боравишта након почињеног насиља.

Додатан проблем у овом смислу јасно представља и често истицана дилема превеликих овлашћења која би у конкретном случају била дата полицијским службеницима, као и питања задирања у имовинско-правне односе. И мада су различите државе нашле врло елегантна решења у овом смислу, стиче се утисак да законодавац није у потпуности спреман за радикалније промене и последична социјална реаговања, а на уштрб сигурности грађана и одржавања постојећег стања.

Напоследку, док је Породичним законом предвиђен сет мера заштите, а које судови у Србији изрекну у више стотина случајева годишње, може се рећи да је јавна тајна да се примена наведених мера не контролише адекватно, те да је кршење истих практично редовно. Мере забране приласка и даљег узнемиравања, премда по свом смислу врло ефикасне, представљају само мртво слово на папиру уколико се не обезбеде ефективни механизми контроле извршења. И мада се законом предвиђа да би полиција требала да обавља дате послове, ово се чини организационо и физички немогућим.

Ипак, поново пратећи упоредноправна решења, извесни помаци су могући и у овом смислу. Ово се пре свега односи на потенцијал примене савремених техничко-технолошких достигнућа, односно електронског надзора у праћењу извршења наведених мера. Опција према којој би трошкове електронског надзора сносио сам учинилац свакако би растеретила државни буџет, уз непосредни мониторинг над кретањем и понашањем насилника.

На другој страни, чињеницом да значајан број учинилаца не би имао одговарајући извор прихода, држава би могла наведене мере ограничити у контексту ранијег предлога о примени мера безбедности. Тако би електронски надзор био примењиван само у оним

Поступци заштите од насиља у породици

случајевима који би били маркирани од стране стручних психијатријских служби као високоризични, а чиме би се обезбедила економичност и пунија заштита породице.

Напоследку, измене кривичног, породичног и прекршајног законодавства не могу се спроводити без конкретних оваплоћења у погледу пружања непосредних механизма социјалне заштите. Обезбеђивање институционалног и материјалног оквира, доступних сервиса помоћи, шире подршке жртвама насиља, али и мандаторних програма третмана насилника, представља нужан услов који би правним нормама дао пуну снагу и обезбедио ефективност у погледу специјалне али и генералне превенције насиља у породици.

Унапређење постојећег законског оквира заштите нужно мора обухватити и друге измене, а пре свега у сегменту породичног законодавства. Наиме, већ дуже време у националној стручној јавности истиче се потреба формирања посебних Породичних судова којима би се обезбедио виши ниво специјализације, мања оптерећеност, прилагођеност поступка, могућност лакшег ангажовања релевантних стручњака из породичноправне и социјалне заштите, те ефективнија и ефикаснија породична заштита. Ипак, ова идеја се данас чини доста далеко од реализације.

Поред наведеног ваља напоменути да Породични закон и поред доста обухватног нормирања не садржи систематизоване одредбе о улози и овлашћењима органа старатељства у грађанском судском поступку. Отуда и овај раван правне регулативе захтева додатно уређење и експликацију процесних позиција и овлашћења, а са циљем потпуније операционализације практичних функција.

Немали број аутора надаље закључује да се у области грађанскоправне заштите судовима дају превелика официјална овлашћења у погледу покретања адхезионих парничних поступка, уз миноризовање улоге органа старатељства. Ово се јасно чини парадоксалним с обзиром на ограничену могућност коришћења инквизиционих овлашћења суда у ситуацији не познавања стручно социјалних аспеката проблема.

Сумирајући наведено, премда се у погледу правног нормирања могу формулисати и друге примедбе, попут недовољно критичног превођења ванпарничних у парничне поступке, поново се стиче утисак да заштита од насиља у породици не може бити ограничена нормативноправном регулативом и процесуалним особеностима. У том

Поступци заштите од насиља у породици

смислу, Полиција, судови и центри за социјални рад, морају остварити пре свега функционалну координацију уз адекватну превентивну контролу органа старатељства као заштитника права и интереса деце као најчешћих жртава насиља у породици. Тек остваривањем критеријума пуне стручне и научне функционалности заштите, реализовањем програма примарне, секундарне и терцијарне превенције, законски оквир може остварити свој пун потенцијал.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абидовић, А., Мусић, М., & Бабић, Н. (2013). Механизми и динамика породичног насиља. *Санамед*, 8(2), 143-149.
2. Ајдуковић, М., Римац, И., Рајтер, М. & Сушац, Н. (2012). Епидемиолошки истраживање преваленције и инициденције насиља над децом у обитељи у Хрватској. *Љетопис социјалног рада*, 19(3), 367-412
3. Алексић, Н. (2010). Коментар члана 180. Кривичног законика Републике Србије - са освртом на упоредно право. *Страни правни живот*, (2), 347-357.
4. Анђелковић, М. (2003). Пракса органа за прекршаје у Београду у вези са насиљем у породици. *Темид*, 6(2), 45-49.
5. Anderson, K. L. (1997). Gender, status, and domestic violence: An integration of feminist and family violence approaches. *Journal of Marriage and the Family*, 655-669.
6. Антић, Н. (2004). Насиље у породици - кривично дело из члана 118а. КЗРС. *Бранич - часопис Адвокатске коморе Србије*, 117(1), 66-68.
7. Aries, P. (1960). *Centuries of childhood: a social history of family life*. New York: Vintage
8. Бабовић, М., Гинић, К., & Вуковић, О. (2010). Мапирање породичног насиља према женама у Централној Србији. Београд: Министарство рада и социјалне политике, Управа за родну равноправност-Пројекат Борба против сексуалног и родно заснованог насиља.
9. Бачић, Ф. (1968). Кривично право и Општа декларација о правима човека, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, те међународни пакт о економско-социјалним и културним правима. *Архив за правне и друштвене науке*, 4, 517.
10. Baker, J. R. (2008). Enjoining Coercion: Squaring Civil Protection Orders with the Reality of Domestic Abuse. *Journal of Law and Family Studies*, 11(35).
11. Bandura, A. (1969). *Social-learning theory of identificatory processes*. Handbook of socialization theory and research, 213, 262.
12. Barile, M. (2002) Individual: Systemic violence: Disabled womens standpoint. *Journal of International Womens Studies*, 4(1), str. 1-15
13. Барјактаровић, М. (1999). Још о убијању старих људи - уопште и код нас. *Гласник Етнографског института САНУ*, (48), 51-71.
14. Barner, J. R., & Carney, M. M. (2011). Interventions for intimate partner violence: A historical review. *Journal of Family Violence*, 26(3), 235-244.

15. Bartholomew, K. (1993). *From childhood to adult relationships: Attachment theory and research*. CA: Sage
16. Basile, S. (2005). A measure of court response to requests for protection. *Journal of Family Violence*, 20(3), 171-179.
17. Berrien, F. B., Aprelkov, G., Ivanova, T., Zhmurov, V., & Buzhicheeva, V. (1995). Child abuse prevalence in Russian urban population: a preliminary report. *Child abuse & neglect*, 19(2), 261-264.
18. Berrios, D. C., & Grady, D. (1991). Domestic violence. Risk factors and outcomes. *Western Journal of Medicine*, 155(2), 133.
19. Biden, J. R. (1999). *Safer streets, safer homes: The successes of the Violence Against Women Act and the challenge for the future*. Biden.
20. Благојевић, П. М. (2006). *Сеоске женске организације у Војводини*. Нови Сад: Покрајински завод за равноправност полова.
21. Blanchard R., Kolla N., Cantor J., Klassen P., Dickey R., Kuban M. and Blak T. (2007), IQ, handedness, and pedophilia in adult male patients stratified by referral source, *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 19, 285–309.
22. Blanchard, R., Blanchard R., Kuban ME., Klassen P., Dickey R., Christensen BK., Cantor JM., Blak T. (2003), Self-reported head injuries before and after age 13 in pedophilic and nonpedophilic men referred for clinical assessment. *Archives of sexual behavior*, 32(6): 573-81
23. Бошковић, А. (2003) Кривичноправни аспекти кривичног дела силовања. *Безбедност*, Београд, вол. 45, бр. 6, стр. 950-966
24. Bouillet, D. (2005). Primjena međunarodnih standarda i preporuka u djelovanju hrvatskog društva prema djeci i mladima s poremećajima u ponašanju. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 12(1), 107-131.
25. Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie, BGBl. Nr. 759/1996, преузето са https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1996_759_0/1996_759_0.pdf приступљено дана 23.04.2014.године
26. Burton, M. (2003). Third party applications for protection orders in England and Wales: service provider's views on implementing Section 60 of the Family Law Act 1996. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 25(2), 137-150.
27. Burton, M. (2008). *Legal responses to domestic violence*. Routledge.
28. Вилић, С. К., & Петрушић, Н. (2007). *Кривично дело насиља у породици: актуелна правосудна пракса у Београду и Нишу*. Аутономни женски центар, Програм развоја добрих пракси у области насиља у породици.
29. Влашковић, В. (2012). *Систем породичноправне заштите од насиља у породици*. у: Панов С., М. Јањић-Комар, М. Шкулић (ур.) *Насиље у породици*, зборник са научног скупа, Београд: Правни факултет, 268-280

30. Врачан, С. (2009). Процесноправне мјере против починитеља обитељског насиља. *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, 16(1), 179-213.
31. Вучковић-Шаховић, Н. (2006). Експлоатација деце: с посебним освртом на Факултативни Протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији: кратак водич. Центар за права детета.
32. Вуковић, И. (2012). Насиље у породици као кривично дело- поједини проблеми у примени права. У *Насиље у породици- зборник радова са научног скупа*. Београд: правни факултет. 128-143
33. Вуковић, Н. (2014). Одређена питања стварне и правне заблуде у кривичном праву. *Зборник радова Правног факултета*, Нови Сад, 48(1), 445-471.
34. Carlson, M. J., Harris, S. D., & Holden, G. W. (1999). Protective orders and domestic violence: Risk factors for re-abuse. *Journal of Family Violence*, 14(2), 205-226.
35. Чејовић, Б. (2006). *Кривично правно*. Нови Сад: Правни факултет
36. Чејовић, Б., & Миладиновић, В. (1999). *Кривично право: посебни део*. Српско удружење за кривично право.
37. Тирић, Ј. (2000) *Убиство детета при порођају*. у: Нека практична питања казног законодавства Југославије, Будва, Зборник радова, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања
38. Цоковић, С. (2013). Обично убиство. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 85(9), 419-438.
39. Colker, R. (2005). *Marriage mimicry: The law of domestic violence*. *Wm. & Mary L. Rev.*, 47, 1841.
40. Conaghan, J. (1999). Enhancing civil remedies for (sexual) harassment: S. 3 of the Protection from Harassment Act 1997. *Feminist Legal Studies*, 7(2), 203-214.
41. Ћопић, С. (2007) Службе за жртве у Србији - резултати истраживања. *Темид*, вол. 10, бр. 2, стр. 13-28
42. Ћорић, С. М. (2003). Crime victims in the criminal justice system. *Temida*, 6(1), 19-35.
43. Ћоровић, Е. (2008). Кривично дело недавање издржавања - теоријски и практични аспекти. *Зборник радова Правног факултета*, Нови Сад, 42(3), 363-379.
44. Човић, А. (2013). Значај ратификације Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. *Страни правни живот*, (3), 279-292.
45. Cox, C. A. (1998). *Household interests: property, marriage strategies, and family dynamics in ancient Athens* (p. 176). Princeton University Press.
46. Цветковић, В. (2006) Кривично дело силовања из члана 178 КЗ РС. у: Слијепчевић Драгиша и др. (ур.) *Билтен судске праксе Врховног суда Србије*, Београд: Интермекс, 2, стр. 77-83

47. Дамиан-Лакићевић, А. (2002). Трећа светска конференција о борби против расизма. Међународни проблеми, 54(1-2), 131-145.
48. Deanoska-Trendafilova, A., & Mujoska, E. (2013). THE ISTANBUL (CAHVIO) CONVENTION AND THE CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE CHILDREN FROM SEXUAL VIOLENCE. *Macedonian Journal for Criminal Law & Criminology*, 20(1).
49. Dearing, A. (2002) Austrijski Zakon o zaštiti od nasilja u porodici. *Temida*, vol. 5, br. 3, str. 15-25
50. DeJong, C., & Burgess-Proctor, A. (2006). A summary of personal protection order statutes in the United States. *Violence Against Women*, 12(1), 68-88.
51. Делић, Н. (2012). Кривичноправни аспекти насиља у породици. У *Насиље у породици- зборник радова са научног скупа*. Београд: правни факултет. 108-128
52. Делић, Н. М. (1998). Навођење на самоубиство малолетних и душевно поремећених лица. *Правни живот*, 47(9), 189-202.
53. DeMouse, L. (1995). *The history of childhood*. NY: Jason Aronson
54. Димитријевић, Ј. (2010). Насиље над женама са инвалидитетом. *Темида*, 13(2), 35-60.
55. Димитријевић, В. Б. (1988). Универзална декларација о људским правима после 40 година. *Архив за правне и друштвене науке*, 610-612.
56. Dipty, M. D. (2010). *The Three Dimensions of Domestic Violence*. Tate Publishing.
57. Докмановић, М. (2003). Economic globalisation and paradoxes. *Темида*, 6(4), 15-21.
58. Ђорђевић, Ђ. (2006). Основне карактеристике новог закона о прекршајима. *Наука, безбедност, полиција*, 11(1), 51-73.
59. Ђорђевић, Ђ. (2007). Кривична дела насиља у породици. *Ревизија за криминологију и кривично право*, 45(3), 121-133
60. Ђорђевић, Ђ. М. (1996). Provoking suicide by cruel and inhuman and methods. *Правни живот*, 45(9), 111-120.
61. Ђорђевић, М. & Ђорђевић, Ђ. (2005). *Кривично право са основама привредно-преступног и прекршајног права*. Београд
62. Драгашевић, Љ. (2009). Насиље у породици – једно виђење из праксе. У *Насиље у породици*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, 140-154
63. Драшкић, М. (2008). Насиље у породици - прва пресуда Врховног суда Србије. *Анали Правног факултета у Београду*, 56(2), 341-351.
64. Драшкић, М.М. (2005) *Породично право и права детета - нови Породични закон Србије - пракса Европског суда за људска права у области породичног права*. Београд: Чигоја штампа

65. Драшкић, М.М. (2007). *Породично право и права детета*. Београд: Правни факултет
66. Дундовић, Д. (2008). Убојства интимних партнера и алкохол. *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, 15(1), 177-203.
67. Ђурић, А. Б. (2010). Умишљајна убиства. *Економика*, 56(4), 36-62.
68. Dutton, D. G. (2011). *Rethinking domestic violence*. UBC Press.
69. Dwyer, D. C. (1995). Response to the victims of domestic violence: analysis and implications of the british experience. *Crime & Delinquency*, 41(4), 527-540.
70. Edleson, J.L. (1999) 'Children's Witnessing of Adult Domestic Violence' *Journal of Interpersonal Violence*, Volume 14, No.8, pp839-870.
71. Ekström, I. (2006). Domestic Violence and Its Reverberations. M. Lipshitz (Ed.). Nova Publishers.
72. Enable, U. N. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities.
73. European Scrutiny Committee (2012). Domestic violence law. Preuzeto sa <http://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/european-scrutiny-committee/>
74. Fagan, J. & Browne, A. (1994). Violence between spouses and intimates: Physical aggression between women and men in intimate relationships. *Understanding and Preventing Violence*, Volume 3:: Social Influences, 3.
75. Field, C. A., Caetano, R., & Nelson, S. (2004). Alcohol and violence related cognitive risk factors associated with the perpetration of intimate partner violence. *Journal of Family Violence*, 19(4), 249-253.
76. Fox, V. (2002). Historical Perspectives on Violence against Women. *Journal of International Womens's Studies*. 4(1).15-34
77. Freeman, M. D. (Ed.). (1996). Children's Rights: A comparative perspective. Dartmouth.
78. FVC (2013). A brief history of family violence center. Preuzeto sa www.familyviolencecenter.org. pristupljeno dana 21.07.2014.godine
79. Галић, Н. (2011). States Positive Obligations to Protect Victims against Domestic Violence: Comparative Analysis of Austria, Hungary and Croatia's Take on the Due Diligence Standard.
80. Ganza-Aras, T. (1995). EQUALITY, DEVELOPMENT AND PEACE The 4th World Conference on Women. *Društvena istraživanja*, 4(4-5 (18-19)), 723-738.
81. Garbarino, J., Guttman, E., & Seeley, J. W. (1986). The psychologically battered child (p. 8). San Francisco: Jossey-Bass.
82. George, D. T., Phillips, M. J., Doty, L., Umhau, J. C., & Rawlings, R. R. (2006). A model linking biology, behavior and psychiatric diagnoses in perpetrators of domestic violence. *Medical hypotheses*, 67(2), 345-353.

83. George, D. T., Umhau, J. C., Phillips, M. J., Emmela, D., Ragan, P. W., Shoaf, S. E., & Rawlings, R. R. (2001). Serotonin, testosterone and alcohol in the etiology of domestic violence. *Psychiatry Research*, 104(1), 27-37.
84. Giurani, F., & Hasan, M. (2000). Abuse in elderly people: the Granny Battering revisited. *Archives of gerontology and geriatrics*, 31(3), 215-220.
85. Голубовић, З. (2011). Улога полиције у спречавању насиља у породици. *Ревизија за безбедност*, 5(2), 140-153.
86. Грозданић, В., Шкорић, М., & Виња, И. (2010). Насиље у обитељи у свјетлу промјена Казненог закона. *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, 17(2), 669-698.
87. Грубач, М. и Васиљевић, Т. (2013). Коментар Законика о кривичном поступку. Београд: Пројурис
88. Hagemann-White, C. (2001). European research on the prevalence of violence against women. *Violence against women*, 7(7), 732-759.
89. Hammarberg, T. (1990). UN Convention on the Rights of the Child-and How to Make It Work, *The. Hum. Rts. Q.*, 12, 97.
90. Harris, J. (2000). An evaluation of the use and effectiveness of the Protection from Harassment Act 1997. Research, Development and Statistics Directorate, Home Office.
91. Harvie, P., & Manzi, T. (2011). Interpreting multi-agency partnerships: Ideology, discourse and domestic violence. *Social & Legal Studies*, 20(1), 79-95.
92. Hirschel, D., Buzawa, E., Pattavina, A., & Faggiani, D. (2007). Domestic violence and mandatory arrest laws: to what extent do they influence police arrest decisions?. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 255-298.
93. Ho, C. K. (1990). An analysis of domestic violence in Asian American communities: A multicultural approach to counseling. *Women & Therapy*, 9(1-2), 129-150.
94. Horne, S. (1999). Domestic violence in Russia. *The American psychologist*, 54(1), 55.
95. Humphreys, C., & Stanley, N. (Eds.). (2006). Domestic violence and child protection: Directions for good practice. Jessica Kingsley Publishers.
96. Humphreys, C., & Thiara, R. K. (2003). Neither justice nor protection: women's experiences of post-separation violence. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 25(3), 195-214.
97. Игњатовић, А. (2007). *Кривично право-посебни део*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
98. Илчић, Д. (2006) Кривично дело недавање издржавања. *Билтен Округног суда у Београду*, бр. 72, стр. 81
99. Jaffe, P. G., Johnston, J. R., Crooks, C. V., & Bala, N. (2008). Custody disputes involving allegations of domestic violence: Toward a differentiated approach to parenting plans. *Family Court Review*, 46(3), 500-522.

100. James, B. (2007). Domestic violence & ex parte. Preuzeto sa <http://www.familylawweek.co.uk/site.aspx?i=ed901> pristupljeno dana 23.05.2014.godine
101. Јањић-Комар, М. (2004). Реформа породичног права - проблеми модернизације. *Правни живот*, 53(9), 889-893.
102. Јанковић, С. (1998). Противправно лишење слободе. *Правни живот*, 47(9), 619-632.
103. Jewkes, R. (2002). Intimate partner violence: causes and prevention. *The Lancet*, 359(9315), 1423-1429.
104. Joachim, J. (1999). Shaping the human rights agenda: the case of violence against women. *Gender politics in global governance*, 142-160.
105. Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 283-294.
106. Johnson, M. P., & Ferraro, K. J. (2000). Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 948-963.
107. Josipović, A., Najman-Hižman, E., Leutar, Z. (2008) Nasilje nad osobama s intelektualnim teškoćama. *Nova prisutnost*, 6(3), str. 353-372
108. Јовановић, Ј.С., Јовашевић, Д. (2002) Кривично право - посебни део. Београд: Полицијска академија
109. Јовановић, С. (2008). Кривично-правна заштита од насиља у породици. Докторска дисертација
110. Јовановић, С. С., & Лукић, М. В. (1999). Насиље у породици као облик кршења људских права у међународном праву. *Социјална мисао*, 6(3-4), 25-38.
111. Јовашевић, Д. (2006). Основи који искључују кривицу. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 78(12), 640-659.
112. Јовић, М. (2002). Принуда у кривичном праву. *Безбедност*, Београд, 44(2), 268-297.
113. Јовић, М., & Кешетовић, Ж. (2002). Насиље у породици у светлу нових инкриминација - чл. 118-а КЗС. *Безбедност*, Београд, 44(6), 866-888.
114. Југовић, А. (2014). Записи из аномије. Београд: Институт за социолошка и криминолошка истраживања.
115. Kanter, A. S. (2006). Promise and Challenge of the United Nations Convention on the rights of Persons with Disabilities, *The Syracuse J. Int'l L. & Com.*, 34, 287.
116. Karan, A., Keilitz, S., & Denaro, S. (1999). Domestic violence courts: What are they and how should we manage them?. *Juvenile and Family Court Journal*, 50(2), 75-86.
117. Kempe, C. H., & Heifer, R. E. (1982). The battered child. *Advanced Emergency Nursing Journal*, 3(4), 96.

118. Kersting, S., & Erdmann, J. (2015). Analyse von Hellfelddaten–Darstellung von Problemen, Besonderheiten und Fallstricken anhand ausgewählter Praxisbeispiele. In *Empirische Forschung über Kriminalität* (pp. 9-29). Springer Fachmedien Wiesbaden.
119. Киурски, Ј. (2003). Насиље у породици. *Темида*, 6(2), 37-44.
120. Koh, H. H. (2002). Why America Should Ratify the Women's Rights Treaty (CEDAW). *Case W. Res. J. Int'l L.*, 34, 263.
121. Коларић, Д. (2008) *Кривично дело убиства*. Београд: Службени гласник
122. Коларић, Д. (2010). Убиство детета при порођају као привилеговано убиство. *Ревија за криминологију и кривично право*, 48(3), 291-312.
123. Константиновић Вилић, С., & Петрушић, Н. (2004). Кривично дело насиља у породици-правна пракса у Републици Србији. Ниш: Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију.
124. Константиновић-Вилић, С. & Петрушић, Н. (2004). Кривично дело насиља у породици- правна пракса у Републици Србији. Београд
125. Константиновић-Вилић, С. (2013). Феминистичка криминологија - теоријски оквир о родним обележјима криминалитета. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, (65), 95-110.
126. Константиновић-Вилић, С. Д., & Петрушић, Н. (2003). Кривично дело насиља у породици - правна пракса на територији Ниша. *Темида*, 6(2), 27-36.
127. Константиновић-Вилић, С. Д., & Петрушић, Н. (2005). Реаговање полиције на насиље у породици - теоријски оквир и страна искуства. *Темида*, 8(1), 3-10.
128. Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., Костић, М. (2009) *Криминологија*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета
129. Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н. (2005) Ставови о насиљу у породици. у: Друштвена свест, људска права и активизам грађана у Јужној и Источној Србији, Ниш: Одбор за грађанску иницијативу, стр. 135-141
130. Константиновић-Вилић, С.Д., Петрушић, Н. (2003) Кривично дело насиља у породици - правна пракса на територији Ниша. *Темида*, вол. 6, бр. 2, стр. 27-36
131. Константиновић-Вилић, С.Д., Петрушић, Н. (2007) Кривично дело насиље у породици - актуелна правосудна пракса у Београду и Нишу. Београд: Аутономни женски центар
132. Ковачевић, М. (2005). Насиље над децом у породици - појам, распрострањеност. *Социјална мисао*, 12(2-3), 184-195.
133. Kury, H. & Ferdinand, T. (Eds), *Crime and Crime Policy, Volume 4, International Perspectives on Punitivity* Bochum, Germany: Universitätsverlag Brockmeyer, 2008.

Поступци заштите од насиља у породици

134. Лакићевић, С., & Гавански, Л. (2012). Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. Београд: Министарство рада и социјалне политике-Управа за родну равноправност.
135. Lars Nylen, L. L., & Gun Heimer, M. D. (1999). Sweden's response to domestic violence. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 68(11), 19-24.
136. Lawson-Cruttenden, T., & Addison, N. (1997). Blackstone's Guide to the Protection from Harassment Act 1997. Wm Gaunt & Sons.
137. Лазаревић, Л. (2011) *Коментар Кривичног законика*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион
138. Лазаревић, Л.В. (1981) *Кривично право - посебни део*. Београд: Савремена администрација
139. Лазаревић, Л.В. (2006) *Коментар Кривичног законика Републике Србије*. Београд: Савремена администрација
140. Лазаревић-Зеџ, Д. & Павлевковић, Г. (2006). Искуство и самопроцена знања стручњака у локлавној заједници о проблем насиља над женама у обитељи. *Љетопис социјалног рада*. 13(2), 297-314
141. LeBlanc, L. J. (1995). The convention on the rights of the child: United Nations lawmaking on human rights (p. 150). Lincoln: University of Nebraska Press.
142. Lemon, N. K. (Ed.). (2001). Domestic violence law (p. 499). Saint Paul, MN: West Group.
143. Љубојевић, Н. (2004). Појам и последице емоционалног злостављања детета у породици. *Темида*, 7(3), 35-40.
144. Lockwood, G., Rosenthal, P., & Budjanovcanin, A. (2006). Sexual harassment and the law: the British experience. *Managerial Law*, 48(5), 455-466.
145. Logan, T. K., & Walker, R. (2009). Civil protective order outcomes violations and perceptions of effectiveness. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(4), 675-692.
146. Logan, T. K., Shannon, L., Walker, R., & Faragher, T. M. (2006). Protective Orders Questions and Conundrums. *Trauma, Violence, & Abuse*, 7(3), 175-205.
147. Loggar, M., Krenn, M., Weiss, K. (2008). 10 years of Austria anti-violence legislation. Wien: Federal Chancellery-federal Minister for woman and civile service.
148. Maes, M. (2001) Pedophilia: A biological disorder?. *Current Opinion in Psychiatry*, 14(6): 571-573
149. Maidment, S. (1977). The Law's Response to Marital Violence in England and the USA. *International and Comparative Law Quarterly*, 26(02), 403-444.
150. Maier, S. F., & Seligman, M. E. P. (1976). Learned helplessness: Theory and evidence. *Journal of Experimental Psychology: General*, 105, 3-46.
151. Маленица, А. (2009). *Римско право*. Нови Сад: Правни факултет

152. Mani, L. (1998). *Contentious traditions: The debate on sati in colonial India*. Univ of California Press
153. Марковић, Ч., „Законик Хамураба“, Геце Кона, Београд, 1925. Године
154. Марковић, И. (1998) Кривично дјело убиства дјетета при порођају. *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, вол. 36, бр. 2, стр. 51-69
155. Марковић, И. (2008). Правна заштита жртва насиља у породици у Републици Српској. *Темида*, 11(1), 5-24.
156. Марковић, И. (2013). Обележја закона о заштити од насиља у породици Републике Српске. *Наука, безбедност, полиција*, 18(2), 71-80.
157. Matczak, A., Hatzidimitriadou, E., & Lindsay, J. (2011). *Review of domestic violence policies in England & Wales*. Kingston University and St George's, University of London.
158. Матијевић, А. (2010). Насиље у обитељи-еуропски модели. *Полиција и сигурност*, 19(2), 195-209.
159. May, L. D. (2005). Backfiring of the Domestic Violence Fire Arms Bans, *The Colum. J. Gender & L.*, 14, 1.
160. McCue, M. L. (2008). *Domestic violence: A reference handbook*. ABC-CLIO.
161. Медарић, З. (2011). Доместиц виоленце агаинст womан ин Словениа: А публиц проблем?. *Ревиија за социјалну политику*. 18(1), 25-45
162. Мемедовић, Н. (1988). *Кривично дело силовања у југословенском праву*. Београд: Научна књига
163. Midgley, C. (2000). Female emancipation in an imperial frame: English women and the campaign against sati (widow-burning) in India, 1813–30. *Women's History Review*, 9(1), 95-121.
164. Мухић, Б. Д. (2002). Породично насиље над децом. *Темида*, 5(3), 51-58.
165. Милетић-Степановић, В. (2004). Насиље у породици-начин производње насиља над женама у Србији крајем деведесетих. *Београд: Филозофски факултет- Одељење за социологију, магистарски рад*.
166. Милетић-Степановић, В. (2006). *Насиље над женама у Србији на размеђи миленијума*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета
167. Миливојевић, С. К. (2003). Одговор савремених правних система на насиље у породици - упоредноправна анализа решења неких европских земаља и државе Њујорк, САД. *Темида*, 6(2), 73-80.
168. Миливојевић, С.К. (2002) Притвор у случајевима породичног насиља и његова имплементација у граду Њујорку. *Темида*, вол. 5, бр. 3, стр. 27-40
169. Милошевић, М. (2008). Одузимање малолетника као врста отмице и самостално кривично дело. *Наука, безбедност, полиција*, 13(3), 7-22.

170. Милошевић, Н. (2012) Насиље у породици. у: Панов С., М. Јањић-Комар, М. Шкулић (ур.) Насиље у породици, зборник са научног скупа, Београд: Правни факултет, 218-235
171. Милошевић, Н. (2010) Запуштање и злостављање малолетног лица. *Правни живот*, 539(9): 847-859
172. Modi, M. N., Palmer, S., & Armstrong, A. (2014). The role of Violence Against Women Act in addressing intimate partner violence: A public health issue. *Journal of Women's Health*, 23(3), 253-259.
173. Morley, R., & Mullender, A. (1994). *Preventing domestic violence to women*. Home Office Police Department.
174. Мршевић, З.Ж. (1997). *Инцест између мита и стварности - криминолошка студија о сексуалном злостављању деце*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања / ИКСИ
175. Мрвић-Петровић, Н. (2002). Trafficking in human beings as a specific form of women's migration. *Темид*, 5(1), 13-33.
176. Мрвић-Петровић, Н. (2003). Потребе измена прекршајног законодавства са аспекта спречавања насиља у породици. *Темид*, 6(2), 11-15.
177. Мрвић-Петровић, Н. (2006) Појам прекршаја. у: Зборник радова *Новине у области прекршајне праксе*, Београд: Глосаријум
178. Мрвић-Петровић, Н. (2006). *Кривично право: општи и посебни део*. Правни факултет Универзитета Унион.
179. Muller, N. J., Desmarais, S. L., & Hamel, J. M. (2009). Do judicial responses to restraining order requests discriminate against male victims of domestic violence?. *Journal of Family Violence*, 24(8), 625-637.
180. Најдановић-Томић, Ј., Клашња, С. (2001) Дисциплиновање или злостављање. у: Срња Ј. (ур.) Од групе до тима: Мултидисциплинарно усавршавање стручњака и систему заштите деце од злостављања и занемаривања, Београд: Центар за брак и породицу
181. Nathan, A. J. (1999). At the intersection of domestic violence and guns: The public interest exception and the Lautenberg amendment. *Cornell L. Rev.*, 85, 822.
182. Ненадић, С. (2009). Насиље у породици. У *Насиље у породици*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, 95-104
183. Никач, Ж. (2012) Концепт полиције у заједници и почетна искуства у Србији. Београд: Криминалистичко-полицијска академија
184. Никач, Ж. (2013). Измене и допуне Закона о полицији Републике Србије - критички осврт на важније новеле. *Безбедност, Београд*, 55(2), 180-195.
185. Николић, Д. (1992). Парицидиум у старом римском праву. Зборник радова. Нови Сад: Правни факултет.

186. Николић-Ристановић, В. (1984). *Утицај жртве на појаву криминалитета*. Светозар Марковић.
187. Николић-Ристановић, В. (2000) *Од жртве до затворенице - насиље у породици и криминалитет жена*. Београд: Виктимолошко друштво Србије
- Николић-Ристановић, В. (2002) *Породично насиље у Србији*. Београд: Виктимолошко друштво Србије
188. Николић-Ристановић, В. (2002). *Насиље у породици у Србији*. Београд: Виктимолошко друштво
189. Николић-Ристановић, В. (2003) *Кривично дело насиље у породици*. Београд: Виктимолошко друштво Србије
190. Николић-Ристановић, В. (2008) *Преживети транзицију - свакодневни живот и насиље над женама у посткомунистичком и постратном друштву*. Београд: Службени гласник
191. Nikolić-Ristanović, V. Ž. (1994). Violence against women in conditions of war and economic crises. *Социолошки преглед*, 28(3), 409-417.
192. Николић-Ристановић, В. Ж., & Докмановић, М. (2005). International standards and domestic violence. *Темида*, 8(2), 11-20.
193. Николић-Ристановић, В. (2000). *Од жртве до затворенице: насиље у породици и криминалитет жена*. Виктимолошко друштво Србије.
194. Николић-Ристановић, В. Ж., & Докмановић, М. (2005). Међународни стандарди и насиље у породици. *Темида*, 8(2), 11-20.
195. Николић-Ристановић, В., & Миливојевић, С. (2000). *Виктимизација жена насиљем у породици: утицај социјалних фактора везаних за друштвене промене и животну доб*. Београд
196. Николић-Ристановић, В., Докмановић, М., & Мејер, М. (2006). *International standards on domestic violence and their implementation in the Western Balkans*. Прометеј.
197. Николић-Ристановић, В., Докмановић, М., Симеуновић-Патић, Б., & Мајер, М. (2006). *Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова примена на Западном Балкану*. Прометеј.
198. Николић-Ристановић, В.Ж. (1998) *Кривичноправна заштита жена у Србији 19. и 20. века*. у: Перовић Латинка (ур.) *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века*, 2. Положај жене као мерило модернизације, научни скуп, Београд, Београд: Институт за новију историју Србије, стр. 26-35
199. Николић-Ристановић, В.Ж., Докмановић, М. (2006) *Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова имплементација на Западном Балкану*. Београд: Прометеј

200. Њагуловић, Ј. (2012). Насиље у породици - три сегмента правне заштите у домаћем законодавству. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, (62), 593-603.
201. Nordborg, G. (2000) The womans peace reform in Sweden. u: X simpozijumu Svetskog viktimološkog društva, Montral.
202. Одељан, Р., & Рајић, Б. (2013). Насиље у обитељи-компаративна анализа правне регулативе у земљама њемачкога говорног подручј. *Полиција и сигурност*, 22(2/13), 258-268.
203. ODVC (1995). Domestic violence. Preuzeto sa <http://www.oregon.gov/dhs/abuse/domestic/pages/dvcouncil/index.aspx> pristupljeno 21.05.2014.godine
204. Ogresta, J., Rusac, S., & Ajduković, M. (2008). Exposure of Elderly Persons to Family Violence. *Revija za socijalnu politiku*, 15(1), 3-22.
205. Osmani, A. (2014). International aspect of the domestic (family) violence-victims and consequences. *Academic journal of interdisciplinary studies*, 3(2), 25.
206. Панов, С. (2008). *Породично право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду
207. Панов, С. (2012) Насиље у породици - позитивно-правни контрапунктови. у: Панов С., М. Јањић-Комар, М. Шкулић (ур.) Насиље у породици, зборник са научног скупа, Београд: Правни факултет, 218-235
208. Пантелић, Н. (2006) Активности полицијских службеника у супротстављању насиљу у породици. *Безбедност, Београд*, вол. 48, бр. 5, стр. 789-804
209. Пантелић, Н. (2007) *Насиље у породици - практикум за поступање полицијских службеника*. Београд: Н. Пантелић
210. Павловић, З. (1998). Блудне радње. *Право- теорија и пракса*. 15(10), 38-43
211. Павловић, З. (2013). *Сексуална злоупотреба деце – криминолошке и кривичноправни аспекти*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
212. Ренсе, Е. (1983). Duluth Domestic Abuse Intervention Project, *The Hamline L. Rev.*, 6, 247.
213. Ренсе, Е., & Раумар, М. (1993). *Education groups for men who batter: The Duluth model*. Springer Publishing Company.
214. Перић, О.М. (2006) *Кривично право - посебни део*. Београд
215. Петковић, Н., Димитријевић, Ј., & Ђорђевић, М. (2011). Сексуална злоупотреба деце - теоријски модели експланације. *Социјална мисао*, 18(3), 9-28.
216. Петковић, Н., Ђорђевић, М., & Балаш, В. (2010). Анализа ставова јавности у Србији према феномену сексуалне злоупотребе деце. *Темид*, 13(4), 61-82.
217. Петрић, Н. Д. (2013). Међународни правни стандарди у области насиља у породици и правна заштита жртава у Босни и Херцеговини. *Сварог*, 1(7), 89-104.

Поступци заштите од насиља у породици

218. Петрушић, Н. (2005) Правна заштита од насиља у породици према одредбама Породичног закона. Београд: Мрежа хуманитарних правних канцеларија
219. Петрушић, Н., Константиновић, В.С. (2006) Водич кроз систем породичноправне заштите од насиља у породици. Београд: Аутономни женски центар, Програм развоја добрих пракси у области насиља у породици
220. Почуча, М. (2010). Насиље у породици. *Право - теорија и пракса*, 27(9-10), 49-61.
221. Почуча, М. (2010). *Породично право*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
222. Почуча, М. и Шаркић, Н. (2012). *Породичноправо и породичноправна заштита*. Београд: Службени гласник
223. Поњавић, З. (2007) Породично право. Крагујевац: Правни факултет
224. Post, S. G. (1991). Euthanasia, senicide, and the aging society. *Journal of Religious Gerontology*, 8(1), 57-65.
225. Pruneda, P. M. (1998). Lautenberg Amendment: Congress Hit the Mark by Banning Firearms from Domestic Violence Offenders, The. *Mary's LJ*, 30, 801.
226. Радуловић, Д. (2010) Да ли је педофилија заиста засебан ентитет?. у: Ковачевић Ј., Вучинић В. (ур.) Сметње и поремећаји - феноменологија, превенција и третман, Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, стр. 457-471
227. Raeder, M. (2005). Remember the Ladies and the Children Too-Crawford's Impact on Domestic Violence and Child Abuse Cases. *Brook. L. Rev.*, 71, 311.
228. Reese, H. (2006). The end of domestic violence. *The Modern Law Review*, 69(5), 770-791.
229. Regioplan (2013). Effectiveness of the Dutch Temporary Restraining Order Act. Preuzeto sa <http://www.huiselijkgeweld.nl/english>. Pristupljeno dana 12.01.2014.godine.
230. Rennison, C., & Planty, M. (2003). Nonlethal intimate partner violence: Examining race, gender, and income patterns. *Violence and victims*, 18(4), 433-443.
231. Riddle, J. (2002). Making CEDAW Universal: A Critique of CEDAW's Reservation Regime Under Article 28 and the Effectiveness of the Reporting Process. *Geo. Wash. Int'l L. Rev.*, 34, 605.
232. Ристић, М. (2013). Кривично дело силовања у праву Републике Србије. *Право - теорија и пракса*, 30(10-12), 68-80.
233. Rivera, J. (1995). Puerto Rico's domestic violence prevention and intervention law and the United States Violence Against Women Act of 1994: the limitations of legislative responses. *Colum. J. Gender & L.*, 5, 78.
234. Roy, M. (Ed.). (1977). *Battered women: A psychosociological study of domestic violence*. New York, NY: Van Nostrand Reinhold Company.
235. Rusac, S., Nasilje nad starijim osobama, *Ljetopis socijalnog rada*, 2/2006.

236. Russell, D.E. (1983) The incidence and prevalence of intrafamilial and extrafamilial sexual abuse of female children. *Child Abuse and neglect*
237. Самарцић, С. (2012). Правни механизми заштите жена од насиља у породици и партнерским односима на нивоу Европске уније и Србије. *Зборник радова Правног факултета, Нови Сад*, 46(4), 423-442.
238. Seligman, M. E. P. (1975). Helplessness: On depression, development and death. SanFrancisco: Freeman
239. Симић-Јекић, З. (1983) Утврђивање мотива дела и судска пракса. *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, Београд, бр. 1-2
240. Шаркић, Н. & Николић, М. (2008). Процесни положај центра за социјални рад. *Зборник радова, Систем породичноправне заштите*. Београд: Глосаријум.
241. Шаркић, Н. & Николић, М. (2009). *Коментар закона о извршном поступку*. Београд: Службени гласник.
242. Шаркић, Н. & Николић, М. (2013). *Коментар закона о извршењу и обезбеђењу*. Београд: Параграф.
243. Шкулић, М. (2011) *Кривично процесно право*. Београд: Правни факултет Универзитета
244. Škulić, M. (2012). Family violence. *Revija za kriminologiju i krivično право*, 50(1-2), 117-141.
245. Шкулић, М. (2012). Насиље у породици - недовољно квалитетно законско решење, недоследна пракса, бројни проблеми и дилеме. *Ревиија за криминологију и кривично право*, 50(1-2), 117-141
246. Шкулић, М. (2009). Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиља у породици-нека спорна питања и дилеме. У *Насиље у породици*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, 10-22
247. Шкулић, М. (2012) Кривично дело насиља у породици. у: Панов С., М. Јањић-Комар, М. Шкулић (ур.) *Насиље у породици*, зборник са научног скупа, Београд: Правни факултет, 71-87
248. Шуловић, З. (2009). Кривично дело насиље у породици. У *Насиље у породици*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, 106-116
249. Радованов, А. & Почуча, М. (2010). Брачно имовинско право-Породично процесно право. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе
250. Спасић, Д. (2009). Модели заштите од породичног насиља у Републици Србији. *Безбедност, Београд*, 51(1-2), 208-221.
251. Springer-Kremser, M., Timmerman, G., Hagemann-White, C., Lenz, H. J., Reingardiene, J., Brzank, P., ... & Westerstrand, J. (2006). State of European research on the prevalence of interpersonal violence and its impact on health and human rights.
252. Срњић, Ј. (2010). Насиље над старим особама. *Темида*, 13(2), 95-111.

253. Стевановић, И. (2004) Улога кривичноправног система у заштити деце од злостављања и занемаривања. у: Милосављевић М. (ур.) Злостављање и занемаривање деце, Београд: Социјално хуманитарно удружење: Сачувајмо децу, стр. 76-78
254. Стевановић, И. М. (2002). Some issues of sexual violence against children. *Темид*, 5(3), 41-49.
255. Стевановић, М. И. (2005). Кривичноправна заштита деце-жртава злостављања и занемаривања у Србији. *Темид*, 8, 21-32.
256. Стевковић, Л. (2007). Породично насиље над децом - феноменолошки аспект. *Социјална мисао*, 14(2), 7-26.
257. Станковић, Г. (2006). Основна начела посебних парничких поступака у породичним стварима. *Зборник радова: Ново породично законодавство*. Крагујевац.
258. Стевковић, Л., & Васиљевић, Д. (2008). Електронско праћење у области извршења кривичних санкција. *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, 27(1-2), 265-280.
259. Стевковић, Љ. (2012). Утицај ране насилне виктимизације на насилни криминалитет одраслих. Магистарски рад. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
260. Stojanović, N. (2012). Legal position of the administrator of the succession estate: De lege lata and de lege ferenda. *Facta universitatis-series: Law and Politics*, 10(1), 13-23.
261. Стојановић, З. (2009). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник
262. Стојановић, З. и Перић, О. (2006). *Кривично право*. Београд: Правна књига
263. Стојановић, З., & Перић, О. (2006). *Кривично право: посебни део*. Правна књига.
264. Стојановић, З.П. (2006) *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник
265. Suk, J. (2006). Criminal law comes home. *The Yale Law Journal*, 2-70.
266. Summit, R. C. (1983). The child sexual abuse accomodation syndrome. *Child abuse & neglect*, 7(2), 177-193.
267. Таховић, Ј.Ђ. (1953) *Кривично право - посебни део*. Београд: Савремена администрација
268. Taylor, D. H., Stoilkov, M. V., & Greco, D. J. (2008). Ex parte domestic violence orders of protection: How easing access to judicial process has eased the possibility for abuse of the process. *Kan. JL & Pub. Pol'y*, 18, 83.
269. Tjaden, P. & Thoennes, N. (2000). Extent, Nature, and Consequences of Intimate Partner Violence. U.S. Department of justice
270. Томашевски, К. (1973). Положај жене у римском праву. 6/12

271. Tzeng, O. C., Jackson, J. W., & Karlson, H. C. (1991). *Theories of child abuse and neglect: Differential perspectives, summaries, and evaluations* (p. 355). New York: Praeger.
272. United Nations (2006) The Millennium Development Goals Report 2006. New York: United Nations, www.un.org/millenniumgoals
273. Vojinović, M. (2004). Community policing. *Bezbednost, Beograd*, 46(3), 431-452.
274. Вулевић, Д. (2009). Улога органа старатељства у поступцима извршења у области породичног права – предаја и одузимање малолетног детета.-Београдски центар за људска права.
275. Walby, S. (2004). *The cost of domestic violence*. Department of Trade and Industry.
276. Walker, L. E. (1977). Battered women and learned helplessness. *Victimology*.
277. Walker, L. E. (1989). Psychology and violence against women. *American Psychologist*, 44(4), 695.
278. Watkins, S. A. (1990). The Mary Ellen myth: Correcting child welfare history. *Social Work*, 35(6), 500-503.
279. Watts, C., & Zimmerman, C. (2002). Violence against women: global scope and magnitude. *The Lancet*, 359(9313), 1232-1237.
280. Weissbrodt, D., Lilić, S., & Jovčić, J. (1998). *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*.
281. Westmarland, N., Thorlby, K., Wistow, J., & Gadd, D. (2014). Domestic violence: evidence review.
282. Willis, J., & McMahon, M. (2000, December). Stalking: intervention orders. In *Stalking: Criminal Justice Responses Conference Sydney: Australian Institute of Criminology*.
283. Wolff, H. J. (1944). Marriage law and family organization in ancient Athens: a study on the interrelation of public and private law in the Greek city. *Traditio*, 43-95.
284. Žarković, M., Šurlan, T., Kiurski, J., Matić, M. i Josimović, S. (2012). Ka boljoj zaštiti žrtava nasilja u porodici. Beograd: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.
285. Zoomer, O. J. (2013). Policing woman beating in the Netherlands. *Women Policing and Male Violence: International Perspectives*, 125-154.
286. Zweitest Gewaltschutzgesetz – 2. GeSchG, BGBI. I Nr. 40/2009, dostupan na: <https://www.ris.bka>.
287. Zwingel, S. (2005). From intergovernmental negotiations to (sub) national change: A transnational perspective on the impact of CEDAW. *International Feminist Journal of Politics*, 7(3), 400-424.

Закони и међународноправна документа

1. *** (1976) Optional protocol to the international covenant on civil and political rights. G. A. Res, 2200A (XXI), 21 U. N. GAOR Supp. (No. 16) at 59, U. N. Doc. A/6316 (1966), 999 U. N. T. str. 302, entered into force March 2
2. *** (1981) Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена из 1979. године. Службени лист СФРЈ (Међународни уговори), бр.
3. *** (1981) Закон о ратификацији конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена. Службени лист СФРЈ - Међународни уговори, бр. 11
4. *** (1989-2001) Закон о прекршајима. Службени гласник СРС, бр. 44/89, бр. 21/90, бр 65/2001
5. *** (1992) Закон о јавном реду и миру. Службени гласник РС, бр. 51
6. *** (1993) Декларација о елиминисању насиља против жена. Службени гласник РС, бр.45
7. *** (1998) German criminal code: Criminal Code in the version promulgated on 13. November. Federal Law Gazette / Bundesgesetzblatt, Ip. 3322, last amended by Article 3 of the Law of 2. October 2009, Federal Law Gazette I, 3214
8. *** (2003) Кривични закон Републике Српске. Службени гласник Републике Српске, бр. 49
9. *** (2005) Полазни оквир Националне стратегије против насиља. Београд: Министарство рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије, радни текст, октобар
10. *** (2005) Породични Закон. Сл. гласник, 18
11. *** (2005) Закон о заштити од насиља у породици. Службени гласник Републике Српске, број 118
12. *** (2005-2011) Закон о полицији. Службени гласник РС, бр. 101/2005, 63/2009
13. *** (2006) Правилник о начину и мјесту спровођења заштитне мјере обезбеђења заштите жртве насиља у породици. Службени гласник Републике Српске, бр. 97
14. *** (2007) Акциони план за борбу против насиља у породици у 2008 и 2009. години за Републику Српску. Службени гласник Републике Српске, бр. 58
15. *** (1994).Закон о јавном реду и миру („Службени лист РЦГ“ 41/94)
16. *** (2010).Закон о кривичном поступку („Службени лист ЦГ“бр.57/09,49/10)
17. *** (2011).Закон о прекршајима („Службени лист ЦГ“бр01/11)
18. ***(2007).Закон о родној равноправности („Службени лист“ РЦГ 46/07)
19. *** (2005).Закон о социјалној и дјечјој заштити („Службени лист“ РЦГ 78/05)
20. *** (2010).Закон о заштити од насиља у породици („Службени лист ЦГ“бр.46/10)
21. *** (2008) Закон о измјенама и допунама Закона о заштити од насиља у породици. Службени гласник Републике Српске, бр. 17/08

Поступци заштите од насиља у породици

22. *** (2012) Закон о заштити од насиља у породици. Службени гласник Републике Српске, бр. 102/12 од 5.11.2012. године, а ступио је на снагу осмог дана од објављивања 1. 1. 2008. Године
23. *** (2008-2009) Закон о уређењу судова. Сл. гласник РС
24. *** (2009) Закон о равноправности полова. Службени гласник РС, бр. 104
25. *** (2009) Закон о равноправности полова. Службени гласник РС, бр. 104
26. *** (2009) Закон о забрани дискриминације. Сл. гласник РС, бр. 22
27. *** (2011) Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима. Сл. гласник РС', бр. 27
28. ***(1979). Конвенција УН о елиминисању свих облика дискриминације жена, Службени гласник РС, бр.32
29. ***(1989). Конвенција УН о правима детета, Службени гласник РС, бр. 32
30. ***(1995). Пекиншка декларација и платформа за акцију. Преузето са http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf приступљено дана
31. 23.07.2014.године
32. ***(2000) Convention on the elimination of all forms of discrimination against women. Preuzeto sa <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm> pristupljeno 23.04.2014.godine
33. ***(2009). Закон о потврђивању Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом. Службени гласник РС, Међународни уговори, бр.42

ПРИЛОГ

Поштовани, пред Вама се налази упитник за процену ставова који се тичу насиља у породици. Упитник се попуњава анонимно заокруживањем понуђених одговора на скали од 1-5 на датим тврдњама или уписивањем слободних одговора на предвиђеним ајтемима. Сви подаци биће искључиво коришћени за научноистраживачке циљеве и формулисање предлога унапређења поступака заштите од насиља у породици. Молим Вас да одговорите на сва питања искрено.

Горан Радић

Легенда:

- 1- Потпуно се не слажем**
- 2- Делимично се не слажем**
- 3- Нити се слажем нити се не слажем**
- 4- Делимично се слажем**
- 5- Потпуно се слажем**

- 1. Колико година имате? _____**
- 2. Пол: Мушки Женски (заокружити)**
- 3. Наведите установу где радите и занимање _____**
- 4. Да ли сте похађали неки вид едукације који се тиче насиља у породици?
Да Не (заокружити)**
- 5. Да ли сте у браку? Да Не (заокружити)**
- 6. Колико година радног стажа имате? _____**

Поступци заштите од насиља у породици

1	Насиље у породици представља важан кривичноправни и социјални проблем у Србији	1 2 3 4 5
2	Стварна учесталост насиља у породици је виша него што то званична статистика показује	1 2 3 4 5
3	Жене данас често лажно пријављују насиље у породици	1 2 3 4 5
4	Жене некад свесно „окрену главу на другу страну“ када муж или очух сексуално злоставља дете	1 2 3 4 5
5	Понекад је оправдано ударити жену	1 2 3 4 5
6	Физичко кажњавање детета није увек злостављање	1 2 3 4 5
7	Насиље у породици се не дешава у богатим породицама	1 2 3 4 5
7а	Најчешћи фактори повезани са настанком насиља у породици су (уписати одговор) _____	
8	Жене не злостављају сексуално децу	1 2 3 4 5
9	Када бих у приватном животу сазнао да неко чини насиље над чланом породице, сигурно бих то пријавио надлежним службама	1 2 3 4 5
10	Свако насиље у породици треба третирати као кривично дело	1 2 3 4 5
11	Довољан је и један шамар члану породице (први инцидент) да се дато понашање схвати као кривично дело насиља у породици	1 2 3 4 5
12	Насиље у породици које за последицу има лаку телесну повреду треба да се гони по предлогу оштећеног лица	1 2 3 4 5
13	Свако псовање, вређање и понижавање члана породице треба увек тумачити као угрожавање спокојства и душевног стања члана породице	1 2 3 4 5
14	Уколико жена псује или вређа мужа, а овај накнадно буде физички насилан према њој, треба обоје кривично казнити	1 2 3 4 5

Поступци заштите од насиља у породици

15	Уколико је супруг физички насилан према жени пред децом, дату ситуацију треба тумачити као стицај /продужено дело физичког насиља над женом и психолошког насиља (угрожавање спокојства или душевног стања члана породице) над децом	1 2 3 4 5
16	Супруг не може силовати своју венчану супругу	1 2 3 4 5
16а	Која лица треба да буду обухваћена појмом породице (уписати одговоре) _____ _____ _____	
17	У погледу казнене политике према учиниоцима насиља у породици треба : а) Треба законом одредити строжије запрећене казне“ б)Треба поштрити казнену политику и изрицати строжије санкције у оквиру постојећих законских решења в)Треба и законом одредити строжије запрећене казне и изрицати строжије санкције г)Постојећа казнена политика је адекватна	
18	Треба оформити посебне Породичне судове	1 2 3 4 5
19	Потребно је обезбедити већу хитност у поступцима за насиље у породици	1 2 3 4 5
20	Постојеће мере заштите од насиља у породици, прописане Породичним законом су у пракси ефикасне	1 2 3 4 5
21	Потребно је развити строжије механизме контроле спровођења мера заштите од насиља у породици	1 2 3 4 5
22	Потребно је законом омогућити да полиција на лицу места изда привремени полицијски налог о исељењу учиниоца породичног насиља	1 2 3 4 5
23	Поступак извршења пред нашим судовима у породичноправним односима у пракси функционише на прихватљив начин	1 2 3 4 5

Поступци заштите од насиља у породици

24	Центри за социјални рад квалитетно и професионално учествују у поступцима заштите од насиља у породици	1 2 3 4 5
25	Приватни извршитељи би поред судских извршитеља требали учествовати у поступцима извршења у породичноправним односима	1 2 3 4 5
26	Неопходно је обезбедити континуирано вођење јединствене евиденције насилника према донетим пресудама у свим поступцима (кривичном, прекршајном, парничном, извршном	1 2 3 4 5
27	У пракси судови треба чешће да изричу заштитне мере предвиђене Законом о прекршајима, а које се тичу породичног насиља	1 2 3 4 5
28	Постојећа законска решења су превише блага према повратницима, учиниоцима насиља у породици	1 2 3 4 5